

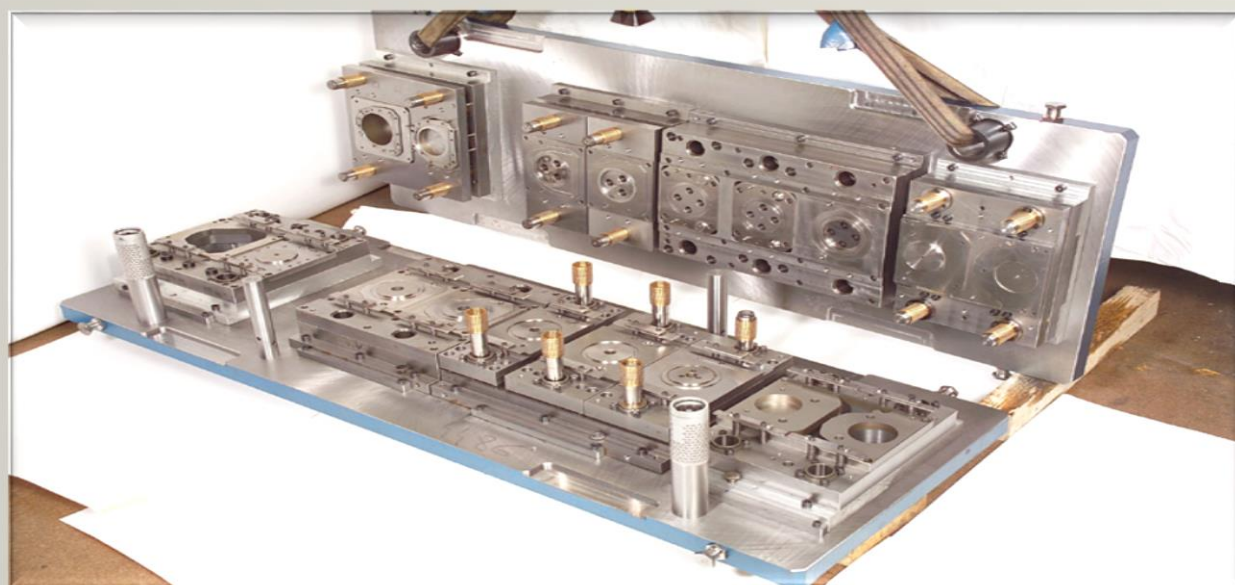
PRIVREDNA/GOSPODARSKA KOMORA FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

FEDERALNO MINISTARSTVO ENERGIJE, RUDARSTVA I INDUSTRIJE

- Prijedlog -

**„STRATEGIJA RAZVOJA METALNOG I ELEKTRO SEKTORA
FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE ZA PERIOD 2016-2025. GODINE“**

Sarajevo, 2017. godina

IZRADA STRATEGIJE

NOSILAC PROJEKTA : **Privredna / Gospodarska Komora Federacije BiH**
Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije

KOORDINACIONI ODBOR ZA IZRADU STRATEGIJE RAZVOJA

Almin Mališević, dipl.ing.maš. - Privredna / Gospodarska Komora Federacije BiH
Ilijaz Čamdžić, dipl.ing.maš - Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije
Denis Vasić, dipl.ecc. - Federalni zavod za programiranje razvoja
mr.sci. Nina Pobrić, dipl.ecc. - Agencija za unapređenje stranih investicija u BiH - FIPA

TIM ZA IZRADU STRATEGIJE

Almin Mališević	Privredna/Gospodarska komora Federacije BiH
Ilijaz Čamdžić	Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije
Denis Vasić	Federalni zavod za programiranje razvoja
mr.sc. Marijana Galić	Federalni zavod za programiranje razvoja
mr.sci. Nina Pobrić	Agencija za unapređenje stranih investicija u BiH - FIPA
Ahmed Gazija	Privredna/Gospodarska komora Federacije BiH
Amela Kečo	Privredna/Gospodarska komora Federacije BiH
Enisa Kadić	Privredna/Gospodarska komora Federacije BiH
Aida Handžić	Privredna/Gospodarska komora Federacije BiH
Andreja Softić	Privredna/Gospodarska komora Federacije BiH
Jasmina Zejnilagić	Privredna/Gospodarska komora Federacije BiH
Elbisa Zagorčić	Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije
mr.sc. Bibica Dužević	Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije
Nusreta Imamović-Kaljanac	Federalni zavod za statistiku
Prof.dr. Asif Šabanović	Akademija nauka i umjetnosti BiH
Hrvoje Beroš	Agencija za privatizaciju Federacije BiH
Martina Trogrlić	Direkcija za evropske integracije BiH
Prof.dr. Ahmet Čekić	Mašinski fakultet Sarajevo
Miljan Savić	Institut za standardizaciju BiH
dr.sc.Sead Talović	Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH
Almira Kapetanović	Federalno ministarstvo okoliša i turizma
Renato Škrobo	Federalno ministarstvo prometa i komunikacija
dr. Asim Gradinčić	Privredna/Gospodarska komora SBK
Prof dr. Ismar Hajro	Društvo za zavarivanje BiH
Admil Nukić	Union banka d.d. Sarajevo
Emin Bajramović	Udruženje stečajnih upravnika BiH
Kasim Kotorić	Pobjeda d.d. Tešanj
Mersad Ramović	Energoinvest d.d. Sarajevo
Emir Aganović	J.P. Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
mr.sc. Sadin Zalihić	Operator - Terminali Federacije BiH d.o.o.
Anera Dučić-Hurić	Unis Ginex d.d. Goražde
Sead Mujagić	Krupa Kabine d.o.o. Bosanska Krupa
Brano Vujičić	Ping d.o.o. Sarajevo
Miroslav Mojsilović	Trgosirovina d.o.o. Sarajevo

SARADNICI NA PROJEKTU:

Institucije, udruženja i društva:

Federalno ministarstvo prometa i komunikacija,
Federalno ministarstvo okoliša i turizma,
Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH,
Agencija za privatizaciju u Federaciji BiH,
Udruženje stečajnih upravnika BiH,
Mašinski fakultet Sarajevo,
Institut za standardizaciju BiH,
Akademija nauka i umjetnosti BiH,
Direkcija za evropske integracije BiH,
Federalni zavod za statistiku,
Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke,
IUS – Internacionalni Univerzitet u Sarajevu,
Federalni zavod za zapošljavanje,
Institut za intelektualno vlasništvo BiH,
Fakultet strojarstva i računarstva Mostar,
Metalurški institut Kemal Kapetanović Univerziteta u Zenici,
Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i športa HNK,
Ministarstvo trgovine, turizma i zaštite okoliša HNK,
Ministarstvo gospodarstva i prostornog uređenja Županije Posavske,
Ministarstvo privrede HNK,
Ministarstvo za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport BKP,
Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta TK,
Društvo za zavarivanje BiH,
Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade KS,
Ministarstvo prostornog uređenja, građenja, zaštite okoliša, povratka i stambenih poslova SBK,
Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i zaštite okoliša ŽZH,
Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta SBK,
Ministarstvo prometa, veza, turizma i zaštite okoliša Županije Posavske,
Kantonalne privredne komore,
Vanjskotrgovinska komora BiH,
Union banka d.d. Sarajevo,
i ostali članovi Udruženja metalne i elektro industrije Privredne/Gospodarske komore Federacije BiH.

Privredna društva:

Pobjeda d.d. Tešanj,
J.P. Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo,
Energoinvest d.d. Sarajevo,
Operator-Terminali Federacije BiH d.o.o. Sarajevo,
Unis Ginex d.d. Goražde,
Igman d.d. Konjic,
Aluminij d.d. Mostar,
Deling d.o.o. Tuzla,
Bekto precisa d.o.o. Goražde,
Krupa kabine d.o.o. Bosanska Krupa,
FAD d.o.o. Jelah,
Enker d.d. Tešanj,
FEAL d.o.o. Široki Brijeg,

Helios d.d. Banovići,
 Hella Bekto Industries d.o.o Goražde,
 Pretis d.d. Vogošća,
 Junior Eko Termik d.o.o. Jelah,
 Mdg International d.o.o. Vogošća,
 Sur Tec Eurosajaj d.o.o. Konjic,
 Cimos TMD casting d.o.o. Zenica,
 Ocean d.o.o. Travnik,
 Pullcom BH d.o.o. Gradačac,
 Rudstroj d.d. Kakanj,
 Saračević d.o.o. Tešanj,
 Krivaja metali d.o.o. Zavidovići,
 Tvornica rezervnih dijelova d.d. Vareš,
 Trgosirovina d.o.o. Sarajevo,
 GS-Tvornica mašina d.d. Travnik,
 Tom d.o.o. Uskoplje,
 Aluminijski zavod d.d. Mostar,
 Strolit d.o.o. Odžak,
 Tehnički remontni zavod d.d. Hadžići,
 Strolit d.o.o. Odžak,
 Hypos d.o.o. Zenica,
 Energoinvest – TDS d.d. Sarajevo,
 Saraj komerc d.o.o. Gornji Vakuf,
 Ping d.o.o. Sarajevo,
 Zrak d.d. Sarajevo,
 J.P. Željeznice FBiH d.o.o. Sarajevo,
 Saraj inženjering d.o.o. Sarajevo,
 BNT Hidraulika d.d. Novi Travnik,
 Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo,
 BH GAS d.o.o. Sarajevo,
 Ekopak d.o.o. Sarajevo.

RADNA GRUPA ZA IZRADU PROJEKTOG ZADATKA

Almin Mališević	Privredna/Gospodarska komora Federacije BiH
Ilijaz Čamdžić	Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije
Denis Vasić	Federalni zavod za programiranje razvoja
Kasim Kotorić	Pobjeda d.d. Tešanj
Nermin Džindić	Pretis d.d. Vogošća
Zoran Raspudić	Aluminijski zavod d.d. Mostar
Mirza Kovačević	BNT Hidraulika d.d. Novi Travnik
Mersad Ramović	Energoinvest d.d. Sarajevo
Đahid Muratbegović	Igman d.d. Konjic
Omer Delalić	Deling d.o.o. Tuzla
mr.sc. Almir Zulić	Strolit d.o.o. Odžak

Kratice korištene u dokumentu

ACCA	Sporazum o ocjenjivanju usklađenosti i prihvatanju industrijskih proizvoda
APIF	Agencija za posredničke, informatičke i finansijske usluge
BAS EN ISO/IEC	Bosansko-hercegovački standard
BATA	Institut za akreditovanje Bosne i Hercegovine
BDP	Bruto Društveni Proizvod
BHAS	Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine
BHEPA	Agencije za promociju izvoza BiH
BIH	Bosna i Hercegovina
BNT	Bratstvo Novi Travnik
BPK	Bosansko-podrinjski kanton
CAD/CAM	Programske mašine - računarski podržan dizajn i računarski podržana izrada
CARDS	Programu Zajednice za obnovu, razvoj i stabilizaciju
CE	Znak "C" ("Conformité européenne" (engl. European Conformity)
CEFTA	Sporazum o slobodnoj trgovini centralne Evrope
CNC	Oznaka za mašine numerički upravljane
COSME	Program za konkurentnost preduzeća i mala i srednja preduzeća
DSU	Direktna strana ulaganja
EBIDTA	Profit pre nego što se oduzme kamata, porez na dobit i amortizacija.
EBIT	Operativna dobit, odnosno dobit prije odbitka kamata i poreza na dobit.
EC	Evropska uredba
EDIF	Instrument za razvoj preduzeća i inovacije
EE	Elektroenergetski sektor
EU	Evropska Unija
EUROFER	Evropska Federacije industrije željeza i čelika
EX oprema	Oprema u izvedbi eksplozivne zaštite
F BiH	Federacija Bosne i Hercegovine
FAD	Fabrika Automobilskih Dijelova
FIPA	Agencija za unapređenje stranih investicija u Bosni i Hercegovini
FMERI	Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije
GDP	Bruto domaći proizvod
HNK	Hercegovačko-neretvanski kanton
IAF, ILAC i EA	Standardi međunarodnih organizacija
IGA	Izvozno kreditna agencija Bosne i Hercegovine
IKT	Informaciono komunikacione tehnologije
IMF	Međunarodni monetarni fond
IPA	Instrument za pretpristupnu pomoć
ISO 9000	Međunarodni standard kvalitete
IUS	Internacionalni Univerzitet u Sarajevu
JLS	Jedinica lokalne samouprave
JP	Javno preduzeće
JPD	Javna ponuda dionica
KD 2010	Klasifikacija djelatnosti 2010
KS	Kanton Sarajevo

MED	Program za zemlje Mediterana
MES	Metani i elektro sektor
MSP	Mala srednja preduzeća
NACE	Statistička klasifikacija ekonomskih djelatnosti u Europskoj zajednici,
OECD	Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj
OIE	Obnovljivi Izvori Energije
P/G K F BiH	Privredna/Gospodarska Komora Federacije Bosne i Hercegovine
PHARE	Provedbeni sistemski program PHARE/ CARDS
PK	Posavski kanton
PUFBIH	Porezna uprava Federacije BiH
PURS	Porezna uprava Republike Srpske
RAK	Regulatorna agencija za komunikacije
RMK	Rudarsko Metalurški Kombinat
RS	Republika Srpska
SAD	Sjedinjene Američke Države
SAPARD	Provedbeni sistemski program SAPARD
SBK	Srednjobosanski kanton
SBK	Srednjobosanski kanton
SDI	Srane Direktne Investicije
SEE 2020	Jugoistočna Evropa 2020
SFRJ	Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SMTK	Standardna međunarodna trgovinska klasifikacija
SSP	Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju
SWOT	Analiza situacije
TBT Sporazum	Sporazum o tehničkim preprekama u trgovini
TE	Termoelektrana
TOWS matrica	Usklađivanje internih snaga sa spoljnim mogućnostima i evidentiranje rezultirajuće strategije u pogledu snaga i mogućnosti
UIPBiH	Uprava za indirektno oporezivanje BiH
USAID	Agencija Sjedinjenih Američkih Država za međunarodni razvoj
USK	Unsko-sanski kanton
USUBIH	Udruženje stečajnih upravitelja Bosne i Hercegovine
VDA 6.1	Standard kvaliteta u automobilske industriji
VKV	Visoka kvalifikovana sprema
VSS	Visoka stručna sprema
VSTVBIH	Visoko sudsko tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine
WEF	Svjetski ekonomski forum
WTO	Svjetska trgovinska organizacija
ZDO	Zeničko dobojski-kanton
ZSP	Zakon o stečajnom postupku
ŽZH	Županija zapadnohercegovačka

SADRŽAJ

1.	UVOD	9
2.	STRATEŠKI OKVIR	10
2.1.	Pregled strateških dokumenata EU i regiona	11
2.2.	Pregled strateških dokumenata BiH, Federacije BiH i kantona	16
3.	METODOLOGIJA RADA I PROGRAM ISTRAŽIVANJA	22
4.	PREGLED STANJA U METALNOM I ELEKTRO SEKTORU	24
4.1.	Uvod u analizu metalnog i elektro sektora	24
4.2.	Karakteristike metalnog i elektro sektora	25
4.3.	Područja i oblasti metalnog i elektro sektora	26
4.3.1.	Namjenska industrija	27
4.3.2.	Automobilska industrija	28
5.	OSNOVNI INDIKATORI U METALNOM I ELEKTRO SEKTORU	29
5.1.	Struktura industrijske proizvodnje	36
5.2.	Fizički obim proizvodnje po djelatnostima i jedinicama proizvoda	37
5.3.	Zaposlenost	38
5.3.1.	Zaposlenost u BiH, Federaciji BiH i RS	38
5.3.2.	Zaposlenost u Federaciji BiH	38
5.3.3.	Anketna istraživanja o radnoj snazi u Bosni i Hercegovini i region	40
5.3.3.1.	Prosječna neto plaća i zaposlenost u okviru sektora (po djelatnostima)	41
6.	VANJSKOTRGOVINSKA RAZMJENA METALNOG I ELEKTRO SEKTORA	44
6.1.	Karakteristike izvoza metalne industrije Federacije BiH	44
6.2.	Robni promet Federacije BiH sa inozemstvom u 2014. godini	46
6.2.1.	Uvoz metalnog i elektro sektora Federacije BiH	47
6.2.2.	Izvoz metalnog i elektro sektora Federacije BiH	48
6.2.3.	Vanjskotrgovinski bilans Federacije BiH	48
6.3.	Osnovne karakteristike metalnog i elektro sektora u susjednim zemljama (Hrvatska i Srbija)	50
6.3.1.	Hrvatska	50
6.3.2.	Srbija	50
6.3.3.	Metalni sektor za Hrvatsku, Srbiju i Bosnu i Hercegovinu	51
7.	ŽELJEZARE EX JUGOSLAVIJE	54
7.1.	Trenutno stanje željezara u Federaciji BiH	54
7.2.	Stanje Željezara u regionu	55
8.	TEHNIČKO ISPITIVANJE I ANALIZA	57
9.	NAUČNO ISTRAŽIVANJE I RAZVOJ	62
9.1.	Stanje proizvodnih programa, tehnologije i tehnoloških sistema	63
9.2.	Strategija naučno-tehnološkog razvoja	64
9.3.	Naučna i primijenjena istraživanja i razvoj	65
9.4.	Industrijska politika	65
9.5.	Suradnja sa intelektualnom dijasporom	65
9.6.	Financijski uvjeti za povećanje kvaliteta visokoškolskog obrazovanja	66
10.	POVEZANE OBLASTI	67
10.1.	Elektroenergetski sektor	67
11.	TRANSPORT	69
12.	BANKARSKI SEKTOR	70
12.1.	Uvodne napomene	70
12.1.1.	Regionalna i granska distribucija društava obuhvaćenih analizom	71
12.1.2.	Regionalna distribucija (po kantonima) društava obuhvaćenih analizom	71
12.1.3.	Granska distribucija društava obuhvaćenih analizom	72
12.1.4.	Analiza kvalitete i platežnog kapaciteta - Distribucija društava po klasifikaciji u	

kvalitativne grupe	73
12.1.4.1. Kvalitativna grupa A	73
12.1.4.2. Kvalitativna grupa B	74
12.2. Zbirni pokazatelji društva obuhvaćena analizom	75
12.2.1. Razvrstavanje društava po ostvarenim poslovnim rezultatim	75
12.2.2. Razvrstavanje društava po iskazanom gubitku iznad visine kapitala	76
12.2.3. Razvrstavanje društava po veličini	76
12.3. Podaci o društvima obuhvaćenih analizom po oblastima/granama	77
12.3.1. Oblast 24 - Proizvodnja baznih metala	79
12.3.2. Oblast 25 - Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda osim strojeva i opreme	80
12.3.3. Grana 25.4 – Proizvodnja oružja i municije	81
12.3.4. Oblast 26 - Proizvodnja računara, te elektroničkih i optičkih proizvoda	82
12.3.5. Oblast 27 - Proizvodnja električne opreme	83
12.3.6. Oblast 28 – Proizvodnja mašina i uređaja, d.n.	84
12.3.7. Oblast 29 – Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica	85
12.3.8. Oblast 30 – Proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava	86
12.3.9. Oblast 33 - Popravak i instaliranje mašina i opreme	88
12.3.10. Grana 38.3 – Reciklaža materijala	89
12.3.11. Grana 71.2 – Tehničko ispitivanje i analiza	90
12.3.12. Oblast 72 – Naučno istraživanje i razvoj	91
12.4. Zaključak	92
13. PRIVATIZACIJA	93
13.1. Ostvareni rezultati procesa privatizacije	93
13.2. Plan prodaje preduzeća i imovine	95
13.3. Prijedlog mjera za unapređenje prodaje preduzeća	96
14. OBRAZOVANJE	97
14.1. Reforma obrazovnog sistema u skladu sa potrebama privrede	97
14.2. Univerziteti i visokoškolske organizacije	98
14.2.1. Istraživački centri i istraživačke laboratorije na univerzitetima	98
15. IKT SEKTOR	100
15.1. Uvod	100
15.2. Analiza IKT industrije u Federaciji BiH	102
16. RAZVOJ NOVIH MATERIJALA I TEHNOLOGIJA	103
16.1. Ljudski resursi u tehnološkim sistemima	104
16.2. Materijali u tehnološkim sistemima	104
17. KONKURENTNOST	107
18. RESRUKTURIRANJE	109
18.1. Ciljevi restrukturiranja	110
18.2. Stečajni postupci i likvidacije	111
18.2.1. Stečajni postupci u Federaciji BiH	111
18.2.2. Dužina trajanja stečajnog postupka	113
18.2.2.1. Pokretanje stečajnog postupka	113
18.2.2.2. Zahtjevi vlasnika kapitala u stečajevima	113
18.2.2.3. Zahtjevi povjerilaca	113
18.2.3. Komentari i mišljenja Udruženja stečajnih upravnika BiH	113
18.2.4. Problemi u primjeni zakona	114
18.3. Mišljenja i prijedlozi za implementaciju stečaja u smislu konsolidacije poslovanja privrednih društava	114
19. KLASTERIZACIJA- INTEGRATORI I INTEGRACIJA PROIZVODA	115
20. OKOLIŠ	119
21. ZAKONODAVSTVO EU	119

22.	ZAKONODAVSTVO FEDERACIJE BIH I BIH	123
22.1.	Zakonodavstvo Bosne i Hercegovine	123
23.	IPA FONDOVI	125
23.1.	Pretpristupna pomoć EU	125
24.	PRIVREDNE/GOSPODARSKE KOMORE I PRIVREDNE ORGANIZACIJE	129
25.	ANALIZA STANJA INTERNIH I EKSTERNIH UTICAJNIH FAKTORA	131
25.1.	Analiza specifičnosti pojedinih podsektora industrijske proizvodnje	131
25.2.	Stanje konkurentnosti	131
24.2.1.	BiH i zemlje okruženja - konkurentnost 2014 – 2015	131
24.2.2.	Preporuke za povećanje konkurentnosti u oblasti metalske industrije	132
25.3.	Analiza dostupnosti resursa (sirovine, radna snaga, izvori finansiranja i dr.) – domaći i ino	132
25.4.	Proizvodi i produktivnost	133
25.5.	Prioritetne aktivnosti specifične za ovaj sektor proizvodnje	135
25.6.	Pristup ciljnim/atraktivnim tržištima	136
25.7.	Pristup povoljnom finansiranju poslovanja i razvoj	136
25.7.1.	Pristup finansijskim sredstvima	136
25.7.2.	Direktna strana ulaganja u metalni sektor i autoindustriju u F BiH	137
25.7.3.	Izvod iz Aftercare analiza za metalni sektor i autoindustriju	138
25.8.	Kadrovi – dostupost i kvalifikacije/obrazovanje	139
25.9.	Pregled stanja industrijske norme	139
25.10.	Elementi tržišnog pozicioniranja	141
25.11.	Mreža trgovinskih informacionih centara u BiH	141
25.12.	Investicije i jačanje izvoza	142
25.13.	Sistem poticaja u razvoju metalnog i elektro sektora Federacije BiH	142
25.14.	Zaključak - Problemi i ograničenja u razvoju malih i srednjih preduzeća u BiH	143
25.15.	Prijedlog konkretnih mjera za podsticaj izvoza	144
26.	SWOT ANALIZA	147
27.	BUDUĆNOST METALNOG I ELEKTRO SEKTORA	148
27.1.	Prijedlog konkretnih mjera za jačanje proizvodnje metalnog i elektro sektora i zaštita domaće proizvodnje	148
27.2.	Vizija razvoja metalnog i elektro sektora	148
27.3.	Strateški ciljevi	148
28.	ZAKLJUČAK	172

1. UVOD

Osnova za izradu „Strategije razvoja metalnog i elektro sektora Federacije Bosne i Hercegovine za period 2016.-2025. godina“ nalazi se u dokumentu „Razvoj industrijske politike u Federaciji Bosne i Hercegovine“ kojeg je Zaključkom usvojio Parlament Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, broj 40/10).

Dokument „Razvoj industrijske politike u Federaciji Bosne i Hercegovine“ je sastavni dio „Strategije ekonomskog razvoja Federacije Bosne i Hercegovine“.

Za izradu prijedloga Strategije razvoja metalnog i elektro sektora Federacije Bosne i Hercegovine primjenjivat će se:

- Uredba o pravilima za učešće zainteresovane javnosti u postupku pripreme federalnih pravnih propisa i drugih akata („Službene novine Federacije BiH“ broj 51/12).

Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije usvojilo je Program rada ministarstva za period 2015-2017. godine Strateškim ciljem broj 3, koji se odnosi na Unapređenje ambijenta za proizvodnju i povećanje stepena izvozne orijentacije industrijske proizvodnje, planirana je izrada „Strategije razvoja metalnog i elektro sektora Federacije Bosne i Hercegovine za period 2016-2025.godina“ u 2016.godini. Također je u 2016.godini planirana izrada Akcionog plana za realizaciju strategije.

Programom rada ministarstva je predviđeno da nosioc izrade strateškog dokumenta bude Privredna/Gospodarska komora Federacije Bosne i Hercegovine u saradnji sa Federalnim ministarstvom energije, rudarstva i industrije. U izradi strateškog dokumenta bi trebalo da učestvuju sve zainteresirane strane: privredna društva, udruženje poslodavaca, sindikati, institucije lokalne zajednice, kantona i Federacije Bosne i Hercegovine.

Metalni i elektro sektor je jedan od najvećih izvoznih sektora u F BiH. Proizvodi od metala imaju značajan razvojni potencijal, ali još uvijek prednjači izvoz proizvoda sa niskom dodanom vrijednošću.

Za dalji rast metalnog sektora i njegovu punu konkurentnost potrebne su investicije, bilo da se radi o direktnim investicijama, dugoročnim investicionim kreditima ili drugim odgovarajućim izvorima finansiranja.

Osim investicija neophodna je izgradnja i sistemskih integratora u zemlji i/ili uključivanje naših firmi u vanjske sistemintegratore sa ciljem proizvodnje većih i složenijih komponenti finalnog proizvoda.

Promocija stranih direktnih investicija u metalnom i elektro sektoru potrebna je zbog više razloga:

- Priliv tehnologija, know-how i upravljačkih znanja u zemlji i koristi na najefikasniji način putem internacionalizacije poslovanja,
- Uključivanje domaćih kompanija u globalne i regionalne poslovne i marketing mreže, čime se njihova konkurentnost stavlja u kontekst regionalne i globalne konkurentnosti kojom upravljaju kompanije investitori,
- Dodatni kapital za investiranje u podizanje produktivnosti i konkurentnosti kompanija.

Metalni i elektro sektor kao jedan od najznačajnijih prerađivačkih sektora u FBiH usko je povezan sa drugim sektorima i njihov međusobni uticaj je velik. Najznačajniji uticajni sektori su: energetska, građevinska, sektor transporta, bankarski sektor i sl. Zbog toga je važno da se i ovi sektori razvijaju i da njihov uticaj bude pozitivan. Kod izrade strateških dokumenata treba posmatrati i uskladiti sve uticajne faktore i na tome zasnivati donošenje određene zakonske regulative i drugih propisa, te na taj način obezbijediti što brže i jednostavnije procedure.

Imajući u vidu činjenicu da metalni i elektro sektor Federacije BiH upošljava veliki broj radnika i da bilježi konstantan rast, daljim razvojem ovog sektora će doći do novog zapošljavanja, povećanja izvoza, povećanja GDP-a, a što će u konačnici rezultirati i razvojem Federacije BiH i BiH.

Važno je napomenuti da je usvojena Reformska agenda za Bosnu i Hercegovinu za period 2015-2018. godina, u kojoj su Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, Vlada Federacije Bosne i Hercegovine, Vlada Republike Srpske, vlade kantona i Vlada Brčko Distrikta prepoznale hitnu potrebu pokretanja procesa oporavka i moderniziranja ekonomije u cilju jačanja održivog, efikasnog, socijalno pravednog i stabilnog ekonomskog rasta, otvaranja radnih mjesta, povećanja i bolje ciljane raspodjele socijalnih davanja te stvaranja održivog i pravičnog društvenog okruženja. Konkretno akcije u cilju fiskalne i finansijske održivosti i socio-ekonomske reforme će biti dopunjene ciljnim mjerama, da bi se ojačala vladavina prava i borba protiv korupcije, uz jačanje upravnih kapaciteta i povećanje efikasnosti javnih institucija na svim nivoma vlasti. Reformska agenda je prikazana u šest značajnih oblasti, a dvije oblasti su sa aspekta ovog strateškog dokumenta posebno značajne. To su Poslovna klima i konkurentnost i Tržište rada. Strategija razvoja metalne i elektro industrije Federacije BiH 2015-2025. godine, će obuhvatiti aktivnosti koje se odnose na metalnu i elektro industriju, a koje se nalaze u Akcionom planu Federacije BiH za realizaciju Reformske agende za BiH za period 2015–2018. godine.

2. STRATEŠKI OKVIR

Globalne trendove, u kontekstu globalne konkurentnosti, karakterišu povećana brzina u kreiranju i diseminaciji znanja, sve veći značaj savremenih tehnologija, inovacije, trgovinska liberalizacija, globalizacija i fizička dezintegracija proizvodnje, outsourcing, povećana važnost integriranih lanaca vrijednosti, povećane uloge multinacionalnih kompanija u proizvodnji i distribuciji.

Međunarodna tržišta postaju sve konkurentnija, zahtjevnija i dinamičnija i konkurentski pritisak u tržišnom takmičenju postaje sve veći. Tom pritisku naročito su izložene zemlje u razvoju, koje moraju razviti veće sposobnosti prilagođavanja novim tržišnim uslovima i da brzo i adekvatno reaguju u skladu sa novim prilikama i prijetnjama.

Budući da je Bosna i Hercegovina Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju, prihvatila put ka integraciji u Evropsku uniju i sve obaveze koje mora ispuniti na tom putu, to je veća potreba da se strukturnim reformama kreiraju snažniji mehanizmi prilagođavanja zahtjevnom evropskom tržištu, te je izuzetno važno da se razvojni procesi u BiH, a time i u FBiH, kreiraju naslanjajući se na strateške dokumente EU.

Bitno je naglasiti i to da politika razvoja metalnog i elektro sektora mora uvažavati princip kompatibilnosti sa lokalnim, kantonalnim i nacionalnim razvojnim politikama, čime se pospješuje konkurentna ekonomija sa održivim ekonomskim razvojem, sa više radnih mjesta, većom društvenom skladnošću, sa izražajnijom socijalnom uključivošću društva i s boljim očuvanjem okoliša. Kompatibilnost s strategijama na svim nivoima u BiH učvršćuje konsenzus o nužnosti ekonomski efikasnog, okolinsko održivog i socijalno pravednog razvoja u interesu sadašnjih i budućih generacija.

Zbog svega navedenog, u nastavku je dat pregled važećih strateških razvojnih dokumenata EU, regiona i BiH/FBiH, koji bi trebali poslužiti kao smjernice pri kreiranju Strategije razvoja metalnog i elektro sektora u Federaciji BiH.

2.1. Pregled strateških dokumenata EU i regiona

U EU, zemljama okruženja, kao i u BiH na državnom nivou, ne postoje strateški dokumenti koji definišu ciljeve razvoja metalnog i elektro sektora odvojeno, već je ovaj sektor obuhvaćen kao integralni dio državnih industrijskih politika. Europska unija, takođe, nema zajedničku strategiju razvoja industrije, već postoji samo EU koordinacija industrijskih politika koje provode države članice. EU daje strateške smjernice za javne politike koje će na horizontalnoj osnovi pridonositi stvaranju uslova za razvoj kvalitetne poduzetničke klime, a to se odnosi na sve industrije.

Dokument **Evropa 2020** se javlja se kao novi strateški okvir, usmjeravajući se na rješavanje ključnih izazova kao što su znanje i inovacije, rast i zaposlenost te niskougljičnu privredu i važnost daljnjih napora vezanih uz pravilnu provedbu politike tržišnog takmičenja, što podrazumijeva odlučnu borbu protiv svih ponašanja privrednika koja mogu narušiti, ograničiti i spriječiti tržišno takmičenje.

Evropa 2020 navodi tri ključna elementa za pokretanje privrednog rasta koji se razrađuju kroz konkretna djelovanja na nivou EU i na nacionalnom nivou:

- 1) *pametan rast*, koji se temelji na znanju i inovacijama, uključujući poboljšanje kvaliteta obrazovnih sistema, poticanju prijenosa znanja, zaštitu intelektualnog vlasništva i bolju iskoristivost informacijskih i komunikacijskih tehnologija;
- 2) *održivi rast*, koji istovremeno potiče konkurentnost i proizvodnju koja se efikasnije odnosi prema resursima (upotreba obnovljivih energetske izvora, modernizacija transportnog sektora i energetska efikasnost); te
- 3) *uključivi rast*, koji povećava uključenost u tržišta rada i stjecanje vještina, čime se sprječava siromaštvo.

Napredak prema Evropa 2020 mjeri se preko pet temeljnih ciljeva:

- 1) porast stope zaposlenosti na 75%,
- 2) porast investicija u istraživanje i razvoj na 3% BDP-a EU-a,
- 3) postizanje tzv. 20/20/20 postotnih ciljeva u području ekologije i energetike,
- 4) smanjenje udjela ranog napuštanja škole na manje od 10% i dostizanje udjela od 40% mladih s visokim obrazovanjem,
- 5) smanjenje broja ljudi izloženih riziku od siromaštva za 20 miliona.

U ovom dokumentu, industrijski razvoj je usko vezan uz daljnje jačanje unutrašnjeg tržišta EU i deregulaciju poslovnog okruženja za privrednike. Industrija, pogotovo mala i srednja poduzeća, snažno su pogođena krizom, te se svi sektori suočavaju s izazovima globalizacije i prilagođavanja proizvodnih procesa niskougljičnoj i energetski efikasnijoj privredi. Potrebno je poticati internacionalizaciju malih i srednjih preduzeća, transportne i logističke mreže, konkurentnost turizma, korporativnu odgovornost, te kvalitet i jednostavnost zakonodavstva koje se odnosi na poslovanje.

Evropski obrazovni sistemi trebaju rješavati probleme ranog napuštanja škole. Znanja i vještine ne poklapaju se u dovoljnoj mjeri s potrebama tržišta rada u industrijskim djelatnostima, što stvara neravnotežu između ponude i potražnje, odnosno strukturnu nezaposlenost. Naglasak je potrebno staviti na poduzetništvo i kreativnost, inovacije i industrijsko inženjerstvo. Cjeloživotno obrazovanje sve više postaje potreba, ne samo za visokoobrazovane, već naročito za mlade čija je stopa nezaposlenosti posebno visoka.

S obzirom da Evropa 2020 ističe važnost fiskalne konsolidacije kroz strukturne reforme, kao sredstva sniženja proračunskih deficita, EU razvoj industrije vidi kroz privatne investicije umjesto javnih investicijskih planova u odabranim sektorima. Posebno se naglašava uloga porezne politike u poticanju rasta, odnosno smanjivanja troškova poslovanja, što prije svega uključuje smanjivanje poreznog opterećenja rada.

Posljednja usvojena komunikacija EU, pod nazivom „**Za evropsku industrijsku renesansu**“ iz 2014. godine, definira način provedbe strategije Evropa 2020 u kontekstu industrijskog razvoja i naglašava potrebu da se Evropa fokusira na postkrizni rast i modernizaciju, te prepoznaje važnost snažne industrijske osnove i identifikuje proizvodnju i investicije kao ključne faktore ekonomskog razvoja i zapošljavanja.

Ova komunikacija definiše ključne prioritete industrijske politike i nove aktivnosti usmjerene na:

- podršku industrijskoj konkurentnosti,
- stvaranje funkcionalnog internog tržišta,
- implementaciju instrumenata regionalnog razvoja kao podršku inovacijama, vještinama i poduzetništvu,
- promociju pristupa osnovnim inputima (energija i sirovine po povoljnim cijenama, kvalifikovana radna snaga i finansije) kako bi se potaknule investicije i razvoj ključnih tehnologija, te

omogućavanje integracije EU firmi u globalne lance vrijednosti (pristup međunarodnom tržištu), povezivajući vodeće korporacije sa malim i srednjim preduzećima u različitim sektorima i zemljama.

Strategija Jugoistočna Evropa 2020 (SEE 2020) je dokument kojeg su 2013. godine prihvatile države Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Rumunija, Hrvatska, Makedonija, Crna Gora, Srbija i Kosovo, čime su pokazale odlučnost u primjeni ključnih principa strategije, kako bi dostigle nivo socio-ekonomskog razvoja potrebnog za poboljšanje životnog standarda svih njenih građana, te olakšaju pristup integraciji u EU, a kroz djelovanje na zajedničkoj osnovi.

Kao i strategija Evropa 2020, SEE 2020 se fokusira na set međusobno povezanih razvojnih stubova:

- *integriran rast*, koji promoviše regionalnu razmjenu i investicijsku povezanost, te politike koje su nediskriminatorne, transparentne i predvidive,
- *pametan rast*, koji potiče inovacije i takmičenje u dodanoj vrijednosti umjesto u troškovima rada,
- *održivi rast*, povećanjem nivoa konkurentnosti u privatnom sektoru, razvojem infrastrukture i poticanjem čistijeg i energetski efikasnijeg razvoja,
- *uključivi rast*, stavljanjem naglaska na razvoj vještina, povećanje zaposlenosti,
- *upravljanje za rast*, koji podrazumijeva razvoj kapaciteta državne administracije koji bi obezbijedili vladavinu prava, reducirali korupciju, stvorili ugodan poslovni ambijent, te pružali kvalitetne javne usluge potrebne za ekonomski razvoj.

Implementacija strategije je usmjerena prema slijedećim regionalnim ciljevima, koje bi se trebali ostvariti do 2020. godine:

- Povećanje regionalne trgovinske razmjene roba za 140%,
- Povećanje direktnih stranih investicija za najmanje 160%,
- Povećanje BDP-a po glavi stanovnika za 32%,
- Uključivanje oko 300.000 visoko kvalificiranih osoba u radnu snagu,
- Neto povećanje novokreiranih biznisa godišnje sa 30.107 na 33.760,
- Povećanje izvoza roba i usluga po glavi stanovnika iz regije sa 1.780 EUR, na 4.250 EUR,
- Povećanje ukupne stope zaposlenosti sa 39,5% do 44,4%,

- Povećanje efektivnosti vladinog sektora, mjeren World Bank Governance Index-om od 2,33 do 2,9 u 2020. godini.

Zemlje Jugoistočne Evrope ostvaruju nizak BDP po glavi stanovnika koji je značajno ispod EU prosjeka, visoke stope nezaposlenosti i neaktivnosti. Srednjoročno gledano, očekuje se vrlo skroman rast, i zemlje regiona trebaju osnažiti međusobne ekonomske i institucionalne odnose. Regionalna saradnja može biti izuzetno značajna, kao što pokazuje primjer gdje industrijski razvoj teži da bude značajno ovisan o proširenju tržišta. Za BiH i zemljama regiona, koje su značajno deindustrijalizovane, kao posljedica ratnih dejstava 90-tih godina, potreba za ulaganjem u ovaj sektor je mnogo značajnija.

Usvajanje ove strategije predstavlja okosnicu daljem dijalogu zemalja regiona i EU u procesu evropskih integracija, i njena provedba, u smislu dostizanja ciljeva u područjima vanjske trgovine, investicija, zaposlenosti, socijalog razvoja, energetike, transporta i dr. je značajna za implementaciju Sporazuma o implementaciji i pridruživanju, a naročito bi bila od koristi za BiH imajući u vidu blisku povezanost strategije SEE 2020 i Instrumentom predpristupne pomoći (IPA II).

Poduzetništvo 2020 predstavlja akcioni plan EU-a kojim se državama članicama predlažu smjernice za javne politike vezane uz razvoj poduzetništva na jedinstvenom tržištu Evropskog ekonomskog prostora. Evropska komisija u dokumentu naglašava da strukturni izazovi za konkurentnost i rast postoje već dosta vremena u obliku različitih prepreka u privredi.

U navedenom akcionom planu mogu se istaknuti tri ključna područja za razvoj privrede:

1. Razvoj poduzetničkog obrazovanja i kulture: reforme u evropskim obrazovnim sistemima trebaju se usmjeriti na razvoj znanja o poslovanju i poduzetništvu. Obrazovni programi trebaju težiti sticanju praktičnih vještina, kao što su kreativnost, inicijativa, razumijevanje rizika, smisao za odgovornost i timski rad;
2. Razvoj digitalnog jedinstvenog tržišta: digitalno jedinstveno tržište važan je segment strategije Evropa 2020 i svih relevantnih EU dokumenata o rastu i konkurentnosti. Evropsko jedinstveno tržište može biti u cijelosti funkcionalno i fleksibilno samo uz razvoj elektroničkog poslovanja;
3. Uklanjanje regulatornih opterećenja privrede: traži se jednostavan regulatorni okvir s jasno postavljenim i horizontalno primjenjivim pravilima koja će štititi tržišno takmičenje u cjelini.

Kada su u pitanju države okruženja, ne postoje posebne strategije razvoja metalnog i elektro sektora, već su one dio integralnih strateških dokumenata razvoja industrije.

Tako na primjer, **Industrijska strategija Republike Hrvatske 2014-2020.** analizira stanje svakog od podsektora u okviru prerađivačke industrije, uključujući i podsektore metalne i elektro industrije (C24 do C30 prema NACE Rev. 2.), analizira makroekonomske indikatore, finansijske pokazatelje poslovanja preduzeća ovih podsektora, te kvalitativne karakteristike, kao što su kvalitet i dostupnost faktora proizvodnje, potražnja, tehnološka opremljenost, istraživanje i razvoj, izvozni potencijal, potencijal rasta i zapošljavanje, institucionalna i zakonodavna ograničenja, te definiranje konkurentne pozicije industrija.

Ovako definiranje položaja hrvatske industrije u globalnom lancu vrijednosti glavna je vodilja pri kreiranju strateških ciljeva razvoja industrije Hrvatske. Definisan je glavni strateški cilj koji glasi „Repozicioniranje identificiranih strateških djelatnosti na globalnom lancu vrijednosti prema razvoju aktivnosti koje ostvaruju dodanu vrijednost.“

U okviru glavnog strateškog cilja, definirani su strateški ciljevi koje je potrebno dostići do 2020. godine, kako slijedi:

1. Rast obima industrijske proizvodnje po prosječnoj godišnjoj stopi od 2,85%,
2. Rast broja novozaposlenih za 85.619 do kraja 2020. godine, od čega minimalno 30% visokoobrazovanih,
3. Rast produktivnosti radne snage za 68,9% u razdoblju 2014.-2020.
4. Povećanje izvoza u razdoblju 2014.-2020. za 30% i promjena strukture izvoza u korist izvoza proizvoda visoke dodane vrijednosti.

Pri definiranju operativnih industrijskih mjera težilo se dominantnoj orijentaciji na strateške prioritete razvoja, orijentaciji na definiranje dugoročnih mjera, usmjerenosti mjera na razvoj novih kompetencija i vještina, te razvoju postojećih konkurentnih prednosti.

U skladu sa strateškim razvojnim ciljevima, definirana su 4 ključna prioritetna područja industrijske strategije:

1. stvaranje stabilnog investicijskog okruženja,
2. poticanje strateške saradnje industrije i obrazovnog sistema,
3. restrukturiranje javne uprave i administracije,
4. razvoj tržišta kapitala (alternativnih izvora finansiranja).

Strategija razvoja prerađivačke industrije Crne Gore 2014-2018. također posebno analizira stanje metalnog sektora, gdje se ističe da metalni sektor treba posmatrati u tri pravca i to kroz:

- doprinos metalnog sektora kreiranju novih, ali i zadržavanju postojećih radnih mjesta,
- doprinos metalnog sektora generisanju bruto domaćeg proizvoda, i
- doprinos metalnog sektora izvozu i uravnoteženja platnog bilansa sa inostranstvom.

Sa aspekta potencijala za razvoj ekonomije Crna Gore metalni sektor je jedan od najvažnijih industrijskih sektora. Osnovne karakteristike metalnog sektora koje se smatraju relevantnim su:

1. Indirektan (multiplikativan) uticaj na razvoj industrije i ukupne privrede Crne Gore, kroz razvoj malih i srednjih preduzeća čija se djelatnost odvija dijelom ili u potpunosti za zadovoljenje potreba nosilaca metalne industrije;
2. Visoko učešće ovog sektora u prerađivačkoj industriji i ukupnoj ekonomiji u zapošljavanju i bruto domaćem proizvodu;
3. Izvozno orijentisana privredna grana;
4. Razvojne mogućnosti za poslovnu saradnju – Metalni sektor, zbog svoje specifičnosti izražene kroz ekonomiju velikog obima i određivanja prodajne cijene berzanskim putem, traži povezivanje i uključivanje u proizvodne lance, ne samo na regionalnom nivou, nego i šire. Veoma su prisutna i zajednička ulaganja kroz strane direktne investicije (SDI) sa inostranim partnerima – kompanijama, pa je realno očekivati da će u procesu pristupanja i samim ulaskom u EU biti interesa za tu vrstu povezivanja;
5. Saradnja sa obrazovnim institucijama.

Na osnovu analize stanja metalnog sektora, u dokumentu su definisani slijedeći strateški ciljevi:

1. Održavanje industrijske baze kao osnove za razvoj prerađivačkih djelatnosti;
2. Promjena strukture proizvodnje i gotovih proizvoda prema višim cjenovnim razredima;
3. Stalno tehničko-tehnološko i organizaciono unapređivanje poslovanja uz primjenjivanje inovacija i sopstvenog znanja;
4. Prilagođavanje kadrovske strukture zahtjevima savremenog poslovanja;
5. Specijalizovanje i okrupnjavanje firmi oko nosilaca razvoja;
6. Povećanje zaposlenosti;
7. Povećanje konkurentnosti;
8. Otvaranje novih tržišta i povećanje izvoza;
9. Povećanje bruto domaćeg proizvoda.

Strategija i politika razvoja industrije Srbije od 2011. do 2020. godine predstavlja prvi razvojni dokument koji na konzistentan i cjelovit način definiše osnovne razvojne prioritete industrije Srbije i načine njihovog ostvarenja.

Primarni razvojni strateški cilj Srbije je održiv i dinamičan razvoj industrije koja može da se uklopi u jedinstveno tržište Evropske unije i izdrži konkurentski pritisak njenih članica.

U strategiji su navedeni očekivani rezultati industrijskog razvoja za period 2011-2020. godina, a to su:

- Udvostručena industrijska proizvodnja u 2020. godini u odnosu na nivo iz 2010. godine;
- Povećanje produktivnosti rada u industriji i građevinarstvu za najmanje 50% do kraja 2020. godine;
- Povećanje učešća robnog izvoza na 50% BDP-a u 2020. godini;
- Prosječan godišnji rast investicija od 10%;
- Očekivani prosječni godišnji priliv stranih direktnih investicija od 2,35 milijardi eura;
- Rast zaposlenosti u prerađivačkoj industriji za 75.000 radnika.

Konceptualnim pristupom sadržanim u Strategiji utvrđene su posebne mjere koje su ocjenjene kao adekvatne za obezbjeđenje značajnih dugoročnih pomjeranja i kao takve omogućavaju revitalizaciju i razvoj industrije Srbije. Te mjere obuhvataju:

- Mjere i aktivnosti za izgradnju institucionalnog okvira i poslovnog okruženja koje trebaju da podstaknu dalji razvoj industrije i poduzetništva;
- Podsticajne mjere i aktivnosti za razvoj i finansiranje konkurentnih industrijskih sektora i proizvoda od nacionalnog značaja;
- Mjere i aktivnosti usmjerene na jačanje konkurentnosti i produktivnosti industrije i njenih podsektora;
- Mjere usmjerene na razvoj poduzetništva, odnosno sektora malih i srednjih preduzeća;
- Mjere usmjerene na povećanje izvoza i privlačenje direktnih stranih investicija;
- Mjere za obezbjeđenje i podsticanje održivog razvoja;
- Mjere za poboljšanje koordinacije industrijskih politika na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou;
- Sprovođenje procesa restrukturiranja i privatizacije.

2.2. Pregled strateških dokumenata BiH, Federacije BiH i kantona

Projekat „Razvoj industrijske politike u Federaciji BiH“ je dokument koji na vrlo detaljan način analizira stanje industrije u Federaciji BiH u svim sektorima, u proizvodnom, tehnološkom, obrazovnom i institucionalnom smislu. U njemu su sagledane objektivne činjenice o stanju konkurentnosti industrije u FBiH, ulaganju u nove tehnologije, velikoj nezaposlenosti kvalifikovane radne snage, te prepoznaje unutrašnja i vanjska ograničenja industrijske proizvodnje.

Također, u dokumentu su dati, za svaki industrijski sektor posebno, mogući strateško-razvojni ciljevi u FBiH i definiran temelj za razvoj moderne industrijske proizvodnje, uvažavajući postojeće resurse, trendove globalizacije i zahtjeve nove proizvodne filozofije i društva znanja.

Projekt „Razvoj industrijske politike u FBiH“ definira glavne znanstveno-istraživačke razvojne procese i projekte koji će uticati i podržati industrijski razvoj FBiH, u cilju sustizanja tehnološki razvijenih zemalja, definira institucionalni razvoj FBiH (BiH) usmjeren na razvoj industrijske proizvodnje, analizira i daje preporuke u načinu i vrsti poticaja industrijske proizvodnje, kao i obrta i poduzetništva u FBiH, definira ekonomski i pravni okvir stranih ulaganja i promoviranje izvozne orijentacije, predlaže moguće pravce djelovanja države za uklanjanje i ublažavanje tehnološkog zaostajanja i ograničenja u funkciji razvoja industrije i bržeg pristupa EU fondovima, te stvaranje uslova i ambijenta za modernu, profitabilnu, izvozno orijentisanu industrijsku proizvodnju.

U dokumentu, kao glavni strateški razvojni ciljevi za sektor metalne i elektro industrije, predlažu se:

1. Povećanje izvoza, s posebnim naglaskom na proširenje tržišta, te
2. Modernizacija postojeće i uvođenje nove opreme i tehnologije.

Za realizaciju ovih strateških ciljeva, uvažavajući principe ekonomske opravdanosti proizvodnje sa tendencijom rasta, socijalne sigurnosti i ekološke održivosti, navode se slijedeće mjere koje je potrebno poduzeti:

- Ubrzanje privatizacije preduzeća u vlasništvu države,
- Stvaranje uslova za modernizaciju postojeće i uvođenje nove opreme i tehnologije,
- Učiniti BiH, a time i FBiH, privlačnom za direktne strane investicije,
- Poduzeti mjere za znatnije aktiviranje domaćih resursa u razvoju izvoznih programa uspješnijih preduzeća razvojem sistema regresa kamata na kredite komercijalnih banaka,
- Pojednostaviti procedure vezane za izvozne, uvozne i kompenzacijske poslove,
- Otpočeti promociju sistema permanentnog obučavanja zaposlenih svih nivoa u preduzećima na način kako to čine zemlje OECD-a,
- Putem privrednih komora disperzirati znanja o klasterima i pozitivnom uticaju klastera na konkurentsku sposobnost preduzeća,
- Poticanje istraživačko-razvojne aktivnosti s fakultetima kao centrima tih aktivnosti, tj. intenziviranje saradnje sa visokoškolskim institucijama,
- Strukturu izvoza promijeniti povećavanjem stepena finalizacije proizvoda,
- Primjena međunarodnih, a u prvom redu EU propisa u području unapređenja kvaliteta proizvoda i usluga,
- Razviti sistem kontinuiranog istraživanja tržišta (npr. putem privrednih komora),
- Interesno umrežavanje industrijskih preduzeća i MSP-a,
- Uvođenje moderne informatičko-komunikacijske tehnologije,
- Institucije koje trebaju osigurati transfer znanja i tehnologija treba tržišno orijentisati,
- Institucionalno organizovati Metalni sektor BiH u okviru Ministarstva industrije ili Ministarstva privrede BiH.

Postizanje strateško–razvojnih ciljeva uveliko bi otklonio slabosti i prijetnje u razvoju industrijskih preduzeća, a znatno povećao njihovu snagu i mogućnosti. Značajke privrede u FBiH bile bi sasvim drugačije i povoljnije, a sama Federacija korak bliže društvu znanja.

Izvozna strategija metalnog sektora BiH se fokusira na jačanje konkurentnosti preduzeća metalnog sektora restrukturiranjem preduzeća, stvaranjem novih malih i srednjih preduzeća sa incijalnom izvoznom orijentacijom, privlačenjem direktnih stranih investicija, te razvijanjem partnerskih formi u prenosu proizvodnje i prihvaćanju novih tehnologija, čime bi se stvorile pretpostavke za intenziviranje izvoza.

U tom smjeru strategija ističe slijedeće prioritete:

- Razvijanje povezanih i industrija za podršku metalnog sektora, što uključuje unaprijeđenje klsterskog pristupa organiziranju kompanija,
- Razvijanje infrastrukture za efikasno investiranje formiranjem industrijskih zona, parkova i inkubatora,
- Sigurnost i povoljniji uvjeti snabdijevanja električnom energijom, što bi trebalo da osigura dodatne faktore konkurentnosti metalnog sektora BiH u regionalnim okvirima,
- Jasna i efektivna podrška mikro, malim i srednjim preduzećima,
- Utvrđivanje sektorske politike s mjerama za privlačenje investicija u metalni sektor.

Kantoni u Federaciji BiH kreiraju i svoje strategije integriranog razvoja, gdje se definiraju strateški ciljevi koji uključuju i razvoj industrije u cjelini.

Strategija razvoja Tuzlanskog kantona 2016-2020.¹, u okviru strateškog cilja 1. – „*Osigurati stabilnost i prosperitet razvoja privrede Tuzlanskog kantona*“, definiše mjeru „*Podrška novim investicijama u industrijskoj proizvodnji*“. Cilj mjere je doprinijeti privrednom razvoju Tuzlanskog kantona kroz razvoj konkurentnosti i povećanje novih investicija u privrednim društvima u industriji. Mjera uključuje sufinansiranje novih investicija iz oblasti industrije, a provodiće se kroz:

- utvrđivanje kriterija i uslova za javni poziv,
- provođenje javnog poziva i donošenje odluke o sufinansiranju privrednih društava koji ispunjavaju kriterije i uslove,
- praćenje nadzora nad namjenskim utroškom sredstava i postignutim efektima.

Do 2020. godine nastoji se podržati najmanje 50 privrednih društava koja realizuju nove investicije u industriji, osigurati zapošljavanje najmanje 150 osoba u oblasti industrijske proizvodnje. Novim investicionim ulaganjima omogućava se razvoj i jačanje privrednog sektora na području Tuzlanskog kantona, veća zaposlenost, povećan izlazak na strana tržišta, bolje prodajne cijene i dr.

Strategija razvoja Zeničko-dobojskog kantona 2016– 2020.² definira četiri strateška cilja, koji osiguravaju sinergijske efekte između ekonomije, okoliša i društva, uz puno uvažavanje interesa lokalne samouprave. Oni imaju prepoznatljiva sektorska težišta, ali su istovremeno integralni i povezujući.

Prvi strateški cilj odnosi se na razvoj i poticanje industrije, energetike, rudarstva i poduzetništva, u okviru kojeg su definisana 3 prioriteta kojima se ostvaruje, a to su:

- Povećati konkurentnost sektora sa najvećim potencijalom za industrijski rast,
- Razvijati postojeće i kreirati nove energetske kapacitete,
- Povećati konkurentnost MSP i unaprijediti preduzetnički ambijent.

¹ Strategija razvoja Tuzlanskog kantona 2016-2020.

² Strategija razvoja Zeničko-dobojskog kantona 2016– 2020.

Sa ciljem ostvarenja ciljanih vrijednosti pokazatelja uticaja za prvi strateški cilj ZDK, definisana su tri prioriteta cilja koja imaju za cilj da doprinesu realizaciji istog. Krajni ishodi definisanih prioriteta ciljeva treba da doprinesu promjenama u indeksu fizičkog obima industrijske proizvodnje, ostvarenim investicijama u prerađivačkoj industriji, ukupnom izvozu u prerađivačkoj industriji, pokrivenosti uvoza izvozom u prerađivačkoj idustriji, ukupnim isplaćenim investicijama u proizvodnju i snabdijevanje električne energije, indeksu obima proizvodnje i snabdijevanja električnom energijom, broju registrovanih poslovnih subjekata itd., a sve sa ciljem doprinosa ostvarenju pokazatelja uticaja kao što su broj zaposlenih u ZDK, BDP, indeks razvijenosti ZDK i dr.

U okviru prioriteta cilja 1. – Povećati konkurentnost sektora sa najvećim potencijalom za industrijski rast, koji se odnosi i na metalni i elektro sektor, definisane su konkretne mjere:

- 1) Uvođenje novih tehnologija i međunarodnih standarda za unapređenje konkurentnosti metaloprerađivačkog, drvoprerađivačkog, kožarsko-tekstilnog i IT sektora,
- 2) Modernizacija opreme i naučno-istraživačke infrastrukture u ZDK,
- 3) Promocija privrednih potencijala Zeničko-dobojskog kantona i unapređenje poslovnog ambijenta,
- 4) Modernizacija i proširenje rudnika uglja i kamenoloma na području ZDK za dodatnu proizvodnju.

Integrirana strategija razvoja Unsko-sanskog kantona za period 2014-2020. godina³ definiše šest ključnih strateških ciljeva:

1. Razviti konkurentnu privredu i dostići nivo prosjeka ekonomskog razvoja FBiH;
2. Izgraditi infrastrukturu za poboljšanje kvalitete života stanovnika;
3. Unaprijediti zaštitu okoliša i očuvanje prirode;
4. Razvijati ljudske resurse i unaprijediti tržište rada;
5. Osigurati visok nivo socijalne sigurnosti i zaštite;
6. Unaprjeđenje upravljanja razvojem.

Kada je u pitanju prvi strateški cilj, za razvoj Unsko-sanskog kantona bitno je sistemski poticati i jačati konkurentnost poduzetnika i privrede u cjelini, svim raspoloživim lokalnim sredstvima i korištenjem mogućnosti koje pružaju donatori prisutni u regiji i EU programi. Polazeći od toga da je konkurentnost skup faktora, javnih politika i institucija koje kompleksno utiču na nivo produktivnosti, odnosno na kvalitetu poslovnog sektora i poslovnog okruženja, za USK, imajući u vidu resurse kojima raspolaže, ključna su područja konkurentnost infrastruktura, institucije, obrazovanje i savjetodavna podrška, efikasnost tržišta rada i finansijski poticaji, te inovativnost.

Ova područja obuhvaćena su u 6 prioriteta kojima se ostvaruje prvi strateški cilj razvoja USK:

1. Kreirati efikasan sistem poticaja za razvoj poduzetništva,
2. Razviti poljoprivredu na tržišnim osnovama,
3. Razviti turizam,
4. Smanjiti (identificirati i spriječiti) sivu ekonomiju,
5. Razviti industrije s većom dodanom vrijednosti, zasnovanom na tehnološkom razvoju i inovacijama, te
6. Poboljšati održivo upravljanje privrednim razvojem.

U okviru prioriteta 5. Razviti industrije sa većom dodanom vrijednosti, zasnovanom na tehnološkom razvoju i inovacijama, koja se odnosi i na metalni i elektro sektor definisane su konkretne mjere:

- Povezati industriju sa istraživačkim centrima, i
- Stvoriti i razvijati ulagačku klimu.

³ Integrirana strategija razvoja Unsko-sanskog kantona za period 2014-2020. godina

Cilj ovih mjera je da se kroz istraživanje ponude i potražnje, formiranje tehnoloških parkova, inkubatora i centara, saradnju sektora industrije sa naučnim institucijama (Mašinski fakultet, Biotehnički fakultet, Ekonomski fakultet) i institucijama za razvoj, edukaciju svih u procesu proizvodnje, od radnika do menadžmenta, te uvođenjem nove tehnologije i standarda, dobije proizvod sa većom tržišnom vrijednošću i visokog kvaliteta zasnovan na tehnološkom razvoju i inovacijama.

Takođe, potrebno je stvoriti efikasan sistem za promovisanje područja, djelatnosti, javnih subjekata i privrednika koji su spremni za nova ulaganja, kako bi se stvorila pozitivna ulagačka klima i pripremila ponuda ulagačkih projekata koji bi doprinijeli novom zapošljavanju, porastu konkurentnosti i privrednom rastu i razvoju USK.

Svakako, za razvoj industrije ne treba zanemariti ni ostale prioritete, koji imaju multiplikativan uticaj i na razvoj industrije, a samim tim i metalnog i elektro sektora.

Strategija razvoja Zapadno-hercegovačke županije za razdoblje 2014-2020. godina⁴ definiše 3 strateška cilja:

- 1) Ekonomski jaka županija,
- 2) Društveno odgovorna županija,
- 3) Učinkovito organizirana županija.

Ekonomsko jačanje Županije je ključ njenog dugoročnog razvoja, koji omogućava da odgovorno prati socijalna kretanja i rješava razvojna pitanja s kojima se susreće. Razvojna partnerstva našeg područja povezivat će javne i privatne organizacije kako bi otvarali nova tržišta i jačali prisutnost na postojećim.

U okviru ovog strateškog cilja definisani su slijedeći operativni ciljevi:

- Konkurentno malo i srednje poduzetništvo,
- Povoljna ulagačka klima u županiji,
- Organizirani za osvajanje novih tržišta,
- Stvoreni prepoznatljivi proizvodi,
- Iskorištavanje postojećih potencijala.

Za realizaciju operativnih ciljeva, kreiran je niz mjera od kojih su za metalni i elektro sektor najvažnije:

- Program za konkurentnost i poslovno planiranje,
- Završetak izgradnje poslovnih zona i njihova promocija,
- Ostala poslovna infrastruktura (inkubatori i povezivanje s tehnološkim parkom),
- Podrška za povezivanje poduzeća, udruženja i drugih institucija koje se žele plasirati na novim tržištima,
- Podrška inovacijama.

Strategija razvoja Kantona Sarajevo do 2020. godine⁵ je strateški dokument koji usmjerava razvoj, utvrđuje prioritete u razvoju i predstavlja putokaz za sveukupan razvoj Kantona Sarajevo uzimajući u obzir sve njegove dimenzije: ekonomsku, društvenu, okolinsku i prostornu. Sa ciljem stvaranja mehanizma za ostvarenje vizije razvoja, definisano je pet strateških pravaca djelovanja Kantona Sarajevo do 2020. godine kako bi se osigurala veza između konkretnih budućih akcija i vizije razvoja:

⁴ Strategija razvoja Zapadno-hercegovačke županije za razdoblje 2014-2020. godina

⁵ Strategija razvoja Kantona Sarajevo do 2020. godine

Strateški pravci djelovanja Kantona Sarajevo do 2020. godine su:

1. Poboljšati administrativni i poslovni ambijent za ubrzan ekonomski rast i unaprijediti ekonomsku strukturu radi povećanja izvoza roba i usluga
2. Povećati zaposlenost i kreirati nova bolje vrednovana radna mjesta

Operativni cilj 1.1. :

- 1.1. Unaprijediti inovativnost, standardizaciju i izvoznu orijentaciju u proizvodnim i uslužnim industrijama sa potencijalom za izvoz (između ostalih, metalske, drvne, prehrambene, zelene, kreativne industrije itd)

Mjere:

- 1.1.1. Podrška za jačanje kapaciteta izvozno orijentisanih preduzeća u strateškim sektorima privrede (osobito metalske, drvne i prehrambene)
- 1.1.2. Unaprijeđenje konkurentnosti i promocija proizvoda Kantona Sarajevo
- 1.1.3. Povećanje inovativnosti privrede uspostavljanjem savremene naučno-tehnološke baze
- 1.1.4. Razvoj kreativne industrije Kantona Sarajevo
- 1.1.5. Jačanje kapaciteta ljudskih resursa za unaprijeđenje konkurentnosti privrede

Operativni cilj 1.2. :

- 1.2. Podržati razvoj konkurentnosti i atraktivnosti Kantona Sarajevo za ulaganja iz oblasti IKT industrije

Mjere:

- 1.2.1. Podrška informatičkom opismenjavanju u Kantona Sarajevo
- 1.2.2. Razvoj kapaciteta za podršku IKT industriji

Operativni cilj 1.3. :

- 1.3. Poboljšati administrativni i poslovni ambijent za brzo privlačenje domaćih i stranih investicija, razvoj poduzetništva i olakšavanje mobilnosti kapitala i ljudskih resursa

Mjere:

- 1.3.1. Stvaranje dobrog poslovnog okruženja i promocija Kantona Sarajevo kao poželjne destinacije za domaća i strana investiciona ulaganja
- 1.3.2. Podrška razvoju poduzetništva
- 1.3.3. Unaprijeđenje prostornih uslova za razvoj MSP-a u poslovnim zonama i inkubatorima

Operativni cilj 2.1. :

- 2.1. Poboljšati usklađenost između ponude i potražnje na tržištu rada i smanjiti strukturalnu nezaposlenost

Mjere:

- 2.1.1. Uspostava dualnog sistema obrazovanja koji će pružiti obrazovanje i obuku usmjerenu prema potrebama tržišta rada
- 2.1.2. Unaprijeđenje saradnje i kapaciteta aktera u sektoru obrazovanja i socijalnog
- 2.1.3. Usklađivanje upisne politike u obrazovnim organizacijama i pružanje usluga profesionalne orijentacije
- 2.1.4. Sufinansiranje programa zapošljavanja
- 2.1.5. Podrška posebnim programima smanjenja dugoročne nezaposlenosti

Operativni cilj 2.2.:

- 2.2. Implementirati efikasne programe prekvalifikacije i obrazovanja odraslih

Mjere:

- 2.2.1. Razvoj i promocija programa neformalnog obrazovanja (obuke odraslih) u Kantona Sarajevo
- 2.2.2. Podrška razvoju poduzetništva
- 2.2.3. Unaprijeđenje prostornih uslova za razvoj MSP-a u poslovnim zonama i inkubatorima

Strategija razvoja Bosansko-podrinjskog kantona za period 2016-2020. godine⁶ - Vizija razvoja BPK Goražde iskazuje stratešku namjeru građanstva u periodu od 2016. do 2020. godine, koja prvenstveno odražava težnje da BPK Goražde postane savremena evropska regija, orijentisana na održive aspekte razvoja gdje se razvoj posmatra kao višedimenzionalan proces ekonomske, društvene, okolišne, prostorne i institucionalne transformacije sa ciljem poboljšanja kvaliteta i standarda života građana i građanki.

Vizija uključuje inkluziju svih sektora društva u razvojne procese, uključujući javni, privatni i civilni sektor.

Na temelju strateških fokusa i vizije BPK Goražde definisana su četiri strateška cilja, koji osiguravaju sinergijske efekte između razvoja ekonomije, okoliša i društva, uz puno uvažavanje interesa lokalne uprave.

Strateški cilj BPK GORAŽDE koji se odnosi na metalnu i elektrosektorsku granu a koju obrađuje ova strategija je da se uspostavi pogodno privredno okruženje i dinamičnu privredu, zasnovanu na prirodnim resursima i poslovnoj tradiciji.

Prioritetni ciljevi obuhvataju ključne sektorske prioritete koji imaju najveći međusektorski uticaj na razvoj, a samim time i pokazatelje uticaja. Očekivani rezultati prioritetnih ciljeva su u direktnoj vezi sa pokazateljima uticaja na nivou strateških ciljeva i doprinose realizaciji ciljanih vrijednosti 2020. godine. Operativni ciljevi po strateškom cilju su da se ojača privreda i potiče izвозno orijentisana industrija, sem toga potrebno je unaprijediti poduzetničku infrastrukturu i poslovno okruženje.

U izradi **Strategije razvoja Županije Posavske⁷** korištena je standardizovana Metodologija za planiranje razvoja kantona/županija u Federaciji Bosne i Hercegovine. Metodologija definira principe planiranja razvoja kantona/županija; obuhvat, minimalne integrativne elemente i vremenski okvir strategija razvoja kantona/županije; procese i ključne faze izrade, provedbe, monitoringa i evaluacije strateških dokumenata. Svrha metodologije je sistematizacija i operacionalizacija strateškog planiranja na županijskoj razini gdje je županijska administracija nosilac procesa izrade i implementacije strategije, uz maksimalno uključivanje i svih drugih aktera života u lokalnoj zajednici.

Metalni i elektro sektor u ovom dokumentu obrađen je kroz prioritet 2 - Razvoj malog i srednjeg gospodarstva i obrta kroz stvaranje boljeg poslovnog okruženja, promidžbu poduzetničke kulture i razvojnih pogodnosti Županije.

Mjera prioriteta 2. sadrži kreiranje povoljnog poslovnog okruženja i podrška jačanju konkurentnosti malih i srednjih poduzeća i obrtnika.

⁶ Strategija razvoja Bosansko-podrinjskog kantona za period 2016-2020. godine

⁷ Strategija razvoja Županije Posavske

3. METODOLOGIJA RADA I PROGRAM ISTRAŽIVANJA

Nosioci aktivnosti na izradi Strategije razvoja metalnog i elektro sektora Federacije BiH za period 2016-2025.godine (P/G K FBiH i FMERI) će uraditi analizu zainteresiranih strana i na osnovu toga definirati radne grupe za izradu dokumenta strategije.

Koraci u procesu izrade Nacrta strategije razvoja metalnog i elektro sektora FBiH za period 2016-2025. :

Koraci	Opis koraka	Kratak opis posla
Korak 1.	Definisanje strateškog okvira	Pregled svih strateških dokumenta i priprema strateškog okvira na max. 20 str. - 10 radnih dana
Korak 2.	Situaciona analiza u metalnom i elektro sektoru FBiH	Izrada pregleda stanja u FBiH – po oblasti/15 radnih dana. Radna grupa za izradu strategije će se podijeliti u timove koji će raditi detaljne analize po utvrđenim oblastima npr. Proizvodnja baznih metala-jedan tim će raditi ovu oblast itd. Kada su u pitanju Povezane oblasti, svaki od timova će na osnovu analize utvrditi uticaj povezanih oblasti. Također u Radnu grupu za izradu strategije će se imenovati i predstavnici institucija i ustanova koji će zajednički sa članovima timova nakon analiza povezanih oblasti odrediti strateške ciljeve i pravce djelovanja.
Korak 3.	Strateško fokusiranje koje podrazumijeva pripremu za održavanje swot radionica	Interni rad Radne grupe za izradu strategije – 15 radnih dana
Korak 4.	SWOT analiza	2 radionice – učesnici radne grupe trebaju da definišu snage i slabosti te šanse i prijetnje u sektoru ili oblasti, definisati opcije kroz TOWS matricu.
Korak 5.	Definisanje vizije	Radna grupa, eksperti, konsultacije – 1 radionica
Korak 6.	Definisanje strateških ciljeva i prioriteta za sektore uključujući indikatore	Održavanje radionica sa po max 30 ucesnika
Korak 7.	Izrada okvira za monitoring evaluaciju i implementaciju strategije	Definisanje konkretnih nosilaca, načina praćenja i izvještavanja itd.
Korak 8.	Priprema finalnog nacrta strategije FBiH sa svim elementima (uvažavajući elemente iz koraka 5,6,7)	Izrada konačnog teksta strategije – Radna grupa
Korak 9.	Konsultacije sa zainteresovanom javnosti i korekcije dokumenta	Analiza zainteresiranih aktera, izraditi plan konsultacija, izvršiti prezentaciju dokumenta i provesti javne rasprave sa svima koji bi mogli doprijeti unapređenju stanja u sektoru (federalna ministarstva, kantonalna ministarstva, itd.)
Korak 10.	Dizajniranje prve i zadnje stranice dokumenta i lekturisanje dokumenta	Dokument 100 stranica.
Korak 11.	Izrada akcionih planova za implementaciju	Održavanje radionica sa ciljem da svaka federalna institucija (ministarstva, agencije, zavodi itd.) izradi svoj plan rada za operacionalizaciju prethodno definisanih prioriteta i mjera (30 radionica).

Osnovni principi rada na izradi dokumenta „Strategija razvoja metalnog i elektro sektora Federacije Bosne i Hercegovine“ su:

1. Analiza svih dosadašnjih studija o stanju i perspektivama razvoja metalne i elektro industrije i preporukama za razvoj,
2. Analiza trenutnog stanja kroz sveobuhvatne SWOT analize:
 - a) Po principu „odozdo prema gore“, kako bi se dobile realne ideje i prijedlozi objektivno izvodljivih programa i aktivnosti,
 - b) Po principu „od pojedinačnog prema općem“, kako bi se iskazale i uvažile konkurentske različitosti pojedinih stepena obrade i portfolija industrijskih proizvoda.

Izradi strategije će se pristupiti na što je moguće više participatoran način, uz uključivanje svih zainteresiranih strana u cijeloj Federaciji BiH, posebno prilikom definisanja Vizije razvoja, kao i definisanja strateških ciljeva i prioriteta, vodeći računa o interesima Federacije Bosne i Hercegovine, ali i kantona i JLS. U tom smislu, prilikom izrade ove strategije će se obezbijediti učešće nižih nivoa vlasti u Federaciji BiH, bilo kroz učešće predstavnika kantona (predstavnicu bar dva kantona) u radnom tijelu za provedbu izrade strategije, bilo kroz provođenje konsultacija sa zainteresovanom javnošću ili kombinacijom.

4. PREGLED STANJA U METALNOM I ELEKTRO SEKTORU

4.1. Uvod u analizu metalnog i elektro sektora

Značaj metalnog sektora za ekonomiju kako Federaciju Bosne i Hercegovine, tako i države Bosne i Hercegovine, kao i drugih zemalja zapadnog Balkana je izuzetno velik. Metalni sektor u Federaciji Bosne i Hercegovine ima velike konkurentne prednosti zbog postojećih sirovinskih resursa, te cjenovno konkurentne i kvalifikovane radne snage.

Federacija Bosne i Hercegovine ima dugu tradiciju u proizvodnji metala. Prije svega, bogata je mineralnim nalazištima željezne rude, boksita, cinka, olova i bakra.

U periodu 1995-2000. metalni sektor u Federaciji Bosne i Hercegovine je karakterisao nizak nivo iskorištenosti kapaciteta, zastarjela oprema, nedostatak dostupnih sirovina i razjedinjeno tržište u državi i prekinute poslovne veze sa izvoznim destinacijama. Svi ovi faktori su onemogućavali uspješno obavljanje proizvodnje. U periodu između 2001. i 2004. godine nekoliko velikih preduzeća metalnog sektora je uspjelo okončati proces privatizacije pronalaženjem strateških partnera. U ovim kompanijama je zatim došlo do restrukturiranja, nabavke nove opreme, rješavanja statusa zaposlenih i osiguranja finansijskih sredstava za izlazak na inostrano tržište.

Iako Federacija Bosne i Hercegovine spada u grupu malih proizvođača metala, obzirom na raspoložive kapacitete i zahvaljujući dugogodišnjoj tradiciji, značaj metalnog sektora u ekonomiji Federacije Bosne i Hercegovine je veliki, posebno u poređenju sa drugim evropskim zemljama. Uz dugogodišnju tradiciju, sa raspoloživim prirodnim resursima (posebno željezne rude, boksita, olova, cinka i bakra), značaj metalne industrije može se promatrati kroz perspektivu ukupne proizvodnje, izvoza, broja zaposlenih i udjela u BDP-u. Metaloprerađivački sektor čini gotovo jednu četvrtinu ukupne proizvodnje države Bosne i Hercegovine, s tim da oko jedne trećine izvoza čini proizvodnju u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Metalni sektor u Federaciji Bosne i Hercegovine se može strukturalno podijeliti na četiri grupacije:

- proizvodnja baznih metala,
- proizvodnja proizvoda od metala,
- proizvodnja mašina i uređaja,
- proizvodnja dijelova za motorna vozila.

U posljednjih deset godina, automobilska industrija Federacije Bosne i Hercegovine (proizvodnja metala, prerada metala, izrada alata, prerada plastike, mašinski i elektro inženjering i tekstilni proizvodi za industriju auto-dijelova) doživjela je dinamičan razvoj i postala je snažno izvozno orijentirana, izvozeći u prosjeku 90% svoje proizvodnje diljem svijeta. Preduzeća iz automobilske industrije proizvode širok spektar dijelova i komponenti.

Obzirom na izrazitu izvoznu opredijeljenost sektora i zavisnost od vanjske potražnje, ekonomska kriza se negativno odrazila na metalni sektor u Federaciji BiH, ali i u regionu.

Struktura metalnog sektora u Federaciji Bosne i Hercegovine ukazuje na nizak stepen finalizacije proizvodnje metalnog sektora.

Proizvodnju baznih metala karakteriše najniži kapacitet stvaranja dodate vrijednosti po jedinici proizvoda, a ključni faktori uspjeha su ekonomija obima, masovna prodaja, konkurentnost u troškovima osnovnih inputa i osiguranje finansijskog kapitala pod povoljnim uslovima.

U proizvodnji metalnih proizvoda, mašina i uređaja, kao i dijelova za motorna vozila, ključni faktori uspjeha su: primjena tehnoloških inovacija u proizvodima i procesima i strateško partnerstvo sa međunarodnim kompanijama u okviru djelatnosti.

Metalni i elektro sektor je jedan od najvećih izvoznih sektora u Federaciji Bosne i Hercegovine. Proizvodi od metala imaju značajan razvojni potencijal, ali još uvijek prednjači izvoz proizvoda sa niskom dodanom vrijednošću.

Za dalji rast metalnog sektora i njegovu punu konkurentnost potrebne su investicije, bilo da se radi o direktnim investicijama, dugoročnim investicionim kreditima ili drugim odgovarajućim izvorima finansiranja.

Osim investicija neophodna je izgradnja i sistemskih integratora u zemlji i/ili uključivanje naših firmi u vanjske sistemintegratore sa ciljem proizvodnje većih i složenijih komponenti finalnog proizvoda.

Promocija stranih direktnih investicija u metalnom i elektro sektoru potrebna je zbog više razloga:

- Priliv tehnologija, know-how i upravljačkih znanja u zemlji i koristi na najefikasniji način putem internacionalizacije poslovanja,
- Uključivanje domaćih kompanija u globalne i regionalne poslovne i marketing mreže, čime se njihova konkurentnost stavlja u kontekst regionalne i globalne konkurentnosti kojom upravljaju kompanije investitori,
- Dodatni kapital za investiranje u podizanje produktivnosti i konkurentnosti kompanija.

Metalni i elektro sektor kao jedan od najznačajnijih prerađivačkih sektora u FBiH usko je povezan sa drugim sektorima i njihov međusobni uticaj je velik. Najznačajniji uticajni sektori su su: energetske, građevinski, sektor transporta, bankarski sektor i sl. Zbog toga je važno da se i ovi sektori razvijaju i da njihov uticaj bude pozitivan. Kod izrade strateških dokumenata treba posmatrati i uskladiti sve uticajne faktore i na tome zasnovati donošenje određene zakonske regulative i drugih propisa, te na taj način obezbijediti što brže i jednostavnije procedure.

Imajući u vidu činjenicu da metalni i elektro sektor Federacije BiH upošljava veliki broj radnika i da ovaj bilježi konstantan rast, daljim razvojem ovog sektora će doći do novog zapošljavanja, povećanja izvoza, povećanja GDP-a, a što će u konačnici rezultirati i razvojem Federacije BiH i BiH.

4.2. Karakteristike metalnog i elektro sektora

Razvoj metalne industrije u Federaciji Bosne i Hercegovine je bio blisko povezan sa bogatim mineralnim nalazištima u zemlji. Međutim, danas se većina sirovina za metalni sektor uvozi, mada neke kompanije rade i na oživljavanju rudnika i nalazišta u zemlji.

Na žalost, karakteristika metalnog sektora u Federaciji Bosne i Hercegovine je njegovo nisko učešće u BDP-u, što je posljedica niske dodate vrijednosti izvoza zbog najvećeg učešća izvoza baznih metala. Da bi se ta vrijednost povećala, potrebne su inovacije u proizvodnji koje bi dovele do veće konkurentnosti i profitabilnosti.

Za povećanje konkurentnosti metalnog sektora u Federaciji Bosne i Hercegovine potrebno je:

- Restrukturiranje kompanija s ciljem podizanja međunarodne konkurentnosti,
- Privlačenje stranih direktnih investicija,
- Stvaranje novih malih i srednjih kompanija koje će biti konkurentnije na inostranom tržištu,
- Prihvatanje novih tehnologija.

Potrebno je da se unaprijedi struktura proizvodnje i izvoza proizvoda u pravcu većeg učešća proizvoda sa višom dodanom vrijednošću, pa su u tom smislu pozitivni pokazatelji za prethodne dvije godine. U 2015. i 2016. godini je registrovano smanjenje proizvodnje i izvoza za bazne metale, koji su i dalje dominantni u sektoru i povećanje gotovih proizvoda i komponenti. Naravno, na smanjenje izvoza baznih metala utiče globalno tržište sa potražnjom i cijenama, ali su svakako od značaja povećanja u okviru proizvodnje mašina i komponenti u autoindustriji.

Najveće izglede za uspjeh imaju kompanije za proizvodnju dijelova za motorna vozila i to one kompanije koje su stvorile svoje mjesto u lancu vrijednosti globalnih automobilske kompanija.

4.3. Područja i oblasti metalnog i elektro sektora

Oblasti i grane koje treba analizirati u područjima „C“ i „M“ prema klasifikaciji djelatnosti KD 2010 su:

C24-Proizvodnja baznih metala

- proizvodnja sirovog željeza, čelika i ferolegura,
- proizvodnja cijevi, crijeva, šupljih profila i pripadajućeg pribora od čelika,
- proizvodnja ostalih proizvoda primarne obrade čelika,
- proizvodnja aluminijskih legura iz primarne i sekundarne proizvodnje
- proizvodnja baznih plemenitih i ostalih obojenih metala,
- lijevanje metala.

C25-Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda osim strojeva i opreme

- proizvodnje metalnih konstrukcija,
- proizvodnja metalnih cisterni, rezervoara i sličnih posuda
- proizvodnja parnih kotlova, osim kotlova za centralno grijanje,
- kovanje, presanje, štancanje i valjanje metala; metalurgija praha
- površinska obrada i presvlačenje metala; mašinska obrada metala,
- proizvodnja sječiva, alata i metalnih proizvoda za opću namjenu,
- proizvodnja ostalih gotovih proizvoda od metala.

C26-Proizvodnja računara te elektroničkih i optičkih proizvoda

- proizvodnja softvera
- proizvodnja elektroničkih komponenata i ploča,
- proizvodnja računara i periferne opreme,
- proizvodnja komunikacijske opreme,
- proizvodnja elektroničkih uređaja za široku potrošnju,
- proizvodnja instrumenata i aparata za mjerenje, ispitivanje i navođenje; proizvodnja satova,
- proizvodnja opreme za zračenje, elektromedicinske i elektroterapeutske opreme,
- proizvodnja optičkih instrumenata i fotografske opreme,
- proizvodnja magnetnih i optičkih medija.

C27-Proizvodnja električne opreme

- proizvodnja elektromotora, generatora, transformatora te uređaja za distribuciju i kontrolu električne energije
- proizvodnja baterija i akumulatora,
- proizvodnja žice i elektroinstalacijskog materijala,
- proizvodnja električne opreme za rasvjetu,
- proizvodnja aparata za domaćinstvo,
- proizvodnja ostale električne opreme,
- proizvodnja EX opreme.

C28-Proizvodnja mašina i uređaja, d.n.

- proizvodnja mašina za opće namjene,
- proizvodnja ostalih mašina za opće namjene,
- proizvodnja mašina za poljoprivredu i šumarstvo,
- proizvodnja mašina za obradu metala i alatnih mašina,
- proizvodnja ostalih mašina za posebne namjene.

C29-Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica

- proizvodnja motornih vozila,
- proizvodnja karoserija za motorna vozila, proizvodnja prikolica i poluprikolica,
- proizvodnja dijelova i pribora za motorna vozila.

C30-Proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava

- proizvodnja brodova i čamaca,
- proizvodnja željezničkih lokomotiva i tračnih vozila,
- proizvodnja aviona i svemirskih letjelica te srodnih prijevoznih sredstava i opreme,
- proizvodnja vojnih borbenih vozila,
- proizvodnja prijevoznih sredstava d.n.

C33-Popravak i instaliranje mašina i opreme

- popravak proizvoda od metala, mašina i opreme,
- instaliranje industrijskih mašina i opreme.

M71- Arhitektonske i inženjerske djelatnosti; tehničko ispitivanje i analiza

- arhitektonske i inženjerske djelatnosti i s njima povezano tehničko savjetovanje,
- tehničko ispitivanje i analiza.

M72-Naučno istraživanje i razvoj

- istraživanje i eksperimentalni razvoj u prirodnim, tehničkim i tehnološkim naukama.

U skladu sa Zakonom o Klasifikaciji djelatnosti („Službeni glasnik BiH“ broj 47/10), uveden je novi način klasifikacije predmetnih oblasti, pri čemu je došlo do određenih promjena unutar postojećih podjela.

Međutim, pošto se u ovoj strategiji, u smislu ocjene aktuelnog stanja i trendova kretanja, kako u oblasti industrije, tako i u njenim sektorima i podsektorima, najčešće posmatra period 2007-2014, većina podataka je obrađivana po klasifikaciji iz 2010. godine. Zapravo, tako je jedino bilo moguće obezbijediti vremenski kontinuitet podataka, na bazi kojih su donešeni određeni zaključci. Takođe, bitno je napomenuti da nova klasifikacija KD 2010 ne uzrokuje veće promjene podataka u posmatranim podsektorima prerađivačke industrije, tako da su zaključci na osnovu navedenih podataka potpuno validni.

4.3.1. Namjenska industrija

Ova oblast je posebno izdvojena zbog svoje specifičnosti i šanse, imajući u vidu da je na nivou Federacije Bosne i Hercegovine donešena „Strategija razvoja namjenske industrije“, potrebno je izvršiti kratak osvrt i na ovaj sektor:⁸

Zakonskim i podzakonskim aktima za sektor namjenske industrije (na nivou BiH i Federacije BiH), postavljen je zakonski i institucionalni okvir za razvoj, proizvodnju, remont i promet NVO (namjenska vojna oprema).

Europska unija je odlukom broj 2006/29/CFSP od 23.01.2006. godine ukinula sve restriktivne mjere vezane za izvoz oružja iz zemalja EU u Bosnu i Hercegovinu. Isto tako, izmjenom Zakona o politici direktnih stranih ulaganja omogućen je ulazak ino-kapitala u namjensku industriju i preko 49%. Nadzor nad provođenjem zakonskih i podzakonskih akata obavlja se u Federalnoj direkciji za namjensku industriju koja je u sastavu Federalnog ministarstva energije, rudarstva i industrije.

Najvažniji međunarodni ugovori koji utiču na sektor namjenske industrije, kojima je pristupila Bosna i Hercegovina, a time i Federacija Bosne i Hercegovine, su Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju i Međunarodni sporazum o zaštiti okoline. Pojedininim ugovorima je predviđeno usvajanje pravnog naslijeđa Europske unije u oblasti namjenske industrije.

⁸Izvor: Strategija razvoja namjenske industrije Federacije Bosne i Hercegovine

4.3.2. Automobilska industrija

I ova oblast je posebno izdvojena zbog svoje specifičnosti i šanse, te će se analizirati u sklopu metalnog i elektro sektora.

Poslijeratnoj automobilskoj industriji privatizacija nije donijela značajne promjene. Potencijalne mogućnosti za razvoj neke jače finalne komponente nisu u potpunosti iskorištene. U budućnosti ove industrije treba voditi računa o sljedećem:

- Federacija BiH treba razvojno da se preorijentiše, ne bježati od proizvođača postojećih vozila, ali nastojati i poticati razmišljanje o električnom vozilu;
- Ukoliko bi se i instalirali kapaciteti za proizvodnju postojećih tipa, voditi računa o izmjenama u skoroj budućnosti;
- I dalje se bazirati na proizvodnju dijelova i komponenti što veće finalizacije;
- Prilagoditi obrazovni sistem i institute novim zahtjevima i potrebama čovjeka (robotika, elektronika, itd.);
- Poticati vertikalne i horizontalne integracije, te razvoj baznih kapaciteta;
- Usmjeriti snagu u metaloprerađivanje aluminija i pojedinačne proizvodnje, kao i izrade specijalnih uređaja na bazi novih tehnologija (traže inventivna znanja i puno manje rada-fizičkog). Bez ovog segmenta bazna industrija kao i autoindustrija ne mogu funkcionisati.

Ukidanjem carina sa EU i stupanjem na snagu propisa o slobodnoj trgovini Evropski proizvođači automobila gube direktan interes da se montaža automobila prenosi u Federaciju BiH. Ostaju mogućnosti da se proizvodnja i montaža obavlja za proizvođače van EU i da se izvrši dislokacija kapaciteta gasućih tehnologija, ali to strateški ni Federaciji Bosni i Hercegovini ne predstavlja mnogo.

U Federaciji BiH postoje preduzeća koja imaju velika iskustva u proizvodnji auto dijelova i isporuci za velike evropske i svjetske proizvođače automobila. U prethodnim godinama su se pojavila i mnoga nova koja proizvode dijelove i komponente za metalnu i autoindustriju koje se u mnogim stvarima prepliću. Većina ovih preduzeća imaju sertifikat sistema kvaliteta po ISO 9000 , pa i VDA 6.1., što je osnovni preduslov za konkurisanje u ovoj proizvodnji. Takođe, prednost je i što je za većinu završen postupak tranzicije na privatno vlasništvo.

Strategija proizvodnje auto dijelova u Federaciji BiH odvijala bi se kao:

- Slobodna proizvodnja svih vrsta auto dijelova i komponenti za automobilsku, kamionsku , traktorsku i dr. industriju,
- Maksimalna finalizacija kao i integracija kako unazad tako i unaprijed,
- Jačanje kooperativnih odnosa (specijalizacijom do rentabilnosti).

Značajan broj proizvođača komponenata u Federaciji BiH već sada ostvaruje određenu proizvodnju dijelova za prvu ugradnju, kao i rezervnih dijelova koji se plasiraju putem trgovačke mreže u zemlji i svijetu.

Navedena činjenica predstavlja dobru osnovu za prihvatanje novih poslova od strane postojećih firmi, kao i razvoj novih firmi za proizvodnju komponenata u daleko većem obimu i asortimanu. Ove bi firme bile logična podrška proizvođačima automobila, motora, mjenjača i sličnih namjena.

Imajući u vidu da predmetna proizvodnja zapošljava veliki broj ljudi, što direktno, što indirektno, država mora biti spremna da stimuliše izvozne aktivnosti proizvođača komponenata.

Prijedlog mjera za razvoj auto industrije:

1. Pomoć pri registraciji novih preduzeća,
2. Osiguravanje pristupa jeftinijem kapitalu (Razvojna banka F BiH),

3. Poticanje zapošljavanja u sektoru,
4. Poticanje domaćih proizvoda na našem tržištu poticajima potrošnje,
5. Program razvojnih dugoročnih kredita (20-30 godina sa minimalnom kamatom i anuitetom)
6. Preko instituta ili drugih subjekata razvijati nove proizvode ili tehnologije npr. - IC tehnologije ili domaće električno auto, itd.

5. OSNOVNI INDIKATORI U METALNOM I ELEKTRO SEKTORU

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku broj preduzeća u metalnom i elektro sektoru iznosi 1.721, što čini gotovo jednu trećinu preduzeća prerađivačke industrije, a 5,2% od ukupnog broja preduzeća u Federaciji BiH.

Tabela 1: Registrirane pravne osobe u Federaciji BiH prema područjima KD BiH 2010⁹

UKUPNO (Federacija BiH) –oblici organizovanja 51-54	33.314
PRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA Federacije BiH – oblici organizovanja 51-54	5.496
METALNA I ELEKTRO INDUSTRIJA Federacije BiH	1.721

Tabela 2: Broj registriranih subjekata u Federaciji BiH, po kantonima i djelatnostima (ukupno 11 djelatnosti) (stanje: 28.12.2015)¹⁰

Broj	Naziv kantona	Područje KD	Oblast KD	Oblast KD naziv	Broj
1	UNSKO-SANSKI KANTON	C	24	Proizvodnja baznih metala	1
	UNSKO-SANSKI KANTON	C	25	Proizvod. gotovih metal. proiz., osim mašina i opreme	98
	UNSKO-SANSKI KANTON	C	26	Proizvodnja računara te elektroničkih i optičkih proizvoda	6
	UNSKO-SANSKI KANTON	C	27	Proizvodnja električne opreme	4
	UNSKO-SANSKI KANTON	C	28	Proizvodnja mašina i uređaja, d. n.	3
	UNSKO-SANSKI KANTON	C	29	Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica	7
	UNSKO-SANSKI KANTON	C	30	Proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava	1
	UNSKO-SANSKI KANTON	C	33	Popravak i instaliranje mašina i opreme	4
	UNSKO-SANSKI KANTON	E	38.3	Reciklaža materijala	8
	UNSKO-SANSKI KANTON	M	71.2	Tehničko ispitivanje i analiza	10
2	POSAVSKI KANTON	C	24	Proizvodnja baznih metala	2

⁹ Izvor: Federalni zavod za statistiku

¹⁰ Izvor: Federalni zavod za statistiku (Upit PK Federacije BiH broj02-488/15-10 od 21.12.2015.godine)

	POSAVSKI KANTON	C	25	Proizvod. gotovih metal. proiz., osim mašina i opreme	13
	POSAVSKI KANTON	C	26	Proizvodnja računara te elektroničkih i optičkih proizvoda	1
	POSAVSKI KANTON	C	27	Proizvodnja električne opreme	2
	POSAVSKI KANTON	C	28	Proizvodnja mašina i uređaja, d. n.	2
	POSAVSKI KANTON	C	29	Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica	6
	POSAVSKI KANTON	C	30	Proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava	1
	POSAVSKI KANTON	C	33	Popravak i instaliranje mašina i opreme	4
	POSAVSKI KANTON	E	38.3	Reciklaža materijala	2
	POSAVSKI KANTON	M	71.2	Tehničko ispitivanje i analiza	2
3	TUZLANSKI KANTON	C	24	Proizvodnja baznih metala	12
	TUZLANSKI KANTON	C	25	Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda, osim mašina i opreme	136
	TUZLANSKI KANTON	C	26	Proizvodnja računara te elektroničkih i optičkih proizvoda	17
	TUZLANSKI KANTON	C	27	Proizvodnja električne opreme	18
	TUZLANSKI KANTON	C	28	Proizvodnja mašina i uređaja, d. n.	44
	TUZLANSKI KANTON	C	29	Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica	6
	TUZLANSKI KANTON	C	30	Proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava	2
	TUZLANSKI KANTON	C	33	Popravak i instaliranje mašina i opreme	31
	TUZLANSKI KANTON	E	38.3	Reciklaža materijala	28
	TUZLANSKI KANTON	M	71.2	Tehničko ispitivanje i analiza	27
	TUZLANSKI KANTON	M	72	Naučno istraživanje i razvoj	11
4	ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON	C	24	Proizvodnja baznih metala	12

	ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON	C	25	Proizvod. gotovih metal. proiz., osim mašina i opreme	133
	ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON	C	26	Proizvodnja računara te elektroničkih i optičkih proizvoda	10
	ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON	C	27	Proizvodnja električne opreme	10
	ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON	C	28	Proizvodnja mašina i uređaja, d. n.	25
	ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON	C	29	Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica	7
	ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON	C	30	Proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava	1
	ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON	C	33	Popravlak i instaliranje mašina i opreme	21
	ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON	E	38.3	Reciklaža materijala	24
	ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON	M	71.2	Tehničko ispitivanje i analiza	15
5	ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON	M	72	Naučno istraživanje i razvoj	4
	BOSANSKO-PODRINJSKI KANTON	C	25	Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda, osim mašina i opreme	13
	BOSANSKO-PODRINJSKI KANTON	C	27	Proizvodnja električne opreme	1
	BOSANSKO-PODRINJSKI KANTON	C	28	Proizvodnja mašina i uređaja, d. n.	2
	BOSANSKO-PODRINJSKI KANTON	C	33	Popravlak i instaliranje mašina i opreme	1
	BOSANSKO-PODRINJSKI KANTON	E	38.3	Reciklaža materijala	2
6	BOSANSKO-PODRINJSKI KANTON	M	71.2	Tehničko ispitivanje i analiza	2
	SREDNJOBOSANSKI KANTON	C	24	Proizvodnja baznih metala	23

	SREDNJOBOSANSKI KANTON	C	25	Proizvod. gotovih metal. proiz., osim mašina i opreme	93
	SREDNJOBOSANSKI KANTON	C	26	Proizvodnja računara te elektroničkih i optičkih proizvoda	5
	SREDNJOBOSANSKI KANTON	C	27	Proizvodnja električne opreme	5
	SREDNJOBOSANSKI KANTON	C	28	Proizvodnja mašina i uređaja, d. n.	19
	SREDNJOBOSANSKI KANTON	C	29	Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica	5
	SREDNJOBOSANSKI KANTON	C	33	Popravak i instaliranje mašina i opreme	7
	SREDNJOBOSANSKI KANTON	E	38.3	Reciklaža materijala	18
	SREDNJOBOSANSKI KANTON	M	71.2	Tehničko ispitivanje i analiza	3
7	HERCEGOVAČKO-NERETVANSKI KANTON	C	24	Proizvodnja baznih metala	8
	HERCEGOVAČKO-NERETVANSKI KANTON	C	25	Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda, osim mašina i opreme	94
	HERCEGOVAČKO-NERETVANSKI KANTON	C	26	Proizvodnja računara te elektroničkih i optičkih proizvoda	13
	HERCEGOVAČKO-NERETVANSKI KANTON	C	27	Proizvodnja električne opreme	13
	HERCEGOVAČKO-NERETVANSKI KANTON	C	28	Proizvodnja mašina i uređaja, d. n.	23
	HERCEGOVAČKO-NERETVANSKI KANTON	C	29	Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica	7
	HERCEGOVAČKO-NERETVANSKI KANTON	C	30	Proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava	1
	HERCEGOVAČKO-NERETVANSKI KANTON	C	33	Popravak i instaliranje mašina i opreme	10
	HERCEGOVAČKO-NERETVANSKI KANTON	E	38.3	Reciklaža materijala	13
	HERCEGOVAČKO-NERETVANSKI KANTON	M	71.2	Tehničko ispitivanje i analiza	18
	HERCEGOVAČKO-NERETVANSKI KANTON	M	72	Naučno istraživanje i razvoj	16
8	ZAPADNO-HERCEGOVAČKI KANTON	C	25	Proizvod. gotovih metal. proiz., osim mašina i opreme	66

	ZAPADNO-HERCEGOVAČKI KANTON	C	26	Proizvodnja računara te elektroničkih i optičkih proizvoda	7
	ZAPADNO-HERCEGOVAČKI KANTON	C	27	Proizvodnja električne opreme	12
	ZAPADNO-HERCEGOVAČKI KANTON	C	28	Proizvodnja mašina i uređaja, d. n.	8
	ZAPADNO-HERCEGOVAČKI KANTON	C	29	Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica	3
	ZAPADNO-HERCEGOVAČKI KANTON	C	30	Proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava	1
	ZAPADNO-HERCEGOVAČKI KANTON	C	33	Popravak i instaliranje mašina i opreme	2
	ZAPADNO-HERCEGOVAČKI KANTON	E	38.3	Reciklaža materijala	6
	ZAPADNO-HERCEGOVAČKI KANTON	M	71.2	Tehničko ispitivanje i analiza	9
	ZAPADNO-HERCEGOVAČKI KANTON	M	72	Naučno istraživanje i razvoj	1
9	KANTON SARAJEVO	C	24	Proizvodnja baznih metala	14
	KANTON SARAJEVO	C	25	Proizvod. gotovih metal. proiz., osim mašina i opreme	128
	KANTON SARAJEVO	C	26	Proizvodnja računara te elektroničkih i optičkih proizvoda	32
	KANTON SARAJEVO	C	27	Proizvodnja električne opreme	32
	KANTON SARAJEVO	C	28	Proizvodnja mašina i uređaja, d. n.	27
	KANTON SARAJEVO	C	29	Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica	13
	KANTON SARAJEVO	C	30	Proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava	2
	KANTON SARAJEVO	C	33	Popravak i instaliranje mašina i opreme	28
	KANTON SARAJEVO	E	38.3	Reciklaža materijala	24
	KANTON SARAJEVO	M	71.2	Tehničko ispitivanje i analiza	41
	KANTON SARAJEVO	M	72	Naučno istraživanje i razvoj	39
10	KANTON 10 - HERCEGBOSANSKI KANTON	C	24	Proizvodnja baznih metala	1

KANTON 10 - HERCEGBOSANSKI KANTON	C	25	Proizvod. gotovih metal. proiz., osim mašina i opreme	20
KANTON 10 - HERCEGBOSANSKI KANTON	C	26	Proizvodnja računara te elektroničkih i optičkih proizvoda	1
KANTON 10 - HERCEGBOSANSKI KANTON	C	27	Proizvodnja električne opreme	1
KANTON 10 - HERCEGBOSANSKI KANTON	C	28	Proizvodnja mašina i uređaja, d. n.	3
KANTON 10 - HERCEGBOSANSKI KANTON	C	30	Proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava	2
KANTON 10 - HERCEGBOSANSKI KANTON	C	33	Popravak i instaliranje mašina i opreme	2
KANTON 10 - HERCEGBOSANSKI KANTON	E	38.3	Reciklaža materijala	2
KANTON 10 - HERCEGBOSANSKI KANTON	M	71.2	Tehničko ispitivanje i analiza	4
KANTON 10 - HERCEGBOSANSKI KANTON	M	72	Naučno istraživanje i razvoj	4
UKUPNO FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE				1721

Iz Tabele 2.¹¹ možemo vidjeti koji kantoni Federacije BiH prednjače po broju registriranih subjekata u posmatranim djelatnostima metalnog i elektro sektora:

KANTON SARAJEVO	380
TUZLANSKI KANTON	332
ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON	262
HERCEGOVAČKO-NERETVANSKI KANTON	216
SREDNJOBOSANSKI KANTON	178
UNSKO-SANSKI KANTON	142
ZAPADNO-HERCEGOVAČKI KANTON	115
KANTON 10 - HERCEGBOSANSKI KANTON	40
POSAVSKI KANTON	35
BOSANSKO-PODRINJSKI KANTON	21
UKUPNO FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE	1721

¹¹ Izvor: Federalni zavod za statistiku (Upit PK Federacije BiH broj02-488/15-10 od 21.12.2015.godine)

Tabela 3: Broj registriranih subjekata u Federaciji BiH po djelatnostima (stanje: 28.12.2015.)¹²

Područje KD	Oblast KD	Oblast KD naziv	Ukupno FBiH
C	24	Proizvodnja baznih metala	73
C	25	Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda, osim mašina i opreme	794
C	26	Proizvodnja računara te elektroničkih i optičkih proizvoda	92
C	27	Proizvodnja električne opreme	98
C	28	Proizvodnja mašina i uređaja, d. n.	156
C	29	Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica	54
C	30	Proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava	11
C	33	Popravak i instaliranje mašina i opreme	110
E	38.3	Reciklaža materijala	127
M	71.2	Tehničko ispitivanje i analiza	131
M	72	Naučno istraživanje i razvoj	75
Ukupno Federacija BiH			1721

Kako bi se uskladili podaci sa usporednim analizama drugih dostupnih izvora, za zbirne podatke u okviru metalnog sektora korišteni su podaci za sedam djelatnosti (u skladu sa entitetskim agencijama za statistiku), a to su: proizvodnja baznih metala, proizvodnja gotovih proizvoda od metala, proizvodnja računara, te elektroničkih i optičkih proizvoda, proizvodnja električne opreme, proizvodnja mašina i opreme, proizvodnja motornih vozila, prikolica, te proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava.

Tabela 4: Osnovni indikatori u metalnom sektoru (MS)¹³

Indikatori u MS	2010	2011	2012	2013	2014
Učešće dodane vrijednosti u BDP-u	3.11%	3.27%	3.18%	3.30%	-
Učešće u izvozu	34.5%*	31.3%*	32.4%*	30.0%*	30.4%*
Broj kompanija	1.119**	1.163***	1.176***	1.162***	1.111***

Broj kompanija drugih djelatnosti od značaja za metaloprerađivačku industriju, u junu 2014. je bio:

- Vadenje ruda metala: 25 aktivnih kompanija (ukupno 29);
- Popravak i instaliranje mašina i opreme: 133 aktivne kompanije (ukupno 153);
- Trgovina na veliko i na malo motornim vozilima i motociklima; popravak motornih vozila i motocikala: 1,178 aktivnih kompanija (ukupno 1,408).

¹² Izvor: Federalni zavod za statistiku (Upit PK Federacije BiH broj 02-488/15-10 od 21.12.2015.godine)

¹³ Izvor: Agencija za statistiku BiH (BHAS) za sedam pod-djelatnosti metalnog sektora BDP, bruto dodana vrijednost po djelatnostima, tekuće cijene, %

* Izvor: BHAS za četiri osnovne djelatnosti sektora;

** Izvor za 2010. www.bhepa.ba – Izvozna strategija metalnog sektora;

*** Ukupna preduzeća u metalnom sektoru prerađivačke industrije, 30.6.2014.godine, BHAS Statistički poslovni registar, aktivna preduzeća sa proizvodnjom elektroopreme (ukupno sedam pod djelatnosti).

5.1. Struktura industrijske proizvodnje

Kada posmatramo stope rasta u okviru industrijske proizvodnje za djelatnosti sa višom dodanom vrijednošću u okviru sektora, koje su registrovane u periodu 2012-2014. godine, većina je imala pozitivan rast.

U 2014. godini, na osnovu dostupnih informacija Agencije za statistiku u okviru Industrijske proizvodnje:

- Proizvodnja baznih metala je smanjena za -1,9% u odnosu na 2013.;
- Proizvodnja gotovi metalni proizvodi osim mašina i opreme je porasla za 4,6%;
- Proizvodnja mašina i uređaja je porasla za 8,9%;
- Proizvodnjamotornih vozila, prikolica i poluprikolica je porasla za 13,4% u poređenju sa 2013. godinom.
- Proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava je smanjena za -11,8% u odnosu na 2013. godinu

Ostale djelatnosti vezane za autoindustriju:

- Proizvodnja električne opreme (odnosi se i na komponente u autoindustriji) je bila manja za – 0,4%;
- Proizvodnja računara te elektroničkih i optičkih proizvoda je bila manja za -49,7% u odnosu na 2013. godinu.

Ostale djelatnosti od značaja za sektor:

- Vađenje metalnih ruda u 2014. je bilo manje za -3,9%,
- Popravak i instaliranje mašina i opreme je bilo manje za -1,4% u odnosu na 2013. godinu.

Podaci za 2013. godinu, za osnovne djelatnosti u okviru sektora, su:

- Proizvodnja baznih metala je smanjena za -4% u odnosu na 2012;
- Proizvodnja gotovi metalni proizvodi osim mašina i opreme je porasla za 22,3%;
- Proizvodnja mašina i uređaja je porasla za 37,5%;
- Proizvodnjamotornih vozila, prikolica i poluprikolica je porasla za 42,6% u poređenju sa 2012. godinom.
- Proizvodnja električne opreme (odnosi se i na komponente u autoindustriji) je porasla za 5,1%.

5.2. Fizički obim proizvodnje po djelatnostima i jedinicama proizvoda

U sljedećoj tabeli prikazano je 10 najbolje rangiranih proizvoda koji su prodavani u periodu 2010-2014.godine:

Tabela 5: Vrijednost prodaje proizvoda (000) KM

R. br.	Šifra	Naziv	Godina				
			2010	2011	2012	2013	2014
1	24421154	Neobrađeni legirani aluminij (isklj. prah i ljuskice)	319.674	429.800	428.481	398.013	356.175
2	24103230	Pljosnato valjani proizvodi od željeza ili nelegiranog čelika, širine < 600 mm, jednostavno toplo valjani, neobloženi, neplatirani ili neprevučeni (isklj. široke ploče)	176.792	248.091	245.696	275.044	263.850
3	24106210	Toplo valjane šipke za armiranje betona	171.388	213.726	215.616	224.428	217.669
4	29323090	Ostali dijelovi i pribor, d.n., za vozila iz HS 87.01 do 87.05; njihovi dijelovi	136.812	161.269	139.957	146.333	168.057
5	24422250	Šipke, profili i šuplji profili od legiranog aluminija (isklj. šipke i profile, pripremljene za upotrebu u konstrukcijama)	96.392	119.205	112.494	93.533	122.770
6	24102122	Ostali ingoti, primarni oblici i dugački poluproizvodi uklj. čiste (od nelegiranog čelika)	66.042	64.269	89.408	88.502	109.670
7	29323020	Kočnice i servo-kočnice i njihovi dijelovi (isklj. nemontirane obloge ili štitnike)	29.526	45.296	51.031	73.924	79.198
8	24421130	Neobrađeni nelegirani aluminij (isklj. prah i ljuskice)	183.150	177.419	135.754	110.491	77.525
9	24101290	Ostale ferolegure, d.n.	65.170	86.497	63.266	57.658	67.138
10	29323040	Točkovi, njihovi dijelovi i pribor	-	-	-	-	46.535

Iz tabele 5. je vidljivo da od ukupno deset najbolje rangiranih prodavanih proizvoda u 2014. godini, osam je u odnosu na 2010. godinu imalo rast. Neobrađeni nelegirani aluminij je imao značajan pad, dok je neobrađeni legirani aluminij u 2011. u odnosu na 2010. godinu imao rast od 34,5%, u 2012. je zadržan nivo iz prethodne godine, dok u 2013. i 2014. godini dolazi do postepenog pada prodaje.

5.3. Zaposlenost

5.3.1. Zaposlenost u BiH, Federaciji BiH i RS

Službeni podaci o broju nezaposlenih osoba u Bosni i Hercegovini u mandatnom periodu 2010-2014. pokazuju da se stopa nezaposlenosti, ali i udio zaposlene radne snage, konstantno smanjivao. Iako je povećan prosječni broj zaposlenih kao i stopa zaposlenosti u 2011., udio zaposlenih u uvećanoj radnoj snazi se smanjio. U 2012. i 2013. godini dolazi do pada broja zaposlenih. Posječan broj zaposlenih u 2013. je manji za 7.127 osoba (pad od 1% u odnosu na 2010). Podaci iz prvog kvartala 2014. godine pokazuju trend povećanja broja zaposlenih osoba, kada je registrovano 696.950 zaposlenih osoba, što je za 1,5% više u odnosu na prosjek iz 2010, dok je u maju 2014. registrovano 707.780 zaposlenih osoba, što predstavlja rast od 3,9% u odnosu na registrovane 681.322 zaposlene osobe u oktobru 2010. godine.

Federacija Bosne i Hercegovine bilježi rast broja zaposlenih osoba u 2011. godini, nakon čega broj zaposlenih i statistike imaju silaznu putanju, te je u 2013. godini broj zaposlenih osoba manji za 3.836 u odnosu na 2010. godinu (pad od 0,9% u odnosu na 2010). Ipak, FBiH bilježi pozitivan trend rasta zaposlenosti u prvom kvartalu 2014.: sa prosječno 423.556 zaposlenih u prvom kvartalu 2010. godine, zaposlenost je porasla na 437.972 osobe u prvom kvartalu 2014. godine (rast od 3,4%). U posljednjem kvartalu 2010. godine, u momentu početka trenutnog mandatnog perioda, zaposlenost u FBiH je iznosila prosječno 425.704 osobe, a u istom periodu 2013. godine 437.000 osoba (rast zaposlenosti za 2,7%). Od početka mandata (oktobar 2010) do trenutka objavljivanja ovog dokumenta, broj zaposlenih u FBiH se prema posljednjim poznatim brojkama (maj 2014) povećao za 16.938 osoba, što predstavlja rast od 4%.

Republika Srpska bilježi konstantan pad broja zaposlenih do 2012. godine, dok se u 2013. godini prosječan broj zaposlenih povećava u odnosu na prethodnu godinu, ali je istovremenomanji za 5.813 osoba u odnosu na 2010. godinu (pad od 2,4% u odnosu na 2010)¹⁴.

Tabela 6: Zaposlenost u BiH, Federaciji BiH i RS

Godi- na	BiH			FBiH			RS		
	Br. zaposlenih	%RS*	Stopa	Br. zaposlenih	%RS*	Stopa	Br. zaposlenih	%RS**	Stopa
2010.	686.526	57%	26,4%	438.949	54,9%	26,7%	244.453	62,7%	27,1%
2011.	↑ 693.537	↓ 56,70%	↑ 27,1%	↑ 440.747	↓ 54,5%	↑ 27,4%	↓ 238.956	↓ 61,4%	↓ 26,6%
2012.	↓ 688.167	↓ 55,90%	↓ 26,8%	↓ 437.331	↓ 53,7%	↓ 26,8%	↓ 238.178	↓ 60,9%	↑ 27,0%
2013.	↓ 679.399	↓ 55,20%	↓ 26,2%	↓ 435.113	↓ 52,8%	↓ 26,3%	↑ 238.640	↑ 61,2%	↓ 26,8%
2014.	↑ 696.950*	↑ 55,60%	-	↑ 443.155*	↓ 52,7%	-	-	-	-

5.3.2. Zaposlenost u Federaciji BiH

Kako se može vidjeti iz Tabele 7 u gotovo svim oblastima metalne i elektro industrije Federacije BiH, recesija je pogodila preduzeća u F BiH i utjecala na smanjenje broja zaposlenih.

U 2008. godini je u proizvodnji metala uposleno bilo 3631 radnika, dok je u 2009. radilo 3592 radnika što je smanjenje za 39 radnika ili 1%. Kod Proizvodnja proizvoda od metala, osim maš./str. U 2009. godine je u odnosu na 2008. radilo manje 577 radnika ili gotovo 5%. Proizvodnja maš./str. i uređaja d.n. je upisala manji broj radnika u 2009. u odnosu na 2008. godinu u iznosu od 568 radnika ili gotovo 12%.

Djelatnost Proizvodnja ele. maš./str. i aparata, d.n. je također u 2009. u odnosu na 2008. godinu imala pad zaposlenih za 195 radnika ili gotovo 13%. Kod Proizvodnje motornih vozila, prikolica i poluprikolica je pad zaposlenih bio 193 radnika ili 10%. Nakon 2009. godine dolazi do postepene stabilizacije i nema značajnijeg pada broja zaposlenih, a u nekim djelatnostima ponovno dolazi do povećanja broja zaposlenih. Kada pogledamo ukupan broj zaposlenih u metalnoj i elektro industriji Federacije BiH u 2009. u odnosu na 2008. godinu je smanjenje bilo za 1869 ili za 6,7%.

¹⁴ Izvori: Agencija za statistiku BiH, Federalni zavod za statistiku, Republički zavod za statistiku RS. (*maj 2014)

%RS**: Udio zaposlenih u ukupnoj radnoj snazi; Stopa: Udio zaposlenih u ukupnom broju radno sposobnog stanovništva

Tabela 7: Zaposlenost po područjima i odjeljcima KD za metalni i elektro sektor Federacije BiH za period 2007-2011. godina¹⁵

Šifra	Naziv	Godina				
		2007	2008	2009	2010	2011
27	Proizvodnja metala	3481	3631	3592	3590	3858
28	Proizvodnja proizvoda od metala, osim maš./str.	10747	11805	11228	11515	11080
29	Proizvodnja maš./str. i uređaja d.n.	4345	4795	4227	4007	4212
30	Proizvodnja kancelarijskih maš. /str. i aparata i d.n.	524	618	535	453	330
31	Proizvodnja ele. maš./str. i aparata, d.n.	1521	1522	1327	1468	1457
32	Proizvodnja RTV i komunikacijskih aparata i opreme	59	59	47	77	75
33	Proizvodnja medicin., preciznih, optičkih instr., satova	595	607	634	645	642
34	Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica	1736	1872	1679	1935	2092
35	Proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava	410	443	286	244	252
37	Reciklaža	541	490	417	506	520
	Metalni i elektro sektor	25966	27850	25981	26450	26529
	Ukupno Federacija BiH	413676	430745	437501	438949	440747

Tabela 10: Zaposlenost po područjima i odjeljcima KD za metalni i elektro sektor Federacije BiH za period 2012-2015. godina¹⁶

Šifra	Naziv	Godina			
		2012	2013	2014	2015
24	Proizvodnja baznih metala	4.728	4.465	4.339	4.074
25	Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda osim mašina i opreme	10.335	10.539	12.059	11.876
26	Proizvodnja računara te elektroničkih i optičkih proizvoda	316	300	331	232
27	Proizvodnja električne opreme	1.464	1.541	1.786	1.965
28	Proizvodnja mašina i uređaja, d.n.	3.284	3.264	2.892	2.459
29	Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica	1.831	1.972	2.160	2.062
30	Proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava	77	65	44	39
32	Ostala prerađivačka industrija	1.024	1.119	1.311	1.474
33	Popravak i instaliranje mašina i opreme	921	750	714	805
38	Sakupljanje otpada, djelatnost obrade i zbrinjavanja otpada, reciklaža	3.321	3.301	3.339	3.263
	Metalni i elektro sektor (ukupno)	27.301	27.316	28.975	28.249
	Prerađivačka industrija	79.749	79.782	84.997	87.116
	Ukupno Federacija BiH	437.331	435.113	443.587	450.833

¹⁵ Izvor: Federalni zavod za statistiku

¹⁶ Izvor: Federalni zavod za statistiku

Kao što se može vidjeti u tabeli 10. prema broju zaposlenih i njegovom rastu, uveliko prednjači Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda, osim mašina i opreme. Ovaj podsektor je u 2014. godini upošljavao oko 12.000 radnika i u odnosu na 2013. godinu, zabilježen je značajan rast. Drugi podsektor po broju zaposlenih je Proizvodnja baznih metala, sa više od 4.000 radnika. Proizvodnja baznih metala zadnjih nekoliko godina ima stalni pad broja zaposlenih. Proizvodnja mašina i uređaja broji blizu 3.000 uposlenih. Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica zapošljava nešto više od 2.000 radnika i podsektor je koji raste i u kojem se broj uposlenih povećava.

5.3.3. Anketna istraživanja o radnoj snazi u Bosni i Hercegovini

Prema posljednjim anketama o radnoj snazi, broj zaposlenih u Bosni i Hercegovini je pao u 2011. i 2012. godini, dok se u 2013. ponovo počeo povećavati, ali je stopa zaposlenosti opadala u cijelom periodu 2010–2013. godina, a broj zaposlenih osoba prema anketnim istraživanjima tržišta rada u 2013. je manji u odnosu na 2010. godinu za 21.000 (pad od 2,5%).

Federacija BiH je prema anketama bilježila pad broja zaposlenih u 2011. i 2012. godini, ali je u 2013. godini prema anketama broj zaposlenih ponovo porastao i u odnosu na 2010. godinu bio veći za 1.000 osoba (rast od 0,2%).

Republika Srpska prema podacima iz anketnih istraživanja bilježi konstantan pad broja zaposlenih, a prosječan broj zaposlenih osoba u 2013. godini je manji za 21.000 u odnosu na 2010. godinu (pad od 6,4%).¹⁷

Tabela 8: Zaposlenost u BiH

Godina	BiH			FBiH			RS		
	Br. zaposlenih	%RS	Stopa	Br. zaposlenih	%RS	Stopa	Br. zaposlenih	%RS	Stopa
2010.	843.000	72,8%	32,5%	500.000	70,9%	30,4%	329.000	76,3%	36,5%
2011.	↓ 816.000	↓ 72,4%	↓ 31,9%	↓ 480.000	↓ 70,8%	↓ 29,8%	↓ 324.000	↓ 75,3%	↓ 36,1%
2012.	↓ 814.000	↓ 72,0%	↓ 31,7%	↑ 490.000	↓ 70,7%	↑ 30,0%	↓ 311.000	↓ 74,4%	↓ 35,3%
2013.	↑ 822.000	↑ 72,6%	↓ 31,6%	↑ 501.000	↑ 72,4%	↑ 30,3%	↓ 308.000	↓ 73,0%	↓ 34,6%

¹⁷ Izvori: Agencija za statistiku BiH, Federalni zavod za statistiku, Republički zavod za statistiku RS.

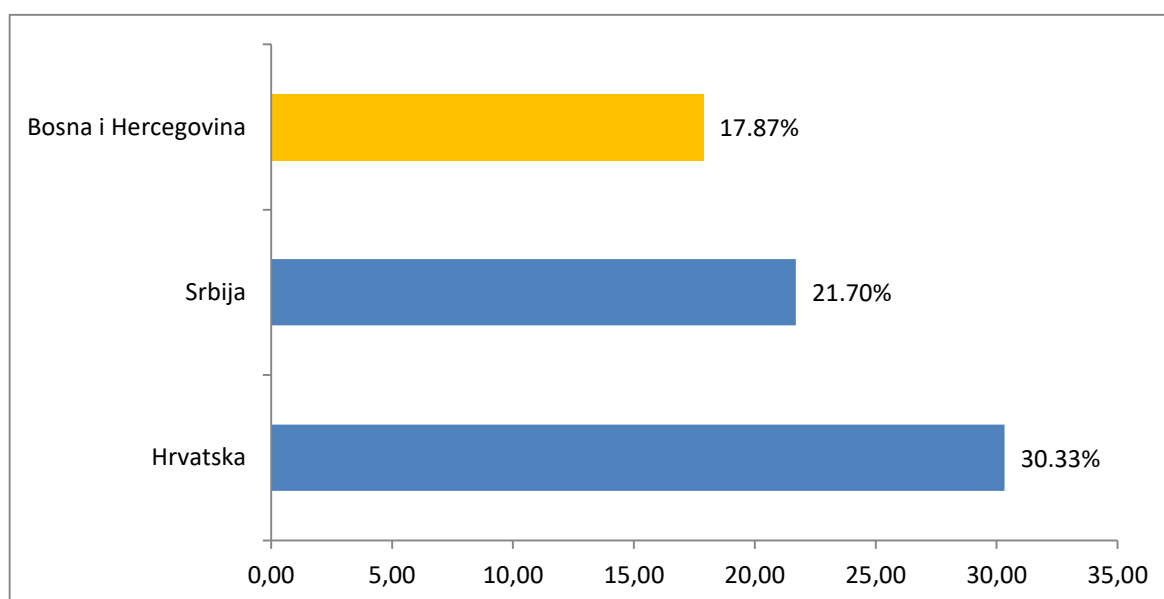
%RS*: Udio zaposlenih u ukupnoj radnoj snazi; Stopa: Udio zaposlenih u ukupnom broju radno sposobnog stanovništva

5.3.3.1. Prosječna neto plaća i zaposlenost u okviru sektora u Bosni i Hercegovini (po djelatnostima)

Cjenovno konkurentna i kvalifikovana radna snaga je svakako jedna od prednosti sektora. **U okviru prerađivačke industrije, prosječna neto plaća u 2014. je iznosila 585 KM** (smanjena je za 0,3% u odnosu na 2013. godinu), **dok je prosječna bruto plaća iznosila 882 KM** (smanjena je za 1,2% u odnosu na 2013. godinu).¹⁸

Troškovi zaposlenih kao postotak prodaje (odnosno ukupnog prihoda preduzeća) dobar je komparativni pokazatelj nivoa plaća u pojedinim državama u odnosu na ostvareni prihod. Sa 17,87% u BiH je najniži prosječni iznos izdvajanja za bruto plaće zaposlenim u odnosu na ukupni prihod preduzeća. (Izvor: Benchmarking izvještaja za 2012. godinu).¹⁹

Grafikon 1: Troškovi zaposlenih kao postotak prodaje

U okviru sektora je registrovano smanjenje zapošljavanja u periodu 2007-2011. godine. Prema Benchmarking izvještaju za 2012. (LESPnet, 2013), navodi se da je u 2011. u okviru sektora bilo zaposleno 31.593 radnika, dok je u 2007. godini bilo zaposleno 33.663 radnika.

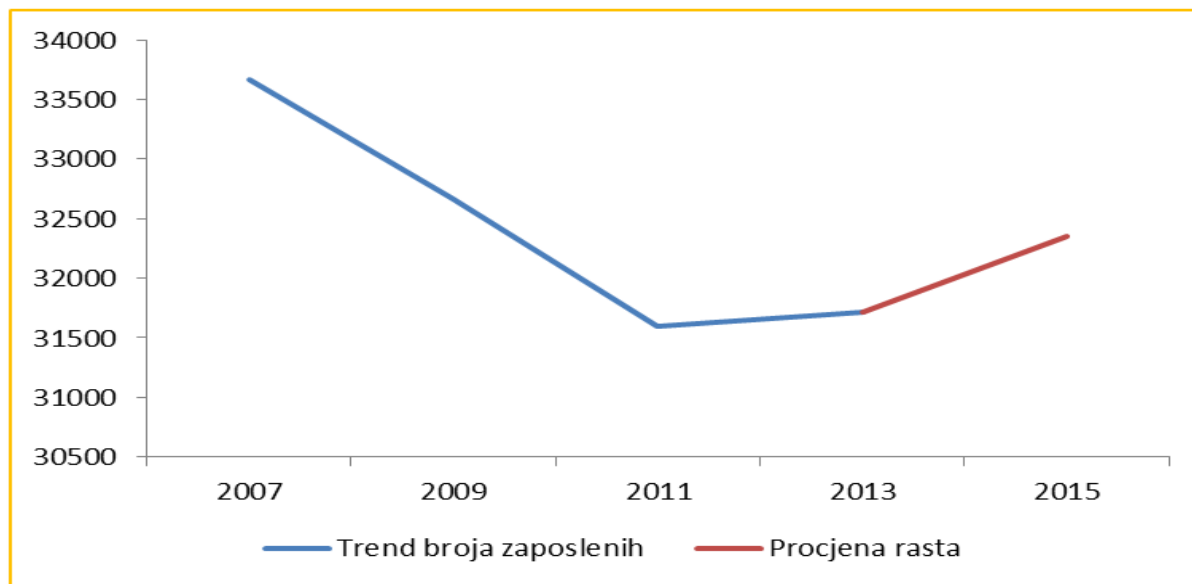
U pogledu zaposlenosti u metaloprerađivačkoj industriji, moramo naglasiti činjenicu da entitetske agencije dijele metaloprerađivačku industriju na nekoliko kategorija, koje uključuju: proizvodnju baznih metala, proizvodnju gotovih proizvoda od metala, proizvodnju računara, te elektroničkih i optičkih proizvoda, proizvodnju električne opreme, proizvodnju mašina i opreme, proizvodnju motornih vozila, prikolica, te proizvodnju ostalih prijevoznih sredstava. **Ukupan broj zaposlenih u svim od navedenih sedam kategorija je iznosio 31.716 u 2013. godini**, što predstavlja rast od 1% u odnosu na 2012. godinu i čini 4,7% ukupnog broja zaposlenih u BiH (u odnosu na 4,6% u 2012. godini). Stoga, dijeljenjem broja zaposlenih u dvije kategorije (proizvodnja baznih metala i proizvodnja ostalih proizvoda od metala) možemo primijetiti isti obrazac kao i u ranije spomenutim podacima (izvoz, proizvodnja itd). Konkretno, broj zaposlenih u kategoriji baznih metala je opao za 5,9%, uz bilježenje pada u oba bh. entiteta. S druge strane, porast broja zaposlenih zabilježen je u svim ostalim podsegmentima metaloprerađivačke industrije, osim u proizvodnji ostalih

¹⁸ Izvor: Prosječne isplaćene bruto i neto plaće zaposlenih u 2014. po obračunskom razdoblju II polugodište, Agencija za statistiku BiH

¹⁹ Izvor: Benchmarking izvještaj 2012, LESPnet 2013

prijevoznih sredstava, što je sliku ukupnog tržišta rada za metaloprerađivačku industriju učinilo pozitivnijom u 2013. godini.²⁰

Grafikon 2: Trend broja zaposlenih u metalnom sektoru BiH

Kao pozitivan može se izdvojiti podatak o povećanju broja zaposlenih u okviru „prerađivačke industrije“ u 2014. godini a što je vidljivo na grafikonu 2., te se nadamo da će se trend pozitivno odraziti i na zaposlene u metalnom sektoru. Dostupni podaci Agencije za statistiku BiH (BHAS) za 2014. godinu²¹ odnose se na zaposlenost u okviru „prerađivačke industrije“, bez izdvojenih poddjelatnosti. Prema podacima Agencije za statistiku BiH (BHAS) **u 2013. je broj zaposlenih u prerađivačkoj industriji povećan za 2,5% u odnosu na 2012., dok je u 2014. povećan za 7,4% u odnosu na 2013.** (za razliku od 2012, kada je zaposlenost u oblasti „prerađivačke industrije“ bila niža u odnosu na 2011.).

²⁰ Izvor: Izgledi bh. drvne i metaloprerađivačke industrije u 2014, USAIS-Sida FIRMA projekt

²¹ Podaci Agencije za statistiku BiH (BHAS)

Tabela 12: Neto plaća po područjima i odjeljcima KD za metalni i elektro sektor (KM) za period 2012-2015.godina²²

Šifra	Naziv	Godina			
		2012	2013	2014	2015
24	Proizvodnja baznih metala	1058	1119	1055	1081
25	Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda osim mašina i opreme	609	632	636	642
26	Proizvodnja računara te elektroničkih i optičkih proizvoda	911	914	966	906
27	Proizvodnja električne opreme	646	629	600	612
28	Proizvodnja mašina i uređaja, d.n.	625	629	642	636
29	Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica	653	676	698	720
30	Proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava	526	538	570	626
32	Ostala prerađivačka industrija	448	462	475	483
33	Popravak i instaliranje mašina i opreme	609	589	591	569
38	Sakupljanje otpada, djelatnost obrade i zbrinjavanja otpada, reciklaža	749	747	747	750
	Prerađivačka industrija	581	586	577	572
	Ukupno Federacija BiH	830	835	833	830

Kako se može vidjeti u tabeli 12. proizvodnja baznih metala je u posmatranom periodu u metalnom i elektro sektoru imala najviše prosječne plaće i one su u periodu 2012.-2015. godine zadržale isti nivo.

Drugi po visini prosječnih plaća jesu Proizvodnja računara i elektroničkih i optičkih proizvoda, te Sakupljanje otpada, djelatnost obrade i zbrinjavanja otpada, reciklaža.

²² Izvor: Federalni zavod za statistiku

6. VANJSKOTRGOVINSKA RAZMJENA METALNOG I ELEKTRO SEKTORA

6.1. Karakteristike izvoza metalne industrije Federacije BiH

Metalni sektor je najznačajniji izvoznik u strukturi izvoza Federacije BiH. Proizvodnja je generalno usmjerena na izvoz, obzirom da domaće tržište nije u stanju da generira tražnju za nizom proizvoda ovog sektora.

Vodeći izvozni proizvodi metalnog sektora u Federaciji Bosni i Hercegovini su metali, odnosno aluminij i čelik. Proizvodi od metala također imaju značajan razvojni potencijal, a trenutno prednjači izvoz proizvoda iz ove grupe sa niskom dodanom vrijednošću.

Podsektoru „Proizvodnja mašina i uređaja“, uz pozitivne rezultate u 2013. i 2014. godini (porast proizvodnje i izvoza), potrebne su dodatne reorganizacije na nivou kompanija i investicije u tehnologiju, kako bi mogli značajnije unaprijediti izvoz i smanjiti uvoz u okviru sektora.

Automobilska industrija bilježi stabilan rast uz značajan razvojni potencijal.

Izvoz metalne industrije u periodu 2005-2010. godine zabilježio je maksimum u 2008. godini, da bi u 2009. godini zbog globalne recesije zabilježio veliki pad, a 2010. godine značajan oporavak. Međutim, oporavak metalne industrije u 2010. godini nije doveo do dostizanja izvoza iz 2008. godine.

Učešće u izvozu u 2013. i 2014. godini je procentualno manji u odnosu na 2010, ali sa povećanjem učešća poddjelatnosti sektora sa većom dodanom vrijednošću. Smanjenje se odnosilo na proizvodnju baznih metala, dok su ostale djelatnosti povećale svoje izvozne vrijednosti u odnosu na 2012. ili 2010. godinu. Tako je ukupna vrijednost ostvarenog izvoza veća u odnosu na 2010. godinu.

S obzirom na trgovinski suficit, bazni metali su izgubili vodstvo kao kategorija sa najvećim suficitom u strukturi izvoza BiH. Suficit ove kategorije u 2013. godini iznosio je 354,1 miliona KM, što je za 60 miliona KM manje u odnosu na kategoriju drveta i proizvoda od drveta. Nasuprot tome, kategorija mašina i mehaničkih uređaja ostala je daleko od ostvarivanja suficita usprkos povoljnom trendu u 2013. godini, koji se ogledao u rastu vrijednosti izvoza i padu vrijednosti uvoza. Međutim, od 2013. godine, deficit u ovoj kategoriji iznosio je 1,01 milijardi KM, što je treći najveći deficit u bh. trgovinskom bilansu (iza mineralnih proizvoda i gotove hrane)²³.

Tabela 13: Pregled izvoza u okviru osnovnih djelatnosti sektora²⁴

Djelatnosti:	IZVOZ 2010	IZVOZ 2012	IZVOZ 2013	IZVOZ 2014	
	miliona KM (učešće %)	miliona KM (učešće %)	miliona KM (učešće %)	miliona KM (učešće %)	I-XII 2014 I-XII 2013
Proizvodnja baznih metala	1,366.4 (19,3%)	1,283.7 (16,3%)	1,133.4 (13,5%)	1,104.6 (12,7%)	97.5
Gotovih metalni proizv. osim mašina i opreme	423.8 (6,0%)	576.9 (7,3%)	596.0 (7,1%)	658.3 (7,6%)	110.5
Proizvodnja mašina i uređaja	389.4 (5,5)	477.8 (6,1%)	511.7 (6,1%)	546.6 (6,3%)	106.8
Proizvodnja motornih vozila, prikolica i polupr.	268.9 (3,8%)	207.2 (2,6%)	276.7 (3,3%)	328.6 (3,8%)	118.7
UKUPNO za četiri djelatnosti	2,448.5 (34,5%)	2,545.6 (32,4%)	2,517.8 (30,0%)	2,638.1 (30,4%)	104.8

²³ Izvor: Izgledi bh. drvne i metaloprerađivačke industrije u 2014, USAIS-Sida FIRMA projekt

²⁴ Izvor: Agencija za statistiku BHAS, Statistika robne razmjene sa inostranstvom, 2015.godina

U 2014. godini je nastavljeno smanjenje izvoza baznih metala, dok su ostale djelatnosti povećavale vrijednosti izvoza i učešće u ukupnom izvozu (8,7 milijardi KM). Za navedene djelatnosti, osim proizvodnje baznih metala, registrovano je i povećanje uvoza u odnosu na 2013, te su sve djelatnosti osim baznih metala i dalje u trgovinskom deficitu.

Proizvodnja električne opreme (Proizvodnja računara, elektronskih i optičkih proizvoda sa 25,4 miliona KM uz smanjenje izvoza za 4,8% i Proizvodnja električne opreme sa 319,7 miliona KM uz povećanje izvoza za 11,3% u odnosu na 2013) je ukupno ostvarila 345,1 miliona KM i učestvovala u izvozu sa 3,97%.

Proizvodnja ostalih prevoznih sredstava je u 2014. ostvarila skromnih 15,1 miliona KM izvoza, sa povećanjem od 0,6% u odnosu na 2013, a učešće u ukupnom izvozu je bilo 0,2%.

Uvrštavanjem i ovih djelatnosti, učešće srodnih djelatnosti u izvozu bi se povećalo na 34,2% (sedam djelatnosti).

Prema SMTK klasifikaciji (standardna međunarodna trgovačka klasifikacija) učešće metalnog sektora i autoindustrije u izvozu je 31,8% (u 2013. je učešće iznosilo 31,4%).

U sljedećoj tabeli dat je odnos izvoza/uvoza 2014. godine, indeks u odnosu na 2013. i učešće u ukupnom uvozu / izvozu²⁵:

Tabela 14

SEKTORI I ODSJECI SMTK	IZVOZ I-XII 2014			UVOZ I-XII 2014		
	miliona KM	<u>I-XII 2013</u> I-XII 2012	Učešće %	miliona KM	<u>I-XII 2013</u> I-XII 2012	Učešće %
Željezo i čelik (67, podsektor 6)	533.5	103.9	6.1%	503.5	102.0	3.1%
Obojeni metali (68, podsektor 6)	481.2	92.9	5.5%	325.5	100.9	2.0%
Proizvodi od metala (69, podsektor 6)	526.4	105.9	6.1%	646.7	117.9	4.0%
Strojevi i transportna sredstva (7)	1,223.9	111.1	14.1%	3,348.7	120.9	20.7%
UČEŠĆE U UKUPNOM	IZVOZU		31.8%	UVOZU		29.8%

Prema SMTK klasifikaciji pokrivenost uvoza izvozom je iznosila 57,3% u 2014. godini (u 2013. je iznosila 63,6%), a vanjskotrgovinski robni deficit je iznosio 2,1 milijardi KM, za četiri navedena SMTK odsjeka koja su u okviru metalnog sektora. Iako se dio uvoza odnosi na repromaterijale ili elemente za dodatnu doradu, odnos izvoza / uvoza je jasan pokazatelj da je potreban daljnji rast sektora kako bi se domaćom proizvodnjom zamijenio dio uvoznih roba, a time i unaprijedila vanjskotrgovinska robna bilasa u okviru sektora.

Za Vađenje metalnih ruda u 2014. godini je ostvaren izvoz od 49,9 miliona KM (sa smanjenjem od 12,2% u odnosu na 2013), dok je uvoz iznosio 8,9 miliona KM (sa povećanjem od 122,3% u odnosu na 2013. godinu).

Tražnja za proizvodima metalnog sektora na međunarodnom tržištu, prije svega u Evropskoj uniji (EU), je zadovoljavajuća, obzirom na oporavak evropskog tržišta poslije krize. Iako je EU najznačajnije izvozno tržište za BiH, udio izvoza iz BiH u EU uvozu je relativno mali. Nisko učešće u ukupnom uvozu EU je svakako pokazatelj da povećanjem produktivnosti i konkurentnosti BiH metalni sektor ima prostora da ostvari i povećanje tražnje.

²⁵ Izvor: Agencija za statistiku BHAS, Statistika robne razmjene sa inostranstvom, 2015. godina

Iza EU tržišta, kao najznačajnijeg izvoznog tržišta za metalni sektor i autoindustriju Bosne i Hercegovine, slijedi CEFTA tržišta.

U 2010. je registrovano povećanje izvoza na ostala tržišta, ali ona su i dalje zanemarljiva u odnosu na EU ili CEFTA tržište.

U 2010. „ostala tržišta“ su ostvarila 6,5% izvoza metalnog sektora, CEFTA 30,1%, dok je EU tržište dominantno sa 63,4% izvoza. Iste godine udio obojenih metala iz BiH u ukupnom uvozu EU je 0,5%, udio čelika 0,2%, udio komponenti za motorna vozila 0,2% nелеktričnih mašina i aparata 0,3%.²⁶

Metaloprerađivačka industrija je izrazito ciklična industrija i veoma osjetljiva i izložena izuzetno promjenljivoj prirodi svjetskih cijena metala²⁷ što će bez sumnje karakterizirati svjetsko tržište u bliskoj budućnosti. Cijene u BiH su svakako pod utjecajem globalnih cjenovnih promjena. Trenutno smo, smatraju stručnjaci²⁸, pred blagim uzlazom cijena čelika i sa padom cijena željezne rude.

Na osnovu indeksa proizvođačkih cijena (BHAS), u decembru 2014, a u usporedbi sa decembrom 2013. godine, cijene proizvoda baznih metala su bile veće za 5,5% na domaćem ili za 9,7% na stranom tržištu. Proizvodi od metala su imali manje cijene za -1,8% na domaćem tržištu dok su na stranom tržištu bile veće za 0,4%, a Motorna vozila, prikolice ili poluprikolice su zadržale približno iste cijene na domaćem tržištu (+0,8%), ali je registrovan i pad cijene za -3,3% na stranom tržištu za decembar 2014. u poređenju sa decembrom 2013. godine.

U decembru 2013., a u usporedbi sa decembrom 2012. godine, cijene proizvoda baznih metala su bile manje za 4,7% na domaćem ili za 2,3% na stranom tržištu. Proizvodi od metala su imali manje cijene za 1% na domaćem tržištu ili 0,9% manje cijene na stranom tržištu, u decembru 2013. u odnosu na decembar 2012. Motorna vozila, prikolice ili poluprikolice su zadržale istu cijenu na domaćem tržištu ali i pad cijene za 2,2% na stranom tržištu za decembar 2013. u poređenju sa decembrom 2012.

U 2012. godini, cijene u okviru metalnog sektora su bile u skladu sa cijenama iz 2011, osim manjeg pada cijena proizvoda baznih metala od 1,4%. (Izvor: Agencija za statistiku (BHAS), Indeks proizvođačkih cijena).

6.2. Robni promet Federacije BiH sa inozemstvom u 2014. godini

Metalni sektor uključuje metale i rude, proizvode od metala (cijevi, profile i druge proizvode), opremu i mašine, te automobilsku industriju. Ovaj sektor je, pored drvnog, jedini proizvodni sektor koji ima pozitivan trgovinski bilans.

Osnovni metali, kao što su aluminijum i čelik su vodeći u izvozu, sa automobilskom industrijom koja ima stalan tempo razvoja, dok proizvodi od metala imaju veliki potencijal, ali zahtijevaju pomoć u aktivnostima koje se odnose na inovacije i promociju. Podsektor proizvodnje mašina zaostaje za prethodna tri i zahtijeva razvojnu pomoć u smislu restrukturiranja njegovog poslovanja, kao i ulaganja u modernu tehnologiju i licenciranje. Detaljne situacione analize ovog sektora nalaze se u prilogu ovog dokumenta, sa jasnim pokazateljima konkurentnosti svakog podsektora unutar metalnog sektora. Ukupni

²⁶ Izvor: SWOT analiza izvoza metalnog sektora BiH, prof.dr Anto Domazet).

²⁷ Prema podacima European Confederation of Iron and Steel Industries (EUROFER) u 2011. godini je došlo je do stabilizacije potrošnje metala u EU sa devetomjesečnom stopom rasta od 5% u odnosu na prethodnu godinu, dok je uvoz metala uvećan za oko 30% u odnosu na isti period prošle godine. Prema podacima IMF-a cijene metala na svjetskom tržištu su drastično skočile u odnosu na 2009. godinu, a pozitivan trend su nastavile i u 2011. godini. Ukupni indeks cijena metala u periodu januar-septembar 2011. godine je povećan za 24% u odnosu na isti period prethodne godine.

²⁸ Izvor: magazin Vreme, članak Smederevska železara: Teret teške industrije, 15.1.2015.

izvoz ovog sektora je u 2014. godini iznosio 3,2 milijarde KM, što predstavlja oko 43% ukupnog izvoza BiH.

Međutim, nizak nivo učešća u BDP-u ukazuje na to da je nivo dodane vrijednosti u ovom sektoru nizak, što dokazuje potrebu za inovacijama i integracijom lanca vrijednosti, kako je i potvrđeno kroz konsultativni proces tokom pripreme ove strategije. Kako bi se ostvario rast vrijednosti, neophodna su ulaganja, bilo putem kreditnih sredstava ili kroz direktna ulaganja, kako domaća tako i strana.

Tabela 17: Osnovni indikatori za metalni sektor²⁹

Učešće u BDP-u	4,24%
Učešće u izvozu roba	43,47%
Broj preduzeća	1.138
Broj uposlenih	33.926

6.2.1. Uvoz metalnog i elektro sektora Federacije BiH

Tabela 18: Uvoz po sektorima i odsjecima SMTK - Rev 4 , u (000) KM³⁰

CT	Naziv	2009	2010	2011	2012	2013	2014
	UKUPNO F BIH	8.201.929	8.898.295	10.171.941	9.972.635	9.832.197	10.354.092
	Prerađivačka industrija	7.335.255	7.739.753	8.834.609	8.795.544	8.845.530	9.398.178
28	Metalne rude i otpaci od metala	76.900	125.473	155.784	124.182	103.141	94.185
67	Željezo i čelik	215.650	268.812	338.371	296.831	335.186	336.676
68	Obojeni metali	203.783	226.671	268.597	292.454	284.344	285.334
69	Metalni proizvodi	314.332	310.543	354.968	346.009	372.988	417.606
	Mašine i transportni uređaji	1.781.665	1.742.555	2.023.733	1.881.677	1.856.085	2.060.534
71	Pogonske mašine i oprema	98.403	70.475	68.164	73.210	67.294	56.267
72	Mašine specijalizirane za pojedine industrije	192.379	159.666	187.822	182.476	178.355	228.404
73	Mašine za obradu metala	49.810	36.983	51.755	49.983	42.634	60.827
74	Ostale industrijske mašine	366.882	323.603	361.152	366.140	370.962	374.255
75	Mašine za automatsku obradu podataka	117.235	125.380	138.856	119.450	128.287	142.170
76	Telekomunikacijski aparati i aparati za snimanje zvuka	164.632	188.720	188.921	208.452	203.798	232.122
77	Električne mašine, aparati i uređaji	320.509	344.212	363.649	338.908	336.254	369.361
78	Drumska vozila	439.635	463.315	550.003	499.570	519.859	583.490

²⁹ Podaci Agencije za statistiku BiH, 2016.godina

³⁰ Izvor: Baza podataka Uprave za indirektno/neizravno oporezivanje BiH, preuzeta od Agencije za statistiku BiH

79	Ostala transportna vozila	32.180	30.201	113.411	43.488	8.642	13.638
----	---------------------------	--------	--------	---------	--------	-------	--------

6.2.2. Izvoz metalnog i elektro sektora Federacije BiH

Tabela 19: Izvoz po sektorima i odsjecima SMTK - Rev 4 , u (000) KM³¹

CT	Naziv	2009	2010	2011	2012	2013	2014
	UKUPNO F BIH	3.686.752	4.731.833	5.421.552	5.248.525	5.533.143	5.778.906
	Prerađivačka industrija	3.227.851	4.159.427	4.781.445	4.763.717	4.880.440	5.245.712
28	Metalne rude i otpaci od metala	82.283	192.347	264.182	221.454	175.828	164.893
67	Željezo i čelik	192.015	303.461	398.068	471.242	419.354	447.499
68	Obojeni metali	326.832	527.652	597.132	563.484	495.015	462.229
69	Metalni proizvodi	241.893	265.540	287.017	291.543	313.163	330.770
	Mašine i transportni uređaji	558.100	658.495	773.436	774.244	869.579	971.245
71	Pogonske mašine i oprema	150.737	143.512	148.860	135.815	144.131	145.302
72	Mašine specijalizirane za pojedine industrije	49.543	39.525	46.776	59.071	57.803	59.670
73	Mašine za obradu metala	27.306	21.310	17.523	27.396	24.833	20.949
74	Ostale industrijske mašine	111.935	172.504	240.517	205.205	233.423	266.884
75	Mašine za automatsku obradu podataka	3.007	3.574	4.713	5.885	6.395	10.410
76	Telekomunikacijski aparati i aparati za snimanje zvuka	3.296	2.927	2.924	3.481	2.724	4.259
77	Električne mašine, aparati i uređaji	127.791	135.186	141.550	153.915	162.044	184.575
78	Drumska vozila	81.821	135.426	166.169	181.412	235.985	276.728
79	Ostala transportna vozila	2.664	4.531	4.404	2.064	2.241	2.468

6.2.3. Vanjskotrgovinski bilans Federacije BiH

Tabela 20: Vanjskotrgovinski bilans u hilj. KM – ukupno za posmatrane sektore i odsjeke³²

	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Izvoz	1.613.461	1.906.466	1.937.262	1.925.948	2.012.499	1.994.448
Uvoz	1.890.269	2.294.243	2.150.161	2.180.264	2.356.535	2.563.306
Trgovinski saldo	-276.808	-387.777	-212.899	-254.316	-344.036	-568.858
Pokrivenost uvoza izvozom (%)	85,36	83,10	90,10	88,34	85,4	77,81

³¹ Izvor: Baza podataka Uprave za indirektno/neizravno oporezivanje BiH, preuzeta od Agencije za statistiku BiH

³² Izvor: Federalni zavod za statistiku

Grafikon 4: Pokrivenost uvoza izvozom, za period 2010-2015. godina

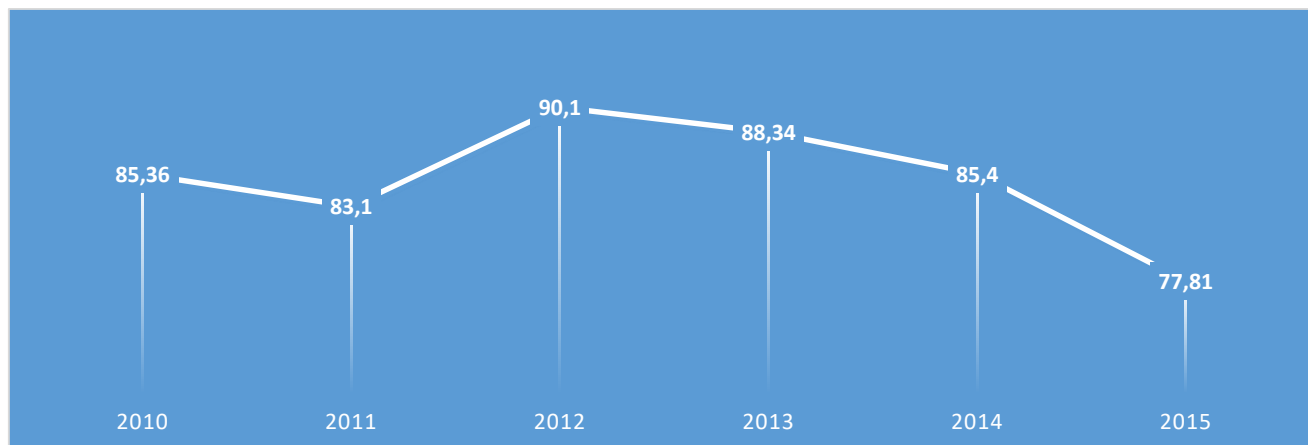

Tabela 21: Izvoz po sektorima i odsjecima SMTK - Rev 4 i učešće u izvozu prerađivačke industrije i u izvozu Federacije BiH³³

	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Izvoz MES-a (28,67-69,71-79)	1.401.12 3	1.947.49 5	2.319.83 5	2.321.96 7	2.272.93 9	2.376.63 6	2.377.46 5
Izvoz prerađivačke industrije	3.227.85 1	4.159.42 7	4.781.44 5	4.763.71 7	4.880.44 0	5.245.71 2	5.612.84 5
Izvoz Federacije BiH	3.686.75 2	4.731.83 3	5.421.55 2	5.248.52 5	5.533.14 3	5.778.90 6	6.142.38 1
Učešće MES-a u izvozu prerađ. ind.(%)	43,41	46,82	48,52	48,74	46,57	45,31	42,36
Učešće MES-a u izvozu	38	41,16	42,79	44,24	41,08	41,13	38,71

³³ Izvor: Federalni zavod za statistiku

Federacije BiH (%)							
-------------------------------	--	--	--	--	--	--	--

6.3. Osnovne karakteristike metalnog i elektrosektora u susjednim zemljama (Hrvatska i Srbija)

U okviru statistika pojedinih zemalja, teško je koristiti usporedne podatke obzirom na različite obuhvate djelatnosti u okviru sektora u pojedinim zemljama.

Osnovne informacije za Hrvatsku i Srbiju koje su dostupne na web stranicama nadležnih institucija zemalja³⁴.

6.3.1. Hrvatska

Metalna industrija:

U Hrvatskoj je metalna industrija najrazvijenija u Međimurskoj, Bjelovarsko-bilogorskoj, Brodsko-posavskoj i Krapinsko-zagorskoj županiji. Poduzetnici u sektoru i dalje jačaju, a to se očituje povećanjem kapaciteta njihove proizvodnje, novim proizvodima i većim izvozom.

- Broj zaposlenih u metalnoj industriji je 27.586.
- U Hrvatskoj posluje preko 3.000 tvrtki u metalnoj industriji.
- Prosječna bruto plaća iznosi 816€ (2011. godina).
- Udio metalne industrije u ukupnom izvozu je 3,5%.
- Oko 10% ukupne dodane vrijednosti i prometa prerađivačke industrije ostvaruje metalna industrija.

Autoindustrija:

Hrvatska se može pohvaliti i proizvodnjom električnih automobila XD (DOK-ING te Concept One – Rimac Automobili). Preko tri četvrtine dodane vrijednosti u automobilske industriji ostvaruje se upravo u proizvodnji dijelova za ugradnju te djelatnostima vezanim uz razvoj vozila i pratećim djelatnostima.

- Hrvatska autoindustrija zapošljava 2.103 ljudi.
- Procijenjeno je da je dodatnih 7.000 ljudi zaposleno u pratećim industrijama.
- Prosječna bruto plaća isplaćena u automobilske industriji je 1.011€ (2012. godina).
- Udio automobilske industrije u ukupnom izvozu je 1,8%.
- Oko 90% prihoda automobilske industrije generira izvozom.

6.3.2. Srbija

³⁴ Osnovne informacije koje su dostupne na web stranicama nadležnih institucija zemalja

Automobilska industrija postala je najbrže rastuća industrijska grana u 2013. godini, sa učešćem od čak 20% u ukupnom izvozu. Autoindustrija uz FIAT (privatizacija Zastave) iz Kragujevca postaje jedan od najznačajnijih sektora za privlačenje stranih investicija.

Uz autoindustriju, rast izvoza je registrovan i za električne mašine i aparate, obojene metale i metalne proizvode. U ukupnom bruto društvenom proizvodu metalni materijali učestvuju sa oko 10%.

U Srbiji uz metalnu i elektro industriju, uvršteni su i rudnici metala i metalurgija. U okviru Privredne komore Republike Srbije, dostupni su podaci o sektoru koji obuhvata sljedeće sektore: metaloprerađivačka djelatnost, mašinogradnja, proizvodnja saobraćajnih sredstava, električne mašine i aparati, vađenje ruda metala; proizvodnja sirovih metala; kovanje metala i metalurgija praha, obrada i prevlačenje metala; proizvodnja nakita i sl. predmeta; reciklaža metalnih otpadaka i ostataka.

- Ukupan broj privrednih društava je 5.818, sa 129.514 radnika.
- Metalna i elektro industrija sa 5.082 aktivna privredna društva čini 5,47% ukupnog broja privrednih društava, odnosno sa 104.972 radnika čini 10,48% ukupnog broja zaposlenih u privredi Srbije. Ukupan broj na nivou rudnika metala i metalurgije iznosi 736 privrednih subjekata u kojima je zaposleno 24.542 radnika.
- Metalnoj i elektro industriji pripada 38 privredna subjekta, sa 16.477 radnika. Sa statusom „u restrukturiranju“, rudnicima metala i metalurgiji pripada 5 privrednih subjekata, sa 8.771 radnika.
- Učešće pripadajućih subjekata metalske i elektro industrije u fizičkom obimu industrijske proizvodnje nekad je iznosilo preko 20%, dok je danas prepolovljeno.
- Učešće ruda metala i metalurgije u fizičkom obimu industrijske proizvodnje oscilira, zbog cikličnog rada Železare u Smederevu.
- Izvoz proizvoda članica Udruženja u 2013.g iznosio je 6,9 milijardi dolara, što čini 46,5% u ukupnom izvozu Srbije. Vrijednost uvoza proizvoda iznosi 8,9 milijardi dolara, što čini 42% ukupnog uvoza Srbije. Pokrivenost uvoza izvozom je 78%.

6.3.3. Metalni sektor za Hrvatsku, Srbiju i Bosnu i Hercegovinu

Usporedni pregled metalnog sektora, sa podacima kompanija iz Hrvatske, Srbije i BiH predstavljen je u okviru Benchmarking izvještaja za 2012 godinu (objavljen 2013)³⁵, Udruženje poslovnih savjetnika u BiH, LESPnet, a detaljniji izvod je dostupan je u okviru prošlogodišnje Analize sektora.

Ako se vratimo na primjer BiH, onda su se tu dešavale neke reforme u 2012. godini. Naime, preduzetnici mogu početi sa radom, a naknadno pribaviti upotrebne dozvole, dozvole za rad i druga neophodna odobrenja za početak poslovanja. Međutim, što se tiče situacije u 2013. godini, ne bilježi se nikakav napredak. Od zemalja regiona (Hrvatska, Slovenija, Srbija, Crna Gora, Albanija, Makedonija) Bosna i Hercegovina ima najkomplikovaniju proceduru za početak poslovanja.

Dobijanje građevinskih dozvola.

Ovaj indikator je vezan za neophodne dozvole izgradnje objekata potrebnih za poslovanje. U 2012. godini Bosna i Hercegovina je olakšala rad sa dozvolama sa potpunom digitalizacijom i revidirala registar zemljišnoknjižnog ureda i katastra. U 2013. godini nije zabilježen napredak po pitanju reformi. U odnosu na zemlje regiona, Srbija, Albanija i Crna Gora imaju složeniju proceduru za dobijanje građevinskih dozvola od Bosne i Hercegovine.

Priključenje električne energije.

Za preduzeća je veoma važno da imaju pouzdan pristup električnoj energiji. Ovaj indikator analizira proceduru priključka električne energije u preduzeće, trošak i potrebno vreme. Bosna i Hercegovina je

³⁵ Izvod iz Benchmarking izvještaja za 2012 godinu

zauzela 158. mesto na rang listi (154. mesto u 2012. godini). Prema ovom indikatoru, BiH je najlošije rangirana zemlja u okruženju.

Registracija imovine.

Izveštaj o lakoći poslovanja (Doing Business) bilježi procedure neophodne za kupovinu imovine kao i njen transfer na kupčevo ime. Po uzoru na svjetske ekonomije i Bosna i Hercegovina je u 2013. godini napredovala tako što je olakšala transfer imovine između kompanija kompjuterizacijom poslovnog registra.

Mogućnost kreditiranja.

Prema mogućnosti dobijanja kredita, BiH se našla na 70. mjestu (prethodne godine je zauzela 67. poziciju). U poređenju sa zemljama regiona, jedino je u Sloveniji teže dobiti kreditna sredstva. U 2013. godini, BiH je čak otežala pristup kreditnim informacijama sprječavanjem privatnih biroa da sakupljaju informacije o pojedincima.

Zaštita investitora.

Kada je u pitanju zaštita investitora, onda BiH zauzima 100. mjesto. Indeks mjere objavljivanja informacija iznosi 3 (0-10), indeks obima odgovornosti direktora je 6, indeks lakoće tužbe dioničara iznosi 6, dok indeks jačine zaštite investitora je jednako 5. Investicije imaju veliki značaj za jednu privredu, a vlasnici sredstava prate zakone i novac investiraju tamo gdje je veća sigurnost i bolja zaštita. Ako napravimo poređenje BiH sa zemljama regiona, jedino je u Hrvatskoj zaštita investitora ispod bosanskohercegovačkog nivoa.

Poreska politika.

Bosna i Hercegovina je zauzela 128. poziciju i postoji poboljšanje za čak 9 pozicija u odnosu na prethodnu godinu. Neosporan je značaj poreza, jer oni na neki način predstavljaju glavne „finansijere“ javne potrošnje. Ali ipak, treba biti oprezan pri njihovom kreiranju kako ne bi došlo do pojačane poreske evazije. Također, bitno je da li u zemlji postoji neki poreski podsticaj i kako je definisan. U našoj privredi imamo različite poreske podsticaje, ali oni su administrativno komplikovani što predstavlja kočnicu njihovoj upotrebi i realizaciji. Prema globalnoj ocjeni plaćanja poreza, samo su Srbija i Albanija lošije ocjenjene od BiH i ostalih zemalja regiona. Ono što je BiH promijenila u ovom periodu jeste implementacija elektronskog sistema za podnošenje i plaćanje doprinosa za socijalno osiguranje, dok prethodne godine nije bilo nikakvih izmjena i dopuna.

Trgovina sa inostranstvom.

Kada je u pitanju trgovina sa inostranstvom, situacija u BiH se pogoršala. Prema rangu Svjetske banke, naša privreda je zauzela 103. mjesto za razliku od 101. mjesta prethodne godine. U godinama iza nas, nisu sprovedene nikakve reforme u ovoj oblasti. Hrvatska i Kosovo su zemlje koje su jedino lošije rangirane od nas kada je u pitanju međunarodna trgovina.

Sprovođenje ugovora.

Da bi se obezbijedilo efikasno poslovanje i sprovođenje ugovora neophodno je dobro funkcionisanje pravosudnog sistema. Bosna i Hercegovina je prema ovom kriterijumu zauzela 120. poziciju (dok se 2012. godine nalazila na 117. mjestu). Ponovo se našla negdje pri dnu ljestvice u odnosu na zemlje regiona.

Rješavanje nesolventnosti (prestanak poslovanja).

Prema proceduri prestanka poslovanja, BiH je zauzela 83. mesto i popravila se za jednu poziciju u odnosu na prethodnu godinu.

Zapošljavanje radnika.

Ovo je indikator koji će se analizirati tek u narednim izveštajima Doing Business-a.

Mada se podaci koji slijede odnose na 2011. godinu, ipak daju usporednu sliku veličine i poslovanja u okviru sektora. Usporedni pregled za BiH, Hrvatsku i Srbiju potvrđuje da je metalni sektor u BiH najmanji u odnosu na druge dvije države, kako po ukupnim prihodima tako i po broju zaposlenih radnika.

U okviru metalnog sektora i vanjskotrgovinske razmjene sa dvije susjedne zemlje, karakteristično je da BiH u Hrvatsku izvozi 3,38 puta više u odnosu na uvoz (2012), dok je sa Srbijom uvoz veći od izvoza i pokrivenost uvoza izvozom iznosi tek 75%.

Tabela 15: Osnovni pokazatelji³⁶

Metalni sektor	Države		
2011.	BiH	HR	SRB
Ukupan broj preduzeća	1.219	4.099	3.617
Broj zaposlenih	31.593	72.329	98.484
Ukupan prihod (KM)	4.185.391,408	9.926.367,224	7.915.494,226

Produktivnost radnika je najveća u Hrvatskoj gdje radnici u prosjeku ostvaruju po 137.239 KM prihoda, u BiH je to 119.599 KM, a u Srbiji tek 80.373 KM.

Tabela 16: Benchmark analiza ključnih indikatora poslovanja³⁷

MSP metalni sektor	Države		
Godina 2011.	BiH	HR	SRB
Neto profitna marža, %	2,86%	3,37%	1,84%
Povrat na ukupnu imovinu (ROTA)	5,37%	4,75%	6,32%
Troškovi zaposlenih kao postotak prodaje	17,87%	30,33%	21,70%
Koeficijent tekuće likvidnosti	1,46%	1,64%	2,35%
Ukupan prihod po stal. zaposlenom, KM	153.269	216.422	83.299
Profit prije poreza po stal.zaposlenom, KM	6.921	8.714	4.932
Odnos ukupnog duga i kapitala, %	0,56%	0,72%	0,45%

U sve tri države je neto profitna marža niska i prikazuje da preduzeća imaju veoma malu krajnju profitabilnost. U prosjeku preduzećima treba oko 30 godina da zarade godišnji ukupan prihod.

Povrat na ukupnu imovinu: u BiH za više od 18 godina, u HR za oko 22 godine, a u Srbiji za oko 16 godina. Međutim anketirane kompanije u Srbiji su manje u odnosu na BiH ili HR, što utječe na korištenje imovine, a također i inflacija je bila najveća u Srbiji, te su preduzeća imala obavezu revalorizacije.

Na osnovu usporedne analize kompanija, sa kompanijama iz Hrvatske i Srbije, evidentno je da su BiH kompanije opterećene nelikvidnošću i da su na granici preporučenog zaduženja. Pozitivan pokazatelj su „Troškovi zaposlenih kao postotak prodaje“, tj. BiH ima najniži nivo izdvajanja za bruto plaće uposlenih u odnosu na ukupan prihod preduzeća. Prema produktivnosti radnika i ukupnom prihodu po stalno zaposlenom smo iza Hrvatske i ispred Srbije.

³⁶ Izvor: Benchmarking izvještaj 2012, LESPnet 2013

³⁷ Izvor: Benchmarking izvještaj 2012, LESPnet 2013

7. ŽELJEZARE EX JUGOSLAVIJE

Godine 1930, u Kraljevini Jugoslaviji postojala su četiri preduzeća teške industrije: u Zenici sa tri peći i godišnjim kapacitetom od 50.000 t; u Jesenicama sa pet peći i kapacitetom od 72.000 t.; u Štorama s jednom peći i godišnjim kapacitetom od 15.000 t. i u Ravnu sa dvije peći i godišnjim kapacitetom od 15.000 t.

Željezara u Zenici proizvodi valjano, šipkasto i fasovano gvožđe, valjanu žicu i šine uskog kolosijeka; u Jesenicama se proizvode žica, gvožđe u šipkama, obručno i fasovano gvožđe, šine, lim, klinovi itd.; u Ravnu – sirov čelik i razni čelični materijal, pera (federi) za saobraćajna sredstva, osovine za kola i specijalni čelik, koji se uglavnom izvozi; u Štorama – valjana roba, pretežno šipke i trake.

U SFRJ radilo je 12 jugoslovenskih železara, od toga deset većih među kojima su neke bile grupisane u velike kombinat: Štore, Jesenice, Ravne, Zenica, Vareš, Ilijaš, Smederevo, Nikšić, Skoplje i Sisak. Tokom osamdesetih većina je radila sa gubicima (1988. željezara Zenica je uz rekordnu proizvodnju imala i veći gubitak od željezare Smederevo). Jugoslavenski metalurzi su se tada žalili da se domaća cijena čelika drži niskom, a da je Evropska zajednica uvela veoma oštre protekcionističke mjere za izvoz na tamošnjatržišta.

Sve zemlje regiona su se suočile sa teškoćama restrukturiranja teške industrije, koja su zahtijevala velike investicije i zavisila od globalnih cijena na tržištu (pošto zavisi od najvećih potrošača i proizvođača, a danas je to Kina). Neuspješni tenderi, raskinute privatizacije, stečaj, gašenje proizvodnje i ponovo pokretanje proizvodnje - etape su kroz koje su prošli skoro svi nekadašnji giganti metalurgije u regionu.

7.1. Trenutno stanje željezara u Federaciji BiH:

- Željezara ArcelorMittal d.o.o. Zenica posluje u sastavu ArcelorMittal grupacije koja je do sada u revitalizaciju proizvodnje investirala 154 miliona eura. U 2015. godini je najavljena nova investicija od 4.6 miliona eura, a nova postrojenja će proizvoditi rebrasti betonski čelik u koturu velike gustoće. Kompanija zapošljava preko 3.000 radnika (socijalni paket iz ugovora po kojem kompanija mora zapošljivati minimalno 2.850 zaposlenika, ovisno o dostignutom obimu proizvodnje). Uz dostignuta unapređenja, česte su i najave štrajkova uposlenih, a stav Eko foruma Zenica je da kompanija ArcelorMittal, kao najveći zagađivač jako sporo realizuje projekte po okolinskim dozvolama.
- Prevent FAD Jelah-Tešanj je kupovinom dionica u prethodnoj godini stekao većinsko vlasništvo u Željezari Ilijaš. Željezara "Ilijaš" se profilira i razvija u domenu livarstva, tako da je sa instaliranih 150.000 t/god, raznih odljevaka i proizvodnjom sivog sirovog gvožđa od 100.000 t/g, prerasla u najveći livnički kompleks na Balkanu. Danas, Livnica raspolaže sa dvije elektrolučne peći kapaciteta do 15 t po jedinici snage 2,8 MVA; potrebne livničke kapacitete za proizvodnju krupnih odlivaka težine do 30 tona/jedinici.
- Livnica čelika Tuzla posluje sa problemima i dugovanjima prema radnicima. U toku su pregovori za restrukturiranje proizvodnje.
- Nažalost, danas rudnika i željezare u Varešu više nema, rudokopi i pogoni vareške željezare su potpuno devastirani, a ponovno pokretanje proizvodnje trenutno nije izvjesno.

Obzirom na procjene da su globalni cjenovni tokovi sa blagim uzlazom cijena čelika i sa padom cijena željezne rude, to se može pozitivno odraziti na rad željezara u narednom periodu.

Željezara Zenica: Nekada najveća jugoslavenska željezara, koja je krajem osamdesetih godina zapošljavala oko 24.000 radnika, a 1987. godine dostigla rekordni nivo proizvodnje od 1.870.000 tona, tokom rata u BiH bila je potpuno zamrla. Tek 1998. godine pronađen je strateški partner iz Kuvajta, kome je RMK Zenica prodat za jedan dolar. Tada je sa Kuvajtskom investicionom agencijom stvoreno zajedničko preduzeće "BH Stil" d.o.o. Zenica, koje se nije održalo na tržištu. Zatim, 2004. godine u posao ulazi LNM Mittal grupa, koja se obavezuje da će pokrenuti proizvodnju, investirati 135 miliona dolara i zaposliti 4.150 radnika. Danas kompanija posluje u okviru ArcelorMittal grupacije, a proizvodnja je djelomično obnovljena.³⁸

7.2. Stanje Željezara u regionu

Željezara Smederevo je bila prodana US Stilu za 23 miliona dolara, ali se US Stil povukao i prodao čeličanu za jedan dolar. Za Željezaru Smederevo, Vlada Republike Srbije je u proceduri za izbor strateškog partnera, Ugovaranje revitalizacije preduzeća i spašavana 5.000 radnih mjesta. Jedinu validnu ponudu Agenciji za privatizaciju Vlade Srbije je dala američka porodična kompanija "Esmark stil grupa" iz Čikaga, u vlasništvu Džejmsa Bušara. Ponudu je zvanično podnijela filijala ove grupacije, "Esmark Jurop B.V." iz Amsterdama, a zasnovana je na odnosu vlasništva 80,01% u korist Amerikanaca, dok bi država Srbija zadržala ostatak akcija.

Željezara u Sisku, koja je krajem osamdesetih godina zapošljavala blizu 14.000 ljudi, je prvo podijeljena na nekoliko manjih preduzeća, radi lakše privatizacije. Od 1996. godine fabrika jepodijeljena na tri proizvodna centra: valjaonicu bešavnih cijevi, valjaonicu šavnih cijevi i centar hladne prerade. Poslije četiri promjene vlasnika nijedan od tih centara praktično ne radi. 2001. godine, poslije stečaja željezare, pogone je prvo uzeo austrijsko-ruski konzorcij Turbo impeks, za jednu kunu, ali je posao napustio već kroz nekoliko meseci. Zatim je Željezaru u Sisku kupila ruska kompanija "Mečelj", bez iskustva sa tržištem čelika. Već 2003. godine Željezaru kupuje američki CMC, preko svoje švicarske podružnice CMI, a taj vlasnik demontira obje valjaonice cijevi – jednu prebacuje u SAD, a drugu u Meksiko. Zatim, 2012. godine, dolazi i sadašnji vlasnik, firma ABS iz italijanske grupe "Danijeli", navodno sa idejom da u Sisku proizvodi specijalne čelike. No, vlasnici Željezaru u Sisku koriste samo za topljene starog gvožđa i zapošljavaju tek 100 ljudi.

Splitsku željezaru, sada "Adrija čelik", kroz stečaj je 2012. preuzeo CIOŠ, koji je potom uveo njemačkog partnera, firmu "Techcom", a onda mu i potpuno prepustio vlasništvo. U 2013. godini su proizvodili 70.000 čeličnih greda i oko 50,000 tona betonskog rebrastog čelika.

Slovenija se prva, još 1987. godine, praktično otarasila proizvodnje čelika u svojoj poznatoj Željezari Ravne u Jesenicama, kada su ugašene električne peći, iako je u njoj trebalo da seproizvodi kupola za jugoslavenski tenk T84 i mada je u njoj bilo zaposleno blizu 4.000 radnika. I oni su prvo željezaru podijelili na sedam nezavisnih kompanija, a država je 1999. godine prodala 80% udjela u Slovenskim železarnama "Unioru". Danas, kao posljednji izdanak nekadašnje željezare postoji samo firma "Štore Stil".

Skopska željezara u Makedoniji poslije raspada SFRJ je bila pred zatvaranjem, ali ju je 2004. godine od "Balkan Stila" kupio indijski konzorcij "LNM Holding", pa se oko 1,000 radnika vratilo na posao i ova firma sada posluje pod imenom "MAK Stil" i prilično zagađuje vazduh u makedonskoj prijestolnici. Prije nekoliko godina, ova mala čeličana je prodavala svoje proizvode duplo jeftinije od US Stil željezare u Smederevu, što je srpsku fabriku činilo još nerentabilnijom za Amerikance.

³⁸ Izvod iz članka objavljenog u dnevniku VREME, autor Dimitrije Boarov, objavljeno 15. 1. 2015. godine

Željezara u Nikšiću posljednjih decenija ima uglavnom tužnu sudbinu. Navodno je sunovrat počeo posle 2002. godine sa ruskom kompanijom "Rusmontstalj", koja je bila zakupila fabriku na pet godina, a nastavio se sa ruskim "Midlendom", da bi željezara bila dokrajčena sa britansko-holandskim konzorcijem "MNSS". Taj ugovor sa "MNSS"-om dosta je poučan, jer je u prvom trenutku izgledao veoma povoljno. Naime, bilo je predviđeno da ovaj konzorcij za pet godina u Željezaru investira 117 miliona eura i obezbjedi proizvodnju od 600.000 tona čelika. Biznis planom prve godine bila je predviđena proizvodnja od 200.000 tona kvalitetnih čelika, naredne 2007. čak trista hiljada i tako sve do 2011. i brojke od 600.000 tona. Međutim, 2007. godine proizvodnja je iznosila 173.000 tona, naredne 201.000 tona čelika, 2009. registrovan je pad i ona je iznosila svega 89.000 tona, koliko i 2010, da bi 2011. bila još manja. Za četiri i po godine u Željezaru je investirano samo 15 miliona, dok je u obrtna sredstva uloženo 39,7 miliona eura.

Dio tih troškova podnijela je Vlada Crne Gore, jer je potpisala garanciju za kredit od 26,3 miliona eura. Kada je proizvodnja 2012. obustavljena, Crna Gora je uz otplatu garantovanog kredita morala da plati i 6,6 miliona eura za kamate. Poslije godinu dana zastoja proizvodnje, Nikšićku željezaru je preuzela turska kompanija i ona sada posluje pod nazivom "Toščelik".

(Izvor: Vreme 15.1.2015.)³⁹

³⁹ Izvod iz članka objavljenog u dnevniku VREME, autor Dimitrije Boarov, objavljeno 15. 1. 2015. godine

8. TEHNIČKO ISPITIVANJE I ANALIZA

Ova grana obuhvata fizička, hemijska i druga analitička ispitivanja svih tipova materijala i proizvoda, uključujući:

- ispitivanje akustike i vibracije;
- ispitivanje sastava i čistoće minerala itd.,
- higijensko ispitivanje hrane, uključujući veterinarsko ispitivanje i kontrolu proizvodnje hrane;
- ispitivanje fizičkih karakteristika i otpornosti materijala, kao što su čvrstina, debljina, trajnost, radioaktivnost i dr.;
- ispitivanje kvaliteta i pouzdanosti;
- ispitivanje kompletne opreme: motora, automobila, elektronskih uređaja itd.;
- radiografsko ispitivanje zavarivanja i lemljenja;
- analizu nedostataka;
- ispitivanje i merenje ekoloških indikatora: zagađenosti vazduha i vode itd.;
- izdavanje certifikata za proizvode, uključujući potrošačku robu, motorna vozila, avione, posude pod pritiskom, nuklearna postrojenja itd.;
- izdavanje isprava o usaglašenosti za proizvode, procese, usluge, sisteme upravljanja i stručna lica;
- periodično ispitivanje ispravnosti motornih vozila;
- ispitivanje uz korišćenje modela (npr. aviona, brodova, brana itd.);
- rad inspeksijskih laboratorija.

U procesu integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju, postoje mnogobrojni kriteriji koje naša država treba ispuniti kako bi došla do konačnog cilja. U Bosni i Hercegovini imamo složeno pravno, a samim tim i neujednačenost zakona i propisa na različitim nivoima vlasti. Nepostojanje jedinstvenog ekonomskog prostora, neujednačenost pravne regulative, nedovoljna riješenost vlasničke strukture organizacija, preglomazan državni aparat, neki su od elementa koji unatoč provođenju reformi, još uvijek predstavljaju prepreku razvoju i efikasnosti tržišnih institucija.

2004. godine u Bosni i Hercegovini je pokrenut proces harmonizacije donošenjem temeljnog Zakona o tehničkim zahtjevima za proizvode i ocjenjivanju usaglašenosti ("Službeni glasnik BiH", broj 45/04).

Ovim zakonom se uređuje način propisivanja tehničkih zahtjeva za proizvode i postupaka ocjenjivanja usaglašenosti s propisanim zahtjevima i priznavanje dokumenata o usaglašenosti i znakova usaglašenosti izdatih u inostranstvu. Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH je nosilac aktivnosti usaglašavanja tehničkog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini, na prijedlog Komiteta za tehničke propise BiH.

Ovim zakonom uređuje se i priznavanje dokumenata o usaglašenosti i znakova usaglašenosti izdatih u inostranstvu. Jedan od ciljeva ovog zakona je postizanje pune usaglašenosti sa pravilima Svjetske trgovinske organizacije (WTO) i stvaranje okvira za primjenu TBT sporazuma, koji nakon potpisivanja postaje dio pravnog sistema Bosne i Hercegovine, posebno u pogledu prijavljivanja tehničkih propisa u pripremi, načela za donošenje tehničkih propisa, poštovanja principa dobre regulatorne prakse i

priznavanja dokaza o usaglašenosti izdatih u inostranstvu. Istovremeno sa usaglašavanjem sa pravilima WTO, ovim zakonom se obezbjeđuje pravni okvir za preuzimanje EU direktiva.

Savjet ministara je 2006. godine donio „Program preuzimanja tehničkih propisa“ i „Uputstvo o načinu izrade i postupku donošenja tehničkih propisa“. Programom preuzimanja utvrđuju se EU direktive novog pristupa Evropske unije koje se preuzimaju u tehničko zakonodavstvo Bosne i Hercegovine izradom odgovarajućih tehničkih propisa, prioriteta i rokovi izrade propisa, te potrebni uslovi za realizaciju ovoga programa. Uputstvom se propisuju učesnici, njihova ovlaštenja i odgovornosti, te način rada u procesu izrade i donošenja tehničkih propisa, kojima se preuzimaju EU direktive novog pristupa Evropske unije u tehničko zakonodavstvo Bosne i Hercegovine.

Planom preuzimanja tehničkih propisa definisano je da aktivnosti na preuzimanju EU Direktiva novog pristupa budu provedeni do kraja 2008. godine, što nažalost nije ostvareno, te je proces preuzimanja počeo 2009. godine i preuzete su samo određene EU Direktive u obliku Naredbi, i to sljedeće:

- Naredba o sigurnosti mašina ("Sl. glasnik BiH" 04/10);
- Naredba o sigurnosti liftova ("Sl. glasnik BiH", br. 44/10);
- Naredbe o elektromagnetnoj kompatibilnosti ("Sl. glasnik BiH", br. 41/10);
- Naredba o ličnoj zaštitnoj opremi ("Sl. glasnik BiH", br. 75/10);
- Naredba o opremi pod pritiskom ("Sl. Glasnik BiH, br. 52/11");

Uspješno je preuzeto i objavljeno samo pet EU Direktiva od ukupno dvadeset jedne EU direktive novog pristupa koje su bile u plani za preuzimanje. U procesu preuzimanje EU Direktiva novog pristupa mora se definisati prelazni period, za koji je karakteristično sljedeće:

- U zavisnosti od veličine EU Direktive definiše se prelazni period;
- Država se obavezala da implementira zahtjeve novog tehničkog zakonodavstva;
- Za vrijeme prelaznog perioda primjenjuju se stari i novi tehnički zakonodavni okvir za određeno područje;
- Za vrijeme prelaznog perioda, proizvođači i ovlašćeni zastupnici imaju obavezu da se prilagode novom tehničkom zakonodavstvu;
- Na kraju prelaznog perioda stavlja se van snage stari tehnički zakonodavni okvir;

Cilj perioda tranzicije je da se omogući organizacijama i ovlaštenim tijelima za ocjenjivanje usaglašenosti da se postepeno prilagode procedurama ocjenjivanja usaglašenosti i osnovnim zahtjevima, koji su utvrđeni novom EU direktivom i da se tako spriječi rizik od zaustavljanja proizvodnje. Proizvođači, uvoznici i distributeri treba da dobiju dovoljno vremena kako bi ostvarili sva prava koja su stekli po pravilima koja su prethodila novoj direktivi, na primjer, da prodaju svoje zalihe proizvoda koji su izrađeni u skladu sa nacionalnim pravilima, koja su bila na snazi prije primjene te direktive. Preporuka je da se rade impakt analize uticaja novog tehničkog propisa koji se donosi, kako bi se preduzele određene mjere s ciljem zaštite privrede i proizvođača.

Objavljivanjem Naredbi u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine definisan je prelazni period od dvije godine. U tom vremenskom periodu je trebalo da se objavljene Naredbe u potpunosti implementiraju u sve nivoe vlasti, nažalost to nije provedeno i danas imamo u određenom području upotrebu starih propisa, a novi nisu implementirani, što je veoma veliki problem zakonodavnog i privrednog funkcionisanja. U Bosni i Hercegovini imamo više nivoa vlasti kojima je omogućeno donošenje propisa i danas imamo nejedinstveno tržište u određenom području što je veliki problem za privredno funkcionisanje. Mora se uspostaviti sistem koordinacije između nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini kako bi se implementiralo tehničko zakonodavstvo EU.

Institut za akreditovanje Bosne i Hercegovine (BATA) je samostalna upravna i neprofitna institucija koja vrši akreditovanje tijela za ocjenjivanje usaglašenosti u Bosni i Hercegovini.

Dva su ključna zakona koji tretiraju proces akreditovanja u Bosni i Hercegovini:

- Zakon o osnivanju Instituta za akreditovanje BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 10/02);
- Zakon o akreditovanju BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 19/01).

Osnovni cilj Instituta za akreditovanje Bosne i Hercegovine je da uspostavi i održava kompetentan, nepristrasan i nezavisan sistem akreditacije, kako bi korisnici usluga akreditovanih tijela za ocjenjivanje usaglašenosti u Bosni i Hercegovini imali povjerenje u usluge koje oni pružaju. Uloga Instituta za akreditovanje Bosne i Hercegovine je da obezbijedi da sistem akreditacije i ocjenjivanja usaglašenosti zadovolji sve zahtjeve odgovarajućih standarda i smjernica međunarodnih organizacija (IAF, ILAC i EA), kako bi se uzajamno priznali rezultati akreditovanih organizacija. Na taj način će se olakšati položaj privrede u međunarodnoj trgovini, i pomoći sticanju globalne konkurentnosti, prije svega kroz poboljšavanje kvaliteta roba i usluga, kao i kroz povećavanje njihove bezbjednosti.

Ocjenjivanje usaglašenosti

U okviru pravnog sistema EU razvijen je konzistentan pristup za ocjenjivanje usaglašenosti proizvoda u različitim fazama razvoja proizvoda kroz uspostavljanje modula za ocjenjivanje usaglašenosti i kriterijuma za primjenu modula, tj. procedura za njihovu primjenu i postavljanje CE oznake na proizvod, kao potvrde da je proizvod bezbjedan po ljude i životnu sredinu. CE oznaka ("Conformité européenne" (engl. European Conformity)) je jedinstven znak koji simbolizuje usaglašenost sa svim obavezama koje su nametnute proizvođačima za proizvode, kako je to zahtijevano direktivama Novog pristupa. Ocjenjivanje usaglašenosti u skladu sa modulima je zasnovano ili na intervenciji „prve strane“ (proizvođač) ili „treće strane“ (nezavisnog tijela) i odnosi se na fazu projektovanja, ili na fazu proizvodnje ili na obje faze. „Treća strana“ u postupku ocjenjivanja usaglašenosti su tijela za ocjenjivanje usaglašenosti, odnosno laboratorije za ispitivanje, kontrolu i/ili certifikaciona tijela koje su države članice prijavile EU Komisiji za određene poslove ispitivanja, kontrolisanja i certifikacije proizvoda. Ovako prijavljena tijela se nazivaju Imenovana (Ovlašćena) ili Notifikovana tijela. Tijela za ocjenjivanje usaglašenosti obavljaju svoju funkciju sa prethodno dokazanim visokim nivoom kompetencije, integriteta i profesionalizma. Obaveza države članice da imenuju tijela za ocjenjivanje usaglašenosti ako njihovo tržište to zahtjeva, odnosno države članice nisu obavezne da imenuju tijela za ocjenjivanje usaglašenosti za sve direktive, već samo za one za koje postoji interes, odnosno tržište.

Prijavljeno tijelo je imenovano tijelo za ocjenjivanje usklađenosti koje Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH prijavljuje Evropskoj komisiji za obavljanje postupaka ocjenjivanja usklađenosti i koje je Evropska komisija objavila u Službenom glasniku Evropske komisije i dodijelila mu odgovarajući identifikacijski broj.

Nažalost, proces ocjenjivanja usaglašenosti nije uspostavljen i samim tim nema implementacije preuzetih naredbi.

Institut za akreditovanje Bosne i Hercegovine

Institut za akreditovanje Bosne i Hercegovine mora kontinuirano primjenjivati:

- zahtjeve standard BAS EN ISO/IEC 17011, Ocjenjivanje usaglašenosti - Opšti zahtjevi za tijela za akreditovanje koja akredituju tijela za ocjenu usaglašenosti;
- dokumente i smjernice EA, ILAC i IAF;
- Uredbu (EC) 765/2008;

Uredba (EC) 765/2008 nije preuzeta u nacionalni zakonodavni sistem Bosne u Hercegovine. Uredbu (EC) 765/2008 je potrebno preuzeti u zakonodavni sistem Bosne i Hercegovine i u potpunosti implementirati, kako bi sistem akreditovanja bio usaglašen sa evropskim sistemom akreditovanja.

U okviru sistema akreditovanja mogu se akreditovati sljedeća tijela za ocjenjivanje usaglašenosti:

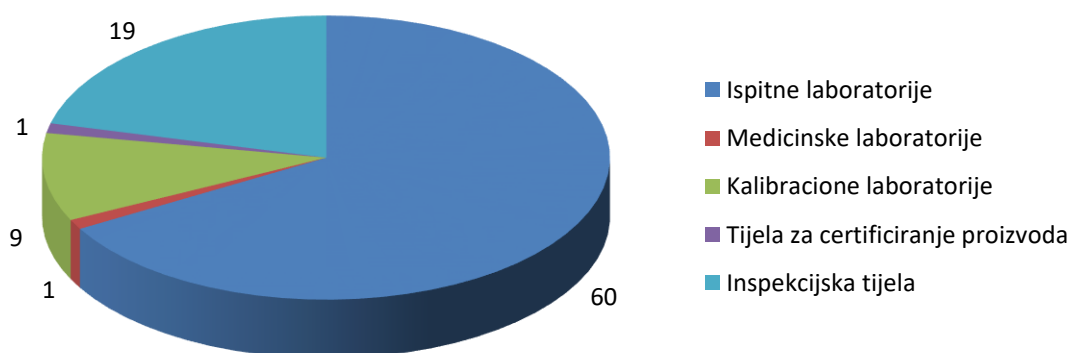
- ispitne laboratorije;
- kalibracione laboratorije;
- medicinske laboratorije;
- inspeksijska tijela;
- tijela za certifikaciju proizvoda;
- tijela za certifikaciju osoblja;
- tijela za certifikaciju sistema upravljanja.

Institut za akreditovanje BiH prihvaća zahtjeve za akreditovanje tijela za ocjenjivanje usaglašenosti s područja Bosne i Hercegovine ukoliko je isto registrirano za navedenu djelatnost i njegove aktivnosti spadaju u područje rada Instituta. Institut za akreditovanje BiH ima potpisan bilateralni sporazum EA MLA u područjima ispitivanja (BAS EN ISO/IEC 17025), kalibracije (BAS EN ISO/IEC 17025) i inspekcije (BAS ISO/IEC 17020), te potpisan sporazum sa ILAC MRA u navedenim područjima.

Prema zvaničnim podacima Instituta za akreditovanje BiH⁴⁰ (stanje sa 31.12.2015), broj akreditovanih tijela je sljedeći:

- 60 Ispitni laboratoriji, (BAS EN ISO/IEC 17025);
- 1 Medicinski laboratoriji, (BAS EN ISO 15189);
- 9 Kalibracioni laboratoriji (BAS EN ISO/IEC 17025);
- 1 Tijelo za certifikovanje proizvoda, (BAS EN ISO/IEC 17065);
- 19 Inspeksijskih tijela, (BAS EN ISO/IEC 17020)

Grafikon 5: Akreditovana tijela u Bosni i Hercegovini

Standardizacija u BiH

⁴⁰ Izvor: Instituta za akreditovanje BiH (stanje sa 31.12.2015),

Standardizacija je djelatnost uspostavljanja odredaba za opštu i višekratnu upotrebu, koje se odnose na postojeće ili moguće probleme, radi postizanja optimalnog stepena usaglašenosti u datom području. Ova djelatnost, prije svega, sastoji se od oblikovanja, objavljivanja i primjene standarda.

Standard je dokument za opštu i višekratnu upotrebu donesen konsenzusom i odobren od priznatog tijela, koji sadrži pravila, smjernice ili karakteristike aktivnosti ili njihove rezultate i koji ima za cilj postizanje optimalnog stepena usaglašenosti u datom području.

Institut za standardizaciju Bosne i Hercegovine (BAS) je nacionalno tijelo za standardizaciju uspostavljeno prema Zakonu o osnivanju Instituta za standardizaciju BiH ("Službeni glasnik BiH" br.44/04) i Zakonu o standardizaciji BiH ("Službeni glasnik BiH" br.19/01, zaduženo za razvoj standarda i donošenje standarda, u skladu sa ciljevima i principima na kojima se temelji bosanskohercegovačka državna standardizacija.

Osnovni ciljevi standardizacije su:

- obezbjeđenje adekvatnosti/prikladnosti nekog proizvoda, procesa ili usluge da u određenim uslovima služi svojoj namjeni/izvršava predviđene funkcije;
- ograničavanje raznolikosti izborom optimalnog broja tipova ili veličina;
- obezbjeđenje kompatibilnosti i zamjenjivosti različitih proizvoda;
- poboljšanje bezbjednosti proizvoda, zaštita zdravlja ljudi i zaštita životne sredine;
- racionalno korišćenje prirodnih resursa i energije;
- unaprjeđenje međunarodne trgovine, sprječavanjem ili otklanjanjem nepotrebnih tehničkih prepreka.

Koristi i prednosti od primjene standarda su:

- Olakšano projektovanje kao i komuniciranje i sporazumijevanje projekatanata među sobom i sa tehnolozima, proizvođačima i potrošačima;
- Otklanjanje nesporazuma u trgovini, zaštita interesa potrošača;
- Olakšan izbor potrebnih materijala i sirovina;
- Pogodan izbor brojnih vrijednosti raznih parametara, tehničkih i drugih karakteristika industrijskih proizvoda;
- Utvrđivanje najboljih tipova i asortimana proizvoda;
- Ekonomični izbor optimalnih tehnoloških procesa;
- Izbor optimalnih principa proračuna i metoda projektovanja i samih oblika konstrukcija sa ciljem da se obezbijedi funkcionalnost, sigurnost i racionalnost;
- Povećanje ekonomičnosti konstruisanja i izrade uz poboljšanje zaštite na radu i smanjenje zalihe gotovih proizvoda;
- Poboljšanje kvaliteta i trajnosti proizvoda;
- Olakšavaju trgovinsku razmjenu između zemalja i doprinose dobrom poslovnom odnosu;
- Upućuju na dobru praksu upravljanja;
- Prenosi inovacije i nove tehnologije;
- Olakšavaju život dajući rješenja za zajedničke probleme;

BAS standardi su dostupni svim zainteresovanim stranama putem Instituta za standardizaciju BiH i mogu se nabaviti svi standardi. Većina standarda je preuzeta metodom proglašavanja. Potrebno je da se intenzivira preuzimanje bitnih standarda za privrednika u BiH metodom prevoda, jer samim tim je olakšana primjena BAS standarda.

9. NAUČNO ISTRAŽIVANJE I RAZVOJ

Trenutno stanje u oblasti naučnih istraživanja i istraživačko-razvojnog rada karakteriše:

- nedostatak ukupne društvene svijesti da su tehnološka znanja i vještine kako ta znanja primijeniti osnova za prosperitetan ekonomski razvoj društva;
- visokoškolsko obrazovanje (sva tri nivoa) koje ne podstiče inovatnost, interdisciplinarnost i razumijevanje poslovnog okruženja;
- nedovoljna primjena bosanskohercegovačkih standarda (BAS standarda);
- nedovoljna uključenost svih relevantnih zainteresovanih strana u proces donošenja bosanskohercegovačkih standarda;
- nedostatak jasne strategije tehnološkog razvoja države, entiteta, kantona i pojedinih tehnoloških oblasti kao osnove za određivanje pravaca ulaganja;
- nedostatak kvalifikovanih kadrova i institucija sposobnih za inovacijsko djelovanje i složene projekte;
- nedostatak strategije kako obrazovati (obučiti/trenirati) potrebne kadrove i formirati/osposobiti institucije za istraživačko-razvojni rad;
- nedostatak jasne zakonske regulative za sveobuhvatno uređivanje istraživačko-razvojne djelatnosti na nivou države, entiteta i kantona;
- nedostatak jasne podjele zadataka u posticaju istraživačko-razvojne djelatnosti na: državu, entitet, kantone i privredu u finansiranju istraživačko-razvojne aktivnosti;
- nedovoljno ulaganje na svim nivoima (država, entitet, kantoni, privreda);
- nedovoljni podsticaji za inovacije, privredi za istraživačko-razvojni rad;
- nedostatak statističkih podataka za mjerenje i praćenje efekata istraživačko-razvojne djelatnosti i ulaganja u istraživačko-razvojnu djelatnost;
- struktura privrednih aktivnosti u državi a i u entitetu je takva da objektivno ne podstiče istraživačko-razvojni rad kao organizovanu djelatnost;

Pregled dokumenata u zadnjih 10 godina:

- Strategija razvoja Nauke u FBiH 2012-2022
Strategija razvoja Nauke u FBiH 2012-2022_Prilozi

Daljnja kretanja djelatnosti 2015-2025:

- predviđanje razvoja istraživačko-razvojne djelatnosti na nivou države, entiteta ili kantona bez jasne slike o mogućnostima otklanjanja nedostataka navedenih u petoj tački je nezahvalan posao;
- predviđanje razvoja za pojedine privredne subjekte je vjerovatnije i onda sumiranje i interpolacija za privrednu granu je najvjerovatniji put;
- razvoj tehnologije u svjetskim razmjerama je znatno ubrzan i raste ekponencijalno.

Na osnovu uporednih analiza i kvantificiranih podataka iz gore pomenutih analiza, kao kvalitativnih istraživanja tržišta, potrebno je napraviti prijedlog za definiranje razvoja metalnog i elektro sektora Federacije Bosne i Hercegovine, uzimajući u obzir razvojnu tranziju regionalnog i svjetskog tržišta. To podrazumjeva i redefiniciju MISIJE sektora kao i utvrđivanje opštih ciljeva.

Polazeći od navedenih principa, metodološka osnova ovog dokumenta treba da:

- Putem primarnih i sekundarnih istraživanja, kao i komuniciranjem sa interesnim skupinama da se sagleda objektivno trenutno stanje i daju pretpostavke razvoja metalnog i elektro sektora Federacije Bosne i Hercegovine.
- Primjenom principa „odozdo prema gore“, ocjenjivanjem različitih mogućnosti izgradnje konkurentnosti u pojedinim granama sektora, da se definira industrijska politika metalnog i elektro sektora, modele rasta, planove investicija i planove razvoja kratkoročnog, srednjoročnog i dugoročnog perioda.
- Na osnovu relevantnih kvantitativnih i kvalitativnih tržišnih istraživanja, da se formuliра realno tržišno pozicioniranje sektora (podaci statističkog zavoda i uprave za indirektno oporezivanje).
- Osigura efikasan akcioni plan implementacije „Strategije razvoja metalnog i elektro sektora Federacije Bosne i Hercegovine za period 2015-2025. godina“, imajući na umu vremensku dimenziju i potrebne resurse.

9.1. Stanje proizvodnih programa, tehnologije i tehnoloških sistema

Kao što je to već utvrđeno, izvoz BiH se uglavnom sastoji od proizvoda sa nižom dodanom vrijednosti kao što su repromaterijali, energija, proizvodi koji zahtijevaju intenzivan angažman radne snage i kapitala.

Glavne slabosti koje preduzeća ovog sektora navode jesu zastarjelost tehnologije, slaba produktivnost u odnosu na zaposlenu radnu snagu, razvoj proizvoda i dizajn. Osim toga, nivo inovacionih aktivnosti kod ovih preduzeća je prilično nizak. To se odražava u malom udjelu naprednih tehnologija u prodanoj proizvodnji, nedovoljnom korištenju novih tehnologija niskom nivou resursa i potrošnje za istraživanja i razvoj.

Slaba inovaciona aktivnost preduzeća, naročito među MSP-ima, rezultat je prije svega nedostatka pristupa kapitalu. Inovacioni poduhvati su opterećeni znatnim rizikom od neuspjeha koji umanjuje šanse za dobijanje bankovnih kredita kao izvora za finansiranje ulaganja. Osim toga, tradicija saradnje između institucija znanja (univerziteta, organizacija za istraživanje i razvoj) je ograničena. To je dodatno pogoršano činjenicom da u zemlji ne postoji dosljedne infrastrukture za podršku inovacijama.

Ovaj sektor je zauzimao skoro trećinu učešća u ukupnoj industriji u prijeratnoj BiH. Pad učešća ove industrijske grane u poslijeratnom periodu, uslovljen je prije svega gubitkom inostranog tržišta, nedostatkom obrtnih sredstava, zastarjelošću opreme kao i nedostatkom VSS i VKV stručne radne snage osposobljene za rad i primjenu informacionih tehnologija kao što su CAD/CAM, KATJA i slični alati i programski paketi.

U velikom broju preduzeća postoji nizak stepen automatizacije korištenih pojedinih i samostalnih mašina. Automatizacija na nivou pogona uopšte i ne postoji niti u razmišljanjima menadžmenta. U trenutnoj situaciji moguće je pružiti pomoć firmama u izboru novih niskoenergetskih strojeva koji se koriste novim tehnologijama. Iskazane želje, a i nasušna potreba, jeste zamjena pojedinih klasičnih mašina računarski vođenim mašinama, sa ciljem povećanja produktivnosti i povećanja konkurentnosti na tržištu.

Na osnovu dosadašnjih saznanja, stečenih provedenim audijencijama u MSP metalske industrije, jasno se uočavaju velike mogućnosti povećanja energetske efikasnosti u korištenju energije i energenata svih

vrsta. Uštede u smanjenju gubitaka korištenja toplotne energije se kreću od 10% do 30% sadašnjeg nivoa potrošnje kWh TE (automatizacija odvijanja proizvodnog procesa, dodatna toplinska izolacija, korištenje rekuperacije).

Kad se radi o efikasnijoj potrošnji električne energije, skoro sve firme, imaju mogućnost uštede značajnih količina kWh el. energije. Uticaj tog smanjenja potrošnje energije na smanjenje mjesečne fakture za električnu energiju, iznosi oko 25% sadašnjeg iznosa.

Uvođenjem alternativnih izvora energije, optimizacijom proizvodnog procesa, supstitucijom električne energije za dobijanje toplotne energije drugim izvorima energije i sl., ovaj procenat smanjenja troškova može ići do 40%.

Najjači uticaj na efikasno odvijanje proizvodnog procesa, pa time i na energetske efikasnost, imaju faktori kao: socijalno-ekonomski ili ljudski faktor i proizvodni ili tehnološko-inovativni, koji se ogleda u zastarjelosti opreme i sredstava rada.

Prvi faktor se znatno može poboljšati nekim od sljedećih zahvata:

- redovnijom isplatom i povećanjem plata radnika i drugih socijalnih davanja,
- korištenje adekvatnih sredstava lične zaštite radnika i zaštite na radu općenito,
- rekonstrukcijom rasvjete radnih mjesta,
- uvođenjem klimatizacije (grijanje, hlađenje, ventilacija i pročišćavanje zraka) sa rekuperacijom toplotne energije,
- smanjenje buke i vibracija.

Drugi faktor se može unaprijediti zamjenom dotrajalih sredstava rada i opreme, pri čemu treba voditi računa o tehničko-tehnološkim karakteristikama stare i nove opreme kao i drugim aspektima njene zamjene.

Najveći doprinos povećanju energetske efikasnosti u metalnoj industriji se ogleda u optimalnijem korištenju toplotne energije (viših i nižih nivoa). To se u prvom redu odnosi na načine zagrijavanja predmeta rada, izbjegavajući elektrootporni, a uvodeći visokofrekventni indukcionni princip, kao i korištenje predzagrijavanja toplotom iz drugih, jeftinijih izvora toplote ili rekuperacijom.

Treba uvesti akumulaciju toplote sa senzibilnim ili sa latentnim izmjenjivačima, zatim akumulaciju toplotne energije mehanizmom faznog prelaza (dolazi u obzir u industriji gdje se koristi vodena para i još pri tome vrlo neravnomjerno), kao i postavljanje svih vrsta dodatnih toplotnih izolacija.

9.2. Strategija naučno-tehnološkog razvoja

Potrebno je utvrditi viziju naučno-tehnološkog razvoja i izraditi integralnu strategiju razvoja u kojoj proizvodnja mora biti jedno od glavnih prioriteta kroz primjenu novih tehnologija, jer bez proizvodnje nema napretka, razvoja, pa ni opstanka. Tehnološko zaostajanje posebno se odnosi na tehnologije i tehničke sisteme budućnosti kao što su:

- tehnologije novih materijala,
- informatičke tehnologije,
- komunikacione tehnologije,
- nove proizvodne tehnologije i tehnike,

- nove energetske tehnologije,
- biotehnologije, te
- moderni i inteligentni proizvodni sistemi.

Ovo zaostajanje može se prevazići kroz implementaciju novih tehnologija u svim segmentima. Po ugledu na neke druge zemlje u Europi i svijetu trebalo bi na nivou države BiH formirati Ministarstvo za nauku, tehnologiju i visoko obrazovanje. U vrijeme kada primjena novih tehnologija, u svim sferama društva, značajno utiče na konkurentnu sposobnost zemlje, nije moguće očekivati radikalne promjene na bolje, bez institucionalnog rješavanja ovog pitanja. Zbog toga se i ovom prilikom snažno zalažemo za usvajanje strategije tehnološkog razvoja zemlje.

Primjena međunarodnih i evropskih standarda usvojenih u nacionalni sistem bosanskohercegovačke standardizacije omogućavaju primjenu široko prihvaćenih nivoa naučno-tehnološkog razvoja.

9.3. Naučna i primijenjena istraživanja i razvoj

Zbog nedostatka materijalno-tehničkih i finansijskih sredstava, te adekvatnih uvjeta za rad, naučna i primijenjena istraživanja su u krizi. Naučnoistraživački rad u BiH nije na zadovoljavajućem nivou. Zbog toga treba povećati izdvajanja za nauku, istraživanje i obrazovanje, kako bi mladi kadrovi bili educirani za primjenu novih tehnologija i razvoj moderne proizvodnje, čime bi se ostvarila konkurentna prednost na globalnom tržištu. Fakultete treba snažno podržati u razvoju modernih instituta, koji bi trebalo da postanu neophodna veza između nauke i prakse i koji bi preuzeli tehnološki razvoj malih i srednjih poduzeća, jer ona ne mogu imati vlastite institute, niti razvojne centre.

Vladina politika pri nabavljanju proizvoda napredne tehnologije, odnosno novih tehnologija, treba da bude usmjerena ka uvozu onih novih tehnologija koje će podstaći vlastito inovatorstvo, kao i informatizaciju i osavremenjavanje postojećih tehnologija. Ovo se posebno odnosi na primjenu novih tehnologija u one privredne djelatnosti koje mogu svojim proizvodima značajno povećati naš izvoz i time smanjiti zabrinjavajući deficit prema inozemstvu.

9.4. Industrijska politika

Radi bržeg tehnološkog razvoja i većeg korištenja stručnih znanja, posebno iz informatičko-komunikacionih tehnologija, bržeg implementiranja novih tehnologija u klasične industrijske tehnologije i u sve djelatnosti društva, potrebno je razraditi sistem poticajnih mjera, čime bi se omogućilo i masovnije otvaranje manjih firmi visokih tehnologija, koje bi zapošljavale visokostručne kadrove školovane na domaćim i inozemnim univerzitetima. Svjetska iskustva ukazuju na činjenicu da i male zemlje, kakva je i Bosna i Hercegovina, boljom poreskom politikom, smanjenjem administrativnih prepreka i na druge načine, mogu postati za relativno kratko vrijeme ozbiljni partneri u razvoju i implementaciji sofisticiranih tehnologija. Industrijskom politikom i mjerama ekonomske politike potrebno je stvarati ambijent u kome će firme biti zainteresirane za agresivniju apsorpciju novih tehnologija. Sve ovo trebalo bi doprinijeti da najmanje 12% BDP bude ostvareno izvozom domaćih proizvoda. S obzirom na nedostatak kritične mase za transfer, implementaciju i dogradnju licenciranih novih tehnologija, potrebno je u što kraćem vremenu pristupiti formiranju fondova za poticaj istraživanja i razvoja. Fondovi bi se mogli formirati na nivou kantonâ, regijâ, entitetâ i države BiH. Sredstva prikupljena u fondovima koristila bi se prvenstveno za razvojne projekte, koji bi za rezultat imali povećanje konkurentne sposobnosti naših firmi, a time i realno povećanje našeg izvoza.

9.5. Suradnja sa intelektualnom dijasporom

Dosta naših stručnjaka koji žive i rade u inozemstvu stekli su zavidnu afirmaciju kao menadžeri, inženjeri, naučnici i dr., u zemljama nosiocima naučno-tehnološkog progressa, a nije ni zanemarljiv broj naših djevojaka i mladića koji su završili ili uspješno studiraju na elitnim svjetskim univerzitetima.

Putem dobro osmišljenog državnog programa i korištenjem mogućnosti koje pružaju nove informatičko-komunikacione tehnologije, gdje je moguća on-line komunikacija, može se obezbijediti da se ti stručnjaci, bez obzira što žive i rade u inozemstvu, uključe u naučno-tehnološke projekte koji se realiziraju kod nas u zemlji i tako, bar djelomično, nadoknadimo nedostatak svježih tehnoloških pameti. To su kadrovi za čije osposobljavanje nije potrebno odvajati nova sredstva, a oni raspolažu veoma upotrebljivim, najsuvremenijim tehnološkim znanjima toliko potrebnim našoj zemlji.

9.6. Financijski uvjeti za povećanje kvaliteta visokoškolskog obrazovanja

Za uspješno uključivanje našeg sistema visokog obrazovanja u zajednicu univerziteta EU i implementaciju Bolonjskog procesa potreban je novi Zakon o visokom obrazovanju i novi planovi i programi studija. Međutim, ako se ostane samo na tome, od reforme i sustizanja prestižnih univerziteta u Europi neće biti ništa. Suštinsko je pitanje koliko se stvarno naši univerziteti mogu osposobiti ukoliko izostane finansijska podrška društva, koja treba biti izuzetno velika i približno jednaka onoj koju imaju univerziteti vani. Bez obezbjeđenja prostornih kapaciteta, nove opreme, novih laboratorija, te znatnog povećanja kadrova, informatičke i softverske opreme, biblioteka, izdavačke djelatnosti, razmjene studenata i profesora sa inozemnim univerzitetima, kao i bez uvođenja industrijske prakse i moderne nastave, ne može se govoriti o približavanju obrazovnom sistemu Europe. Dakle, osnovni cilj Bolonjskog procesa je ostvariti standard studenata, nastavnika, fakulteta i univerziteta kakav imaju univerziteti u EU, a to nije moguće bez osiguranja sredstava i osmišljavanja strategije razvoja visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini, te strategije razvoja svakog univerziteta posebno.

10. POVEZANE OBLASTI

Ista se neće strateški razrađivati jer je tema drugih resora, ali treba biti analizirana sa stanovišta uticaja na razvoj metalnog i elektro sektora, a što će poslužiti kao ulazni parametar swot analize.

10.1. Elektroenergetski sektor

Razvojni potencijal EE sektora sa intenzivnim kapitalnim ulaganjima u nove proizvodne, prenosne i distributivne kapacitete, istovremeno je i potencijal za razvoj metalnog i elektro sektora, kao i garancija za sigurnost i konkurentnost u snabdijevanju električnom energijom.

Opredjeljenje za poticaj obnovljivih izvora u poboljšanje energetske efikasnosti u krajnjoj potrošnji, također predstavljaju šansu za metalni i elektro sektor, jer će omogućavati realizaciju većeg broja manjih projekata (npr. distribuirani kapaciteti za proizvodnju električne energije kao što su fotonaponski paneli, postrojenja na bio masu, ...).

S druge strane, konkurentnije i sigurnije snabdijevanje električnom energijom direktno se odražava i na konkurentnost metalnog i elektro sektora, budući da električna energija predstavlja jedan od najznačajnijih proizvodnih inputa. Primjerice, u potrošnji električne energije industrije u FBiH u 2014. godini, metalni sektor učestvuje sa oko 78%. To dovoljno pokazuje i da razvoj metalne i elektro industrije istovremeno predstavlja šansu i za razvoj elektroenergetskog sektora i zbog njihove snažne uzajamne povezanosti prilikom kreiranja razvojnih politika, ne bi se trebali posmatrati odvojeno.

Razvoj EE sektora u FBiH, posebno buduća struktura kapaciteta za proizvodnju električne energije, treba biti trasiran uzimajući u obzir ciljeve EU i pravnu stečevinu EU, te uvažavajući polazno i buduće tehnološko, ekonomsko i pravno-regulatorno stanje u BiH. Pri tome je posebno važno iskoristiti vlastite energetske resurse i potencijale raspoložive u BiH kako bi se stvorile pretpostavke za ubrzaniji razvoj privrede, porast zapošljavanja i poboljšanje socijalnih prilika.

Za FBiH optimalan i realan razvojni scenarij elektroenergetskog sektora je scenarij sa uključenim miksom:

- obnovljivih izvora energije (OIE - hidro, vjetar, sunce, biomasa) i
- zamjenskih i moderniziranih elektrana na domaći ugalj.

Takav miks podrazumijeva optimizirane udjele pojedinih OIE i elektrana na ugalj u funkciji najnižih troškova elektroenergetskog sistema, kao i u funkciji drugih ciljeva koji se odnose na okolinski aspekt (rast obnovljivih, rast efikasnosti, reduciranje emisija), sigurnost snabdijevanja i energetske neovisnost.

Tabela 22: Bilans električne energije⁴¹

Naziv	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Neto proizvodnja	8.768	9.061	9.975	8.929	7.970	10.037	9.414
Industrijski sektor	3.136	2.562	3.211	3.428	3.588	3.477	3.210
Industrija željeza i čelika	459	328	575	651	763	788	718
Metali bez sadržaja željeza	1.916	1.503	1.816	2.023	1.957	1.864	1.638
Mašine uređaji metalni proizvodi	157	140	166	75	155	145	150
Metalni sektor ukupno	2.532	1.971	2.557	2.749	2.875	2.797	2.506

⁴¹ Izvor: Federalni zavod za statistiku

Industriji svake zemlje, a time i za metalni i elektro sektor, je od prvorazrednog interesa energetska stabilnost i sigurnost kako bi se njihovi ugovoreni procesi mogli nesmetano odvijati. Najveću ulogu u stabilnosti snabdijevanja energentima tj. energetske stabilnosti zemlje ima diverzifikacija energetskih izvora, kao i djelatnost skladištenja rezervi ugljikovodika (tečnih goriva i plina).

Stanje sigurnosti snabdijevanja prirodnim plinom, naftom i naftnim derivatima (ugljikovodicima) danas u FBiH je vrlo loše. Federalne zalihe ugljikovodika još uvijek nisu formirane, jer postojeća infrastruktura za skladištenje još uvijek nije obnovljena. Naftni derivati su jedini proizvod čija cijena direktno utiče na cijene svih drugih proizvoda jer je cijena transporta (ugljikovodicima) ukalkulisana u cijenu svih roba.

Kada su u pitanju tehnologije sa kojima metalni i elektro sektor nema prethodnih iskustva kao što su visokogabaritna oprema za naftno bušenje, produktovodi i slično, šansa za metalni i elektro sektor je da prepozna svoju perspektivu rasta i razvoja u smjeru servisiranja budućeg velikog naftnog sektora. Povezivanje metalnog i elektro sektora sa stranim kompanijama koje će dobivati koncesije za razne oblasti naftne industrije omogućit će metalnom i elektro sektoru transfer tehnologija koje do sada nije osvajao. Znači, jedan od strateških ciljeva metalnog i elektro sektora u narednim dekadama mora postati naftni sektor.

Tabela 23: Bilans prirodnog plina⁴²

(1000 Sm ³)					
Naziv	2009	2010	2011	2012	2013
Finalna potrošnja	131.691	135.310	135.217	124.685	115.248
Industrijski sektor	55.486	55.937	54.160	52.047	49.519
Industrija željeza i čelika	34.588	31.639	31.353	32.453	28.739
Metali bez sadržaja željeza	0	0	0	0	8.338
Mašine uređaji metalni proizvodi	184	307	253	316	237
Metalni sektor ukupno	34.772	31.946	31.606	32.769	37.314

Tabela 24: Bilans naftnih derivata⁴³

(tona)				
Naziv	2013 GODINA			
	Tečni naftni plin	Bezolovni motorni benzin	Dizel i lož ulje	Maziva, parafini i vazelini
Finalna potrošnja	23.711	103.584	448.932	4.911
Industrijski sektor	7.160	401	13.984	918
Ind. željeza i čelika	0	0	20	86
Metali bez sadržaja željeza	176	0	809	0
Mašine uređaji metalni proizvodi	942	60	1.204	43
Metalni sektor	1.118	60	2.033	129

⁴² Izvor: Federalni zavod za statistiku

⁴³ Izvor: Federalni zavod za statistiku

11. TRANSPORT

Funkcionalan sistem transporta je od krucijalne važnosti za trgovinu robom, kao i za ekonomski rast. Niži transportni troškovi, te pouzdane i blagovremene usluge transporta doprinose privlačnosti i konkurentnosti izvoznih proizvoda. Štaviše, s obzirom na potencijalno stratešku lokaciju BiH i prepoznatu priliku da zemlja postane glavna tranzitna tačka, jasno je da će rast ovog sektora omogućiti rast izvoza te otvaranje novih radnih mjesta, kako kvalifikovanih, tako i nekvalifikovanih.

Stanje prometne infrastruktura u FBiH nije na zadovoljavajućem nivou u poređenju sa zemljama okruženja. Bosanskohercegovačka željeznička infrastruktura je nedovoljno razvijena, a nagomilani finansijski problemi preduzeća ograničavaju njihovu sposobnost da investiraju bilo u unaprijeđenje mreže i usluga. Kontejnerski i RO-LA željeznički prevoz od Luke Ploče još uvijek nije omogućen. Ograničenje izvozu roba željezničkim transportom predstavlja i problem gdje se na graničnim prelazima lokomotive moraju zamijeniti, što znatno produžava vrijeme i troškove putovanja.

Cestovna infrastruktura takođe nije dovoljno razvijena. U FBiH je do sada izgrađeno i pušteno u promet 92 km autocesta, što je znatno manje u odnosu na Hrvatsku gdje je u funkciji 1288 km autocesta, ili Srbiju sa 669 km, što i drumski saobraćaj dovodi u nekonkurentnu poziciju u odnosu na zemlje regiona.

Cargo transport zračnim i vodenim putem je na jako niskom nivou. Od postojećih aerodroma, jedino Aerodrom Sarajevo obavlja cargo transport, ali je njegov udio u ukupnom prevozu roba neznatan. Projekat rehabilitacije plovnog puta rijeke Save, kao jedine plovne rijeke u FBiH, još uvijek nije okončan, što onemogućava cargo transport do Luke Brčko, i značajno ograničava izvozni potencijal prema Dunavskoj regiji.

Međunarodni transport roba usložen je i komplikovanim i dugotrajnim carinskim procedurama, što, takođe, znatno povećava troškove i efikasnost poslovanja privrednih subjekata.

Iz navedenog se jasno vidi da bi, unaprijeđenjem i razvojem prometne infrastrukture te pojednostavljenjem carinskih procedura, konkurentnost izvoznih preduzeća u privredi, a naročito u metalnom i elektro sektoru, bila značajno poboljšana, što je i osnovni preduslov kreiranja novih radnih mjesta i sveukupnog razvoja.

S druge strane, metalni i elektro sektor svoju šansu treba vidjeti i kroz podršku razvoju prometne, naročito željezničke infrastrukture, u vidu proizvodnje šina i drugih pružnih komponenata, vagona, kontejnera za transport u druge transportne opreme, komponenata pružne elektro mreže i sl.

12. BANKARSKI SEKTOR

12.1. Uvodne napomene

Analiza metalnog i elektro sektora u Federaciji Bosne i Hercegovine se provodi u svrhu ocjenjivanja kvaliteta strukture društava obuhvaćenih analizom sa stanovišta poslovnih i finansijskih pokazatelja. Prilikom analize korišteni su eksterni podaci⁴⁴, za period od posljednje tri godine (period koji se može smatrati relevantnim za kvalitetno analiziranje grupe društava).

Analiza se odnosi društava registrovanih u Federacije BiH i čija registrovana djelatnost spada pod jednu od sljedeće oblasti/grane:

- 24 Proizvodnja baznih metala
- 25 Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda osim strojeva i opreme
- 26 Proizvodnja računara te elektroničkih i optičkih proizvoda
- 27 Proizvodnja električne opreme
- 28 Proizvodnja mašina i uređaja, d.n.
- 29 Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica
- 30 Proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava
- 33 Popravak i instaliranje mašina i opreme
- 38.3 Reciklaža materijala
- 71.2 Tehničko ispitivanje i analiza
- 72 Naučno istraživanje i razvoj.

Sa 31.12.2014. broj društava sa registrovanim djelatnostima koja spadaju u navedene oblasti/grane u FBiH je iznosio 1.160⁴⁵.

Na osnovu finansijskih pokazatelja, napravljena je podjela društava u kvalitativne grupe. Finansijski pokazatelji koji su korišteni prilikom određivanja kvalitativne grupa su:

- pokazatelji likvidnosti,
- pokazatelji zaduženosti,
- pokazatelji profitabilnosti i
- kretanje visine prihoda.

Definisane su tri kvalitativne grupe, i to:

- A – uključuje društva kod kojih su uglavnom adekvatni finansijski pokazatelji,
- B – uključuje društva koja pokazuju određene slabosti u svim ili dijelu finansijskih pokazatelja i
- C – uključuje društva koja pokazuju izražene slabosti u finansijskim pokazateljima.

Za određivanje kvalitativne grupe korištene su iskustvene metode koje su sastavni dio pristupa analizi poslovanja preduzeća u praksi u bankarskom sektoru, koje u većini slučajeva daju realnu sliku o finansijskoj poziciji i rezultatima društava. Odstupanja su moguća u pojedinačnim slučajevima koji nemaju značajan uticaj na rezultate cjelokupne analize.

⁴⁴ Union Banka d.d. Sarajevo

⁴⁵ Analiza ne obuhvata društva koja se bave nekim od navedenih djelatnosti, a kod kojih ni jedna od tih djelatnosti nije prijavljena kao pretežna djelatnost društva

12.1.1. Regionalna i granska distribucija društava obuhvaćenih analizom

U nastavku je matrični prikaz regionalne distribucije (po kantonima) i granske distribucije (prema pripadnosti oblastima/granama djelatnosti) društava obuhvaćenih analizom iz koje je vidljiva izražena koncentracija društava od preko 50% od ukupnog broja društava obuhvaćenih analizom. Na Kanton Sarajevo, Tuzlanski kanton i Zeničko-dobojski kanton odnosi se 58,71% ukupnog broja društava. S druge strane, najveći broj društava obuhvaćenih analizom (529 ili 45,60% od ukupnog broja društava) ima registrovanu djelatnost koja spada pod oblast 25 – Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda, osim strojeva i opreme.

Tabela 25: Pregled regionalne i granske distribucije društava obuhvaćenih analizom sa 31.12.2014. godine

Oblast/ grana	Kanton										Zbir po oblast./ gran.
	KS	TK	ZDK	HNK	SBK	USK	ZHK	PK	BPK	HBK	
24	9	8	10	5	11	0	0	1	0	0	44
25	88	92	95	60	62	66	42	8	10	6	529
26	13	10	6	6	4	3	4	1	1	0	48
27	19	14	9	10	2	2	6	2	1	1	66
28	19	33	20	17	14	2	6	1	0	2	114
29	10	3	7	3	4	7	3	5	0	0	42
30	1	2	1	1	0	0	0	1	0	0	6
33	24	26	12	7	4	2	1	3	0	2	81
38.3	15	17	14	6	13	4	1	2	2	1	75
71.2	38	20	10	14	3	9	8	2	2	1	107
72	24	9	3	8	0	0	1	0	0	3	48
Zbir po kant.	260	234	187	137	117	95	72	26	16	16	1.160

12.1.2. Regionalna distribucija (po kantonima) društava obuhvaćenih analizom

U nastavku je pregled distribucije društava obuhvaćenih analizom po kantonima, tj. broj društava registrovanih u svakom od kantona.

Tabela 26: Broj preduzeća po kantonima na 31.12.2014.

Kanton	Broj društava	% udio u ukupnom broju
SARAJEVO	260	22,41%
TUZLANSKI	234	20,17%
ZENIČKO-DOBOJSKI	187	16,12%
HERCEGOVAČKO NERETVANSKI	137	11,81%
SREDNJE-BOSANSKI	117	10,09%
UNSKO-SANSKI	95	8,19%
ZAPADNO-HERCEGOVAČKI	72	6,21%
POSAVSKI	26	2,24%
BOSANSKO-PODRINJSKI	16	1,38%
HERCEG-BOSANSKI	16	1,38%
Ukupno	1160	100,00%

Sljedeća tabela prikazuje distribuciju prihoda po kantonima generisanih u društvima obuhvaćenih analizom, kao i procentualno učešće prihoda po kantonima u ukupno ostvarenim prihodima.

Tabela 27: Ostvareni poslovni prihodi po kantonima

Kanton	Poslovni prihodi u 2014. g. (u milionima KM)	% udio u ukupnim prihodima	Poslovni prihodi u 2013. g. (u milionima KM)	% udio u ukupnim prihodima	Poslovni prihodi u 2012. g. (u milionima KM)	% udio u ukupnim prihodima
ZENIČKO-DOBOJSKI	1512	36,26%	1516	36,79%	1485	15,81%
HERCEGOVAČKO NERETVANSKI	761	18,24%	814	19,76%	882	11,79%
TUZLANSKI	466	11,17%	428	10,39%	418	20,48%
SARAJEVO	451	10,80%	441	10,70%	424	22,76%
SREDNJE-BOSANSKI	370	8,87%	353	8,56%	370	9,87%
ZAPADNO-HERCEGOVAČKI	360	8,64%	340	8,26%	344	6,49%
UNSKO-SANSKI KANTON	135	3,23%	126	3,06%	101	7,86%
BOSANSKO-PODRINJSKI	76	1,81%	74	1,80%	68	1,37%
POSAVSKI	29	0,70%	26	0,64%	20	2,29%
HERCEG-BOSANSKI	11	0,27%	2	0,04%	62	1,28%
Ukupno	4171	100,00%	4120	100,00%	4173	100,00%

Iz prethodne dvije tabele je vidljivo da se u Zeničko-dobojskom i Hercegovačko-neretvanskom kantonu, koji predstavljaju dva kantona sa najvećim ostvarenim prihodima u posmatranim periodima, većina prihoda generira kod malog broja društava sa iznadprosječno visokim prihodima.

12.1.3. Granska distribucija društava obuhvaćenih analizom

U nastavku je prikazana distribucija društava obuhvaćenih analizom po pripadnosti registrovanih djelatnosti određenoj oblasti/grani.

Tabela 28: Distribucija društava po oblastima/granama

Oblast/grana	Broj društava	% udio u ukupnom broju društava
25 - Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda osim strojeva i opreme	529	45,65%
28 - Proizvodnja mašina i uređaja, d.n.	114	9,82%
71.2 - Tehničko ispitivanje i analiza	107	9,22%
33 - Popravak i instaliranje mašina i opreme	81	6,97%
38.3 Reciklaža materijala	75	6,46%
27 - Proizvodnja električne opreme	66	5,69%
26 - Proizvodnja računara te elektr. i opt. proizvoda	48	4,14%
72 - Naučno istraživanje i razvoj	48	4,13%
24 - Proizvodnja baznih metala	44	3,79%
29 - Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica	42	3,63%
30 - Proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava	6	0,52%
Ukupno	1.160	100%

12.1.4. Analiza kvalitete i platežnog kapaciteta - Distribucija društava po klasifikaciji u kvalitativne grupe

U narednoj tabeli je prikazana distribucija društava obuhvaćenih analizom u osnovne kvalitativne grupe.

Tabela 29: Distribucija društava po klasifikaciji u kvalitativne grupe

Kvalitativna grupa	Broj društava u 2014. g.	%	Broj društava u 2013. g.	%	Broj društava u 2012. g.	%
A	344	29,64%	323	27,83%	360	31,02%
B	563	48,54%	556	47,95%	550	47,43%
C	253	21,82%	281	24,22%	250	21,56%
Ukupno	1.160	100,00%	1.160	100,00%	1.160	100,00%

Nakon pogoršanja u 2013. godini u odnosu na 2012. godinu, ukupne slike društava obuhvaćenih analizom obzirom na klasifikaciju u kvalitativne grupe, tj. nakon što je smanjen broj društava klasifikovanih u najbolju kvalitativnu grupu (A) i povećan broj društava klasifikovanih u najlošiju kvalitativnu grupu (C), u 2014. godini je došlo je do poboljšanja, ali i dalje nije dostignuta struktura zabilježena u 2012. godini. U svim posmatranim periodima, najviše društava je klasifikovano u B kvalitativnu grupu.

Tabela 30: Pokazatelji po kvalitativnim grupama sa 31.12.2014.

Kvalitativna grupa	Poslovni prihodi (u milionima KM)	% udio u ukupnim poslovnim prihodima	EBITDA (u milionima KM)	Neto dobitak/gubitak (u milionima KM)	Ukupne finansijske obaveze (u milionima KM)	% udio u ukupnim fin. obav.
A	1.623	38,92%	243	183	164	16,97%
B	1.805	43,27%	130	27	379	39,17%
C	743	17,81%	-41	-150	424	43,86%
Ukupno	4.171	100,00%	333	59	967	100,00%

Obzirom na to da se prilikom sačinjavanja Analize nije raspolagalo preciznim podacima o strukturi kreditne zaduženosti društava, u cilju prikazivanja pouzdanije slike o razvojnim i platežnim kapacitetima društava u nastavku su prikazani detaljniji podaci, indikatori platežne sposobnosti i zaduženosti društava klasifikovanih u kvalitativne grupe A i B.

12.1.4.1. Kvalitativna grupa A

U nastavku je pregled koji prikazuje broj društava klasifikovanih u kvalitativnu grupu A, distribuiranih po određenim nivoima kratkoročne zaduženosti u odnosu na visinu poslovnih prihoda.

Tabela 31: Odnos kratkoročne kreditne zaduženosti i poslovnih prihoda na 31.12.2014

Odnos kratkoročni krediti/poslovni prihodi	Broj društava	%
Nema kratkoročnih kredita ili je odnos manji od 10%	305	88,66%
Odnos veći ili jednak 10%	36	10,47%
Nema poslovnih prihoda	3	0,87%
Ukupno	344	100,00%

U većini slučajeva, društva sa kratkororočnim kreditnim zaduženjima koja prelaze 10% visine godišnjih poslovnih prihoda, smatraju se kratkoročno prezaduženim. Izuzetak su društva sa specifičnim djelatnostima i organizacijom poslovanja, kao i društva koja u strukturi kratkoročnih kredita imaju značajan udio kredita čiji povrat je vezan za konkretne projekte, gdje veći nivo kratkoročne zaduženosti

može biti opravdan, odnosno prihvatljiv. U skladu sa navedenim, prethodna tabela ukazuje da većina analiziranih društava klasifikovanih u kvalitativnu grupu A, nisu prezadužena kratkoročnim kreditima.

U nastavku je pregled koji prikazuje broj društava distribuiranih po odnosu dugoročnih kredita i pokazatelja EBITDA na godišnjem nivou.

Tabela 32: Odnos dugoročnih kredita i EBITDA sa 31.12.2014.

Odnos dugoročni krediti/EBITDA	Broj društava	%
Nema dugoročnih kredita	225	65,41%
Odnos manji od 5	98	28,49%
Nema EBITDA	18	5,23%
Odnos veći ili jednak 5	3	0,87%
Ukupno	344	100,00%

Podjela u prethodnoj tabeli je urađena na način da se pod prihvatljivim odnosom dugoročnih kredita i pokazatelja EBITDA na godišnjem nivou smatra 5, tj. da se umjerenom dugoročnom zaduženosti smatra nivo dugoročnih kredita koji se može otplatiti iz EBITDA u roku od 5 godina. Prezentirani podaci također ukazuju da većina društava nema dugoročnih kreditnih zaduženja ili je ta zaduženost umjerena.

Tabela 33: Pokriće troškova kamata operativnom dobiti

Pokriće troškova kamata operativnom dobiti	Broj društava	%
Operativna dobit pokriva kamate ili nema troška kamata	327	95,06%
Operativna dobit ne pokriva kamate	17	4,94%
Ukupno	344	100,00%

Podaci prikazani u prethodne tri tabele ukazuju da kod većine društava klasifikovanih u grupu A postoji prostor za dodatna kreditna zaduženja.

12.1.4.2. Kvalitativna grupa B

U nastavku su pregledi koji prikazuju distribuciju društava klasifikovanih u grupu B po kriterijima analogno prethodnoj distribuciji društava klasifikovanih u grupu A.

Tabela 34: Odnos kratkoročne kreditne zaduženosti i poslovnih prihoda na 31.12.2014

Odnos kratkoročni krediti/poslovni prihodi	Broj društava	%
Nema kratkoročnih kredita ili je odnos manji od 10%	354	62,88%
Odnos veći ili jednak 10%	170	30,20%
Nema poslovnih prihoda	39	6,93%
Ukupno	563	100,00%

Tabela 35: Odnos dugoročnih kredita i EBITDA sa 31.12.2014.

Odnos dugoročni krediti/EBITDA	Broj društava	%
Nema dugoročnih kredita	222	39,43%
Odnos manji od 5	158	28,06%
Nema EBITDA	154	27,35%
Odnos veći od 5	29	5,15%
Ukupno	563	100,00%

Tabela 36: Pokriće troškova kamata operativnom dobiti

Odnos operativne dobiti i troškova kamata	Broj društava	%
Operativna dobit pokriva kamate ili nema troška kamata	433	76,91%
Operativna dobit ne pokriva kamate	130	23,09%
Ukupno	563	100,00%

Podaci prikazani u prethodne tri tabele ukazuju da i kod većine društava klasifikovanih u grupu B postoji prostor za dodatna kreditna zaduženja, ali da je znatno veći udio društava kod kojih taj prostor ne postoji nego što je to slučaj kod društava klasifikovanih u kvalitativnu grupu A.

12.2. Zbirni pokazatelji za društva obuhvaćena analizom

Tabela 37: Zbirni pokazatelji za društva obuhvaćena analizom

Podatak	Godina		
	2012.	2013.	2014.
Broj društava	1.228	1.219	1.160
Broj zaposlenih	25.987	26.347	26.935
Poslovni prihodi (u milionima KM)	4.207	4.137	4.171
Prihod od izvoza (u milionima KM)	2.511	2.416	2.392
Operativna dobit (u milionima KM)	98	80	165
Neto dobit (u milionima KM)	44	-15	59
EBITDA (u milionima KM)	260	247	317
Ukupna aktiva (u milionima KM)	4.893	4.960	5.035
Potraživanja od kupaca (u milionima KM)	791	680	697
Kratkoročni krediti (u milionima KM)	338	326	323
Tekući dio dugoročnih kredita (u milionima KM)	59	148	186
Dugoročni krediti (u milionima KM)	381	333	476
Kapital (u milionima KM)	2.530	2.582	2.620
(Tekući dio dugoročnih kredita+Dugoročni krediti)/EBITDA	1,69	1,95	2,09
Broj društava sa prihodima do 500.000	798	809	737
Broj društava sa prihodima od 500.000 do 5.000.000	337	305	314
Broj društava sa prihodima preko 5.000.000	93	105	109

Nakon pogoršanja većine posmatranih pokazatelja bilansa uspjeha u 2013. godini u odnosu na 2012. godinu, došlo je do poboljšanja istih pokazatelja u 2014. godini. Međutim dugoročni krediti (uključujući i kratkoročni dio dugoročnih obaveza) su kontinuirano rasli, što je dovelo i do pogoršanja odnosa ukupnih dugoročnih obaveza i tekućeg dijela dugoročnih obaveza sa jedne strane i EBITDA⁴⁶ sa druge strane. Ipak ovaj pokazatelj u prosjeku i dalje ne ukazuje na izraženu dugoročnu zaduženost u odnosu na platežne kapacitete mjerene pokazateljem EBITDA.

12.2.1. Razvrstavanje društava po ostvarenim poslovnim rezultatima

U nastavku su tabele u kojima su društva obuhvaćena analizom razvrstana po osnovu ostvarenog neto i operativnog rezultata poslovanja, te pokazatelja EBITDA u 2014. godini.

Tabela 38: Pregled društava po ostvarenom neto finansijskom rezultatu

Neto dobit/gubitak	Broj društava u 2014. g.	%	Iznos neto dobiti/gubitka u 2014.g. (u milionima KM)	Broj društava u 2013. g.	%	Broj društava u 2012. g.	%
Dobit	816	70,34%	246	862	74,31%	883	76,12%
Gubitak	344	29,66%	187	298	25,69%	277	23,88%
Ukupno	1.160	100,00%	59	1.160	100,00%	1.160	100,00%

⁴⁶ Zarada prije kamate, poreza deprecijacije i amortizacije, eng. Earnings before interest, taxes, depreciation, and amortization

Ukupne finansijske obaveze društava koja imaju iskazanu neto dobit u 2014. godini iznose 501 milion KM (ili 51,80% ukupnih finansijskih obaveza društava obuhvaćenih analizom), dok kod društava koja imaju iskazan neto gubitak iznose 466 miliona KM (ili 48,20% ukupnih finansijskih obaveza), tj. skoro polovina ukupnih kreditnih obaveza društava obuhvaćenih analizom je koncentrisano kod društava koja imaju iskazan neto gubitak.

Tabela 39: Pregled društava po ostvarenom operativnom finansijskom rezultatu u 2014. g.

Operativna dobit/gubitak	Broj društava	%	Ukupne finansijske obaveze (u milionima KM)	%
Operativna dobit	831	71,64%	556	57,53%
Operativni gubitak	329	28,36%	411	42,47%
Ukupno	1.160	100,00%	967	100,00%

Tabela 40: Pregled društava po osnovu postojanja EBITDA sa 31.12.2014.

EBITDA	Broj društava	%	Ukupne finansijske obaveze (u milionima KM)	%
Pozitivna	910	78,45%	645	66,73%
Negativna	250	21,55%	322	33,27%
Ukupno	1.160	100,00%	967	100,00%

Za razliku od koncentracije finansijskih obaveza kod društava koja imaju ostvaren neto gubitak, na društva koja imaju ostvaren operativni gubitak i negativni pokazatelj EBITDA odnosi se manji dio ukupnih kreditnih obaveza i to 42,47% i 33,27% respektivno.

12.2.2. Razvrstavanje društava po iskazanom gubitku iznad visine kapitala

U nastavku je tabela u kojoj su društva obuhvaćena analizom razvrstana po iskazanom gubitku iznad visine kapitala u bilansu stanja sa 31.12.2014. godine.

Tabela 41: Podjela društava po osnovu postojanja gubitka iznad visine kapitala na 31.12.2014.

Iskazan gubitak iznad visine kapitala	Broj društava	% udio u ukupnom broju društava
DA	193	16,64%
NE	967	83,36%
Ukupno	1.160	100,00%

12.2.3. Razvrstavanje društava po veličini

U tabeli u nastavku je prikazana distribucija analiziranih društava po veličini, u skladu sa razvrstavanjem pravnih lica prema Zakonu o računovodstvu i reviziji u FBiH. Klasifikovanje društva u jedno od predviđenih veličina je izvršeno na osnovu uvida u propisane parametre, a ne na osnovu podataka prijavljenih od strane pravnih lica po samostalnom razvrstavanju koje pravna lica vrše na dan sastavljanja finansijskih izvještaja.

Tabela 42: Pregled društava po veličini sa 31.12.2014.g.

Veličina	Broj društava	%	Poslovni prihodi (u milionima KM)	%
Malo	961	82,84%	327	7,83%
Srednje	119	10,26%	444	10,64%
Veliko	80	6,90%	3.401	81,53%
Grand Total	1.160	100,00%	4.171	100,00%

Distribucija malih, srednjih i velikih preduzeća po kvalitativnim grupama je prikazana u narednoj tabeli.

Tabela 43: Distribucija malih, srednjih i velikih društava po kvalitativnim grupama

Kvalitativna grupa	Broj malih preduzeća	% udio u ukupno malim preduzećima	Broj srednjih preduzeća	% udio u ukupno srednjim preduzećima	Broj velikih preduzeća	% udio u ukupno velikim preduzećima
A	259	26,95%	50	42,02%	35	43,75%
B	468	48,70%	61	51,26%	34	42,50%
C	234	24,35%	8	6,72%	11	13,75%
Ukupno	961	100,00%	119	100,00%	80	100,00%

Iz prethodne tabele je vidljivo da su srednja preduzeća po pripadnosti kvalitativnim grupama najkvalitetnija, slijede velika preduzeća, dok društva kalifikovana kao mala preduzeća imaju najnepovoljniju sliku sa stanovišta pripadnosti kvalitativnim grupama.

12.3. Podaci o društvima obuhvaćenih analizom po oblastima/granama

U narednoj tabeli je prikazana distribucija društava po pripadnosti određenim oblastima/granama na 31.12.2014., sa prikazom osnovnih finansijskih pokazatelja po oblastima/granama.

Tabela 44: Zbirni podaci za društva obuhvaćena analizom po oblastima/granama (2014.g.)

Oblast/grana	Broj društ.	Poslovni prihodi (u milionima KM)	Rast/ pad posl. prih. u odnosu na 2013.g. (%)	Operat. dobitak/ gubitak (u milionima KM)	EBITDA (u milionima KM)	Neto dobitak/ gubitak (u milionima KM)	Ukupna aktiva (u milionima KM)	Kapital (u milionima KM)	Broj zaposl.
25 – Proizv. got. metal. proizv. osim strojeva i opreme	529	998	7,75%	59	105	46	1.670	898	11.533
28 - Proizvodnja mašina i uređaja, d.n.	114	214	8,25%	16	26	14	369	171	2.563
71.2 - Tehničko ispitivanje i analiza	107	68	13,10%	11	15	9	122	68	1.073
33 - Popravak i instaliranje mašina i opreme	81	46	45,37%	3	5	3	121	61	670
38.3 Reciklaža materijala	75	250	-7,10%	2	8	0	171	86	790
27 - Proizvodnja električne opreme	66	221	20,17%	9	18	5	259	109	1.732
26 - Proizvodnja računara te elektr. i opt. proizvoda	48	134	3,85%	10	12	4	143	63	388
72 - Naučno istraživanje i razvoj	48	421	-5,04%	42	46	36	510	335	430
24 - Proizvodnja baznih metala	44	1.428	-5,18%	-1	64	-28	1.339	642	4.808
29 – Proizv. motor. vozila, prikolica i poluprikolica	42	390	4,98%	15	34	-31	320	181	2.899
30 - Proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava	6	2	-21,16%	0	0	0	13	6	49
Ukupno	1.160	4.171	1,23%	167	333	59	5.035	2.620	26.935

Tabela 45: Zbirni podaci za društva obuhvaćena analizom po oblastima/granama u relativnim iznosima (2014.g.)

Oblast/grana	Broj društava	Poslovni prihodi	Operativni dobitak/gubitak	EBITD A	Ukupna aktiva	Kapital	Broj zaposl.
25 - Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda osim strojeva i opreme	45,65%	23,92%	35,34%	31,55%	33,16%	34,29%	42,82%
28 - Proizvodnja mašina i uređaja, d.n.	9,82%	5,12%	9,48%	7,77%	7,33%	6,53%	9,52%
71.2 - Tehničko ispitivanje i analiza	9,22%	1,63%	6,45%	4,37%	2,42%	2,60%	3,98%
33 - Popravak i instaliranje mašina i opreme	6,97%	1,10%	1,88%	1,53%	2,40%	2,31%	2,49%
38.3 - Reciklaža materijala	6,46%	5,99%	1,34%	2,49%	3,40%	3,28%	2,93%
27 - Proizvodnja električne opreme	5,69%	5,30%	5,65%	5,47%	5,14%	4,16%	6,43%
26 - Proizvodnja računara te elektroničkih i optičkih proizvoda	4,14%	3,21%	6,14%	3,55%	2,83%	2,41%	1,44%
72 - Naučno istraživanje i razvoj	4,13%	10,09%	25,13%	13,76%	10,13%	12,77%	1,60%
24 - Proizvodnja baznih metala	3,79%	34,25%	-0,73%	19,20%	26,59%	24,52%	17,85%
29 - Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica	3,63%	9,34%	9,25%	10,21%	6,35%	6,90%	10,76%
30 - Proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava	0,52%	0,05%	0,06%	0,10%	0,25%	0,25%	0,18%

Iz prethodnih tabelarnih pregleda podataka, između ostalog, vidljivo je da najveći broj od analiziranih društava po registrovanoj djelatnosti pripada oblasti 25 - Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda osim strojeva i opreme, a da se najveći dio prihoda generira u oblasti 24 – Proizvodnja baznih metala.

12.3.1. Oblast 24 - Proizvodnja baznih metala

U nastavku je tabela sa pregledom zbirnih podataka i pokazatelja za društva obuhvaćena analizom čija registrovana djelatnost spada pod oblast 24 – Proizvodnja baznih metala.

Tabela 46: Zbirni pokazatelji za oblast 24

Podatak	Godina		
	2012.	2013.	2014.
Broj društava	48	46	44
Broj zaposlenih	5.413	4.873	4.808
Poslovni prihodi (u hiljadama KM)	1.629.315	1.507.222	1.428.408
Prihod od izvoza (u hiljadama KM)	1.079.348	939.438	877.719
Operativna dobit (u hiljadama KM)	(40.201)	(66.629)	(1.299)
Neto dobit (u hiljadama KM)	(62.950)	(91.522)	(28.482)
EBITDA (u hiljadama KM)	27.575	3.546	63.807
Ukupna aktiva (u hiljadama KM)	1.309.416	1.349.915	1.338.599
Potraživanja od kupaca (u hiljadama KM)	129.628	100.144	96.071
Kratkoročni krediti (u hiljadama KM)	57.778	66.833	56.774
Tekući dio dugoročnih kredita (u hiljadama KM)	29.351	121.258	117.480

Dugoročni krediti (u hiljadama KM)	149.061	58.595	174.204
Kapital (u hiljadama KM)	602.824	630.237	642.237
(Tekući dio dugoročnih kredita+Dugoročni krediti)/EBITDA	6,47	50,71	4,57
% tuđih izvora sredstava	54.0 %	53.3 %	52,0%
EBIT / kamate	-2.61	-5.00	-0.09
Kreditna zaduženja / kapital	39.2 %	39.1 %	54.3 %
Kratkoročni krediti / poslovni prihodi	3,5%	4,4%	4,0%
EBIT / prihod	-2.5 %	-4.4 %	-0.1 %
Neto marža	-3.9 %	-6.1 %	-2.0 %
Broj društava sa prihodima do 500.000	25	24	23
Broj društava sa prihodima od 500.000 do 5.000.000	12	10	9
Broj društava sa prihodima preko 5.000.000	11	12	12

Sljedeće dvije tabele sadrže preglede distribucije društava obuhvaćenih analizom po klasifikaciji u kvalitativne grupe prema podacima za posljednje 3 godine, odnosno razvrstavanja društava po veličini.

Tabela 47: Distribucija društava po klasifikaciji u kvalitativne grupe

Kvalitativna grupa	Broj društava u 2014. g.	%	Broj društava u 2013. g.	%	Broj društava u 2012. g.	%
A	7	15,91%	8	18,18%	10	22,73%
B	27	61,36%	28	63,64%	27	61,36%
C	10	22,73%	8	18,18%	7	15,91%
Ukupno	44	100,00%	44	100,00%	44	100,00%

Tabela 48: Distribucija društava po veličini sa 31.12.2014.g.

Veličina	Broj društava	%	Poslovni prihodi (u milionima KM)	%
Malo	29	65,91%	9	0,61%
Srednje	4	9,09%	14	0,95%
Veliko	11	25,00%	1406	98,45%
Ukupno	44	100,00%	1428	100,00%

12.3.2. Oblast 25 - Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda osim strojeva i opreme

U nastavku su tabele sa pregledom podataka za društava obuhvaćena analizom čija registrovana djelatnost spada pod oblast 25 – Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda osim strojeva i opreme.

Tabela 49: Zbirni pokazatelji za oblast 25

Podatak	Godina		
	2012.	2013.	2014.
Broj društava	567	549	529
Broj zaposlenih	10.379	11.046	11.533
Poslovni prihodi (u hiljadama KM)	896.678	926.678	997.702
Prihod od izvoza (u hiljadama KM)	487.240	510.318	556.983

Operativna dobit (u hiljadama KM)	56.075	66.029	57.815
Neto dobit (u hiljadama KM)	42.628	34.393	45.740
EBITDA (u hiljadama KM)	96.522	109.615	103.571
Ukupna aktiva (u hiljadama KM)	1.540.595	1.577.231	1.669.507
Potraživanja od kupaca (u hiljadama KM)	249.126	221.048	255.166
Kratkoročni krediti (u hiljadama KM)	78.781	102.900	88.267
Tekući dio dugoročnih kredita (u hiljadama KM)	16.023	9.207	10.587
Dugoročni krediti (u hiljadama KM)	100.484	120.217	142.249
Kapital (u hiljadama KM)	864.992	887.271	898.226
(Tekući dio dugoročnih kredita+Dugoročni krediti)/EBITDA	1,21	1,18	1,48
% tuđih izvora sredstava	43.9 %	43.7 %	46,2%
EBIT / kamate	4.43	4.56	3,56
Kreditna zaduženja / kapital	22.6 %	26.2 %	2680,0%
Kratkoročni krediti / poslovni prihodi	8,8%	11,1%	8,8%
EBIT / prihod	6.3 %	7.1 %	5,8%
Neto marža	4.8 %	3.7 %	4,6%
Broj društava sa prihodima do 500.000	379	363	334
Broj društava sa prihodima od 500.000 do 5.000.000	155	148	153
Broj društava sa prihodima preko 5.000.000	33	38	42

Tabela 50: Distribucija društava po klasifikaciji u kvalitativne grupe

Kvalitativna grupa	Broj društava u 2014. g.	%	Broj društava u 2013. g.	%	Broj društava u 2012. g.	%
A	140	26,47%	125	23,63%	143	27,03%
B	260	49,15%	260	49,15%	260	49,15%
C	129	24,39%	144	27,22%	126	23,82%
Ukupno	529	100,00%	529	100,00%	529	100,00%

Tabela 51: Distribucija društava po veličini sa 31.12.2014.g.

Veličina	Broj društava	%	Poslovni prihodi (u milionima KM)	%
Malo	441	83,36%	150	15,00%
Srednje	57	10,78%	202	20,20%
Veliko	31	5,86%	646	64,80%
Ukupno	529	100,00%	998	100,00%

12.3.3. Grana 25.4 – Proizvodnja oružja i municije

U skladu sa odredbama Projektnog zadatka „Strategija razvoja metalnog sektora i elektro sektora FBiH za period 2015-2025. godine“, poseban osvrt u okviru oblasti 25 se daje na namjensku industriju, tj. granu 25.4. - Proizvodnja oružja i municije.

Tabela 52: Zbirni pokazatelji za granu 25.4

Podatak	Godina		
	2012	2013	2014
Broj društava	4	4	4
Broj zaposlenih	1.069	1.227	1.312
Poslovni prihodi (u hiljadama KM)	67.583	55.762	85.840
Prihod od izvoza (u hiljadama KM)	65.728	53.659	78.720
Operativna dobit (u hiljadama KM)	(5.427)	(3.020)	(4.953)
Neto dobit (u hiljadama KM)	(4.935)	1.919	1.397
EBITDA (u hiljadama KM)	(2.758)	(285)	(2.130)
Ukupna aktiva (u hiljadama KM)	142.349	146.686	169.594
Potraživanja od kupaca (u hiljadama KM)	22.488	2.861	18.421
Kratkoročni krediti (u hiljadama KM)	13.147	23.976	22.090
Tekući dio dugoročnih kredita (u hiljadama KM)	8	184	110
Dugoročni krediti (u hiljadama KM)	3.445	3.672	3.286
Kapital (u hiljadama KM)	53.296	55.216	56.612
(Tekući dio dugoročnih kredita+Dugoročni krediti)/EBITDA	-1,25	-13,52	-1,59
% tuđih izvora sredstava	62.6 %	62.4 %	66,6%
EBIT / kamate	-6.96	-3.11	-1.09
Kreditna zaduženja / kapital	31.1 %	50.4 %	45,0%
Kratkoročni krediti / poslovni prihodi	19,5%	43,0%	25,7%
EBIT / prihod	-8.0 %	-5.4 %	-5.8 %
Neto marža	-7.3 %	3.4 %	1.6 %
Broj društava sa prihodima do 500.000	1	1	1
Broj društava sa prihodima od 500.000 do 5.000.000	2	1	0
Broj društava sa prihodima preko 5.000.000	1	2	3

Tabela 53: Distribucija društava po klasifikaciji u kvalitativne grupe

Kvalitativna grupa	Broj društava u 2014. g.	%	Broj društava u 2013. g.	%	Broj društava u 2012. g.	%
A	1	25,00%	0	0,00%	0	0,00%
B	1	25,00%	2	50,00%	4	100,00%
C	2	50,00%	2	50,00%	0	0,00%
Ukupno	4	100,00%	4	100,00%	4	100,00%

Tabela 54: Distribucija društava po veličini sa 31.12.2014. godine

Veličina	Broj društava	%	Poslovni prihodi (u milionima KM)	%
Malo	0	0,00%	0	0,00%
Srednje	1	25,00%	479.759	0,56%
Veliko	3	75,00%	85	99,44%
Ukupno	4	100,00%	86	100,00%

12.3.4. Oblast 26 - Proizvodnja računara te elektroničkih i optičkih proizvoda

U nastavku su tabele sa pregledom podataka za društava obuhvaćena analizom čija registrovana djelatnost spada pod oblast 26 - Proizvodnja računara te elektroničkih i optičkih proizvoda

Tabela 55: Zbirni pokazatelji za oblast 26

Podatak	Godina		
	2012	2013	2014
Broj društava	49	49	49
Broj zaposlenih	358	378	388
Poslovni prihodi (u hiljadama KM)	123.332	129.067	133.877
Prihod od izvoza (u hiljadama KM)	1.167	8.591	5.239
Operativna dobit (u hiljadama KM)	7.470	9.166	10.179
Neto dobit (u hiljadama KM)	2.841	3.647	3.728
EBITDA (u hiljadama KM)	8.936	10.669	11.714
Ukupna aktiva (u hiljadama KM)	135.270	136.443	142.638
Potraživanja od kupaca (u hiljadama KM)	27.915	23.541	30.581
Kratkoročni krediti (u hiljadama KM)	7.658	8.217	4.645
Tekući dio dugoročnih kredita (u hiljadama KM)	654	696	920
Dugoročni krediti (u hiljadama KM)	13.810	13.042	15.802
Kapital (u hiljadama KM)	59.067	61.802	63.145
(Tekući dio dugoročnih kredita+Dugoročni krediti)/EBITDA	1,62	1,29	1,43
% tuđih izvora sredstava	56,3 %	54,7 %	55,7%
EBIT / kamate	7,21	8,23	9,02
Kreditna zaduženja / kapital	37,5 %	35,5 %	33,8%
Kratkoročni krediti / poslovni prihodi	6,2%	6,4%	3,5%
EBIT / prihod	6,1 %	7,1 %	7,6%
Neto marža	2,3 %	2,8 %	2,8%
Broj društava sa prihodima do 500.000	34	34	33
Broj društava sa prihodima od 500.000 do 5.000.000	11	10	10
Broj društava sa prihodima preko 5.000.000	4	5	5

Tabela 56: Distribucija društava po klasifikaciji u kvalitativne grupe

Kvalitativna grupa	Broj društava u 2014. g.	%	Broj društava u 2013. g.	%	Broj društava u 2012. g.	%
A	10	20,83%	13	27,08%	12	25,00%
B	26	54,17%	24	50,00%	24	50,00%
C	12	25,00%	11	22,92%	12	25,00%
Ukupno	48	100,00%	48	100,00%	48	100,00%

Tabela 57: Distribucija društava po veličini sa 31.12.2014.g.

Veličina	Broj društava	%	Poslovni prihodi (u milionima KM)	%
Malo	40	83,33%	9	6,51%
Srednje	4	8,33%	16	12,07%
Veliko	4	8,33%	109	81,41%
Ukupno	48	100,00%	134	100,00%

12.3.5. Oblast 27 - Proizvodnja električne opreme

U nastavku su tabele sa pregledom podataka za društava obuhvaćena analizom čija registrovana djelatnost spada pod oblast 27 - Proizvodnja električne opreme.

Tabela 58: Zbirni pokazatelji za oblast 27

Podatak	Godina		
	2012	2013	2014
Broj društava	73	72	76
Broj zaposlenih	1.504	1.533	1.732
Poslovni prihodi (u hiljadama KM)	207.685	191.145	220.908
Prihod od izvoza (u hiljadama KM)	119.992	100.292	133.851
Operativna dobit (u hiljadama KM)	(1.083)	3.407	9.404
Neto dobit (u hiljadama KM)	(11.400)	6.852	5.256
EBITDA (u hiljadama KM)	7.025	11.206	18.150
Ukupna aktiva (u hiljadama KM)	263.232	238.236	258.810
Potraživanja od kupaca (u hiljadama KM)	36.994	32.291	34.417
Kratkoročni krediti (u hiljadama KM)	41.317	22.142	47.413
Tekući dio dugoročnih kredita (u hiljadama KM)	5.449	4.466	4.523
Dugoročni krediti (u hiljadama KM)	25.436	20.153	16.622
Kapital (u hiljadama KM)	123.503	116.035	108.918
(Tekući dio dugoročnih kredita+Dugoročni krediti)/EBITDA	4,40	2,20	1,16
% tuđih izvora sredstava	53,1 %	51,3 %	57,9%
EBIT / kamate	-0,19	0,84	2,41
Kreditna zaduženja / kapital	58,5 %	40,3 %	62,9%
Kratkoročni krediti / poslovni prihodi	19,9%	11,6%	21,5%
EBIT / prihod	-0,5 %	1,8 %	4,3%
Neto marža	-5,5 %	3,6 %	2,4%
Broj društava sa prihodima do 500.000	41	42	38
Broj društava sa prihodima od 500.000 do 5.000.000	21	19	16
Broj društava sa prihodima preko 5.000.000	11	11	12

Tabela 59: Distribucija društava po klasifikaciji u kvalitativne grupe

Kvalitativna grupa	Broj društava u 2014. g.	%	Broj društava u 2013. g.	%	Broj društava u 2012. g.	%
A	16	24,24%	16	24,24%	21	31,82%
B	38	57,58%	36	54,55%	36	54,55%
C	12	18,18%	14	21,21%	9	13,64%
Ukupno	66	100,00%	66	100,00%	66	100,00%

Tabela 60: Distribucija društava po veličini sa 31.12.2014.g.

Veličina	Broj društava	%	Poslovni prihodi (u milionima KM)	%
Malo	48	72,73%	14	6,49%
Srednje	8	12,12%	28	12,81%
Veliko	10	15,15%	178	80,69%
Ukupno	66	100,00%	221	100,00%

12.3.6. Oblast 28 – Proizvodnja mašina i uređaja, d.n.

U nastavku su tabele sa pregledom podataka za društava obuhvaćena analizom čija registrovana djelatnost spada pod oblast 28 - Proizvodnja mašina i uređaja, d.n.

Tabela 61: Zbirni pokazatelji za oblast 28

Podatak	Godina		
	2012	2013	2014
Broj društava	119	122	114
Broj zaposlenih	2.777	2.610	2.563
Poslovni prihodi (u hiljadama KM)	221.690	197.738	213.647
Prihod od izvoza (u hiljadama KM)	91.969	82.555	83.873
Operativna dobit (u hiljadama KM)	16.009	3.440	15.793
Neto dobit (u hiljadama KM)	13.132	1.357	14.335
EBITDA (u hiljadama KM)	26.139	13.449	25.770
Ukupna aktiva (u hiljadama KM)	355.724	359.173	369.014
Potraživanja od kupaca (u hiljadama KM)	94.873	77.809	77.022
Kratkoročni krediti (u hiljadama KM)	7.979	6.622	12.846
Tekući dio dugoročnih kredita (u hiljadama KM)	1.773	2.098	1.312
Dugoročni krediti (u hiljadama KM)	20.424	21.240	19.343
Kapital (u hiljadama KM)	160.585	163.302	170.958
(Tekući dio dugoročnih kredita+Dugoročni krediti)/EBITDA	0,85	1,74	0,80
% tuđih izvora sredstava	54,9 %	54,5 %	53,7%
EBIT / kamate	9,84	2,28	7,36
Kreditna zaduženja / kapital	18,8 %	18,3 %	19,6%
Kratkoročni krediti / poslovni prihodi	3,6%	3,3%	6,0%
EBIT / prihod	7,2 %	1,7 %	7,4%
Neto marža	5,9 %	0,7 %	6,7%
Broj društava sa prihodima do 500.000	71	77	67
Broj društava sa prihodima od 500.000 do 5.000.000	37	34	39
Broj društava sa prihodima preko 5.000.000	11	11	8

Tabela 62: Distribucija društava po klasifikaciji u kvalitativne grupe

Kvalitativna grupa	Broj društava u 2014. g.	%	Broj društava u 2013. g.	%	Broj društava u 2012. g.	%
A	35	30,70%	33	28,95%	34	29,82%
B	60	52,63%	58	50,88%	62	54,39%
C	19	16,67%	23	20,18%	18	15,79%
Ukupno	114	100,00%	114	100,00%	114	100,00%

Tabela 63: Distribucija društava po veličini sa 31.12.2014.g.

Veličina	Broj društava	%	Poslovni prihodi (u milionima KM)	%
Malo	95	83,33%	39	18,34%
Srednje	12	10,53%	39	18,03%
Veliko	7	6,14%	136	63,63%
Ukupno	114	100,00%	214	100,00%

12.3.7. Oblast 29 – Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica

U nastavku su tabele sa pregledom podataka za društava obuhvaćena analizom čija registrovana djelatnost spada pod oblast 29 - Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica.

Tabela 64: Zbirni pokazatelji za oblast 29

Podatak	Godina		
	2012	2013	2014
Broj društava	46	46	42
Broj zaposlenih	2.384	2.699	2.899
Poslovni prihodi (u hiljadama KM)	320.130	1.288	389.643
Prihod od izvoza (u hiljadama KM)	150.050	90.298	202.340
Operativna dobit (u hiljadama KM)	13.055	18.432	15.454
Neto dobit (u hiljadama KM)	12.743	9.615	(31.014)
EBITDA (u hiljadama KM)	30.674	36.896	33.942
Ukupna aktiva (u hiljadama KM)	429.807	406.193	319.725
Potraživanja od kupaca (u hiljadama KM)	59.930	57.331	42.207
Kratkoročni krediti (u hiljadama KM)	35.774	21.098	6.768
Tekući dio dugoročnih kredita (u hiljadama KM)	2.748	2.645	2.627
Dugoročni krediti (u hiljadama KM)	26.642	36.025	45.026
Kapital (u hiljadama KM)	226.976	213.255	180.724
(Tekući dio dugoročnih kredita+Dugoročni krediti)/EBITDA	0,96	1,05	1,40
% tuđih izvora sredstava	47,2 %	47,5 %	43,5%
EBIT / kamate	12,66	5,45	13,14
Kreditna zaduženja / kapital	28,7 %	28,0 %	30,1%
Kratkoročni krediti / poslovni prihodi	11,2%	5,7%	1,7%
EBIT / prihod	4,1 %	5,0 %	4,0%
Neto marža	4,0 %	2,6 %	-8,0 %
Broj društava sa prihodima do 500.000	27	28	23
Broj društava sa prihodima od 500.000 do 5.000.000	11	9	9
Broj društava sa prihodima preko 5.000.000	8	9	10

Tabela 65: Distribucija društava po klasifikaciji u kvalitativne grupe

Kvalitativna grupa	Broj društava u 2014. g.	%	Broj društava u 2013. g.	%	Broj društava u 2012. g.	%
A	11	26,19%	8	19,05%	11	26,19%
B	19	45,24%	22	52,38%	21	50,00%
C	12	28,57%	12	28,57%	10	23,81%
Ukupno	42	100,00%	42	100,00%	42	100,00%

Tabela 66: Distribucija društava po veličini sa 31.12.2014.g.

Veličina	Broj društava	%	Poslovni prihodi (u milionima KM)	%
Malo	30	71,43%	10	2,46%
Srednje	3	7,14%	12	3,18%
Veliko	9	21,43%	368	94,36%
Ukupno	42	100,00%	390	100,00%

12.3.8. Oblast 30 – Proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava

U nastavku su tabele sa pregledom podataka za društava obuhvaćena analizom čija registrovana djelatnost spada pod oblast 30 - Proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava.

Tabela 67: Zbirni pokazatelji za oblast 30

Podatak	Godina		
	2012	2013	2014
Broj društava	8	8	6
Broj zaposlenih	88	76	49
Poslovni prihodi (u hiljadama KM)	2.899	2.779	2.172
Prihod od izvoza (u hiljadama KM)	709	2.268	732
Operativna dobit (u hiljadama KM)	(388)	(148)	97
Neto dobit (u hiljadama KM)	(425)	83	46
EBITDA (u hiljadama KM)	(137)	108	328
Ukupna aktiva (u hiljadama KM)	13.169	13.539	12.658
Potraživanja od kupaca (u hiljadama KM)	2.643	2.971	2.511
Kratkoročni krediti (u hiljadama KM)	790	313	362
Tekući dio dugoročnih kredita (u hiljadama KM)	779	779	786
Dugoročni krediti (u hiljadama KM)	2.331	2.331	2.328
Kapital (u hiljadama KM)	6.624	6.769	6.476
(Tekući dio dugoročnih kredita+Dugoročni krediti)/EBITDA	-22,67	28,73	9,51
% tuđih izvora sredstava	49,7 %	50,0 %	48,8%
EBIT / kamate	-9,25	-30,72	-
Kreditna zaduženja / kapital	58,9 %	50,6 %	53,7%
Kratkoročni krediti / poslovni prihodi	27,2%	11,3%	16,7%
EBIT / prihod	-13,4 %	-5,3 %	4,5%
Neto marža	-14,7 %	3,0 %	2,1%
Broj društava sa prihodima do 500.000	7	7	5
Broj društava sa prihodima od 500.000 do 5.000.000	1	1	1
Broj društava sa prihodima preko 5.000.000	0	0	0

Tabela 68: Distribucija društava po klasifikaciji u kvalitativne grupe

Kvalitativna grupa	Broj društava u 2014. g.	%	Broj društava u 2013. g.	%	Broj društava u 2012. g.	%
A	2	33,33%	1	16,67%	1	16,67%
B	0	0,00%	1	16,67%	2	33,33%
C	4	66,67%	4	66,67%	3	50,00%
Ukupno	6	100,00%	6	100,00%	6	100,00%

Tabela 69: Distribucija društava po veličini sa 31.12.2014.g.

Veličina	Broj društava	%	Poslovni prihodi (u milionima KM)	%
Malo	6	100,00%	2	100,00%
Srednje	0	0,00%	0	0,00%
Veliko	0	0,00%	0	0,00%
Ukupno	6	100,00%	2	100,00%

12.3.9. Oblast 33 - Popravak i instaliranje mašina i opreme

U nastavku su tabele sa pregledom podataka za društava obuhvaćenih analizom čija registrovana djelatnost spada pod oblast 33 – Popravak i instaliranje mašina i opreme.

Tabela 70: Zbirni pokazatelji za oblast 33

Podatak	Godina		
	2012	2013	2014
Broj društava	84	85	81
Broj zaposlenih	689	743	670
Poslovni prihodi (u hiljadama KM)	42.754	37.071	45.709
Prihod od izvoza (u hiljadama KM)	6.932	12.150	20.245
Operativna dobit (u hiljadama KM)	2.358	(74)	3.127
Neto dobit (u hiljadama KM)	2.068	(459)	3.135
EBITDA (u hiljadama KM)	4.405	1.419	5.055
Ukupna aktiva (u hiljadama KM)	103.924	124.674	120.953
Potraživanja od kupaca (u hiljadama KM)	18.959	12.326	16.136
Kratkoročni krediti (u hiljadama KM)	7.304	6.672	9.378
Tekući dio dugoročnih kredita (u hiljadama KM)	66	206	747
Dugoročni krediti (u hiljadama KM)	1.966	4.677	4.760
Kapital (u hiljadama KM)	50.636	57.768	60.586
(Tekući dio dugoročnih kredita+Dugoročni krediti)/EBITDA	0,46	3,44	1,09
% tuđih izvora sredstava	51,3%	53,7%	49,9%
EBIT / kamate	4,57	-0,10	3,65
Kreditna zaduženja / kapital	18,4%	20,0%	24,6%
Kratkoročni krediti / poslovni prihodi	17,1%	18,0%	20,5%
EBIT / prihod	5,5%	-0,2%	6,8%
Neto marža	4,8%	-1,2%	6,9%
Broj društava sa prihodima do 500.000	71	75	68
Broj društava sa prihodima od 500.000 do 5.000.000	11	10	11
Broj društava sa prihodima preko 5.000.000	2	0	2

Tabela 71: Distribucija društava po klasifikaciji u kvalitativne grupe

Kvalitativna grupa	Broj društava u 2014. g.	%	Broj društava u 2013. g.	%	Broj društava u 2012. g.	%
A	36	44,43%	33	40,74%	30	37,01%
B	35	43,23%	34	42,00%	32	39,52%
C	10	12,34%	14	17,26%	19	23,46%
Ukupno	81	100,00%	81	100,00%	81	100,00%

Tabela 72: Distribucija društava po veličini sa 31.12.2014. godine

Veličina	Broj društava	%	Poslovni prihodi (u milionima KM)	%
Malo	76	93,83%	16	35,65%
Srednje	4	4,94%	17	37,63%
Veliko	1	1,23%	12	26,72%
Ukupno	81	100,00%	46	100,00%

12.3.10. Grana 38.3 – Reciklaža materijala

U nastavku su tabele sa pregledom podataka za društava obuhvaćenih analizom čija registrovana djelatnost spada pod oblast 38.3 - Reciklaža materijala.

Tabela 73: Zbirni pokazatelji za granu 38.3

Podatak	Godina		
	2012	2013	2014
Broj društava	81	82	75
Broj zaposlenih	809	775	790
Poslovni prihodi (u hiljadama KM)	312.552	270.044	249.820
Prihod od izvoza (u hiljadama KM)	199.232	148.663	106.315
Operativna dobit (u hiljadama KM)	12.241	1.651	1.921
Neto dobit (u hiljadama KM)	11.168	2.462	208
EBITDA (u hiljadama KM)	20.298	9.159	7.951
Ukupna aktiva (u hiljadama KM)	188.421	196.799	171.107
Potraživanja od kupaca (u hiljadama KM)	37.208	47.465	34.524
Kratkoročni krediti (u hiljadama KM)	22.789	20.440	16.905
Tekući dio dugoročnih kredita (u hiljadama KM)	1.184	2.257	1.249
Dugoročni krediti (u hiljadama KM)	23.359	26.591	19.423
Kapital (u hiljadama KM)	88.091	85.744	85.811
(Tekući dio dugoročnih kredita+Dugoročni krediti)/EBITDA	1,21	3,15	2,60
% tuđih izvora sredstava	53.2 %	56.4 %	49,8%
EBIT / kamate	6.50	1.08	1,45
Kreditna zaduženja / kapital	53.7 %	57.5 %	43,8%
Kratkoročni krediti / poslovni prihodi	7,3%	7,6%	6,8%
EBIT / prihod	3.9 %	0.6 %	0,8%
Neto marža	3.6 %	0.9 %	0,1%
Broj društava sa prihodima do 500.000	37	41	36
Broj društava sa prihodima od 500.000 do 5.000.000	33	27	26
Broj društava sa prihodima preko 5.000.000	11	14	13

Tabela 74: Distribucija društava po klasifikaciji u kvalitativne grupe

Kvalitativna grupa	Broj društava u 2014. g.	%	Broj društava u 2013. g.	%	Broj društava u 2012. g.	%
A	21	28,00%	18	24,00%	29	38,67%
B	35	46,67%	38	50,67%	30	40,00%
C	19	25,33%	19	25,33%	16	21,33%
Ukupno	75	100,00%	75	100,00%	75	100,00%

Tabela 75: Distribucija društava po veličini sa 31.12.2014.g.

Veličina	Broj društava	%	Poslovni prihodi (u milionima KM)	%
Malo	53	70,67%	31	12,53%
Srednje	16	21,33%	74	29,63%
Veliko	6	8,00%	144	57,84%
Ukupno	75	100,00%	250	100,00%

12.3.11. Grana 71.2 – Tehničko ispitivanje i analiza

U nastavku su tabele sa pregledom podataka za društava obuhvaćenih analizom čija registrovana djelatnost spada pod oblast 71.2 -Tehničko ispitivanje i analiza.

Tabela 76: Zbirni pokazatelji za oblast 712

Podatak	Godina		
	2012	2013	2014
Broj društava	107	112	107
Broj zaposlenih	1.026	1.048	1.073
Poslovni prihodi (u hiljadama KM)	59.519	60.954	68.195
Prihod od izvoza (u hiljadama KM)	966	628	1.601
Operativna dobit (u hiljadama KM)	8.784	8.415	10.767
Neto dobit (u hiljadama KM)	6.640	4.294	9.475
EBITDA (u hiljadama KM)	12.096	11.839	14.503
Ukupna aktiva (u hiljadama KM)	106.079	111.510	121.783
Potraživanja od kupaca (u hiljadama KM)	13.977	14.319	14.209
Kratkoročni krediti (u hiljadama KM)	6.623	5.998	6.149
Tekući dio dugoročnih kredita (u hiljadama KM)	1.288	1.553	2.278
Dugoročni krediti (u hiljadama KM)	14.984	20.075	20.832
Kapital (u hiljadama KM)	61.235	61.520	68.072
(Tekući dio dugoročnih kredita+Dugoročni krediti)/EBITDA	1,35	1,83	1,59
% tuđih izvora sredstava	42,3 %	44,8 %	44,1%
EBIT / kamate	6,20	5,32	4,61
Kreditna zaduženja / kapital	37,4 %	44,9 %	43,0%
Kratkoročni krediti / poslovni prihodi	11,1%	9,8%	9,0%
EBIT / prihod	14,8 %	13,8 %	15,8%
Neto marža	11,2 %	7,0 %	13,9%
Broj društava sa prihodima do 500.000	76	83	74
Broj društava sa prihodima od 500.000 do 5.000.000	30	25	29
Broj društava sa prihodima preko 5.000.000	1	4	4

Tabela 77: Distribucija društava po klasifikaciji u kvalitativne grupe

Kvalitativna grupa	Broj društava u 2014. g.	%	Broj društava u 2013. g.	%	Broj društava u 2012. g.	%
A	48	44,86%	48	44,86%	49	45,79%
B	41	38,32%	35	32,71%	37	34,58%
C	18	16,82%	24	22,43%	21	19,63%
Ukupno	107	100,00%	107	100,00%	107	100,00%

Tabela 78: Distribucija društava po veličini sa 31.12.2014.g.

Veličina	Broj društava	%	Poslovni prihodi (u milionima KM)	%
Malo	99	92,52%	33	49,04%
Srednje	8	7,48%	35	50,96%
Veliko	0	0,00%	0	0,00%
Ukupno	107	100,00%	68	100,00%

12.3.12. Oblast 72 – Naučno istraživanje i razvoj

U nastavku su tabele sa pregledom podataka za društava obuhvaćenih analizom čija registrovana djelatnost spada pod oblast 72 - Naučno istraživanje i razvoj.

Tabela 79: Zbirni pokazatelji za oblast 72

Podatak	Godina		
	2012	2013	2014
Broj društava	46	48	48
Broj zaposlenih	560	566	430
Poslovni prihodi (u hiljadama KM)	392.799	443.291	420.955
Prihod od izvoza (u hiljadama KM)	373.695	421.042	403.387
Operativna dobit (u hiljadama KM)	23.921	35.886	41.901
Neto dobit (u hiljadama KM)	27.888	14.444	36.500
EBITDA (u hiljadama KM)	26.557	38.992	45.581
Ukupna aktiva (u hiljadama KM)	448.321	446.555	510.126
Potraživanja od kupaca (u hiljadama KM)	119.890	90.974	94.149
Kratkoročni krediti (u hiljadama KM)	71.439	65.016	73.199
Tekući dio dugoročnih kredita (u hiljadama KM)	-	2.901	115
Dugoročni krediti (u hiljadama KM)	2.577	9.872	15.810
Kapital (u hiljadama KM)	285.033	298.568	334.562
(Tekući dio dugoročnih kredita+Dugoročni krediti)/EBITDA	0,10	0,33	0,35
% tuđih izvora sredstava	36.4 %	33.1 %	34,4%
EBIT / kamate	5.19	5.65	7,67
Kreditna zaduženja / kapital	26.0 %	26.1 %	26,6%
Kratkoročni krediti / poslovni prihodi	18,2%	14,7%	17,4%
EBIT / prihod	6.1 %	8.1 %	10,0%
Neto marža	7.1 %	3.3 %	8,7%
Broj društava sa prihodima do 500.000	30	35	36
Broj društava sa prihodima od 500.000 do 5.000.000	15	12	11
Broj društava sa prihodima preko 5.000.000	1	1	1

Tabela 80: Distribucija društava po klasifikaciji u kvalitativne grupe

Kvalitativna grupa	Broj društava u 2014. g.	%	Broj društava u 2013. g.	%	Broj društava u 2012. g.	%
A	18	37,50%	20	41,67%	20	41,67%
B	22	45,83%	20	41,67%	19	39,58%
C	8	16,67%	8	16,67%	9	18,75%
Ukupno	48	100,00%	48	100,00%	48	100,00%

Tabela 81: Distribucija društava po veličini sa 31.12.2014.g.

Veličina	Broj društava	%	Poslovni prihodi (u milionima KM)	%
Malo	44	91,67%	13	3,14%
Srednje	3	6,25%	7	1,76%
Veliko	1	2,08%	400	95,10%
Ukupno	48	100,00%	421	100,00%

12.4. Zaključak

Klasifikacija društava po kvalitativnim grupama, kao i dodatna analiza društava klasifikvanih u A i B grupe, ukazuje na sljedeće:

- **Društava klasifikovana u kvalitativnu grupu A** (29,64% društava obuhvaćenih analizom zaključno sa 31.12.2014.); Radi se o društvima koja imaju prihvatljive pokazatelje koji upućuju na značajnu mogućnost razvoja i za moguće finansiranje od strane komercijalnih Banaka. Za ovu grupu potrebno je obezbijediti povoljne izvore finansiranja te dati mogućnost dodatne podrške kroz formiranje kreditno-garantnih fondova. Rizici ulaganja-finsiranja su manji u odnosu na druge kvalitativne skupine i preporučuje se jačanje uloge države u obezbjeđenju izvora i davanju garancija.
- **Društava klasifikovana u kvalitativnu grupu B** (48,54% društava obuhvaćenih analizom zaključno sa 31.12.2014.); Radi se o društvima koja zahtijevaju strukturiranu podršku jer postoje značajne slabosti u analiziranim pokazateljima. Daljnje investiranje i finansiranje po komercijalnim principima je upitno te su potrebne strateške mjere na daljnjem segmentiranju i podršci društvima za koja se procjenjuje da daju doprinos razvoju sektora i privrede FBiH ili imaju značajne efekte na zapošljavanje. Podrška u vidu kreditno-garantnih fondova može se uzeti u obzir ali samo pod uslovom da se unaprijed odrede djelatnosti, društva i investicije koje se podržavaju. Postoji mogućnost nastanka gubitaka ali se isti mogu umanjiti jačanjem uloge komora, udruženja, te naglašavanjem potrebe za planskim rješavanjem uočenih slabosti.
- **Društava klasifikovanih u kvalitativnu grupu C** (21,82% društava obuhvaćenih analizom zaključno sa 31.12.2014); Može se smatrati da je komercijalno finansiranje potpuno ograničeno i moguće jedino uz obezbjeđenje umanjenja rizika za potencijalne povjerioce, kao npr. obezbjeđenje prvoklasnih kolaterala, aktivnog učestvovanja/garantovanja od strane državnih institucija i slično. Za većinu društava u ovoj kvalitativnoj skupini prihvatljivo rješenje je stečaj ili drugi oblik sanacije. Za društva koja se izdvajaju po strateškom značaju preporučuje se pripajanje društvima koja su u boljoj kvalitativnoj skupini ili preuzimanje kapitala od strane države, jačanje korporativnog upravljanja i druge mjere na radikalnom poboljšanju stanja. Samostalno, većina društava u ovoj skupini se ne može oporaviti.

Prema klasifikaciji društava u kvalitativnu grupu C, može se konstatovati da u okviru oblasti 28, 33 i 72 postoji najmanji udio društava za koje je finansiranje potpuno ograničeno (16,67%, 12,34% i 16,67% respektivno), dok je u okviru oblasti (grana) 29, 30 i 38.3 najveći udio takvih društava (28,57%, 66,67% i 25,33% respektivno).

13. PRIVATIZACIJA

Proces privatizacije državnog kapitala jeste jedan od najbolnijih procesa koji zemlje u tranziciji prolaze. Iskustva su različita, kao i primijenjeni modeli privatizacije. Međutim, sve zemlje su imale isti cilj, a to je da svoju nacionalnu ekonomiju u okviru promjene društvenog poretka putem tranzicije prilagode svjetskim globalnim procesima. Najveći i najbrži efekti u procesu privatizacije ostvaruju se učešćem strateških investitora, posebno stranih, koji osim cijene za državni kapital, mogu realizirati odgovarajuće investiranje u modernizaciju, pokretanje i povećanje obima privrednih aktivnosti, donijeti upravljački know-how i strogo upravljanje resursima, pristup novim tehnologijama i međunarodnom tržištu rada, roba i finansija.

Ekonomsko-politička složena situacija u Bosni i Hercegovini, odnosno Federaciji BiH za rezultat ima vrlo nepovoljan ambijent za investitore, posebno strane investitore, čiji je kapital neophodan u razvoju ekonomije BiH. Negativna slika prisutna u javnosti o privatizaciji, sve veći broj nezaposlenih radnika nakon provedene privatizacije, kao i broj stečajnih postupaka privatiziranih preduzeća, potvrđuju nepovoljan ambijent za priliv kapitala potencijalnih investitora.

Zastoj procesa privatizacije posebno je izražen nakon 2006. godine zbog malog broja preduzeća za prodaju, koji je najvećim dijelom uzrokovan usvajanjem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o privatizaciji preduzeća u Federaciji BiH, kojim je nadležnost u donošenju odluka o načinu, odnosno metodu privatizacije prenesena na Vladu Federacije BiH. Evidentno je da faktori koji određuju proces privatizacije u Federaciji BiH u punom kapacitetu otežavaju proces privatizacije, te ukoliko se ne poduzmu značajniji koraci u definiranju nastavka procesa privatizacije, neće biti značajnih promjena. Sve ovo ukazuje na nužnost preispitivanja postojećeg koncepta privatizacije, s ciljem iznalaženja novog modela, koji će odgovoriti na sve intenzivnije promjene u okruženju, a uvažavajući gore navedene barijere, kao i potencijalne koje će se pojaviti u narednom periodu. Kantonalne agencije za privatizaciju donose svoje planove i isti nisu predmet razmatranja u ovom dokumentu. Prije izrade ovog dokumenta, Agencija za privatizaciju u Federaciji BiH zatražila je od resornih ministarstava da se izjasne o privatizaciji preduzeća iz svoje nadležnosti. Nakon što su se resorna ministarstva izjasnila o namjeri, odnosno mogućnosti privatizacije preduzeća iz svoje nadležnosti, pristupilo se izradi istog. Bitno je naglasiti da je Plan privatizacije za 2015. godinu rađen na temelju i u skladu sa pribavljenim mišljenjima.

Stav Agencije za privatizaciju u Federaciji BiH je da, ukoliko se želi napraviti progres u procesu, treba krenuti hrabrije u proces privatizacije te ponuditi i kompanije za koje tržište (investitori) pokazuju interesovanje, a ne samo problematične i neatraktivne kako su to predložila resorna ministarstva⁴⁷.

13.1. Ostvareni rezultati procesa privatizacije

Značaj privatizacije upućuje na potrebu ocjene dosadašnjih rezultata i uslova u kojima se proces do sada odvijao, odnosno mjera koje bi trebalo poduzeti u cilju poboljšanja ambijenta za investiranje i privatizaciju. Rezultati privatizacije, osim preostalog privatizacijskog portfolija u Federaciji BiH, trebaju uputiti i na potrebu definiranja glavnih razloga nedovoljnog interesa domaćih i posebno stranih investitora za ulaganje u Federaciju BiH. Agencija za privatizaciju u Federaciji BiH formirala je registar od 1450 preduzeća sa važećom visinom i strukturom kapitala na dan 31.12.1999. godine. Prema tom registru, koji je kasnije, u ograničenoj mjeri, korigiran i dopunjavan, evidentirano je sljedeće stanje:

Ukupan kapital 1450 preduzeća sa državnim vlasništvom na dan 31.12.1999. godine iznosio je 18,72 milijardi KM. Kapital u državnom vlasništvu iznosio je 17,3 milijardi KM.

Privatni kapital (prethodno izvršena vlasnička transformacija – tzv. „Markovićeve privatizacija“) iznosio je cca. 1,4 milijardi KM.

⁴⁷ Izvor: Agencija za privatizaciju u Federaciji BiH

Prema važećim propisima i posebnim odlukama Vlade FBiH iz privatizacije je izuzeto cca. 3,8 milijardi KM. Opredjeljeno za privatizaciju 13,5 milijardi KM od čega 6,3 milijardi KM kroz javnu ponudu dionica (JPD).

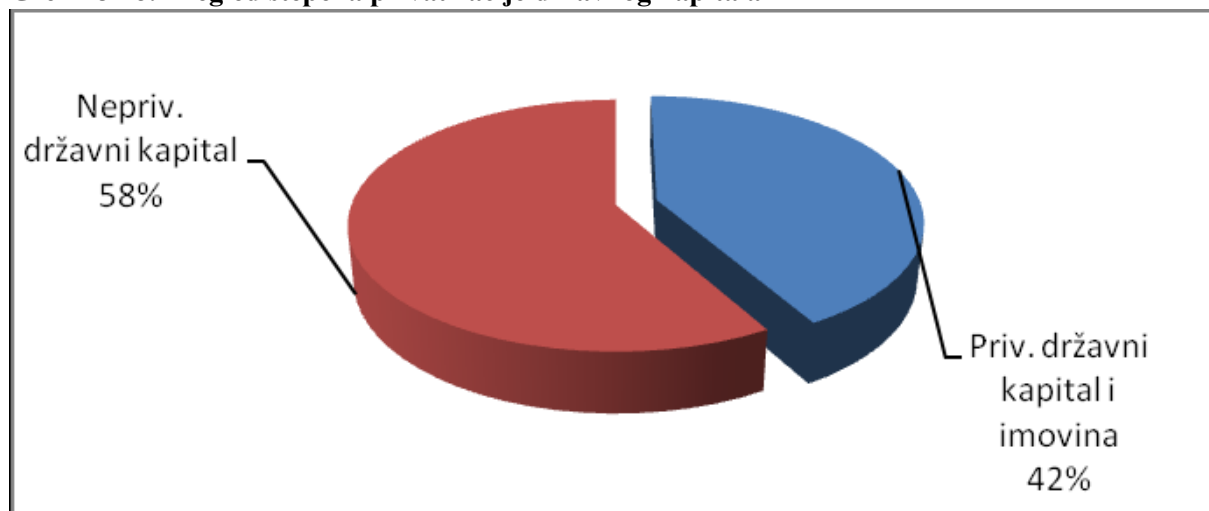
Rezultati privatizacije iskazani kroz broj preduzeća na dan 30.11.2015. godine:

- Broj preduzeća u registru Agencije 1450;
- Pokrenut postupak privatizacije za 1372 preduzeća (93,9 %);
- Metodom male privatizacije privatizirano 277 preduzeća;
- Tenderom u velikoj privatizaciji privatizirano 355 preduzeća;
- JPD potpuno ili djelomično privatizirano 747 preduzeća;
- Ukupno završena privatizacija za 1086 preduzeća (74,8 %);
- Pod uslovima male privatizacije prodano ukupno 2583 predmeta.

Rezultati privatizacije iskazani kroz vrijednosti na dan 30.11. 2015. godine:

- Državni kapital opredijeljen za privatizaciju 13,5 milijardi KM;
- Privatiziran državni kapital i imovina 5,721 milijardi KM;
- Ostvaren prihod u certifikatima 8,485 milijardi KM;
- Ostvaren prihod u „keš-u“ 0,586 milijardi KM;
- Nije privatiziran kapital od 7,78 milijardi KM

Grafikon 6: Pregled stepena privatizacije državnog kapitala

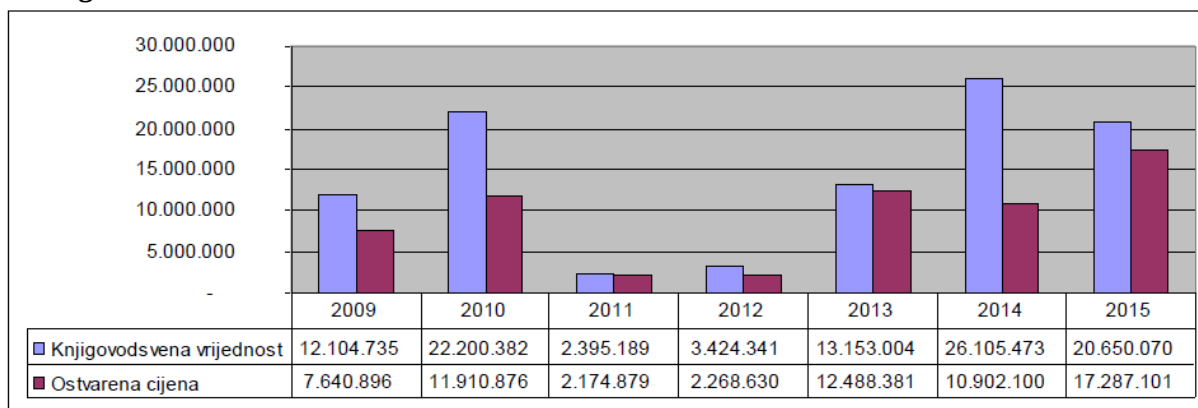

Iznos neprivatizovanog državnog kapitala izveden iz početnih bilansa stanja preduzeća na dan 31.12.1999. godine, ne može se više uzimati kao osnovica za upoređivanje i izračun jer je isti, u proteklom periodu, doživio znatne promjene (smanjenje), uglavnom kao rezultat lošeg poslovanja (gubici), usklađivanja vrijednosti imovine kod formiranja zajedničkih kompanija i drugim razlozima.⁴⁸ Smanjenje privatizacijske ponude, izmjene propisa iz privatizacije u dijelu nadležnosti za donošenje odluka o metodu, odnosno načinu privatizacije, kao i drugi ograničavajući faktori, doveli su do zastoja u procesu privatizacije u Federaciji BiH.

U nekoliko posljednjih godina ostvaren je veoma ograničeni obim prodaje kapitala i imovine (odnos knjigovodstvene vrijednosti i ostvarene cijene) :

⁴⁸ Izvor: Agencija za privatizaciju u Federaciji BiH

Grafikon 7: Pregled ostvarenih rezultata prodaje u odnosu na ponuđeni kapital za period 2009-2015. godine

*Podaci za 2015. godinu su prikazani zaključno sa mjesecom novembrom.

Ovo su ukupni privatizacijski rezultati za jedanaest (11) agencija u Federaciji BiH i u ove rezultate uključeni su efekti prodaje imovine kod koje prihod od prodaje pripada preduzeću.

Podaci upućuju na kontinuirani pad obima prodaje i gotovo potpuni zastoj u privatizaciji državnog kapitala u posljednjih četiri do pet godina.

Sve ovo upućuje na potrebu hitnih i radikalnih mjera koje trebaju rezultirati ubrzanjem procesa i okončanjem privatizacije u realnom vremenu.⁴⁹

13.2. Plan prodaje preduzeća i imovine

Prema Zakonu o privatizaciji preduzeća u Federaciji BiH prodaja državnog kapitala (udjela i dionica) može se realizirati metodama tendera, neposrednom pogodbom, prodajom državnih dionica putem berze i u određenim slučajevima, prodajom kapitala po uslovima „male privatizacije“, kao i drugim metodama privatizacije.

Plan privatizacije za 2016. godinu, u najvećoj mjeri je opredijeljen sadržajem privatizacijske ponude, odnosno preduzećima koja su, po različitim osnovama, u nadležnosti Agencije za privatizaciju u Federaciji BiH, njihovog privatizacijskog statusa i njihovog ekonomsko – finansijskog, kadrovskog i drugog stanja.

U okviru plana privatizacije preduzeća za 2015. godinu uključena su preduzeća za koja su objavljivani javni pozivi za prodaju, preduzeća u kojima je državni kapital manjinski, kao i preduzeća koja su u proteklom periodu negativno poslovala i zabilježila evidentan pad kapitala.

Smanjenje vrijednosti kapitala za 11. preduzeća u periodu od usvajanja programa privatizacije i početnog bilansa do 2012. godine u iznosu od 1.352.648.198 KM, odredilo je ponudu preduzeća za prodaju u 2016. godini⁵⁰.

⁴⁹ Izvor: Agencija za privatizaciju u Federaciji BiH

⁵⁰ Izvor: Agencija za privatizaciju u Federaciji BiH

Tabela 82: Plan prodaje preduzeća za 2016.godinu

R.B.	Preduzeće	Ukupan kapital (KM)	Državni kapital (KM, %)	Privatni kapital (%)
1.	Energopetrol d.d. Sarajevo	68.661.525	15.188.891 ili 22,12 %	77,88
2.	Energoinvest d.d. Sarajevo	220.721.025	147.897.500 ili 67%	33,00
3.	Aluminij d.d. Mostar	190.110.000	83.648.000 ili 44“	56,00
4.	Remontni zavod d.d. Travnik	5.088.690	2.595.340 ili 51,00 %	49,00
5.	Željezara Zenica d.o.o. Zenica	103.114.199 54.545.165 (bilans 31.12.2012)	54.545.165 ili 100%	0,00
6.	PS Vitezit d.o.o. Vitez	30.891.362	30.891.362 ili 100%	-

13.3. Prijedlog mjera za unapređenje prodaje preduzeća

Neophodno je da Vlada Federacije BiH donese strategiju privatizacije, koja će biti obavezujuća za sve aktere privatizacije u FBiH.

U cilju unapređenja procesa privatizacije urađena je studija “Analiza razloga i uzroka nedovoljnog interesa domaćih i stranih investitora u procesu privatizacije sa prijedlogom mjera za poboljšanje ukupnog ambijenta za ulaganje kroz proces privatizacije u FBiH“, koju je uradio Ekonomski institut iz Sarajeva 2008. godine, po zaključku Vlade Federacije BiH. U zaključnim razmatranjima studije ukazano je, pored ostalog, da je neadekvatna ponuda preduzeća za privatizaciju. Potrebno je preispitivanje privatizacijskog portfolija u saradnji sa resornim ministarstvima, iz razloga što se prodaja pojedinih preduzeća objavljuje po nekoliko puta, a da se nije javio kvalitetan investitor, za razliku od preduzeća za koja eventualno postoji interes, ali Agencija nije u mogućnosti provesti privatizaciju zbog nepostojanja odluka Vlade FBiH o metodu i načinu privatizacije istih.

U saradnji sa resornim ministarstvima, a u cilju osiguranja kvalitetnog privatizacijskog portfolia, pokrenuti inicijativu za prenos ovlasti za upravljanje državnim kapitalom na jedno ministarstvo.

Unapređenje makroekonomskog ambijenta za strane investitore: obezbijediti efikasniju komunikaciju sa investitorima, umanjiti sve prepreke otklanjanjem barijera u kontekstu privatizacije (rješavanje upisanih hipoteka na imovini, sanacija bilansnih pozicija izmirenje obaveza prema povjeriocima, rješavanje pitanja viška zaposlenih itd.).

U cilju rješavanja upisanih zakonskih hipoteka na imovini, na inicijativu Agencije za privatizaciju u Federaciji BiH u saradnji sa resornim ministarstvima i Poreznom upravom organizovati okrugli stol na temu: “Deblokada imovine preduzeća koja su predmet privatizacije“ u cilju što efikasnije privatizacije u FBiH.

Koordiniranim djelovanjem pripreme, promocije i prodaje preduzeća u procesu privatizacije obezbijediti funkcionalnu cjelinu samog procesa privatizacije (pristupiti formiranju projektnih timova za svako preduzeće s različitim profesionalnim iskustvima u zavisnosti od predmeta privatizacije, po potrebi angažovati i vanjske saradnike sa specifičnim iskustvima i znanjima).

Ukoliko Zakon o finansijskoj konsolidaciji ne riješi pitanje upisanih hipoteka potrebno je hitno pristupiti donošenju zakona o dopuni Zakona o Poreznoj upravi Federacije Bosne i Hercegovine, kao i zakona o dopuni Zakona o izvršnom postupku, kojom bi se imovina preduzeća koja su predmet privatizacije uz saglasnost Porezne uprave i ostalih povjerilaca prodavala u skladu sa privatizacijskim propisima.

14. OBRAZOVANJE

Tokom cijelog procesa izrade strategije, preduzeća iz svih sektora su isticala da manjak kvalificiranih radnika ili generalno loše vještine radne snage predstavljaju glavno ograničenje njihovoj sposobnosti širenja poslovanja i povećanja izvoza. Preduzeća moraju razviti svoje kadrove i unaprijediti vještine specifične za poslove koje obavljaju. Rukovodstvo, također, treba unaprijediti kako opće poslovne vještine, tako i one koje su specifične za izvoz. U cilju povećanja izvoza mnoga preduzeća moraju unaprijediti svoje jezičke, prodajne i pregovaračke vještine.

Iako se u nekim sektorima infrastruktura u smislu edukacije poboljšava kroz stručno obrazovanje, činjenica da je obrazovanje podentitetska odgovornost u FBiH i entitetska odgovornost u RS znači da postoji nejednaka raspodjela resursa za edukaciju, kao i različiti nastavni planovi i programi za slične potrebe širom BiH. To je dovelo do konfuzije na tržištu i predstavlja potencijalno ograničenje za pokretljivost radne snage, jer poslodavcima iz različitih dijelova zemlje nije u potpunosti jasno značenje određenih strukovnih ili univerzitetskih kvalifikacija.

Osim toga, finansijska ograničenja, zastarjeli nastavni planovi i programi ili nedostatak opreme ponekad znače i nemogućnost institucija koje pružaju stručnu edukaciju da opreme studente modernim vještinama prilagođenim aktuelnim poslovima raspoloživim na tržištu.

Osim pomenutih ograničenja, iskustvo u BiH i drugdje pokazuje da MSP nisu voljna da potroše novac na edukaciju u drugim ustanovama ili na internu edukaciju, koja se obično smatra kao nešto što je skupo i što podrazumijeva 'slodoban radni dan' prije nego oblikom ulaganja u produktivnost preduzeća. Tako se čak i programi koje finansiraju donatori, a koji su često 'besplatni', ne smatraju baš uvijek produktivnim ulaganjem.

Cilj ovog programa je da se preduzećima pruži podrška pri razvoju vještina i programa razvoja znanja kojima će se pokazati uticaj edukacije i kojima će se pomoći rješavanju najvažnijih nedostataka u smislu vještina radne snage.

14.1. Reforma obrazovnog sistema u skladu sa potrebama privrede

U današnjem vremenu, koje se odlikuje brzim promjenama u nauci i tehnologiji, te na tržištu rada, pojedinac se sreće sa izazovima stalne potrebe za učenjem i promjenama zaposlenja, za koje često nema znanja i vještina. Izabrati profesiju za pojedinca nikad nije bila laka odluka. Spoznaja da pojedinac treba naučiti vještine upravljanja karijerom, koje mu omogućavaju izbor obrazovanja, osposobljavanja, zaposlenja i uspješnog razvoja svoje karijere pokrenula je inicijativu na svim nivoima odlučivanja, od Evropske unije ka nižim nivoima, o potrebi razvoja karijerne orijentacije. Većina vlada zemalja članica EU je poslije 2004. počela intenzivnije razmatrati ulogu službi, centara i drugih organizacija koje u okviru svog djelokruga rada imaju karijernu orijentaciju, čiji cilj je pomoći učenicima, studentima, nezaposlenim i drugim odraslim osobama kod izbora obrazovanja i zanimanja, uspješnog prelaska iz obrazovanja u svijet rada, pronalaska posla, zadržavanja na tržištu rada te razvoja vlastite karijere s ciljem lične i profesionalne afirmacije.

Kako se razvoju djelatnosti karijerne orijentacije u državama članicama Evropske unije počeo davati sve veći značaj, Vijeće Evropske unije je 2004. godine donijelo i prvu rezoluciju o karijernoj orijentaciji, a 2008. godine drugu. Na nivou Evropske unije djelatnost karijerne orijentacije je pozicionirana u okviru cjeloživotnog učenja, a ona obuhvata niz aktivnosti koje trebaju osposobiti građane da u svakom stadiju života identificiraju svoje kompetencije i interese radi donošenja odluka koje se odnose na odabir obrazovanja i obuke, odnosno izbora zanimanja, ali i radi upravljanja vlastitim putevima učenja, razvoja karijere i drugim aspektima života.

Saradnja i koordinacija djelovanja u oblasti karijerne orijentacije u Evropskoj uniji pomaže donosiocima političkih odluka u državama članicama da postignu mnogobrojne zajedničke ciljeve, kao što su:

a) efikasno ulaganje u obrazovanje i osposobljavanje,

b) efikasnost tržišta rada,

c) cjeloživotno učenje,

d) socijalna uključenost,

e) društvena jednakost,

f) privredni razvoj.

Usvajanjem rezolucija o cjeloživotnoj karijernoj orijentaciji, države članice Evropske unije su izrazile opredijeljenost za razvoj, unapređenje djelatnosti karijerne orijentacije i čvršću međusobnu saradnju u ovoj oblasti.

U Bosni i Hercegovini se za naziv ove djelatnosti do sada koristio termin „profesionalna orijentacija“, koji je bio više fokusiran na proces donošenja odluka o izboru škole, fakulteta, programa obuke, odnosno odabiru životnog poziva, a nedovoljno uvažavao cjeloživotnu komponentu ove djelatnosti koja podrazumijeva usmjeravanje i razvoj karijere te lični razvoj tokom cijelog života. U Strategiji će se koristiti termin „karijerna orijentacija“ kako bi se obuhvatili svi aspekti razvoja karijere i ličnog razvoja tokom cijelog života, odnosno sve aktivnosti i usluge koje se provode radi pružanja podrške svakom pojedincu da bude uspješan u donošenju odluka koje se tiču odabira obrazovanja, obuke i zanimanja, ali i upravljanju razvojem karijere i ličnim razvojem.⁵¹

Uvažavajući ulogu koju karijerna orijentacija ima u smislu boljeg usklađivanja obrazovanja i tržišta rada i razvoju ljudskih resursa, te polazeći od potrebe svakog pojedinca da na raspolaganju ima resurse koji će mu pomoći u cjeloživotnom razvoju karijere posebno u trenutnoj nepovoljnoj situaciji na tržištu rada, u Federaciji Bosne i Hercegovine je prepoznat značaj razvoja karijerne orijentacije.⁵²

Jedan od postojećih resursa koji može bez većeg ulaganja pomoći u povećanju kvaliteta bh proizvoda, kao i u kontroli i sprečavanju uvoza loših i štetnih proizvoda, su laboratorije u sastavu univerziteta, instituta i privrednih organizacija. Uključenje u svjetske naučno-istraživačke i tehnološke tokove, unapređenje saradnje na međunarodnom planu u oblasti istraživanja i tehnološkog razvoja, s posebnim akcentom na bolju integraciju u evropski i svjetski istraživački prostor, otvaraju vrata i inovativnosti i konkurentnosti naših proizvoda i usluga, naučnih, tehničkih i tehnoloških dostignuća. Pored stalnog učenja i usavršavanja, učešće u međunarodnim projektima omogućuje osiguravanje dodatnih finansijskih sredstava, podizanje tehnološkog nivoa, prezentaciju naših kadrova, mogućnosti i dostignuća, razmjenu svih vrsta informacija i povećava šansu za veće investiranje stranog kapitala i otvaranje novih pogona i radnih mjesta u Bosni i Hercegovini.

Uspostavljanje sistema obrazovanja koje odgovara na potrebe privrede nemoguće je ako se ne uspostave čvrste veze između poslodavaca, institucija zaduženih za obrazovanje, naučnih institucija u odgovarajućim oblastima i tržišta rada. Ovakve veze se moraju institucionalizovati kako na nacionalnom, tako i na regionalnom i lokalnom nivou. One su neophodne kako bi se obezbedilo da obrazovanje prati potrebe poslodavaca za relevantnim stručnim kompetencijama koje odgovaraju stepenu tehnološkog razvoja industrije. Početni korak je izgradnja Nacionalnog okvira kvalifikacija i sistema kvalifikacija i obrazovanja usaglašenog, kao sa potrebama privrede, tako i sa evropskim ciljevima u oblasti obrazovanja.

14.2. Univerziteti i visokoškolske organizacije

14.2.1. Istraživački centri i istraživačke laboratorije na univerzitetima

⁵¹ Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke: Strateški pravaci razvoja karijerne orijentacije u Federaciji BiH za period 2015 – 2020. godina

⁵² Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke: Strateški pravaci razvoja karijerne orijentacije u Federaciji BiH za period 2015 – 2020. godina

Da bi se intenzivirala suradnja privrede sa fakultetima potrebno je pronaći način za poboljšanje naučnoistraživačke infrastrukture univerzitetskih laboratorija nabavkom nove i savremene istraživačke opreme. Iako su u zadnje vrijeme univerziteti putem austrijskog kredita dobili određenu opremu, ona je nedostatna. Kadrove sa univerziteta potrebno je stimulirati i obavezati na suradnju sa privrednim organizacijama. Zakonom o visokom obrazovanju potrebno je izvršiti integraciju kadrova i istraživačkih kapaciteta na nivou univerziteta i tako osposobiti akademsku zajednicu da se značajnije i organizovanije uključi u projekte koji su od koristi čitavom društvu. Ovo se posebno odnosi na projekte kojima se vrši transfer i razvoj novih tehnologija - tehnologija dvadesetprvog stoljeća, bez kojih nema našeg uspješnijeg uključivanja u svjetske ekonomske trendove.

Rad univerziteta u Federaciji Bosni i Hercegovini

Rad svakog univerziteta treba da počiva na četiri temelja:

1. Edukacija svih stručnih i naučnih stepena (dodiplomski, master i doktorski studij), kao i svi vidovi specijalističkih usavršavanja;
2. Redovno permanentno obrazovanje (cjeloživotno učenje);
3. Naučnoistraživački i razvojni rad i
4. Transfer znanja i novih tehnologija.

Da bi svaki od univerziteta u Bosni i Hercegovini odgovorio navedenim izazovima neophodno je slijedeće:

1. Inovirati i osavremeniti nastavne planove i programe studija shodno tehnološkom progresu u svijetu i potrebama šireg okruženja.
2. Osposobiti logistiku univerziteta (prostorno, kadrovski, laboratorijski, informatički, bibliotečki i materijalno), tako da univerziteti postanu ključna poluga u razvoju zemlje.
3. Osigurati naučnu kondiciju kadrova koji će biti izloženi mjerenu i utjecaju svjetskog znanja, što od njih traži trajno usavršavanje i predstavljanje svojih znanja i radova kroz relevantne časopise i međunarodne skupove, kako bi bili izloženi međunarodnoj javnoj naučnoj kritici i ocjeni.
4. Suradnja sa međunarodnim institucijama i univerzitetima mora postati stalna praksa kroz zajednička istraživanja, nastavno-naučni rad, održavanje međunarodnih skupova, usavršavanje, studentske boravke, razmjenu nastavnika i studenata, itd.
5. Da bi se osnažila i intenzivirala suradnja sa privredom potrebno je pri univerzitetima formirati kompetentne komisije ili centre ili savjete za tehnološki razvoj i suradnju sa privredom. Univerziteti moraju biti generatori ove suradnje.
6. U visokoškolskim organizacijama neophodno je formirati institute, zavode, centre za nove tehnologije, kao i centre za obnovljive izvore energije, za podsticaj naučnoistraživačkog i razvojnog rada, primjenu novih tehnologija, te suradnje sa privredom u cilju otvaranja novih radnih mjesta.
7. Stvarati pretpostavke i uvjete za intenziviranje naučnoistraživačkog rada na univerzitetima, kako bi se stvorila kritična masa istraživača. To se može postići posredstvom naučnoistraživačkih projekata i drugih mjera i aktivnosti menadžmenta univerziteta.
8. Izraditi programe razvoja mladih naučnoistraživačkih kadrova, uz prepoznavanje potrebnih kadrovskih resursa po pojedinim razvojnim područjima.
9. Cjeloživotno ili permanentno obrazovanje u vremenu nove proizvodne filozofije, novih proizvodnih tehnika i tehnologija, posebno informatičkih i komunikacionih tehnologija i transfera znanja, mora postati redovni edukacijski zadatak visokoškolskih organizacija, za što valja pripremiti moderne i suvremene edukacijske planove i programe, koji će biti verificirani od strane kompetentnih stručnjaka i institucija.
10. Ubrzati informatizaciju cjelokupnog nastavno-naučnog procesa na univerzitetima, te inovirati nastavno-naučne programe uvođenjem novih sadržaja iz informatičko-komunikacionih tehnologija. Neophodno je značajno povećati broj kompjutera u odnosu na broj studenata, kako bismo se po tom parametru, u dogledno vrijeme, približili univerzitetima u razvijenim evropskim zemljama.

15. IKT SEKTOR

15.1. Uvod

Prethodnih godina se u Bosni i Hercegovini u nekoliko navrata pokušavavala uraditi analiza IKT industrije u BiH. Jednu od prvih je ponudio dokument “Strategija razvoja informacionog društva u BiH 2004-2009” u pilaru koji nosi naziv “IKT industrija”. Narednu analizu je uradilo udruženje BAIT (udruženje IKT kompanija u BiH) 2007. i 2009. godine. Osim ovih izvještaja, IDC Adriatic svake godine objavljuje godišnji izvještaj o IKT tržištu u BiH.

Svi ovi izvještaji su se susretali sa dva ključna problema i pitanja, a to su:

- Šta je to IKT industrija i koje djelatnosti se ubrajaju u IKT industriju?
- Odakle crpiti relevantne podatke za pojedine kompanije iz IKT industrije?

“Pod IKT industrijom se smatra skup onih kompanija čije sveukupne ili pojednane djelatnosti mogu u užem i širem smislu biti smatrane djelatnostima iz djelokruga informaciono-komunikacionih tehnologija.”

Ovo je moguće najsveobuhvatnija definicija IKT industrije i onoga što se pod nju može svrstati. Obzirom da naš zakon o privrednim društvima daje mogućnost da se kompanija ili obrt registruje za jednu osnovnu (primarnu) i više sporednih djelatnosti, teško je bez potpunog spiska svih registrovanih djelatnosti pojednane kompanije napraviti potpun spisak svih kompanija u F BiH koje se bave IKT kao osnovnom i/ili sporednom djelatnošću.

Što se odgovora na drugo pitanje tiče odlučeno je da se pristupi formi primarnog istraživanja i da se koriste podaci koje nude relevantne institucije na državnom i entitetskom nivou u BiH. To su prije svih ASBiH (Agencija za statistiku BiH), ZSFBiH (Zavod za statistiku F BiH), UIPBiH (Uprava za indirektno oporezivanje BiH), PUFBIH (Porezna uprava Federacije BiH), PURS (Porezna uprava Republike Srpske), APIF (Agencija za posredničke, informatičke i finansijske usluge), RAK (Regulatorna agencija za komunikacije) i Centralna banka.

Tabela koja slijedi “T01 – Lista djelatnosti IKT industrije” daje listu šifri i opis djelatnosti koje smo svrstali u IKT djelatnosti, na način da su podijeljene u tri grupe:

- djelatnosti koje se mogu podvesti pod informacione tehnologije,
- djelatnosti koje se mogu podvesti pod komunikacione tehnologije ili telekomunikacije,
- i djelatnosti koje obuhvataju obje ove navedene grupe i nazvane su informaciono komunikacione tehnologije.

Tabela 83 : Lista IKT djelatnosti,

LISTA DJELATNOSTI IKT INDUSTRIJE		
Informacione tehnologije	Informaciono komunikacione	Komunikacione tehnologije
Područje C PRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA		
26 Proizvodnja računala te elektroničkih i optičkih proizvoda		
26.2 Proizvodnja računala i periferne opreme 26.20 Proizvodnja računala i periferne 26.3 Proizvodnja komunikacijske opreme	26.1 Proizvodnja elektroničkih komponenta i ploča 26.11 Proizvodnja elektroničkih 26.12 Proizvodnja punih elektroničkih ploča 26.8 Proizvodnja magnetskih i optičkih medija 26.80 Proizvodnja magnetskih i optičkih	26.30 Proizvodnja komunikacijske opreme
27 Proizvodnja električne opreme		
	27.3 Proizvodnja žice i elektroinstalacijskog 27.31 Proizvodnja kablova od optičkih 27.32 Proizvodnja ostalih elektroničkih i	
Područje G TRGOVINA NA VELIKO I NA MALO; POPRAVAK MOTORNIM VOZILA I MOTOCIKALA		
46 Trgovina na veliko, osim trgovine motornim vozilima i motociklima		
46.5 Trgovina na veliko informacijsko-komunikacijskom opremom 46.51 Trgovina na veliko računalima, opremom i softverom		46.5 Trgovina na veliko informacijsko-komunikacijskom opremom 46.52 Trgovina na veliko elektroničkim i telekomunikacijskim dijelovima i opremom
47 Trgovina na malo, osim trgovine motornim vozilima i motociklima		
47.4 Trgovina na malo informacijsko-komunikacijskom opremom u specijaliziranim prodavaonicama 47.41 Trgovina na malo računalima, jedinicama i softverom u specijaliziranim prodavaonicama		47.4 Trgovina na malo informacijsko-komunikacijskom opremom u specijaliziranim prodavaonicama 47.42 Trgovina na malo telekomunikacijskom opremom u specijaliziranim prodavaonicama
Područje J INFORMACIJE I KOMUNIKACIJE		
58 Izdavačke djelatnosti	63 Informacijske uslužne djelatnosti	61 Telekomunikacije
58.2 Izdavanje softvera 58.21 Izdavanje 58.29 Izdavanje ostalog softvera	63.1 Obrada podataka, usluge hostinga i djelatnosti povezane s njima; internetski 63.11 Obrada podataka, usluge hostinga i djelatnosti povezane s njima 63.12 Internetski portali	61.1 Djelatnosti žičane telekomunikacije 61.10 Djelatnosti žičane telekomunikacije 61.2 Djelatnosti bežične telekomunikacije 61.20 Djelatnosti bežične telekomunikacije 61.3 Djelatnosti satelitske telekomunikacije 61.30 Djelatnosti satelitske telekomunikacije 61.9 Ostale telekomunikacijske djelatnosti 61.90 Ostale telekomunikacijske djelatnosti
62 Računalno programiranje, savjetovanje i djelatnosti povezane s njima		
62.0 Računalno programiranje, savjetovanje i djelatnosti povezane s njima 62.01 Računalno programiranje 62.02 Savjetovanje u vezi s računalima 62.03 Upravljanje računalnom opremom i sustavom 62.09 Ostale uslužne djelatnosti u vezi s informacijskom tehnologijom i računalima		
Područje N - ADMINISTRATIVNE I POMODNE USLUŽNE DJELATNOSTI		
	77 Djelatnosti iznajmljivanja i davanja u 77.3 Iznajmljivanje i davanje u zakup (leasing) ostalih strojeva, opreme te materijalnih 77.33 Iznajmljivanje i davanje u zakup uredskih strojeva i opreme (uključujući	
PODRUČJE S - OSTALE USLUŽNE DJELATNOSTI		
95 Popravak računara i predmeta za ličnu upotrebu i domaćinstvo		
	95.1 Popravak računara i komunikacijske 95.11 Popravak računara i periferne opreme	

15.2. Analiza IKT industrije u Federaciji BiH

Analiza IKT industrije u FBiH je prvenstveno namijenjena IKT industriji, svim administrativnim cjelinama na raznim nivoima državne administracije (opština, kanton, entitet i BiH u cjelini), te drugim zainteresovanim poslovnim subjektima i pojedincima čiji fokus je IKT industrija. Analiza IKT industrije obezbjeđuje informacije koje su potrebne vladnim agencijama i udruženjima unutar IKT industrije kompanijama za izradu planova, kao i ocjenu uspješnosti realizacije njihovih aktivnosti. Pored ovog segmenta, značajan je potencijal upotrebe podataka iz ove analize u svrhu izrade drugih analiza koje vrše različite strane organizacije, investicijske kuće, predstavništva stranih korporacija u BiH i pojedinačne IKT kompanije. Korisnik ovog izvještaja je u mogućnosti da kreira izvještaj prema vlastitim potrebama birajući unutar IKT grane u jednom od četiri nivoa standardne klasifikacije djelatnosti, administrativnu cjelinu koju će izvještaj obuhvatiti, kao i vrstu kompanija (sve kompanije, mala i srednja preduzeća i velike kompanije).

Analiza IKT industrije daje slijedeće podatke (prema standardnoj klasifikaciji djelatnosti BiH):

- Opšti podaci – o IKT industriji, administrativna jedinica za koju se radi analiza, ukupni prihodi, broj zaposlenih, itd..)
- Konsolidovani industrijski Bilans Uspjeha (KM i %) – Bilans uspjeha svih kompanija u IKT industriji u datoj administrativnoj jedinici izražen u apsolutnim i relativnim vrijednostima.
- Konsolidovani industrijski Bilans Stanja (KM i %) - Bilans stanja svih kompanija u IKT industriji u datoj administrativnoj jedinici izražen u apsolutnim i relativnim vrijednostima.
- Konsolidovani industrijski izvještaj o novčanim tokovima – Izvještaj o novčanim tokovima svih kompanija u IKT industriji u datoj administrativnoj jedinici.

Prikupljeni podaci, gore već opisanom metodologijom, su pokazali da:

- U Federaciji Bosne i Hercegovini je registrovano nešto više od 1.000 (tačnije 1.018) firmi u IKT sektoru, od čega su 933 aktivne (predale završni račun za 2013. godinu) i 453 obrta, od čega 403 aktivna.
- Ove IKT firme su ostvarile obrt od 1.528.483.253 KM u 2011. godini, obrt od 1.610.340.068KM u 2012. godini i obrt od 1.663.918.097 KM u 2013. godini.
- U ovim IKT firmama je bilo zaposleno 9.202 u 2012. i 10.016 u 2013. godini.

Iako IKT industrija nije prepoznata niti u jednom zvaničnom statističkom izvještaju kao zasebna industrijska grana, ovi podaci dovoljno govore za sebe. Ovi podaci govore da IKT sektor u F BiH:

- Da po broju aktivnih IKT firmi učestvuje sa 5% (preciznije 4,8%) u ukupnom broju aktivnih firmi u F BiH.
- Ostvarenim prometom u 2013. godini učestvovao sa skoro 10% (preciznije 9,84%) u BDP (Bruto nacionalni dohodak) F BiH.
- Učestvuje sa skoro 3% (tačnije sa 2,58%) u ukupnom broju zaposlenih u 2013 godini.

Sektor koji zapošljava 3% (većinom visoko školski obrazovanog kadra) od ukupnog broja zaposlenih, sa 5% od ukupnog broja aktivnih firmi i konačno sa 10% učešća u BDP F BiH, definitivno zaslužuje bolji status. Ono što je neophodno je da se IKT firme što bolje organizuju kroz postojeće ili neke nove forme udruživanja.

16. RAZVOJ NOVIH MATERIJALA I TEHNOLOGIJA

Današnji razvoj materijala odvija se primjenom znanstvenih pristupa, interdisciplinarnom suradnjom fundamentalnih i primjenjenih disciplina, kvantitativnih metoda i računala, a ne kao nekad, na osnovi vještina i empirije. Tako su npr. mikrolegirani čelici, čelici povišene čvrstoće i korozijske postojanosti, Ti-legure, Ni i Co-superlegure, poluvodiči, legure s efektom prisjetljivosti oblika, kompozitni materijali, tehnička keramika, intermetalni spojevi i drugi današnji materijali razvijeni znanstvenim istraživanjima.

U pravilu nema više slučajnosti u otkrivanju novih materijala, nego je to posljedica smišljenog i kontinuiranog djelovanja.

Prema nekim tvrdnjama u posljednjih 60-tak godina u primjenu je ušlo toliko vrsta materijala koliko u svim prethodnim stoljećima! Procjene govore da danas raspoložemo s 70 000 do 100 000 različitih vrsta tehničkih materijala.

Pod pojmom „novi materijal“ podrazumijeva se:

- Bitno novi sastav, struktura i svojstva materijala,
- Bitno novi postupak proizvodnje i oblikovanja,

Nova područja primjene u odnosu na “klasične” materijale – relativna je, jer ovisi o znanju korisnika – na primjer: mikrolegirani sitnozrnati čelici povišene čvrstoće ili PH čelici su poznati već 20 do 30 godina, ali su u našoj praksi još relativno nepoznati i izazivaju probleme u primjeni.

Od ideje o novom materijalu do njegove industrijske primjene može proteći barem 10 do 15 godina, a kod složenijih problema i više od 40 godina. Tako se npr. prvi patenti o metalnim pjenama pojavljuju prije skoro 50 godina, a one još nisu komercijalno raširene u primjeni. Zato je važan trenutak pravovremenog uključenja u određenu fazu istraživanja razvoja.

Neke bitne pretpostavke istraživanja i razvoja suvremenih materijala jesu:

- Svjesnost o važnosti materijala (u najrazvijenijim zemljama to nije više problem);
- Vrlo sofisticirana i skupa oprema;
- Visokoobrazovani istraživači;
- Organizacija znanstvenog i istraživačkog rada (mreže institucija, lanac projekata od temeljnih do primjenjenih istraživanja, multidisciplinarni timovi);
- Velika ulaganja (Njemačka oko 380 milijuna EUR/god, Japan i SAD preko 1 milijarde \$ iz državnih fondova).

Unatrag 20-tak godina razvoj materijala odvija se po novom obrascu (*paradigmi*)- "materijali kao vrijednost", a ne po klasičnoj – "materijali kao resurs".

Današnja istraživanja materijala mogu se sažeto karakterizirati sljedećim obilježjima:

- Nove analitičke metode i suvremena instrumentacija za karakterizaciju materijala (npr. tunelni skening mikroskop i sinkrotron) je možda najvažniji pokretač otkrivanja i poboljšanja svojstava na atomarnoj i molekularnoj razini.
- Računalne simulacije omogućuju kreiranje materijala “in situ” uključujući modeliranje promjena strukture i svojstava tijekom procesa oblikovanja.
- Mogućnosti prepoznavanja, slikovnog predočavanja i kvantifikacije strukturnih oblika u nano i mikro svijetu, uz računalno modeliranje, uvode nas u izazovno područje projektiranja materijala željenog sastava, strukture i svojstava, polazeći od atomarne i molekularne razine.
- Materijal se izravno oblikuje u gotovo konačan oblik izratka bez međufaza za dobivanje poluproizvoda u obliku šipki, cijevi, limova i sl. – tzv. “net shape” i “near net shape” postupci;
- Proizvodnja novih materijala usko je povezana s **postupcima** koji bi se uvjetno mogli nazvati “**tehnologijama materijala**”. Radi se o svim onim postupcima tijekom kojih se bitno mijenja sastav i struktura, odnosno formiraju svojstva materijala, a često i ujedno svojstva konačnog proizvoda.

To su npr. klasični postupci lijevanja, postupci oblikovanja praha, lasersko sinteriranje, postupci modificiranja i prevlačenja površina, postupci oblikovanje kompozita itd.

Zahvaljujući navedenim karakteristikama istraživanja, posljednjih 30-tak godina, znanost i inženjerstvo materijala obilježava generiranje novih spoznaja o vezama između sastava, nanostrukture, mikrostrukture te svojstava i ponašanja materijala.

U ovom pregledu se analiziraju neki odabrani pravci razvoja i primjene najvažnijih skupina metalnih i nemetalnih materijala i pripadnih tehnologija, koji služe za izradu industrijskih i uporabnih proizvoda.

Tehnologija je inteligentni miks tehnoloških komponenti postavljen u skladu sa principima naučne zasnovanosti, racionalnosti, efektivnosti, produktivnosti, zaštite čovjekove okoline, energetske i materijalne štedljivosti, itd.⁵³

Ključne komponente tehnologije su resursi koji su neophodni da bi se tehnologija realizovala u praksi:

1. Ljudski resursi u tehnološkim sistemima;
2. Materijali u tehnološkim sistemima;
3. Energija i voda u tehnološkim sistemima;
4. Transport u tehnološkim sistemima;
5. Oprema u tehnološkim sistemima;
6. Tehnološka dokumentacija.

16.1. Ljudski resursi u tehnološkim sistemima

Rad čovjeka je ulazni element tehnoloških sistema. Tehnološke operacije u kojima nastaje nova vrijednost u obliku proizvoda ili usluge se ostvaruju kombinacijom svih neophodnih elemenata (opreme, materijala, energije, projektovane tehnologije i dr.) i čovjekovog rada odgovarajuće stručnosti.

Uloga čovjeka mijenja se sa razvojem tehnologije kroz istoriju, tako da se trošenje čovjekove fizičke energije sve više zamjenjuje radom mašina, a čak se i određene čovjekove intelektualne aktivnosti zamjenjuju novim informacionim tehnologijama.

Visokoobrazovani kadrovi i na do tada nekvalifikovanim poslovima mogu da otkriju neotkrivene rezerve, da ostvare velike uštede, da skrate mnoge radne operacije. Poznat je slučaj iz Njujorka kada je inženjer-tehnolog, stručnjak za sekundarne sirovine, bio postavljen za šefa čistačkih uličnih brigada i kada je otkrio mogućnost korišćenja sekundarnih sirovina na mjestima koja dotle nisu bila kao takva identifikovana.⁵⁴

Uticaj novih tehnologija na promjene u oblasti ljudskih resursa se može posmatrati sa dva aspekta:

- **Makro nivoa** - uticaj na zaposlenost i zapošljavanje u društvu,
- **Mikro nivoa** - uticaj na kvalitet i kvantitet ljudskog rada u konkretnom tehnološkom sistemu.

Nove tehnologije utiču na zaposlenost i zapošljavanje, tako što nastaju novi poslovi i nova radna mjesta, a određeni poslovi i neka zanimanja nestaju. Međutim, i pored toga što nove tehnologije u onim granama i preduzećima gdje se uvode smanjuju broj zaposlenih, nove tehnologije pozitivno utiču na porast zaposlenosti jer se stvaraju nove grane, nove kompanije i novi proizvodi. U nauci preovladava mišljenje da preduzetništvo i nove tehnologije u konačnom uvijek stvaraju više radnih mjesta nego što ih gase. Tu se naročito ističe ogroman značaj sektora usluga koji u razvijenim zemljama angažuje preko 70% radne snage.

Međutim, bitno je istaći da intezivni tehnološki razvoj zahtijeva koncept permanentnog obrazovanja zaposlenih zbog stalnih promjena u tehnologiji. Trajno i neprestano obrazovanje postaje sve više uslov ne samo za obavljanje radnih procesa u preduzeću, već i sastavni dio svakodnevnog života. Od konkretnog tehnološkog sistema i odabrane tehnologije u preduzeću zavise obim i kvalitet zaposlenih.

16.2. Materijali u tehnološkim sistemima

Materijal je jedna od komponenti tehnologije i predstavlja ulazni element tehnološkog procesa. Materijal ima dominantnu ulogu u tehnološkom procesu u kojem trpi transformaciju i pretvara se iz jednog

⁵³ Levi-Jakšić, Maja. Menadžment tehnologije i razvoja. Beograd, Čigoja štampa, 2006, str. 26.

⁵⁴ Stojanović, Radmila. Na putu ka visoko industrijalizovanom socijalizmu. Beograd, Savremena administracija, 1984, str. 18.

oblika u drugi, od nižih u više upotrebne vrijednosti, da bi se na kraju procesa pretvorio u gotov proizvod. Napredak materijala je u tijesnoj vezi sa promjenama i razvojem ostalih komponenti tehnologije: opreme, energije, tehnološke dokumentacije. Ali postoji i povratni uticaj, jer razvoj tehnologije dovodi do usavršavanja i stvaranja novih materijala.

Poznato je da se istorijske etape civilizacije uglavnom razlikuju prema vrsti najviše zastupljenog materijala: kameno doba, bakarno, bronzano i gvozdeno doba.

Od XVIII vijeka, odnosno od industrijske revolucije moguće je izdvojiti tri velike generacije materijala.⁵⁵

- Prva generacija materijala - Karakteristična je po upotrebi gvožđa u cilju proizvodnje mašina alatlika koje postepeno zamjenjuju alate;
- Druga generacija materijala - Karakteristična je po upotrebi čelika i legura i plastičnih masa;
- Treća generacija materijala - Predstavlja revoluciju novih materijala – rijetko zemljište, metalno staklo, superlegure, plazma, superprovodnici, složeni materijali, specijalna vlakna itd.

Materijali se s obzirom na funkciju koju imaju u tehnološkom procesu dijele na:

- Osnovne materijale - Materijali koji u tehnološkom procesu trpe promjene i neposredno su ugrađeni u sastav izlaznog proizvoda.

Osnovni materijali koji ulaze u sastav gotovog proizvoda različiti su u zavisnosti od stepena njihove obrade:

- a) Sirovine,
- b) Materijali,
- c) Poluproizvodi i
- d) Gotovi proizvodi.

- Pomoćne materijale - Pomažu nesmetano odvijanje tehnološkog procesa.

Naravno, čvrstih podjela nema i nemoguće su, jer jedan materijal može u jednom tehnološkom procesu da bude osnovni, a u drugom tehnološkom pomoćni. Npr. drvo je u proizvodnji namještaja i granevinske stolarije osnovni materijal, a u proizvodnji cementa i cigle pomoćni, jer se od drveta prave palete za transport.

Bosna i Hercegovina, odnosno Federacija Bosne i Hercegovine je gotovo potpuno uvozno ovisna o materijalima za potrebe industrijske proizvodnje. Skroman je asortiman vlastite proizvodnje čeličnih cijevi i aluminija i njegovih legura, te nekih vrsta polimera. Značajni siroviniski potencijali i široko polje upotrebe postoje u proizvodnji anorganskih nemetalnih materijala – nove vrste betona, stakla, tehničke keramike i naročito kod proizvoda od drva.

Stoga je brzo i ciljano praćenje razvoja novih materijala osnova za uključanje u globalnu proizvodnju, naročito preko malih i srednjih poduzeća koja mogu najbrže usvajati ta saznanja i lako se prilagođavati promjenama.

Smatramo da se za nova preduzeća u Federaciji BiH otvaraju mogućnosti na sljedećim područjima bavljenja materijalima:

1. Razvoj, ispitivanje i proizvodnja polimera i naročito njihovih kompozita. Na ovom području je moguća kooperacija s inozemnim proizvođačima vozila, zrakoplova, malih brzih brodova, sportskih naprava i sl., uz relativno mala ulaganja u opremu;
2. Proširenje asortimana vrsta aluminijskih legura i poluproizvoda uvođenjem novih proizvodnih postupaka. Širenje tržišta je moguće u automobilske industriji, gradnji brodova, graditeljstvu, industriji ambalaže itd.
3. Usvajanje i primjena suvremenih postupaka za modificiranje i prevlačenje površina kojima se povisuje trajnost dijelova. Izuzetne su mogućnosti suradnje s automobilske industrijom, industrijom nafte i plina, poljoprivrednih, građevinskih i rudarskih strojeva, proizvodnje medicinskih pomagala i implantata;

⁵⁵ Levi-Jakšić, Maja. Menadžment tehnologije i razvoja. Beograd, Čigoja štampa, 2006, str 326

4. Razvoj, ispitivanje i proizvodnja anorganskih nemetalnih materijala, posebno za potrebe domaćeg graditeljstva;
5. Veće iskorištenje drva kao konstrukcijskog materijala preradom i oplemenjivanjem u proizvode višeg stupnja oblikovanja i obrade, kao i drugih prirodnih obnovljivih materijala – npr. biljnih vlakana, dlake, vune.
6. Uvođenje novih postupaka za oblikovanje dijelova na gotovo konačan oblik;
7. Računalno modeliranje i simulacije u razvoju i primjeni materijala i pripadnih tehnologija;
8. Smišljeno recikliranje materijala i obnavljanje proizvoda, ali i razvoj procesa i opreme za recikliranje materijala.

Preduvjet za brzo uvođenje navedenih materijala i tehnologija u mala i srednja poduzeća je formiranje mreže centara za prijenos znanja, za uvođenje tehnologija i permanentno obrazovanje. Ovi bi centri trebali biti vezani s fakultetima i postojećim centrima za transfer tehnologija, te opremljeni najsuvremnijom opremom i postupcima za istraživanja, uvođenje postupaka u praksu i vježbanje korisnika.

17. KONKURENTNOST

Konkurentnost se definira kao skup institucija, politika i faktora koji utiču na nivo produktivnosti neke zemlje. Nivo produktivnosti, sa druge strane predstavlja nivo napretka koju neka ekonomija može doseći. Nivo produktivnosti također određuje stope povrata investicija koje i jesu temeljni pokretači ekonomskog razvoja. Drugim riječima, više konkurentna ekonomija je ona koja će vjerovatno brže rasti u budućnosti.

Razlikuju se makroekonomski i mikroekonomski pristup konkurentnosti. Makroekonomski pristup je u rukama vlada i uglavnom je fokusiran na makroekonomsku stabilnost, ekonomski rast i funkcioniranje tržišta, odnosno monetarno-kreditnu sferu, poreski sistem, vanjsku trgovinu i devizni režim i ostale oblasti makroekonomskih politika, koje podjednako utiču na položaj i konkurentnost svih sektora u privredi.

Mikroekonomska konkurentnost, s druge strane, je ključni uvjet za ostvarenje ekonomskih i socijalnih ciljeva – veći rast bruto domaćeg proizvoda (BDP), rast zaposlenosti, veći izvoz, veće plaće. Konkurentnost poslovnog sektora pokazuje kapacitet stvaranja novog dohotka i sposobnost kompanija da iskoriste te potencijale dohotka adekvatnim strategijama i operacijama na tržištu i prevedu to u veće profite i veću tržišnu vrijednost kompanija, veće investicije, veću zaposlenost, veće plaće, inovacije i druge poslovne performanse.

Metalni sektor u novom konceptu ekonomskog razvoja ima izvanredno povoljno mjesto. Radi se o svojevrsnom konceptu reindustrijalizacije koji znači šanse za nove inovativne industrije koje podržavaju razvoj elektroenergetike, javnih investicija, energetske efikasnosti, zelenih tehnologija i ostalih proizvodnji.

Razlog zašto se bavimo pitanjem konkurentnosti metalnog sektora u Bosni i Hercegovini je vjerovanje da metalni sektor ima već sad, a može imati mnogo više u budućnosti, razvijenu konkurentnost na međunarodnom tržištu.

Kao što je već ranije utvrđeno, metalni i elektro sektor ima najveći udio u ukupnom izvozu Federacije BiH (više od 30%). Međutim, ovaj izvoz se uglavnom sastoji od proizvoda sa nižom dodanom vrijednosti kao što su bazni metali, proizvodi od metala (izuzev mašina i opreme) i drugi resursno i radno intenzivni proizvodi, što se vidi iz relativno slabog učešća bruto dodane vrijednosti ovog sektora u BDP-u FBiH (oko 3,5%).

Preduzeća navode da su njihove glavne slabosti zastarjelost tehnologije, slaba produktivnost u odnosu na zaposlenu radnu snagu, razvoj proizvoda i dizajn. Osim toga, nivo inovacijskih aktivnosti kod preduzeća je prilično nizak. To se odražava u malom udjelu naprednih tehnologija u prodanoj proizvodnji.

Slaba inovaciona aktivnost među preduzećima u BiH, naročito među MSP-ima, rezultat je prije svega nedostatka pristupa kapitalu. Inovacioni poduhvati su opterećeni znatnim rizikom od neuspjeha, koji umanjuje šanse za dobijanje bankovnih kredita kao izvora za finansiranje ulaganja. Osim toga, tradicija saradnje između institucija znanja (univerziteta, organizacija za istraživanje i razvoj) je ograničena. To je dodatno pogoršano činjenicom da u zemlji ne postoji dosljedne infrastrukture za podršku inovacijama.

Anketna istraživanja sprovedena u tranzicijskim zemljama centralne Evrope pokazuju da preduzeća navode pretežno tri strateška cilja kao najznačajnija za povećanje konkurentnosti.

To su:

- poboljšanje kvalifikacijske strukture zaposlenih,
- redukovanje troškova poslovanja,
- poboljšanje kvaliteta proizvoda.

Svi oni se mogu razumjeti kao ključne pretpostavke za dostizanje konkurentske prednosti na decentralizovanom međunarodnom tržištu.

Polazeći od toga da se bruto troškovi rada mogu kompenzirati isključivo većom produktivnošću, ekonomska politika mora favorizovati sve one procese i radnje koji doprinose povećanju obima proizvodnje po zaposlenom.

Problem gubitka konkurentnosti nastaje tamo gde rast troškova nije amortizovan povećanom produktivnošću. Necjenovni faktori konkurentnosti, kao što su: kvalitet, dizajn, rokovi isporuke, servisna služba, atesti i međunarodne oznake kvaliteta i dr., mogu biti presudni za povećanje izvoza, ali sami po sebi ne mogu amortizovati visoke relativne troškove.

Sa stanovišta pojedinačnih preduzeća, moguće su dvije ključne orijentacije u politici povećanja konkurentnosti: sniženje troškova i/ili ponuda diferenciranih proizvoda (usluga). U oba slučaja je potrebna savremena tehnološka baza te odgovarajuće systemske, odnosno makroekonomske pretpostavke – stabilnost cijena i kursa, funkcionalna pravna zaštita, efikasan finansijski sistem i dr.

Transparentnost tržišta, uvođenje savremene tehnologije te organizacije rada, proizvodnih procesa, menadžmenta, koordinacija mjera ekonomske politike na svim nivoima, sve to je potrebno aktivirati istovremeno. Tek kada budu osigurani uslovi za efikasno funkcionisanje tržišta, čvrsta i nekompromisna pravna zaštita poslovanja, inovativni menadžment i savremena tehnološka baza moći će se sprovesti transformacija privrede i obezbijediti njena stalna konkurentnost i na tome zasnovan trajni privredni rast.

Baza koja treba da obezbijedi trajni razvoj u uslovima djelovanja konkurentnog tržišta je tehnologija. Za razvoj novih tehnologija je, kako to pokazuje praksa u industriji zemalja Evropske unije, potrebno u prosjeku 7 – 8 hiljada eura investicionih ulaganja godišnje po zaposlenom (zahvaljujući čemu prosječni radnik ostvaruje oko 80 hiljada eura novododate vrijednosti godišnje, a u tehnološki naprednim sektorima ta je brojka višestruko veća). U Federaciji BiH ova ulaganja su, bez sumnje, osjetno manja, što odslikava tehnološko, a time i razvojno zaostajanje. Upravo zbog tehnološkog zaostajanja i činjenice da zemlja ne raspolaže sa dovoljno sopstvene akumulacije kojom bi finansirala uvođenje savremene opreme i znanja, potrebne su inostrane investicije, među kojima strane direktne investicije (FDI) predstavljaju najpovoljniji oblik, jer se njima ne uvozi samo materijalna oprema, nego i novi tehnološki postupci, savremeni menadžment, obezbeđuje izvozno tržište i omogućava dokvalifikacija radne snage.

Da bi se izgradila baza za jačanje konkurentske sposobnosti metalnog i elektro sektora i osigurali njeni pozitivni efekti na ekonomski rast i zaposlenost, treba djelovati u slijedećim pravcima:

- 1) Federacija BiH mora djelovati u pravcu prebacivanja dijela marginalnog poreskog opterećenja sa radne snage i kapitala na oporezivanje nepokretne imovine i potrošnje, te više opteretiti upotrebu prirodnih resursa.
- 2) Treba podsticati industrijsku kooperaciju sa zemljama u okruženju i ostvariti funkcionalnu povezanost između nekada povezanih preduzeća (formiranje strateških alijansi). Ovo je od naročitog značaja u razvijanju proizvodnje, koja zahteva ekološku zaštitu, koju po pravilu ne može izvesti jedno lokalizovano preduzeće, već isključivo regionalno povezane proizvodne jedinice.
- 3) Pomoći preduzećima da razviju proizvode sa većom dodanom vrijednosti kroz pružanje ciljane podrške usmjerene na inovacije, istraživanja i razvoj. Neposredna finansijska podrška Vlade treba da zavisi, ne od vrste preduzeća, broja zaposlenih u njima ili od njihove kapitalne intenzivnosti, nego od dodane vrijednosti koju ova mogu potencijalno ostvariti.
- 4) Treba dati prioritet razvoju klastera (clusters) konkurentnih poddjelatnosti u cilju jačanja regionalnih prednosti. Osnovna pretpostavka uspješnog nastupa na međunarodnom tržištu je klasterizacija malih i srednjih preduzeća iz sektora metaloprerađivačke industrije. Samo u slučaju osmišljene klasterizacije moguće je dobijanje proizvoda koji po kvalitetu i rokovima isporuke mogu zadovoljiti uslove koje postavlja svjetsko tržište, odnosno strani strateški partner. Dobar primjer za to može poslužiti inicijativa za klasterizaciju proizvođača autodijelova u BiH u kojem se nastoje povezati metalska proizvodna preduzeća, trgovinska preduzeća, banke, marketinške kuće i izvoznici.

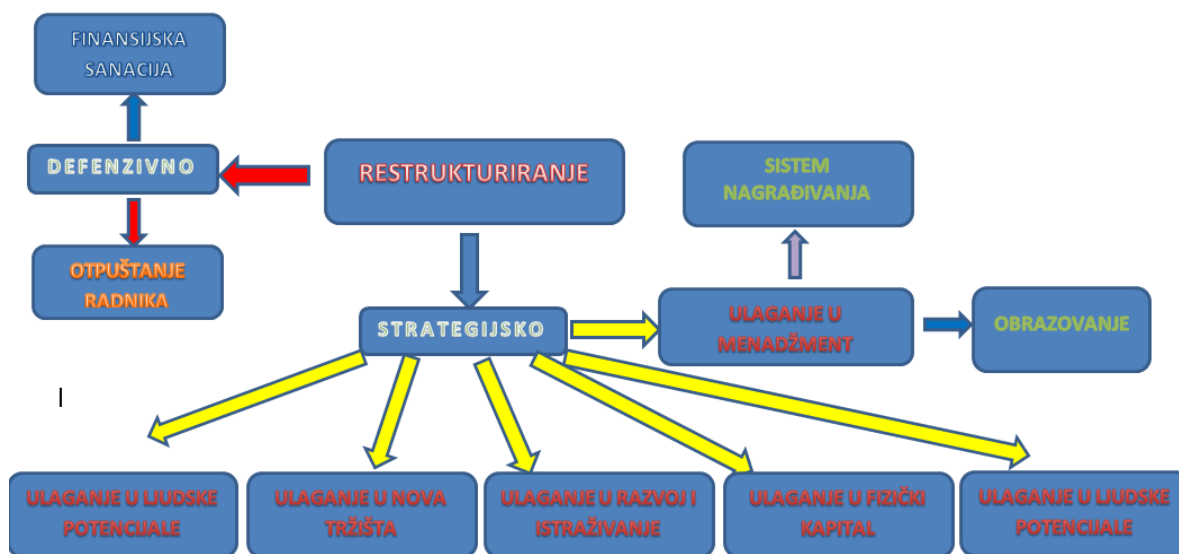
18. RESRUKTURIRANJE

Restrukturiranje podrazumijeva sveobuhvatne zahvate na promjeni strukture i uvođenju novih tehnologija, kao i novih investicijskih ciklusa. Također podrazumijeva promjene u strukturnim elementima sustava upravljanja i širok sklop programa i aktivnosti kojima je osnovni cilj povećanje efikasnosti organizacije kao cjeline.

Pod restrukturiranjem se najprije razumijevao proces raznih promjena vlasničke strukture (spajanje, pripajanje, otkupi, prodaje, integracije), a u kasnijoj fazi ovaj pojam osim vlasničkog, podrazumijeva i organizacijsko, tehnološko i tržišno sređivanje organizacije, njezinih poslovnih aktivnosti i portfelja. To je, dakle, permanentan proces različitih poboljšanja i transformacije postojećih struktura i stalno inoviranje metoda i tehnika upravljanja organizacijom i njezinim poslovanjem.

Restrukturiranje⁵⁶ je proces provedbe velikih promjena u organizacijskoj strukturi koje često uključuju smanjivanje broja menadžerskih razina i promjenu komponenti organizacije premještanjem i eksternalizacijom nekih aktivnosti ili funkcija i vrlo često smanjivanjem broja zaposlenih. Sastavni i bitan dio tog procesa je smanjivanje dubine i širine organizacije poznato kao downsizing. To podrazumijeva znatno reduciranje slojeva i veličine srednjeg menadžmenta, širenja raspona kontrole i općenito smanjenje broja radnika. Dobro provedenim procesom restrukturiranja organizacije postaju „uže“ i „pliće“ i oslobađaju se svega suvišnog što usporava reagiranje na brze promjene u okruženju te se koncentriraju na ono u čemu su najbolje. Proces restrukturiranja mora biti strateški vođen kao projekt i biti sastavni dio šire vizije sveukupnih promjena. U načelu, razlikuju se dvije vrste restrukturiranja: defenzivno i stratejsko restrukturiranje.

Grafikon 8: Konceptualni model restrukturiranja⁵⁶

Defenzivno restrukturiranje temelji se na dvije aktivnosti:

- 1) smanjenju broja radnika otpuštanjem i
- 2) financijskoj sanaciji.

Za ovaj je pristup karakteristično:

- provodi se u uvjetima lošeg poslovanja,
- analiza stanja nije napravljena temeljito,
- nisu sagledani stvarni uzroci postojećih problema,

⁵⁶ Fikreta Bahtijarević Šiber i Pere Sikavica, *Leksikon menadžmenta*, Masmedia, Zagreb, 2001, str. 498-499

- proces restrukturiranja kraće traje,
- provodi se na brzinu,
- radi se o djelomičnom restrukturiranju,
- pozitivni učinci mogu biti uglavnom kratkoročni.

Strategijsko restrukturiranje složenije je i temelji se na dvije grupe složenih aktivnosti:

- 1) aktivnosti vezane za upravljanje ljudskim potencijalima i
- 2) aktivnosti vezane uz ulaganje u: imovinu, znanje, proizvode i usluge, razvoj i nova tržišta.

Za ovaj je pristup karakteristično:

- provodi se i u uvjetima kad organizacija dobro posluje,
- provodi se nakon temeljite analize stanja,
- sagledani su svi uzroci postojećih problema,
- proces restrukturiranja dulje traje,
- provodi se bez vremenskog pritiska,
- uglavnom se radi o potpunom restrukturiranju,
- pozitivni učinci ne postižu se odmah, ali dugoročno su pozitivni.⁵⁷

18.1. Ciljevi restrukturiranja

„Prije no što pristupi procesu restrukturiranja poduzeće mora definirati ciljeve koje njime želi ostvariti. ...

Mogući ciljevi mogu biti: sređivanje poduzeća prije privatizacije, reorganizacija radi lakše prodaje dijelova poduzeća, priprema poduzeća za kotiranje na burzi, razdruživanje i poboljšanje debt/equity odnosa, povećanje ukupne efikasnosti kapitala, promjena tržišne strategije, rekonstrukcija i poboljšanje tehnološke pozicije ili drugi. Prema izabranom cilju ili grupi ciljeva, postavlja se i strategija restrukturiranja. Sama strategija izrađuje se nakon ozbiljne analize postojećeg stanja, procjene jakih i slabih strana poduzeća i izbora odgovarajućih ciljeva.

Strategija definira ciljeve restrukturiranja, metode njihova ostvarivanja i, dakako, potrebno vrijeme. Kada je riječ o vremenu, procjenjuje se da je za provođenje temeljitog restrukturiranja velikim poduzećima potrebno od tri do pet godina.“⁵⁸

Organizacija treba postaviti glavni cilj, opće ciljeve i pojedinačne ciljeve restrukturiranja. Glavni cilj strategijskog sveobuhvatnog restrukturiranja može biti povećanje efikasnosti kapitala i organizacije kao cjeline, kroz redizajn sustava upravljanja, uvođenjem novih tehnologija kao i pokretanje novog investicijskog ciklusa. Time se želi povećati stupanj konkurentnosti organizacije i repozicionirati ju na globalnom tržištu u novonastalim uvjetima, što dugoročno treba osigurati razvojni kontinuitet.

Kao opći ciljevi restrukturiranja mogu se navesti:

- izraditi analizu postojećeg stanja strukturnih elemenata sustava upravljanja,
- identificirati neefikasne poslovne programe i procese te dijelove organizacije,
- poboljšati postojeći organizacijski ustroj,
- provesti outsourcing djelatnosti i poslova za koje nije nužno da ih obavlja organizacija ili je racionalnije da ih obavlja netko izvan organizacije,
- poboljšati, inovirati, optimizirati ili provesti redizajn poslovnih procesa u slučajevima kada je to potrebno,
- osposobiti menadžment i radnike za upravljanje sustavom kvalitete,
- osigurati potrebna sredstva za realizaciju projekta restrukturiranja organizacije,
- izvršiti reviziju ovlasti i odgovornosti menadžera svih razina,
- smanjiti učešće cijene rada u ukupnim troškovima,
- utvrditi i ukinuti neperspektivna radna mjesta,

⁵⁷ Fikreta Bahtijarević Šiber i Pere Sikavica, *Leksikon menadžmenta*, Masmedia, Zagreb, 2001, str. 498-499

⁵⁸ Žarko Primorac, „Financijsko restrukturiranje poduzeća,“ *Informator*, Broj 4261, Zagreb, 1995, str. 1-3

- utvrditi u kojim organizacijskim jedinicama i na kojim radnim mjestima postoji višak broja radnika i kvantificirati ga,
- informirati sve zainteresirane strane o prednostima i zadacima projekta restrukturiranja,
- planski povećavati stupanj motivacije menadžmenta i ostalih zaposlenih za provedbu kontinuiranog poboljšanja sustava upravljanja.

Kao pojedinačni ciljevi restrukturiranja mogu se navesti:

- u području odgovornosti ostvarivati glavni cilj i opće ciljeve,
- utvrditi prioritet ciljeva u području svoje odgovornosti, u cilju realizacije projekta,
- utvrditi obvezu i odgovornost svakog menadžera bilo koje razine za provedbu projekta,
- uspostaviti praćenje i kontrolu ostvarivanja ciljeva iz projekta,
- uskladiti opće i pojedinačne ciljeve projekta.

18.2. Stečajni postupci i likvidacije

Stečaj je jedna vrsta izvršnog postupka, ali ne nad pojedinim dijelovima imovine nekog dužnika već nad njegovom cjelokupnom imovinom. Kako unovčavanje imovine i izmirivanje obaveza prema povjeriocima traje, obično, duže vrijeme, stečaj nije jednokratna već, obično, kontinuiran i dugotrajniji proces.

Za razliku od nekih likvidacija privrednih društava, stečaj nije dobrovoljan, a cilj stečaja je ravnomjerno namirenje povjerilaca, jer samo otvaranje stečaja znači da nema ili neće biti dovoljno novca da se svi povjerioci namire u punom iznosu njihovih potraživanja.

Stečaj je u BiH regulisan Zakonom o stečajnom postupku FBiH („Službene novine Federacije BiH“, br. 29/03, 32/04 i 42/06) i Zakonom o stečajnom postupku RS.

18.2.1. Stečajni postupci u Federaciji BiH

Nakon što je u poslijeratnoj praksi u BiH prepoznata važnost instituta stečaja zbog nagomilanih ekonomskih, pravnih i svih drugih problema u preduzećima (privrednim društvima), vrlo brzo se došlo do zaključka da postojeći zakoni u entitetima ne mogu zadovoljiti ciljeve koji se pred institutom stečaja postavljaju.

Zbog toga se 2002. godine pristupilo izradi i donošenju novog zakona o stečajnom postupku koji bi na nov način rješavao stare probleme insolventnosti pojedinih pravnih subjekata i postojanje dugova u preduzećima. Krajem 2002. godine donesen je novi Zakon o stečaju u BiH (na nivou entiteta). Primjena novog Zakona o stečajnom postupku je počela 2003. g., u oba entiteta (u Republici Srpskoj: 1. 1. 2003.g., a u Federaciji BiH: 1. 7. 2003.g.).

U FBiH ima oko 140 stečajnih upravnika, a između 300 i 350 otvorenih stečajnih postupaka. Neki od njih traju i po sedam godina zbog sporog sudskog rešavanja imovinsko-pravnih odnosa, pa se dešava da jedan upravnik vodi i po tri stečaja. Pored toga, veliki problemi nastaju zbog sudskih sporova. Naime, ima slučajeva da se u nekom malom preduzeću čija je stečajna masa recimo 100.000 KM, stečaj dovede do kraja, a onda se pokrene neki sudski spor vredan četiri ili pet hiljada KM.

Prema informaciji Visokog sudskog i tužilačkog vijeća BiH broj: 06-08-5-374-2/2016 od 11.02.2016. godine, dobijeni su podaci o riješenim predmetima stečaja i likvidacije u općinskim sudovima u Federaciji BiH u periodu 2011.-2015. godina⁵⁹ kako slijedi:

⁵⁹ Informacija VSTV BiH:Dopis broj: 06-08-5-374-2/2016 od 11.02.2016. godine

Tabela 84: Vrsta predmeta LIKVIDACIJA

OPĆINSKI SUD	GODINA				
	2011	2012	2013	2014	2015
OPĆINSKI SUD U BIHAĆU	127	63	88	101	154
OPĆINSKI SUD U GORAŽDU	13	13	23	16	11
OPĆINSKI SUD U LIVNU	65	44	78	55	53
OPĆINSKI SUD U MOSTARU	93	147	111	118	114
OPĆINSKI SUD U ORAŠJU	35	41	50	26	23
OPĆINSKI SUD U SARAJEVU	204	284	261	300	338
OPĆINSKI SUD U TRAVNIKU	83	93	78	71	80
OPĆINSKI SUD U TUZLI	201	173	274	257	248
OPĆINSKI SUD U ZENICI	103	98	145	193	198
OPĆINSKI SUD U ŠIROKOM BRIJEGU	52	55	60	62	99
U K U P N O	976	1011	1168	1199	1318

Tabela 85: Vrsta predmeta STEČAJ

OPĆINSKI SUD	GODINA				
	2011	2012	2013	2014	2015
OPĆINSKI SUD U BIHAĆU	34	45	75	75	55
OPĆINSKI SUD U GORAŽDU	1	2	13	11	6
OPĆINSKI SUD U LIVNU	28	43	4	8	6
OPĆINSKI SUD U MOSTARU	10	8	41	58	71
OPĆINSKI SUD U ORAŠJU	20	38	13	9	11
OPĆINSKI SUD U SARAJEVU	10	21	39	49	60
OPĆINSKI SUD U TRAVNIKU	43	51	20	35	25
OPĆINSKI SUD U TUZLI	38	54	60	60	67
OPĆINSKI SUD U ZENICI	6	9	57	98	105
OPĆINSKI SUD U ŠIROKOM BRIJEGU	34	45	4	8	11
U K U P N O	190	271	326	411	417

Zakon o stečajnom postupku koji je u upotrebi u BiH od 2003. ima, prije svega, naglasak na slijedećem:

- Stečajni postupak je hitan (član 9. st. 2.) s obzirom da se u jednom postupku rješavaju odnosi velikog broja učesnika (povjerilaca);
- Teret vođenja stečajnog postupka sada je ravnomjerno raspoređen između tri ključna organa tog postupka:
 - Stečajnog sudije, koji nadzire stečajnog upravnika, te upravlja stečajnim postupkom;
 - Stečajnog upravnika, koji je operativni organ postupka, odgovoran za stanje i upravljanje stečajnom masom, utvrđivanje obaveza stečajnog dužnika i raspodjelu unovčene imovine stečajnog dužnika;
 - Skupštine povjerilaca, kao najvišeg organa povjerilaca stečajnog dužnika, koji ima odlučujuću ulogu u određivanju pravca odvijanja stečajnog postupka (unovčavanje imovine ili reorganizacija stečajnog dužnika). Odbor povjerilaca jeste samo fakultativni organ stečajnog postupka, o čijem postojanju odlučuje skupština povjerilaca.
- Uvedena je mogućnost reorganizacije stečajnog dužnika, kao modaliteta okončanja stečajnog postupka. Zasiurno se ovdje radi o najvećoj promjeni stečajnog prava u nas, za čije je jasno definisanje trebalo dosta prakse i vremena.

18.2.2. Dužina trajanja stečajnog postupka

Stečajni postupci u BiH traju veoma dugo, u prosjeku od 1 do 3 i više godina. Mnogo je razloga koji uslovljavaju dugo trajanje stečajnog postupka:

- Stečajni postupci se u velikom broju slučajeva pokreću prekasno, kad je dužnik više godina nelikvidan, računi blokirani, imovina obezvrijeđena, kad su obaveze višestruko narasle prema povjeriocima, urušeni sistemi upravljanja, izgubljeno tržište itd.
- Zbog nerješениh imovnsko-pravnih pitanja u vezi sa imovinom stečajnog dužnika, kad se otvori stečajni postupak, pokreću se brojne parnice na sudovima u vezi s tim. Ti postupci proistekli iz stečaja traju uglavnom dugo (1 – 3 – 5 i više godina), prije svega zbog ograničenih kapaciteta sudova, kao i zbog slabosti u radu pravosudnog sistema.
- U cilju bržeg rješavanja tih predmeta koji su proistekli iz stečaja, VSTVBIH je donijelo set zaključaka kojim su sudovi obavezani da te predmete (parnice) proistekle iz stečajnog postupka uzimaju prioriteto u rad, kako bi se na taj način skratilo vrijeme trajanja stečajnih postupaka.

18.2.2.1. Pokretanje stečajnog postupka

Stečajni postupak najčešće pokreću likvidacioni upravnici po službenoj dužnosti kada se utvrdi da se u postupku likvidacije preduzeća ne mogu izmiriti sve obaveze, zatim povjerioci (dobavljači, radnici, banke i drugi) i na kraju u manjem broju poslovodni organi i vlasnici preduzeća.

18.2.2.2. Zahtjevi vlasnika kapitala u stečajevima

Zahtjevi vlasnika kapitala (koji rijetko pokreću stečajne postupke) su uglavnom usmjereni na zatvaranje preduzeća kroz stečajni postupak, te brisanje iz registra privrednih društava.

18.2.2.3. Zahtjevi povjerilaca

Povjerioci koji pokrenu stečajni postupak očekuju da budu namireni:

- iz sredstava dobijenih rasprodajom imovine stečajnog dužnika ili
- reorganizacijom društva koje nastavlja djelatnost kao sanirana kompanija ili novoosnovana kompanija koja u svom budućem poslovanju izmiruje obaveze prema povjeriocima stečajnog dužnika, u skladu sa usvojenim stečajnim planom reorganizacije.

18.2.3. Komentari i mišljenja Udruženja stečajnih upravnika BiH

Zakon o stečajnom postupku koji se primjenjuje od 2003. godine u BiH je relativno dobar Zakon (urađen po uzoru na insolventni zakon Njemačke), iako ima određenih nepreciznosti i nedorečenosti. Međutim, prisutni problemi i slabosti u functionisanju organa i institucija u sektorima: pravosuđa, privrede i finansija, značajno su uticali na efikasnu primjenu Zakona o stečajnom postupku u BiH. Stečajni postupci se pokreću neblagovremeno. Stečajni sudovi nisu dovoljno efikasni zbog nerazvijenih kapaciteta i zbog predugog trajanja sudskih postupaka koji proističu iz stečaja (parnice). Stručna edukacija stečajnih sudija i stečajnih upravnika nije na potrebnom nivou. Organi izvršne vlasti na svim nivoima se uglavnom neodgovorno odnose prema sistemskom rješavanju problema u privrednom i finansijskom sektoru. Rijetki su slučajevi da organi izvršne vlasti pruže adekvatnu pomoć u procesu reorganiziranja privrednih društava kroz stečajni postupak. Zbog navedenog, dosadašnji naponi USUBIH i drugih relevantnih organizacija iz nevladinog i vladinog sektora da se stečajna praksa u BiH kontinuirano unapređuje, daju skromne rezultate. Zato je nužno pokrenuti korjenite reforme u navedenim društvenim sektorima, te u postupku harmonizacije zakonodavstva BiH sa legislativom EU, pristupiti donošenju seta novih zakona koji regulišu privrednu i finansijsku djelatnost u BiH.

18.2.4. Problemi u primjeni zakona

Svi relevantni faktori u oblasti stečaja slažu se da je problem kašnjenja u pokretanju stečajnog postupka nesolventnih dužnika glavni faktor malog broja preduzeća koja bi se mogla restrukturirati i niskog nivoa povrata sredstava povjeriocima. Zbog toga je nužno pravnu osnovu za blagovremeno pokretanje stečajnog postupka detaljno razraditi i definisati u novom zakonskom rješenju. Treba regulisati tužbeni zahtjev protiv dužnika, uključujući materijalne i krivične optužnice za odgovorne, kao što su direktori i članovi odbora, koji znaju da je preduzeće nesolventno, ali ne pokreću stečaj i tako mogu nanijeti štetu interesima povjerilaca. Takođe, potrebno je uvođenje relevantnih promjena u svim ekonomskim zakonima, kao što je zakon o privrednim društvima, zakon o porezu, zakon o bankama i td, kako bi se uskladili sa predloženim promjenama u ZSP ili sa novim ZSP koji će se vjerovatno donijeti ove godine. Obrazovanje i obuku za stečajne upravnike i stečajne sudije treba osavremeniti i kontinuirano provoditi. Potrebno je izvršiti promjene u zakonima FBiH i RS kako bi se poreskim upravama dala aktivna legitimnost u stečajnom postupku, tako da bi one odlučivale o pokretanju stečajnog postupka, konverziji duga u dionice u postupcima reorganizacije itd. U sadašnjoj situaciji Poresku upravu zastupa Kancelarija javnog pravobranioca (koji pokriva sve aspekte javnog interesa vlada u entitetima).

18.3. Mišljenja i prijedlozi za implementaciju stečaju u smislu konsolidacije poslovanja privrednih društava

- Stečaj je po svojoj prirodi i zakonskim propisima hitan da bi se očuvala vrijednost stečajne mase i zaštitili interesi povjerilaca koji se naplaćuju iz tih sredstava.
- Prema provedenim istraživanjima USUBIH i Svjetske banke, prosječan stečajni postupak u BiH traje duže od tri godine.
- Većina stečajeva (75%) koji su do sada provedena u BiH nije pokrenuto u zakonskom roku od 60 dana od nastanka platežne nesposobnosti. Polovina stečajnih dužnika je bilo platežno nesposobno duže od dvije godine, a kod trećine period platežne nesposobnosti je trajao duže od četiri godine (prije otvaranja stečajnog postupka).
- Odugovlačenje pokretanja stečajnog postupka i čekanje „boljih vremena“ često vodi u još veće probleme i uvećavanje dugova. Posljedica je smanjenje vrijednosti stečajne mase i šansi da se namire povjerioci i radnici.
- Više od polovine okončanih stečajnih postupaka je zaključeno zbog nedostatka i nedovoljnosti stečajne mase. Budući da je imovina velikog broja preduzeća obezvrijeđena (prije otvaranja st. postupka) ili je nema, tek svaki četvrti stečajni postupak se zaključuje prodajom imovine stečajnog dužnika i diobom novca povjeriocima.
- Samo rijetki stečajni postupci su okončani reorganizacijom dužnika (oko 2%). Dakle, veliki broj pokušaja da se stečajni dužnik reorganizira i nastavi poslovanje uglavnom propadnu, a stečajna masa i vrijeme se uzalud troše.
- Za revitalizaciju poslovanja, osim saglasnosti povjerilaca, uglavnom potrebna je i jaka finansijska injekcija u vidu ulaganja strateškog partnera. Međutim, zbog postojećeg nepovoljnog političkog stanja i ekonomske nestabilnosti u BiH, strani investitori i ulagači zaobilaze BiH, a svijest kod domaćih ulagača nije dovoljno razvijena o mogućnostima zajedničkih ulaganja kroz programe revitalizacije kompanija u stečaju.
- USUBIH u saradnji sa USAID je sredinom 2013. godine održao stručnu konferenciju posvećenu razvoju stečajne prakse u BiH, na temu: „*Zakon o stečaju – potreba za novim pristupom u skladu sa najboljim evropskim praksama*“. Zaključci koji su tom prilikom doneseni naglasili su potrebu učenja iz praksi ekonomski najrazvijenijih zemalja i definisanju novih rješenja u oblasti stečaja kroz postupak usklađivanja i harmonizacije zakona BiH sa legislativom EU. Posebno je naglašeno da reformski proces u oblasti stečaja treba pokriti čitav stečajni sistem; slijediti model najbolje prakse koji dokazano funkcioniše; reformisati sudske procedure kao i materijalne zakone i biti fokusiran na spašavanje proizvodnih kapaciteta i radnih mjesta. Dakle, ti zaključci su kazali da su sazreli uslovi za izradu novog sveobuhvatnog zakona o stečaju u BiH.

- Krajem 2015. godine, uz tehničku podršku Grupacija Svjetske banke, u BiH je započeo proces izrade novog Zakona o stečajnom postuku. U toku januara 2016. godine okončana je izrada nacrtu Novog zakona u RS; uskoro slijedi lista aktivnost i u Federaciji. Prema ocjeni eksperata iz RS, novim zakonu o stečajnom postupku u RS prava radnika će biti bolje zaštićena, po osnovu njihovih potraživanja, u odnosu na rješenja u postojećem Zakonu o stečajnom postupku RS. Takođe, novim zakonom je osigurano blagovremeno pokretanje stečajnog postupka, a određen je i organ koji će vršiti nadzor i izreći prekršajne sankcije prema osobama koje blagovremeno ne pokrenu stečajni postupak. Novim zakonom su značajno pooštrene kazne i precizno definisana rješenja koja će uticati i na smanjenje troškova stečajnog postupka. Definiran je i veći stepen kontrole rada stečajnih upravnika od suda i povjerilačkih organa i td.

19. KLAS TERIZACIJA- INTEGRATORI I INTEGRACIJA PROIZVODA

Klasteri su grupe firmi i drugih povezanih ekonomskih aktera i institucija koje su u stanju generirati određene konkurentske prednosti kao rezultat njihove međusobne bliskosti i veza.

Za konkurentnost jedne ekonomije klasteri su od velike važnosti jer je cilj njihovog osnivanja povećanje produktivnosti sa kojom će preduzeća biti konkurentnija. To je koncentracija međusobno povezanih kompanija, specijalizovanih snabdjevača, pružaoca usluga, savjetodavnih, naučnih i drugih institucija u određenom sektoru. U BiH u zadnje dvije godine došlo do pada razvoja klastera, dosta njih je prestalo sa radom tj. postalo neaktivno.

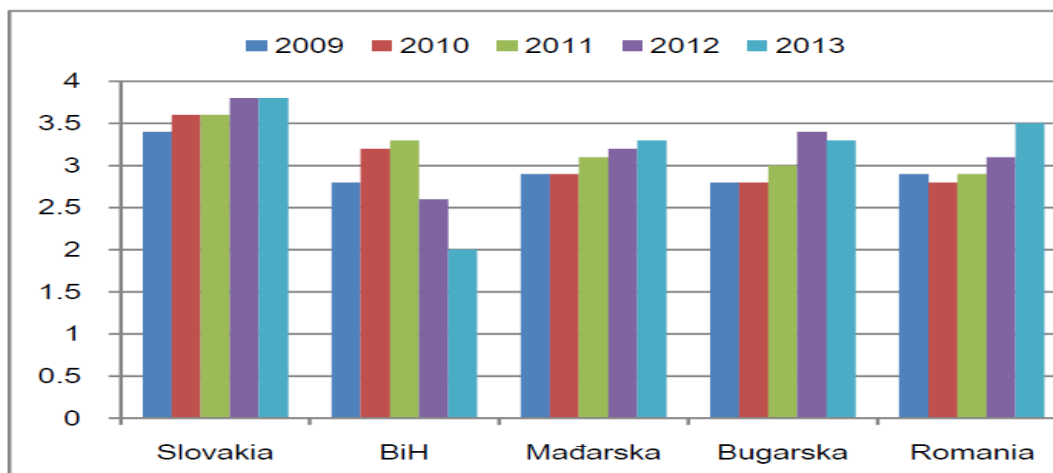
Tabela 86: Klasteri u BiH, 2013⁶⁰

NAZIV KLAS TER A	OSNOVAN				STATUS
	Godina	Broj članica	Godina	Broj članica	
F BiH					
Klaster automobilske industrije BiH, Sarajevo	2004	23	2010	17	NEDEFINIRAN
Drvni klaster u BiH, Sarajevo	2008	20	2012	n/a	NEAKTIVAN
Klaster plastičara i alatničara BiH, Gračanica	2007	9	2012	27	AKTIVAN
Klaster grafičara u BiH, Zenica	2008	5	2012	n/a	NEAKTIVAN

⁶⁰ Izvor: Prof. Dr. Bahrija Umihanić – Organizacija i upravljanje klasterima u BiH

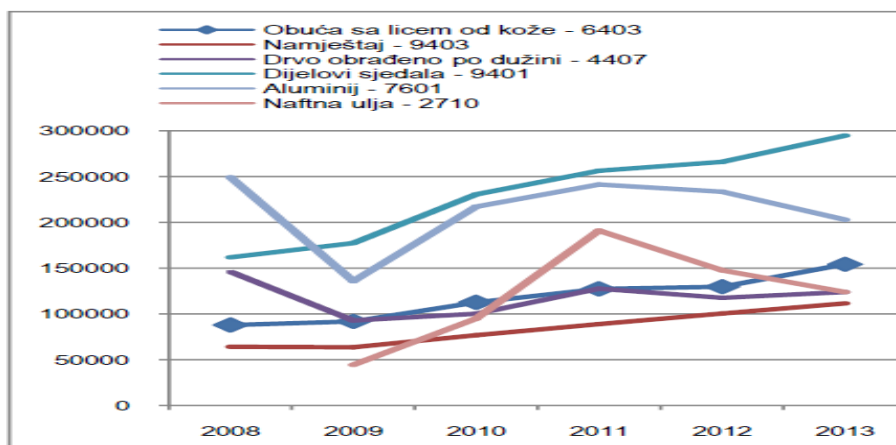
Prisutnost **razvijenih klastera u BiH je u poređenju sa prethodnim godinama znatno opala**. Prema anketama Svjetskog ekonomskog foruma orasprostranjenosti razvijenih klastera u BiH, u 2013. godini u odnosu na 2012. je znatno manja i upoređenju sa zemljama komparatorima.

Grafikon 9: Stanje razvijenosti klastera, BiH i komparatori⁶¹

BiH predstavlja izvoznika⁶² male tržišne moći. Bori se za tržišne pozicije u tržišnim nišama u kojima njen tržišni udjel, prema stanju u 2013. godini, iznosi 0,02-0,75%, odnosno u apsolutnom iznosu kreće se u rasponu 80-300 miliona US\$. Najveće učešće u ukupnom izvozu imaju Sjedala uključujući ona koja se mogu pretvoriti u ležaje i njihovi djelovi, zatim Aluminij u sirovim oblicima. BiH najviše izvozi u Njemačku (Sjedala), Hrvatsku (Aluminij), Italiju (Obuća sa dijelovima od kože) i Srbiju (Drvo obrađeno).

Grafikon 10: Vodeći izvozni sektori bh. ekonomije (u 000 eur)⁶³

Udio izvoza BiH klastera u strukturi ukupnog izvoza se kreće u rasponu od 2-7%. Najveće udjele imaju klasteri aluminija, sjedala i drveta.⁶⁴

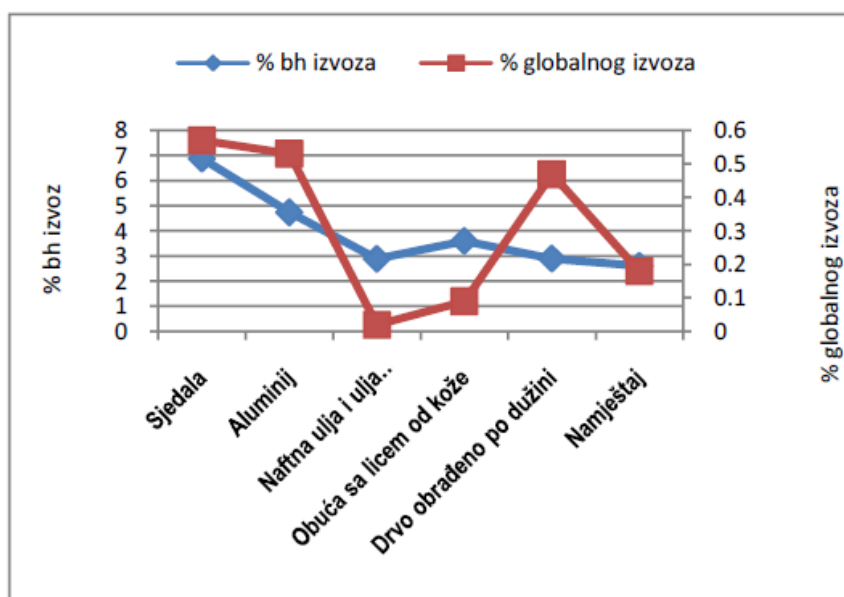
⁶¹ Izvor: WEF (2013)

⁶² Nema empirijske valorizacije klastera u BiH, niti klaster politika, pa se u Izvješću konstruiraju

⁶³ Izvor: Trade Statistics for international business development 2013

⁶⁴ Statistički klasteri utemeljeni na veličini vrijednosti izvoza, Izvještaj o razvoju BiH 2014. - Direkcija za ekonomsko planiranje BiH

Grafikon 11: Udjeli klastera u BH izvozu i globalnom izvozu, 2013⁶⁵

BiH zauzima 30. mjesto prema veličini vrijednosti izvoza dijelova sjedala u svijetu. U 2013. tržišni udio BiH izvoza sjedala u globalnom tržištu je iznosio 0,57% što je za 0,04% više u odnosu na 2012. godinu. Među najvećim vodećim izvoznici sjedala najviše je porastao izvoz Kine. BiH je najviše izvozila u Njemačku, 63% od ukupnog izvoza sjedala. Među 117 izvoznika sirovog aluminijuma BiH zauzima 36. mjesto prema veličini vrijednosti izvoza. BiH je smanjila tržišni udio ovog proizvoda u globalnom tržištu u 2013. godini na 0,53%. Najviše aluminijuma je izvozila u Hrvatsku oko 42,1% od ukupnog izvoza aluminijuma i Austriju 19,6%. Najveći izvoznici aluminijuma u svijetu su Rusija i Kanada.

Preporuke za poboljšanje razvijenosti klastera, njihovog snažnijeg uključivanja u globalne lance vrijednosti i jačanja konkurentnosti su:

- Uspostaviti program potpore uspostavi koordinacije klastera;
- Utemeljiti trening centar/e za klastere;
- Potpomoći inovativne aktivnosti i internacionalni marketing za 40 temeljnih proizvoda klastera;
- Participirati s ino razvojnim agencijama u uspostavi fondova riziko kapitala koji bi financirali snažno rastuće firme koje se najbrže uklapaju u globalne lance vrijednosti.
- Nužno je povezati klastere s (globalnim) lancima vrijednosti radi povećanja kvalitete interakcije njihovim preusmjeravanjem sa domaćih na inostrane kompanije.

Prednosti koje nude klasteri za firme:

- Pristup specijaliziranim inputima i radnoj snazi,
- Lakši pristup informacijama,
- Komplementarnost sa drugim firmama unutar klastera,
- Pristup institucijama i javnim dobrima specifičnim za određeni klaster,

⁶⁵ Izvor: United Nations Commodity Trade Statistics Database i Agencija za statistiku BiH, 2013. godina

- Jednostavniji transfer znanja i tehnologije između kompanija,
- Bolja saradnju u procesima inoviranja
- Veća vidljivost i lakše artikulisanje zajedničkih interesa

Preporuke za politiku klastera:

- Hitno uključivanje svih nivoa vlasti u proces mapiranja klastera i izrade strategije klasterizacije.
- Kako bi se savladao skepticizam u pogledu državne intervencije i osiguralo sinhronizovano djelovanje, neophodno je uključiti sva zainteresovana ministarstva.
- Osigurati da ova podrška bude dugoročne prirode kako bi se u prvi plan mogli staviti dugoročni ciljevi klasterizacije, a to su iz perspektive BiH prije svega transfer tehnologije i novih znanja, stvaranje novih firmi i inovacije.
- Pokrenuti programe obuke kako bi što veći broj državnih službenika i konsultanata stekao odgovarajuće znanja i iskustva iz domena klastera i klasterizacije.
- Politiku klasterizacije bi trebalo koordinirati sa drugim politikama, kao što su politike nauke, tehnologije i obrazovanja, politike privlačenja stranih investicija, politike izvozne promocije, i druge.

Oblasti klusterskih inicijativa:

- Usvojiti nacionalnu strategiju razvoja klastera;
- Vršiti informisanja, savjetovanja i edukaciju najperspektivnijih sektorskih i regionalnih koncentracija preduzeća kroz privredne komore i razvojne agencije, te promovisanje klaster inicijativa;
- Podržati firme u dobijanju sertifikata internacionalne kvalitete i treningu osoblja oblasti poslovnih funkcija koje se odnose na osiguranje i kontrolu kvalitete;
- Formirati sektorsku bazu podataka s detaljnim informacijam o postojećim izvorima dobavljača;
- Vršiti kontinuiran „benchmarking“ novoformiranih i razvijenih klastera sa klasterima u zemljama Jugoistočne Europe i šire u cilju preventivnih i korektivnih mjera održivog razvoja;
- Razviti indikatore očekivanih rezultata (bazna vrijednost indikatora je benchmark odnosno prosjek EU 4 = 100).

20. OKOLIŠ

Smanjiti emisiju štetnih materija iz izvora zagađenja, spriječiti degradaciju životne sredine, očuvati resurse i zdravlje ljudi, imperativ je današnjice. Industrija i ekologija, polazeći od ovako zacrtanih ciljeva, utiču na preoblikovanje duha sfere rada insistirajući da se industrijski razvoj usaglasi sa ekološkim načelima.

Metaloprerađivačka industrija, crna i obojena metalurgija jesu industrijske grane čiji pogoni predstavljaju jedan od najvećih generatora industrijskog otpada i jedan od značajnih izvora štetnih gasova koje se emituju u atmosferu. Razvoj metalnog i elektro sektora se s toga, mora fokusirati na uvođenje novih ekološko prihvatljivih i energetski efikasnijih tehnologija.

Kad se govori o metalnom i elektro sektoru Zakonom o zaštiti okoliša od 2004. uvedena je obaveza procjene uticaja na okoliš i ishođenja okolinske dozvole. Propisi koji tretiraju ovu oblast djelimično su usklađeni sa odnosnim Direktivama EU, te je donošenjem novog Zakona o zaštiti okoliša koji je u formi nacrtu u parlamentarnoj proceduri potrebno postići veću usklađenost, prevashodno Direktivom o procjeni uticaja na okoliš i IPPC direktivom odnosno IED. Neophodno je uskladiti kapacitete djelatnosti koji podliježu procedurama procjene uticaja na okoliša i izdavanju okolinskih dozvola. Ovime bi se stvorili uvjeti za adekvatnu implementaciju direktive, te time i ubrzanje procedura ishodoavanja akata privrednim subjektima za investiranje.

21. ZAKONODAVSTVO EU

Zakonodavstvo Europske unije (EU)

Zakonodavstvo EU (*acquis* EU, pravna stečevina EU) predstavlja najveće dostignuće procesa europskih integracija. Pojednostavljeno, *acquis* EU je skup prava i obveza koje sve države članice obvezuje i međusobno povezuje unutar EU.

Acquis formalno uključuje: primarno pravo (osnivački ugovori, ugovori o pristupanju); međunarodne ugovore, međunarodno običajno pravo i opća pravna načela EU; sekundarno pravo (zakonodavstvo koje usvajaju institucije EU odnosno uredbe, direktive, odluke, mišljenja i preporuke); praksu Suda EU; druge obveze koje preuzmu države članice u okviru aktivnosti EU.

Acquis je, kroz praksu Suda EU stavljen u rang ustavnog načela. U okviru pregovora o članstvu u EU država kandidatkinja ne može pregovarati o sadržaju *acquis*-a nego ga treba u cijelosti prihvatiti i provesti. *Acquis* se konstantno razvija odnosno broj stranica pravnih akata koji ga čine se svakodnevno uvećava.⁶⁶

Industrija kao politika utvrđena na razini EU (članak 173. Ugovora o funkcioniranju EU) obuhvaća mjere koje se odnose na poduzetništvo i poduzeća (malo i srednje poduzetništvo), te pojedinačne sektorske grane (npr. svemirska industrija, brodogradnja, aeronautika, vozila i mašine, elektronički proizvodi i komunikacijsko-informacijske tehnologije, obrambena industrija, metalna industrija itd.).

U kontekstu industrijske politike EU je nadležna za poduzimanje aktivnosti kojima se podupiru, koordiniraju ili dopunjuju aktivnosti država članica. Industrijska politika EU u uskoj je vezi s politikom unutarnjeg tržišta, čiju je uspostavu slijedila (Ugovor o uspostavi EU, 1993.) i politikom konkurencije (tržišno natjecanje), zatim politikom konkurentnosti, istraživanja i tehnološkog razvoja, zaštite intelektualnog vlasništva, zaštite potrošača, zaštite okoliša itd.

Općenito govoreći, *acquis* u okviru industrijske politike uključuje mjere koje su usmjerene ka povećanju konkurentnosti, promociju poslovanja, stvaranju povoljnog poslovnog okruženja itd. Uz navedene mjere,

⁶⁶ Pojmovnik europskih integracije, Direkcija za europske integracije, Sarajevo 2010. godina, str. 23.

sektorske grane uključujući i grane koje su predmet ove Strategije, na razini EU regulirane su i propisima u okviru gore navedenih oblasti s kojim je industrijska politika u uskoj vezi (tzv. multisektorski pristup) te, među ostalim, uključuje i tzv. direktive novog, globalnoga i starog pristupa.⁶⁷

Bosna i Hercegovina (BiH) je obvezu usklađivanja domaćeg postojećeg i budućeg zakonodavstva sa *acquis*-om i njegovu propisnu provedbu preuzela danom potpisivanja (16.6.2008.) Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP).

Naime, člankom 70. SSP-a (Glava VI, Usklađivanje zakona, provedba zakona i pravila tržišnog natjecanja) precizirano je kako će se usklađivanje domaćeg zakonodavstva sa *acquis*-om, u svojoj ranoj fazi fokusirati na unutarnje tržište i oblasti vezane za trgovinu te se postepeno, u prijelaznom razdoblju od šest godina, proširivati i usklađivanje fokusirati na sve oblasti koje su obuhvaćene SSP-om. Također, precizira se da će se usklađivanje provoditi na temelju programa koji će dogovoriti s Europskom komisijom (EK) kao i postupak praćenja usklađivanja zakonodavstva.

Odredbе iz kojih proizlaze obveze usklađivanja zakonodavstva u oblasti industrijske politike, uključujući i sektorske grane koje su obuhvaćene Strategijom sadržane su u Glavi VIII - Politike suradnje i Glavi VI - Usklađivanje zakona, provedba zakona i pravila tržišnog natjecanja. Među ostalim, u okviru Glave VIII od značaja je članak 92. kojim se uređuje suradnja BiH i EU u oblasti industrijske politike. Navedenim člankom, među ostalim, precizirano je kako će suradnja biti usmjerena na promoviranje modernizacije i restrukturiranje industrije i pojedinih sektora u BiH. Predviđeno je da će ta suradnja obuhvatati i suradnju među ekonomskim subjektima, s ciljem jačanja privatnog sektora pod uvjetima koji osiguravanju zaštitu okoliša. Precizirano je kako će inicijative za suradnju odražavati prioriteta koje odrede obje strane te da će se u obzir uzeti regionalni aspekt industrijskog razvoja, pri čemu će se po potrebi, promovirati međudržavna partnerstva. Kroz inicijative naročito će se nastojati uspostaviti odgovarajući okviri za poduzeća, poboljšati upravljanje, znanje i iskustvo, te promovirati tržište, tržišna transparentnost i poslovno okruženje. Precizirano je kako će se u okviru suradnje voditi računa o *acquis*-u.

Nadalje, u Glavi VI sadržane su odredbe koje se odnose na integraciju BiH u unutarnje tržište EU, te ostale oblasti koje su u uskoj vezi s industrijskom politikom i njezinim sektorskim granama. Naime, u članku 71. sadržane su odredbe u svezi konkurencije (tržišno natjecanje) uključujući i državne potpore, zatim u članku 75. sadržane su odredbe u svezi tehničkog zakonodavstva (standardizacija, mjeriteljstvo, akreditacija i ocjena usklađenosti), u članku 73. sadržane su odredbe u svezi zaštite intelektualnog vlasništva, te u članku 76. odredbe u svezi zaštite potrošača. Dodatno u člancima 72., 77. i 74. sadržane su odredbe u vezi javnih poduzeća, uvjeta rada i javnih nabava.

Proces usklađivanja zakonodavstva s *acquis*-om u BiH se odvija u kontinuitetu od 2000. godine kada je započeto tzv. proces dobrovoljnog usklađivanja zakonodavstva, a sa potpisivanjem SSP-a ovaj proces je postao obavezan.

BiH je provedbu odredbi koje se odnose na konkurenciju (tržišno natjecanje) i intelektualno vlasništvo, i javna poduzeća, započela sa stupanjem na snagu Privremenog sporazuma (1.7.2008.) te nastavila provedbu, zajedno sa ostalim obavezama, sa stupanjem na snagu SSP-a (1.6.2015.).

U proces usklađivanja zakonodavstva uključene su sve institucije u BiH (sve razine vlasti), a u skladu s ustavom i zakonom utvrđenim nadležnostima. Pravni okvir (postojeći) kojim je reguliran postupak usklađivanja zakonodavstva (instrumenti i ocjena usklađenosti) utvrđeni su na razini Vijeća ministara BiH, entitetskih vlada i Vlade Brčko distrikta BiH.

Ključna preporuka EK u pogledu procesa usklađivanja zakonodavstva s *acquis*-om jeste da se ovaj proces i ispunjavanje ostalih obveza iz procesa europskih integracija, koje se u skladu s nadležnostima vrše institucije na jednoj ili više razina vlasti u BiH, realizira na planski i usklađen način na teritoriju cijele BiH.

Imajući u vidu brojnost propisa, u nastavku je data lista najrelevantnijih propisa, kojim su, između ostalog, industrijska politika i sektorske grane obuhvaćene Strategijom uređeni na razini EU⁶⁸ :

⁶⁷ Opća uprava za unutarnje tržište, industriju, poduzetništvo i mala i srednja poduzeća, Europska komisija, http://ec.europa.eu/growth/index_en.htm

⁶⁸ Lista, zbog velikog broja propisa, uključuje samo relevantne direktive *Novog i Globalnog pristupa* i ostale propise kojim se regulira uspostava unutarnjeg tržišta

Tabela 87: LISTA PROPISA EU⁶⁹
Direktiva 1999/5/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 9. ožujka 1999. o radijskoj opremi i telekomunikacijskoj terminalnoj opremi i o uzajamnom priznavanju njihove sukladnosti
Uredba (EZ) br. 765/2008 Europskog parlamenta i Vijeća od 9. srpnja 2008. o utvrđivanju zahtjeva za akreditaciju i za nadzor tržišta u odnosu na stavljanje proizvoda na tržište i o stavljanju izvan snage Uredbe (EEZ) br. 339/93
Direktiva 2004/22/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 31. ožujka 2004. o mjernim instrumentima
Direktiva 2009/23/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 23. travnja 2009. o neautomatskim vagama
Direktiva 2006/95/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2006. o usklađivanju zakonodavstava država članica u odnosu na električnu opremu namijenjenu za uporabu unutar određenih naponskih granica
Direktiva 2004/108/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 15. prosinca 2004. o usklađivanju zakonodavstava država članica u odnosu na elektromagnetsku kompatibilnost i stavljanju izvan snage Direktive 89/336/EEZ
Direktiva 2006/42/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 17. svibnja 2006. o strojevima o izmjeni Direktive 95/16/EZ
Direktiva 2009/125/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 21. listopada 2009. o uspostavi okvira za utvrđivanje zahtjeva za ekološki dizajn proizvoda koji koriste energiju
Direktiva 2010/30/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 19. svibnja 2010. o označivanju potrošnje energije i ostalih resursa proizvoda povezanih s energijom uz pomoć oznaka i standardiziranih informacija o proizvodu
Direktiva 2009/142/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009. o aparatima na plinovita goriva
Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća 94/62/EZ od 20. prosinca 1994. o ambalaži i ambalažnom otpadu
Direktiva Vijeća 92/42/EEZ od 21. svibnja 1992. o zahtjevima za stupanje djelovanja novih toplovodnih kotlova na tekuća ili plinovita goriva
Direktiva 97/23/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 29. svibnja 1997. o usklađivanju zakonodavstava država članica o tlačnoj opremi
Direktiva 2009/105/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 16. rujna 2009. u odnosu na jednostavne tlačne posude
Direktiva 94/25/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 16. lipnja 1994. o usklađivanju zakona i drugih propisa država članica u vezi s rekreacijskim plovilima
Direktiva 2000/9/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 20. ožujka 2000. o žičarama za prijevoz osoba
Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća 95/16/EZ od 29. lipnja 1995. o usklađivanju zakonodavstava država članica u odnosu na dizala
Direktiva Vijeća br. 93/42/EEZ od 14. lipnja 1993. o medicinskoj opremi
Direktiva 94/9/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 23. ožujka 1994. o usklađivanju zakonodavstava država članica u odnosu na opremu i zaštitne sustave namijenjene za uporabu u potencijalno eksplozivnim atmosferama
Direktiva Vijeća br. 90/385/EEZ od 20. lipnja 1990. o usklađivanju zakonodavstva država članica koja se odnose na aktivne medicinske proizvode za ugradnju

⁶⁹ Izvor: Opća uprava za unutarnje tržište, industriju, poduzetništvo i mala i srednja poduzeća, Europska komisija, http://ec.europa.eu/growth/index_en.htm

Direktiva 98/79/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 27. listopada 1998. o in vitro dijagnostičkim medicinskim proizvodima
Direktiva 2008/57/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 17. lipnja 2008. o interoperabilnosti željezničkog sustava unutar Zajednice
Direktiva 2011/65/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 8. lipnja 2011. o ograničenju uporabe određenih opasnih tvari u električnoj i elektroničkoj opremi
Uredba (EZ) br. 765/2008 Europskog parlamenta i Vijeća od 9. srpnja 2008. o utvrđivanju zahtjeva za akreditaciju i za nadzor tržišta u odnosu na stavljanje proizvoda na tržište i o stavljanju izvan snage Uredbe (EEZ) br. 339/93
Uredba (EZ) br. 1221/2009 Europskog parlamenta i Vijeća od 25. studenoga 2009. o dobrovoljnom sudjelovanju organizacija u sustavu upravljanja okolišem i neovisnog ocjenjivanja Zajednice (EMAS) te stavljanju izvan snage Uredbe (EZ) br. 761/2001 i odluka Komisije 2001/681/EZ i 2006/193/EZ
Uredba (EZ) br. 764/2008 Europskog parlamenta i Vijeća od 9. srpnja 2008. o utvrđivanju postupaka koji se odnose na primjenu određenih nacionalnih tehničkih propisa na proizvode koji se zakonito stavljaju na tržište u drugoj državi članici i o stavljanju izvan snage Odluke br. 3052/95/EZ. Tekst značajan za EGP

22. ZAKONODAVSTVO FEDERACIJE BIH I BIH

22.1. Zakonodavstvo Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine

Pravni okvir EU (naveden pod naslovom *Zakonodavstvo Europske unije*) posebno je bitan za BiH jer ima značajan utjecaj na izvoznu orijentisanost bh. kompanija, posebno malih i srednjih. Naime, da bi kompanije iz BiH izvozile na područje EU njihovi proizvodi moraju zadovoljiti osnovne zdravstvene i sigurnosne zahtjeve pojedine direktive, odnosno mora se provesti procedura ocjenjivanja usklađenosti koju provode tijela za ocjenjivanje usklađenosti (laboratorije, inspeksijska tijela, certifikacijska tijela). S obzirom da izvještaji/certifikati bosanskohercegovačkih tijela za ocjenjivanje usklađenosti nisu priznati u EU domaće kompanije koje žele izvoziti u EU moraju koristiti skupe usluge inostranih tijela za ocjenjivanje usklađenost. Ovako značajni troškovi imaju direktan utjecaj na konkurentnost bh kompanija, posebno malih i srednjih koje izvoze u EU. Također, zbog ovih razloga (troškova i procedure koja se mora obaviti u inostranstvu) značajan broj potencijalnih izvoznika, u startu odustaje od pokušaja izvoza na tržište EU. Ovakva situacija u principu ima direktne negativne implikacija na razvoj industrije u BiH i njenu izvoznu orijentisanost na evropsko tržište. Nadalje, nerazvijenost adekvatnog bh sistema infrastrukture kvaliteta i tijela za ocjenjivanje usklađenosti po modelu EU u skoroj budućnosti može ugroziti izvoz naših proizvođača i na regionalno i CEFTA tržište, jer ove zemlje intenzivno rade na uspostavi evropskog sistema infrastrukture kvaliteta (nalaze se u poodmakloj fazi), tako da će se u skoroj budućnosti i na ovim tržištima primjenjivati principi EU.⁷⁰

Do ulaska BiH u EU jedino rješenje za prevazilaženje ovakve situacije je sklapanje Sporazuma o ocjenjivanju usklađenosti i prihvatanju industrijskih proizvoda, takozvanih ACCA sporazuma sa EU (u nadležnosti Vijeća Ministara BiH), u konkretnom slučaju sporazuma u oblasti metalne i elektro industrije. Mnoge zemlje koje su sada članice EU su u pristupnom periodu potpisivale ACCA sporazume sa EU. Preduslov je preuzimanje odgovarajuće legislative EU i izgradnja sistema infrastrukture kvaliteta po modelu EU. Potpisivanjem ACAA sporazuma za pojedine grupe bh proizvoda poboljšala bi se situacija sa izvozom tih sektora u zemlje EU, a samim tim bi se ojačala njihova konkurentnosti. Radi se o modelu koji se, zbog značajno izgrađenih institucionalnih kapaciteta u BiH, uz određenu manju nadgradnju, relativno brzo i jednostavno može implementirati. Navedeni model bi značajno doprinio boljoj konkurentnosti i većem obimu poslovnih aktivnosti bosanskohercegovačkih preduzeća na tržištu EU. Relevantnost ovoga modela posebno je značajna zbog činjenice da je dinamika približavanja BiH EU veoma spora, te da ulazak BiH u EU neće biti ostvaren u kratkom roku. Ovakva situacija preduzeća iz BiH dovodi u poziciju da trpe posljedice političke neefikasnosti i zbog toga evropskim tijelima za ocjenjivanje usklađenosti plaćaju skupe usluge certificiranja svojih proizvoda, a samim tim postaju manje konkurentna na jedinstvenom evropskom tržištu i ostvaruju manje ekonomske benefite (Talović, 2014).

Talović (2014) i Pandurević (2011) u svojim istraživanjima zaključuju da zbog neusklađenosti u oblasti tehničke regulative i nerazvijenosti adekvatnog sistema infrastrukture kvaliteta u BiH bosanskohercegovačke kompanije ne mogu realizovati potencijale koji proizilaze iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju. Bez rješavanja pitanja infrastrukture kvaliteta u BiH domaća preduzeća će i dalje funkcionisati u poslovnom ambijentu koji ne doprinosi jačanju njihove konkurentnosti i njihovoj izveznoj opredjeljenost, posebno na regionalno i tržište EU. „Dakle, da bi BiH u što moguće većoj mjeri iskoristila potencijale slobodne trgovine sa EU, mora neminovno provesti unilateralnu harmonizaciju vlastite tehničke regulative sa regulativom EU, što je od suštinske važnosti i za trgovinu unutar CEFTA-e“ (Pandurević, 2012, str. 159). Konsekventno, u narednom periodu možemo očekivati još veći vanjskotrgovinski deficit i veće posljedice po industriju, ekonomiju BiH i blagostanje građana.⁷¹

⁷⁰ Utjecaj globalizacije na konkurentnost ekonomije BiH sa fokusom na biznis sektor (Talović Sead, 2014).

⁷¹ Utjecaj globalizacije na konkurentnost ekonomije BiH sa fokusom na biznis sektor (Talović Sead, 2014) i Slobodna trgovina i regulativni protekcionizam: neophodnost, značaj i instrumenti regulative (Pandurević Nenad, 2011).

S obzirom da nivo Federacije BiH vlasti zbog nenadležnosti u oblasti infrastrukture kvaliteta nije u mogućnosti riješiti naprijed navedene probleme, koji imaju negativne implikacije na konkurentnost i izvoz bh. kompanija, jedan od prijedloga ove strategije je da se navedene konstatacije upute Vijeću ministara BiH i Ministarstvu vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH kao nadležnim institucijama, sa zahtjevom za njihovo prioritarno rješavanje. Konkretno se predlaže da nadležne institucije BiH nastave sa izgradnjom adekvatnog sistema infrastrukture kvaliteta po modelu EU i započnu aktivnosti na potpisivanju ACCA sporazuma sa EU u oblasti metalne i elektro industrije.

U vezi sa sistemom infrastrukture kvaliteta BiH je usvojila sljedeće akte: Zakon o tehničkim zahtjevima za proizvode i ocjenjivanje usklađenosti⁷², Program preuzimanja tehničkih propisa⁷³ i Uputstvo o načinu izrade i postupku donošenja tehničkih propisa⁷⁴.

Na osnovu naprijed donesenih akata donesene su sljedeće naredbe (kojim su preuzete relevantne direktive):

Naredba o električnoj opremi namjenjenoj za upotrebu unutar određenih naponskih granica⁷⁵,
Naredba o sigurnosti mašina⁷⁶,
Naredba o elektromagnetnoj komaptibilnosti⁷⁷,
Naredba o sigurnosti lične zaštitne opreme⁷⁸,
Naredba o sigurnosti liftova⁷⁹,
Naredba o neautomatskim vagama⁸⁰ i
Naredba o opremi pod pritiskom⁸¹.

⁷² „Službeni glasnik BiH“, broj 45/04

⁷³ „Službeni glasnik BiH“, broj 35/06

⁷⁴ „Službeni glasnik BiH“, broj 35/06

⁷⁵ „Službeni glasnik BiH“, broj 98/09

⁷⁶ „Službeni glasnik BiH“, broj 04/10

⁷⁷ „Službeni glasnik BiH“, broj 41/10

⁷⁸ „Službeni glasnik BiH“, broj 75/10

⁷⁹ „Službeni glasnik BiH“, broj 44/10

⁸⁰ „Službeni glasnik BiH“, broj 47/11

⁸¹ „Službeni glasnik BiH“, broj 52/11

23. IPA FONDOVI

23.1. Pretpristupna pomoć EU

Pretpristupni fondovi su programi EU otvoreni zemljama kandidatima i potencijalnim kandidatima za članstvo u EU. Cilj pretpristupnih fondova EU je pružiti podršku u ispunjavanju kriterija za članstvo (Kriteriji iz Kopenhagena 1993. i Kriterij iz Madrida 1995. godine), tj. provedbi političkih, ekonomskih i institucionalnih reformi koje su neophodne na evropskom putu, te osposobiti zemlje za preuzimanje obaveza budućeg članstva i korištenje fondova EU.

U periodu do 2007. godine, pretpristupne fondove EU činili su slijedeći programi: PHARE, CARDS, ISPA, SAPARD (zemlje srednje i istočne Evrope i zemlje zapadnog Balkana), te posebni instrumenti za Tursku, Maltu i Cipar.

Bosna i Hercegovina je od 1996. do 2006. godine koristila PHARE program, čija je namjena bila izgradnja institucija sposobnih za učinkovito funkcioniranje unutar EU, podrška preuzimanju *acquis*-a, te unapređenje ekonomske i socijalne kohezije. BiH je također učestvovala u Programu Zajednice za obnovu, razvoj i stabilizaciju - CARDS, kroz koji je od 2000. do 2006. godine pružana tehničko-financijska pomoć zemljama procesa stabilizacije i pridruživanja. Pored razvoja institucija koje osiguravaju demokratiju i vladavinu prava, prioriteti CARDS bili su obnova i povratak izbjeglica, održivi ekonomski i socijalni razvoj, te unapređenje saradnje između država korisnica, članica EU i tadašnjih država kandidata.

Prethodno navedene pretpristupne fondove 2007. godine objedinio je jedan – Instrument za pretpristupnu pomoć (IPA). IPA je uspostavljena Uredbom (EZ) br. 1085/2006, a njena implementacija je regulisana Provedbenom uredbom (EZ) br. 718/2007. Cilj uspostavljanja jedinstvenog fonda pretpristupne pomoći bio je kroz jedinstven i pojednostavljen okvir osigurati maksimalan fokus, preciznost i uticaj na ispunjavanje kriterija za članstvo. Podrška unutar IPA temeljila se na prioritetima definiranim u Pristupnim odnosno Evropskim partnerstvima, strategijama proširenja i godišnjim izvještajima o napretku, a kako bi odražavala stvarne potrebe zemalja korisnica. Osnova za programiranje i projektni prijedlozi utvrđivani su višegodišnjim indikativnim planskim dokumentima, koji su rađeni za svaku zemlju pojedinačno.

IPA se sastojala od pet komponenti, a njihova dostupnost zavisila je od statusa zemlje u procesu evropskih integracija i postojanja decentraliziranog sistema upravljanja programima pomoći EU (DIS). Zemlje potencijalni kandidati i zemlje kandidati za članstvo u EU koristile su prve dvije komponente: (1) pomoć u tranziciji i razvoju institucija i (2) prekogranična saradnja. Preostale tri komponente bile su namijenjene samo zemljama kandidatima, a odnosile su se na: (3) regionalni razvoj, (4) razvoj ljudskih resursa i (5) ruralni razvoj. Ukupna vrijednost IPA za period 2007-2013. godina bila je oko 11,5 milijardi EUR.

Učešće BiH u IPA u periodu 2007-2013. godina regulisano je Okvirnim sporazumom (2008). Našoj zemlji je za ovaj sedmogodišnji period alocirano oko 660 miliona EUR. IPA komponenta I, namijenjena podršci tranziciji i jačanju institucija, bila je otvorena za tijela državne uprave i javne ustanove. IPA komponenta II podržavala je prekograničnu saradnju zemalja korisnica IPA međusobno i sa članicama Unije, ali i učešće korisnica u programima međuregionalne odnosno transnacionalne saradnje koje finansira Evropski fond za regionalni razvoj (ERDF). Ova komponenta bila je otvorena jedinicama regionalne i lokalne uprave, nevladinim organizacijama, istraživačkim institucijama, privrednim komorama itd. BiH je u sklopu IPA prekogranične saradnje učestvovala u bilateralnoj saradnji sa Crnom Gorom, Hrvatskom i Srbijom, u programu prekogranične saradnje sa državama članicama pod nazivom IPA Jadran (IPA Adriatic) i u dva programa transnacionalne saradnje – Jugoistočna Evropa (SEE) i Program za zemlje Mediterana (MED). U programima transnacionalne saradnje, BiH je mogla učestvovati samo na poziv zemalja članica Unije.

Nažalost, BiH je ostala bez dijela sredstava koji su bili namijenjeni programu IPA za 2013. godinu zbog neprovođenja presude Evropskog suda za ljudska prava u predmetu Sejdić-Finci. Nadalje, iz IPA sredstava za 2011 – 2013. godinu realocirano je oko 40 miliona EUR za sanaciju posljedica poplava koje su pogodile BiH u 2014. godini.

U finansijskoj perspektivi 2014-2020. godina Evropska unija je uspostavila novi instrument pretpristupne pomoći pod nazivom Instrument pretpristupne pomoći II (IPA II). IPA II uspostavljena je Uredbom (EU) br. 231/2014. Okvir za njezinu implementaciju utvrđen je Provedbenom uredbom (EU) br. 447/2014 i Uredbom (EU) br. 236/2014. Učešće BiH u IPA u periodu 2014-2020. godina regulisano je Okvirnim sporazumom između BiH i Evropske komisije o aranžmanima za implementaciju finansijske pomoći u okviru IPA II, koji je ratificiran u julu 2015. godine („Službeni glasnik BiH – Međunarodni ugovori“, broj 6/15).

U okviru IPA II utvrđena su područja politika u kojima će se provoditi intervencije: (1) reforme tokom pripreme za članstvo i s tim povezana izgradnja institucija i kapaciteta, (2) društveno-ekonomski i regionalni razvoj, (3) zapošljavanje, socijalne politike, obrazovanje, unapređenje ravnopravnosti spolova i razvoj ljudskih potencijala, (4) poljoprivredni i ruralni razvoj i (5) regionalna i teritorijalna saradnja.

U okviru IPA II sve zemlje korisnice IPA, kandidati i potencijalni kandidati, imaju pristup sredstvima u svim područjima politika, neovisno o statusu u okviru procesa evropskih integracija ili DIS.

Dodatna inovacija u pogledu IPA II je sektorski i strateški pristup, kao i veća fleksibilnost. Sektorski pristup podrazumijeva postepen prelaz sa pojedinačnih projektnih intervencija ka razvoju i implementaciji koherentnih programa u vlasništvu zemlje korisnice, za pojedinačne sektore. Iako ne postoji jedinstvena definicija tog pojma, sektorom se može smatrati jasno definisano područje javne politike koje tretira relativno homogene izazove, pomoću namjenskih resursa pod nadležnošću kompetentnog tijela uprave. Cilj je da se oni elementi pojedinih sektora koji su značajni za proces pristupanja putem povezanih intervencija usklade sa standardima EU. Uvođenje sektorskog pristupa zahtijeva da zemlja korisnica ima razvijene sektorske politike i strategije, kao i kapacitete da ih provede. Ovakav pristup osigurava ciljaniju, efikasniju i održiviju podršku evropskim aspiracijama zemalja IPA.

Veća fleksibilnost kod implementacije IPA II znači da će se pratiti napredak pojedinačnih zemalja u realizaciji pretpristupne pomoći i vršiti realokacija sredstava unutar područja politika, programa, ali i između država, kako bi se nagradile najefikasnije.

Strateški pristup u IPA II ogleda se u izradi i provedbi podrške kroz nekoliko strateških dokumenata:

- Zajednički strateški okvir za IPA II - daje sveobuhvatni pregled pretpristupne pomoći i ciljeva za sve zemlje korisnice;
- Višedržavni strateški dokumenti (eng. Multi-Country Strategy Paper) – za programe na kojim sarađuje više država radi rješavanja pitanja od zajedničkog interesa;
- Indikativni strateški dokumenti (eng. Indicative Strategy Paper ili Country Strategy Paper – CSP) - priprema Evropska komisija za svaku zemlju korisnicu pojedinačno.

U indikativnom strateškom dokumentu, koji se obično radi za finansijsku perspektivu 2014-2020. godina, uz mogućnost srednjoročne revizije, definišu se sektori u kojim će se provoditi intervencije, u skladu sa pretpristupnim potrebama, strategijama i kapacitetima zemlje korisnice, ali i strategijom proširenja EU.

Indikativni strateški dokument za BiH, koji je izradila Evropska komisija u konsultaciji sa domaćim vlastima, usvojen je 15.12.2014. godine. Indikativni strateški dokument za BiH, za razliku od dokumenata za ostale zemlje korisnice IPA, rađen je za period 2014-2017. godina. Indikativnim strateškim dokumentom predviđena su četiri sektora za IPA II podršku: (1) demokratija i upravljanje, (2) vladavina prava i osnovna prava, (3) konkurentnost i inovacije: strategije lokalnog razvoja i (4) obrazovanje, zapošljavanje i socijalne politike. BiH je za period 2014-2017. godina alocirano 165,8 miliona EUR podrške. Do sada je izvršeno programiranje IPA sredstava za 2014. i 2015. godinu.

IPA II također podržava prekograničnu saradnju i učešće zemalja u programima transnacionalne i međuregionalne saradnje. Finansijska podrška temeljit će se na prioritetima iz indikativnih strateških dokumenata za pojedinačne zemlje i višedržavnim strateškim dokumentima. U slučaju prekogranične saradnje, ovi prioriteti će biti formulisani u zajedničkim programima prekogranične saradnje, u kojim će za svaku prekograničnu saradnju biti definisano do četiri prioriteta za podršku za cijeli period 2014-2020. godina.

U okviru IPA II, Bosni i Hercegovini bit će omogućena prekogranična saradnja sa Crnom Gorom i Hrvatskom, bilateralna prekogranična saradnja sa Srbijom odnosno Crnom Gorom i učešće u dva nova programa transnacionalne saradnje: program Dunav (Danube) i Jadransko-jonski program (Adriatic-Ionian ili ADRION). Programi su uspostavljeni na osnovu paketa Kohezijske politike EU za 2014-2020. godinu koji je usvojen u decembru 2013. godine, te Uredbe (EU) br. 1301/2013 i Uredbe (EU) br. 1299/2013.

Transnacionalni program Dunav 2014-2020. godina imat će četiri tematska prioriteta: (1) inovativna i društveno odgovorna regija Dunava, (2) ekološki i kulturno odgovorna regija Dunava, (3) bolje povezana i energetska odgovorna regija Dunava i (4) dobra uprava u regiji Dunava. Program Dunav će investirati 202,3 miliona EUR iz ERDF i 19,8 miliona EUR IPA II sredstava u transnacionalne projekte u dunavskoj regiji. Program ADRION 2014-2020. godina, također ima 4 prioritete oblasti: (1) inovativan i pametan region, (2) održiv region, (3) povezani region i (4) podrška upravljanju Strategijom EU za Jadransko-jonsku regiju (EUSAIR). U sklopu ADRION predviđena su sredstva od 83,5 miliona EUR iz ERDF i 15,7 miliona EUR iz IPA II.

Uz to, učešće BiH je moguće i u MED programu, koji će biti produžen za 2014-2020. godinu. Pravni okvir novog programa također predstavljaju uredbe vezane za Kohezijsku politiku 2014-2020. godina, a ukupan budžet programa za sedmogodišnji period je 265 miliona EUR (224 miliona EUR iz ERDF, 9 miliona iz IPA II, a ostatak iz kofinansiranja). Očekuje se da će konačne verzije svih navedenih transnacionalnih programa biti usvojene tokom 2015. godine.

Kao dodatni vid podrške zapadnom Balkanu, Evropska unija je 2009. godine u saradnji sa međunarodnim finansijskim institucijama, donatorima i vladama zemalja zapadnog Balkana uspostavila Investicijski okvir za zapadni Balkan, kao regionalni instrument podrške reformskim procesima i proširenju EU. Instrument je namijenjen Albaniji, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Kosovu, Makedoniji i Srbiji, a obzirom na regionalni aspekt poseban naglasak je na jačanju povezanosti i integriteta regije, te njenih veza sa EU. Sredstva za WBIF obezbjeđuju se iz IPA fondova, te od međunarodnih finansijskih institucija i bilateralnih donatora.

WBIF je mješoviti instrument, koji kombinuje podršku u vidu tehničke asistencije, grantova i kreditnog finansiranja. Instrument je predviđen za strateške projekte iz oblasti: zaštite okoliša, energije, transporta, socijalne infrastrukture i razvoja privatnog sektora. WBIF je također pokrenuo Instrument za razvoj preduzeća i inovacije (EDIF), čiji je cilj olakšati pristup finansijama malim i srednjim preduzećima. EDIF pruža kapitalnu i kreditnu finansijsku podršku, garancije i tehničku podršku u svrhu razvoja privatnog sektora u regionu. Do kraja 2014. godine, BiH je u sklopu WBIF alocirano preko 60 miliona EUR.

Pored prepristupnih fondova, zemljama zapadnog Balkana je također ponuđena mogućnost da učestvuju u programima EU (nekadašnji programi Zajednice). Programi EU namijenjeni su prvenstveno državama članicama, a podržavaju njihovu saradnju u raznim politikama EU: kultura, nauka, obrazovanje, zaštita okoliša, poduzetništvo, pravosuđe, poreska i carinska politika itd. Budući da ovi programi prate politike i prioritete EU, zemljama kandidatima i potencijalnim kandidatima se preporučuje da im pristupaju selektivno i postepeno, u skladu sa svojim potrebama, institucionalnim kapacitetima i raspoloživim budžetskim sredstvima.

Svakom programu EU pristupa se pojedinačno, zaključivanjem međunarodnog sporazuma i plaćanjem doprinosa za učešće u programu (tzv. ulazna karta), koji se može dijelom finansirati iz IPA fondova. Plaćanje ulazne karte nije garancija da će EU prihvatiti i finansirati projekte koji budu prijavljeni u sklopu programa. Za svaki program EU nadležna je određena generalna direkcija Evropske komisije odnosno izvršna agencija Unije, koja objavljuje pozive za dostavu projekata, vrši njihovu selekciju i prati realizaciju.

Učešće Bosne i Hercegovine u programima EU temelji se na Okvirnom sporazumu o općim principima učešća BiH u programima Zajednice (2007). BiH učestvuje u sljedećim programima EU: Horizont 2020 (Okvirnom programu za istraživanje i inovacije), Erasmus+ (djelimično učešće), Kreativna Evropa, Carina 2020 i Fiscalis 2020. U postupku je pristupanje programima Evropa za građane i COSME. Izražena je namjera za pristupanje programima Zdravlje za razvoj.

Od spomenutih programa, posebno interesantni za privredu su Horizont 2020 i COSME. Bosna i Hercegovina već učestvuje u programu Horizont 2020. Horizont 2020 uspostavljen je Uredbom (EU) br. 1291/2013, a cilj programa je da doprinese izgradnji društva i privrede zasnovanih na znanju i inovacijama, putem finansijske podrške istraživačima, preduzećima u njihovom istraživanju i razvoju, te plasmanu inovacija (posebno onih od društvenog značaja) na tržište. Horizont 2020 mogu koristiti mala i srednja preduzeća, univerziteti, istraživački centri i nezavisni istraživači, kao i državne, regionalne i lokalne vlasti, a ukupan budžet programa je 77 milijardi EUR. Za provedbu Horizonta 2020 zadužena je Generalna direkcija za istraživanje i razvoj.

Program za konkurentnost preduzeća i mala i srednja preduzeća COSME uspostavljen je s ciljem jačanja konkurentnosti i održivosti preduzeća u EU. COSME je uspostavljen Uredbom (EU) br. 1287/2013, a njegov budžet za period 2014-2020. godina je 2,2 milijarde EUR. COSME je otvoren za mala i srednja preduzeća, korporacije, privredne komore, te državne organe i javne agencije. Program ima sljedeće prioritete za podršku: (1) poboljšanje okvirnih uslova za konkurentnost i održivost preduzeća, (2) unapređenje poduzetništva i poduzetničke kulture, (3) unapređenje pristupa finansijskim sredstvima za MSP putem direktnih investicija u okviru programa, te garancija za kredite, (4) podrška internacionalizaciji aktivnosti MSP i unapređenje međunarodne saradnje s trećim zemljama i (5) unapređenje pristupa MSP unutrašnjem tržištu EU i tržištima van EU. Dvije komponente COSME namijenjene su unapređenju pristupa MSP izvorima finansiranja. Komponenta za kreditne garancije daje garancije finansijskim institucijama kako bi ih se podstaklo da kreditiraju MSP. Kapitalna komponenta za rast vrši direktna kapitalna ulaganja u perspektivna mala i srednja preduzeća radi njihovog rasta, od najranije faze do faze ekspanzije. Evropski investicioni fond (EIF) upravlja objema komponentama, dok je cjelokupni COSME program u nadležnosti Generalne direkcije za poduzetništvo i industriju.

Imajući u vidu sektorski pristup IPA II, od Bosne i Hercegovine će se u budućem periodu očekivati da krene u pravcu definiranja sektorskih strategija u oblastima koje su značajne za njenu evropsku integraciju. Nepostojanje sektorskih politika, pod važećim uslovima IPA II, znači manje mogućnosti korištenja fondova, što se ogleda i u skromnijoj alokaciji sredstava našoj zemlji unutar IPA za 2014-2017. godinu. Samim tim, potrebno je raditi na stvaranju strateškog okvir koji bi BiH u budućnosti omogućio bolji pristup sredstvima EU, posebno u pogledu sredstava namijenjenih jačanju konkurentnosti domaćih kompanija (u prvom redu malih i srednjih preduzeća). S tim u vezi, također bi bilo poželjno da se okonča procedura oko pristupanja BiH programu COSME, budući da ovaj program predstavlja dodatni izvor podrške malim i srednjim preduzećima.

24. PRIVREDNE/GOSPODARSKE KOMORE I PRIVREDNE ORGANIZACIJE

Bosna i Hercegovina ima dugu tradiciju organiziranja asocijacija obrtnika i drugih poslovnih subjekata. Tokom vremena pređen je sličan put kakav su prošle većina zemalja Evrope. Po modelu javno-pravnih asocijacija, privredne komore u BiH pojavile su se prije više od 100 godina. Po uzoru na austrijsko zakonodavstvo 1909. godine osnovana je Trgovinsko-obrtnička komora u Sarajevu. Nakon toga su, u Sarajevu 1925. godine a potom i u Banja Luci 1928. godine osnovane trgovinsko-industrijske komore. Sa donošenjem Zakona o zanatskim radnjama Kraljevine Jugoslavije, 1931. godine su osnovane dvije zanatske komore – u Sarajevu i Banja Luci. Komore su održavale godišnje kongrese radi razmatranja zajedničkih interesa privrede.

Zakonom o jedinstvenim privrednim komorama Republike Bosne i Hercegovine iz 1962. godine, formirana je Privredna komora Bosne i Hercegovine.

Nakon završetka agresije na BiH, pristupilo se prilagođavanju komorskog sistema novom uređenju BiH. Tokom 1998/99. godine na području Federacije BiH konstituirane su kantonalne/županijske komore nastale transformacijom postojećih regionalnih komora ili gdje je bilo potrebno osnivanjem novih. U novembru 1999. godine, održana je u Sarajevu Prva konstituirajuća skupština, čime je osnovana Privredna komora Federacije BiH.

Kroz organe i tijela Komore i njenih strukovnih asocijacija privrednim subjektima se otvara mogućnost da ravnopravno komuniciraju sa zakonodavnom i izvršnom vlasti i da učestvuju u pripremi i donošenju zakona, pozakonskih akata, mjera ekonomske politike i sl.

Izrada strateških dokumenata, analiza, razvojnih projekata, izrada studija i analiza, savjetovanja o pitanjima iz privrede, pomoć pri registraciji kompanija, traženje strateških i sl. su među najvažnijim aktivnostima komorskog sistema.

Promocija kompanije i generalno privrede putem sajмова, prezentacija potencijala, privrednih delegacija je nezamisliva bez kvalitetnog komorskog sistema.

Sticanje novih znanja potrebnih za privredu kao što su standardi, zakonodavstvo, procedure, slobodna trgovina, carine, poslovne vještine, upravljanje projektima i dr. se putem seminara, okruglih stolova, savjetovanja, radionica provodi u privrednim komorama čiji je cilj u konačnici razvoj privredne aktivnosti.

Vođenje registara privrednih subjekata, izdavanje potvrda i uvjerenja, i drugih javnih isprava, korištenje domaćih i inostranih baza podataka iz privrede je veoma bitan alat za domaću privredu.

Komorski sistem u Bosni i Hercegovini

Komorski sistem u BiH čine Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine, Privredna komora Federacije Bosne i Hercegovine, Privredna komora Republike Srpske i Privredna komora Brčko Distrikta.

Privredna komora Federacije Bosne i Hercegovine, Privredna komora Republike Srpske i Privredna komora Brčko Distrikta su privredne komore opšteg tipa dok je Vanjskotrgovinska komora BiH, što jos se iz imena vidi komora prvenstveno vezana za vanjsku trgovinu.

Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine

Vanjskotrgovinska komora BiH je samostalna, nevladina, nepolitička i neprofitna javno-pravna asocijacija privrednih subjekata i privrednih asocijacija sa teritorije Bosne i Hercegovine, sa funkcijama usmjerenim na razvoj i unapređenje ekonomskih odnosa BH privrede sa inostranstvom, uključujući i partnerski odnos i zastupanje interesa članova kod mjerodavnih tijela Bosne i Hercegovine i odgovarajućih asocijacija u inostranstvu.

Privredno-pravna lica registrovana u Bosni i Hercegovini za obavljanje poslova u inostranstvu koja imaju realizovan vanjskotrgovinski promet po osnovu uvoza plaćaju članarinu.

Komorski sistem Federacije BiH sastoji se iz Privredne komore Federacije BiH i deset Kantonalnih privrednih komora.

Privredna komora Federacije Bosne i Hercegovine

Privredna/Gospodarska komora Federacije BiH je nezavisna, nevladina, neprofitna asocijacija pravnih i fizičkih lica, koja obavljaju privrednu djelatnost. Članovi komore su preduzeća, banke, osiguravajuća društva, finansijske organizacije, zadruge, poslovna udruženja i zajednice, a zemljoradničke zadruge, koje su članovi odgovarajućih saveza, preko svojih asocijacija.

Članstvo u Komorskom sistemu Federacije BiH a tako i Privrednoj komori Federacije je na dobrovoljnom principu. U Komori se organiziraju strukovne i druge asocijacije, za pojedine djelatnosti. U komori se mogu organizirati posebne asocijacije privrednika radi zastupanja interesa i partnerskim odnosima sa sindikatom, organima, institucijama i asocijacijama Federacije BiH.

Privredna komora Republike Srpske

Komora je nevladina, samostalna, stručno – poslovna organizacija, nezavisna i neprofitna javno – pravna asocijacija privrednih subjekata i privrednih asocijacija sa teritorije Republike Srpske. Aktivnosti Privredne komore RS su, prije svega, usmjerene na zastupanje interesa članica i privrede u cjelini pred organima zakonodavne i izvršne vlasti, kao i na povezivanje privrednika u RS i BiH i unapređenje ekonomskih odnosa privrede RS sa privredama drugih zemalja, stručno osposobljavanje te obezbjeđivanje neophodnih informacija i savjetodavnih usluga za članice Komore.

Članovi Komore su: privredna društva, banke, osiguravajuća društva i druge finansijske organizacije koje obavljaju privrednu djelatnost u Republici Srpskoj. Članovi mogu biti i: poslovna i stručna udruženja, interesne asocijacije, naučno – istraživačke i obrazovne institucije, savezi, fondacije, preduzetinici, zemljoradničke zadruge i drugi subjekti koji obavljaju djelatnost od značaja za privredu, ako pokažu interes za članstvo u Komori.

Sredstva za rad Komore obrazuju se iz članarine, koju obavezno plaćaju članovi Komore, prihoda od naknada za obavljanje poslovnih usluga i drugih izvora. Članarina, koju plaćaju članovi Komore, obračunava se na osnovu njihove ekonomske snage. Odluku o načinu obračuna, visini godišnje članarine, rokovima i načinu uplate, a na osnovu prethodno utvrđenih kriterija, donosi Skupština Komore.

Članstvo u privrednim komorama zemalja u okruženju.

Hrvatska gospodarka komora je organizirana na način da se finansira iz obaveznih članarina članica.

Vlada Srbije je je nakon nekoliko godina dobrovoljnog članstva u privrednoj komori Srbije uvidjela da funkcija privredne komore nije na zadovoljavajućem nivou i da je to negativno uticalo na ekonomski rast, te je uveden obavezan sistem plaćanja članarina od 1.1.2017. godine.

Privredna komora Crne Gore je na obaveznom sistemu plaćanja članarine komori.

Privredna Komora Austrije i Privredna komora Njemačke smatraju se među najbolje organizovanim privrednim komorama u svijetu. Imajući u vidu privredni i ekonomski razvoj ovih dviju zemalja, zasigurno je da su vlasti prepoznale načine i mogućnosti i obezbijedile privredi snažne komorske sisteme koji su pomogli da privredni razvoj, vizija i misija ekonomskog rasta postanu dostižni i da ovakve ekonomije postanu među najboljima u svijetu. Bitno je istaći da kada govorimo o plaćanju članarine u Privrednim komorama Austrije i Njemačke, da se radi o modelu obaveznog plaćanja.

ZAKLJUČAK

Razvoj metalnog i elektro sektora Federacije BiH i razvoj cijele privrede Federacije u uskoj su povezanosti sa institucijama i asocijacijama privrede i privrednika. Obzirom na to jako je važno da ta povezanost manifestira kroz obostranu podršku kojom bi se obezbjedilo da metalni i elektro sektor Federacije BiH uvijek na usluzi ima Komorski sistem savremeno organiziran sa kvalitetnim i raspoloživim potencijalima koje mogu odgovoriti zahtjevima privrede. Trenutno stanje odražava situaciju u kojoj komorski sistem prati potrebe i interese metalnog i elektro sektora, s tim da takav angažman je uglavnom determinisan između ostalog i raspoloživim finansijskim sredstvima. Obzirom da od komora u Bosni i Hercegovini i u zemljama okruženja, jedino Privredna komora Federacije BiH nema obavezno članstvo, aktivnosti kao i prostor za obavljanje poslova iz njene nadležnosti u određenoj mjeri ograničeni. Međutim, ugledajući se na Privredne komore Austrije i Njemačke, broj i kvalitet usluga može i morao bi se povećavati kako bi na zahtjevnom i turbulentnom stranom tržištu bh. privrednicima osigurali uslugu kakvu imaju njihovi konkurenti iz EU.

25. ANALIZA STANJA INTERNIH I EKSTERNIH UTICAJNIH FAKTORA

25.1. Analiza specifičnosti pojedinih podsektora industrijske proizvodnje

Značajne stope rasta u okviru industrijske proizvodnje, koje su registrovane u 2013. godini, za djelatnosti sa višom dodatnom vrijednošću u okviru sektora, su nastavile sa pozitivnim trendom i u 2014. godini.

U 2014. godini, na osnovu dostupnih informacija Agencije za statistiku u okviru Industrijske proizvodnje:

- Proizvodnja baznih metala je smanjena za -1,9% u odnosu na 2013.;
- Proizvodnja gotovi metalni proizvodi osim mašina i opreme je porasla za 4,6%;
- Proizvodnja mašina i uređaja je porasla za 8,9%;
- Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica je porasla za 13,4% u poređenju sa 2013. godinom;
- Proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava je smanjena za -11,8% u odnosu na 2013. godinu.

Ostale djelatnosti vezane za autoindustriju:

- Proizvodnja električne opreme (odnosi se i na komponente u autoindustriji) je bila manja za -0,4%;
- Proizvodnja računara te elektroničkih i optičkih proizvoda je bila manja za -49,7% u odnosu na 2013. godinu.

Ostale djelatnosti od značaja za sektor:

- Vađenje metalnih ruda u 2014. je bilo manje za -3,9%, a
- Popravak i instaliranje mašina i opreme je bilo manje za -1,4% u odnosu na 2013. godinu.

Podaci za 2013. godini, za osnovne djelatnosti u okviru sektora su:

- Proizvodnja baznih metala je smanjena za -4% u odnosu na 2012.;
- Proizvodnja gotovi metalni proizvodi osim mašina i opreme je porasla za 22,3%;
- Proizvodnja mašina i uređaja je porasla za 37,5%;
- Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica je porasla za 42,6% u poređenju sa 2012. godinom.
- Proizvodnja električne opreme (odnosi se i na komponente u autoindustriji) je porasla za 5,1%.

25.2. Stanje konkurentnosti

25.2.1. BiH i zemlje okruženja - konkurentnost 2014 - 2015⁸²

Na temelju kvantitativnih i kvalitativnih analiza, te anketa koje su provedene radi istraživanja konkurentnosti u BiH u 2014. godini, došlo se do zaključka da dosadašnji podaci uveliko odstupaju od predstavljenih trendova, a situacija i dešavanja na terenu ne podržavaju opravdanost tih odstupanja. Neke analize iz ankete su u cjelosti poništene.

U slučaju Bosne i Hercegovine uočen je visok stupanj nekonzistentnosti podataka i razmatranja dobivenih rezultata u protekle 4 godine. Ono što se prikazivalo nije bilo potkrijepljeno kretanjima na terenu. Upravo zbog toga, ove godine Bosna i Hercegovina je isključena iz izvještaja o konkurentnosti iako će se nastaviti napore kako bi se ostvarila saradnja sa relevantnim institucijama koje će unaprijediti proces pouzdanosti podataka sa ciljem ponovnog uvrštavanja zemlje u Izvještaj.

⁸² Izvor : Federalni zavod za programiranje razvoja, Konkurentnost 2014-2015. Bosna i Hercegovina

Što se tiče zemalja bivše Jugoslavije i okruženja, može se reći da su Makedonija (za 10 mjesta) i Srbija (za 7 mjesta), ostvarili napredak u odnosu na prošlu godinu, Crna Gora je zadržala prošlogodišnju poziciju (67. mjesto), dok su Hrvatska, Albanija i Slovenija zabilježile lošije pozicije u odnosu na prethodnu godinu.

Slovenija je zauzela 70. mjesto, što je lošiji rang u odnosu na prošlu i prethodnu godinu. Hrvatska je zauzela 77. poziciju i bilježi pad za dva mjesta, dok je Albanija rangirana na 97. mjesto.

Tabela 88: Rang BiH i zemalja okruženja prema ukupnom broju rangiranih zemalja ⁸²

	Ukupan broj zemalja	Albanija	BiH	Crna Gora	Hrvatska	Makedonija	Slovenija	Srbija
2001.	75	-	-	-	-	-	31	-
2002.	80	-	-	-	58	-	28	-
2003.	102	-	-	77	53	81	31	77
2004.	104	-	81	89	61	84	33	89
2005.	117	100	95	80	62	85	32	80
2006.	125	98	89	87	51	80	33	87
2007.	131	109	106	-	57	94	39	-
2008.	134	108	107	65	61	89	42	85
2009.	133	96	109	62	72	84	37	93
2010.	139	88	102	49	77	79	45	96
2011.	142	78	100	60	76	79	57	95
2012.	144	89	88	72	81	80	56	95
2013.	148	95	87	67	75	73	62	101
2014.	144	97	-	67	77	63	70	94

25.2.2. Preporuke za povećanje konkurentnosti u oblasti metalske industrije

U cilju pokretanja i povećanja konkurentnosti MSP iz sektora metaloprerađivačke industrije, potrebna su značajna finansijska sredstva. Sve auditirane MSP su iskazale želju za nabavkom savremene CNC i druge visoko produktivne i visokosofisticirane opreme za obradu i rezanje metala.

Neke od MSP iz ovog sektora su imali dugoročne ugovore za kooperaciju sa velikim stranim proizvođačima karoserija teretnih automobila, koji su aktuelnom recesijom jednostavno stavljeni van snage, tako da su prinuđeni otpuštati radnike, uvoditi prinudne godišnje odmore.

Jačanje konkurentne sposobnosti za izlazak na inostrano tržište može se ostvariti uz pomoć stalnog istraživanja tržišta i aktivnosti vezanih za marketiške funkcije preduzeća.

25.3. Analiza dostupnosti resursa (sirovine, radna snaga, izvori finansiranja i dr.) – domaći i ino

Izgraditi mehanizme za rješavanje nedostataka u pogledu vještina radne snage za izvozna preduzeća

Tokom cijelog procesa izrade strategije, preduzeća iz svih sektora su isticala da manjak kvalificiranih radnika ili generalno loše vještine radne snage predstavljaju glavno ograničenje njihovoj sposobnosti

širenja poslovanja i povećanja izvoza. Preduzeća moraju razviti svoje kadrove i unaprijediti vještine specifične za poslove koje obavljaju. Rukovodstvo, također, treba unaprijediti kako opće poslovne vještine, tako i one koje su specifične za izvoz. U cilju povećanja izvoza mnoga preduzeća moraju unaprijediti svoje jezičke, prodajne i pregovaračke vještine.

Iako se u nekim sektorima infrastruktura u smislu edukacije poboljšava kroz stručno obrazovanje, činjenica da je obrazovanje podentitetska odgovornost u FBiH i entitetska odgovornost u RS znači da postoji nejednaka raspodjela resursa za edukaciju, kao i različiti nastavni planovi i programi za slične potrebe širom BiH. To je dovelo do konfuzije na tržištu i predstavlja potencijalno ograničenje za pokretljivost radne snage, jer poslodavcima iz različitih dijelova zemlje nije u potpunosti jasno značenje određenih strukovnih ili univerzitetskih kvalifikacija.

Osim toga, finansijska ograničenja, zastarjeli nastavni planovi i programi ili nedostatak opreme ponekad znače i nemogućnost institucija koje pružaju stručnu edukaciju da opreme studente modernim vještinama prilagođenim aktuelnim poslovima raspoloživim na tržištu.

Osim pomenutih ograničenja, iskustvo u BiH i drugdje pokazuje da MSP nisu voljna da potroše novac na edukaciju u drugim ustanovama ili na internu edukaciju, koja se obično smatra kao nešto što je skupo i što podrazumijeva 'slodoban radni dan' prije nego oblikom ulaganja u produktivnost preduzeća. Tako se čak i programi koje finansiraju donatori, a koji su često 'besplatni', ne smatraju baš uvijek produktivnim ulaganjem.

Cilj ovog programa je da se preduzećima pruži podrška pri razvoju vještina i programa razvoja znanja kojima će se pokazati uticaj edukacije i kojima će se pomoći rješavanju najvažnijih nedostataka u smislu vještina radne snage.

I dok je pristup finansijama čest izvor briga za MSP širom svijeta, on u BiH predstavlja istinski problem kao što je i naznačeno u analizi radne grupe za izvozno finansiranje kao i u povratnim informacijama dobijenim od sektorskih radnih grupa.

25.4. Proizvodi i produktivnost

Pomoći preduzećima da razviju proizvode sa većom dodanom vrijednosti kroz pružanje ciljane podrške usmjerene na inovacije, istraživanja i razvoj

Kao što je to već utvrđeno, izvoz BiH se uglavnom sastoji od proizvoda sa nižom dodanom vrijednosti kao što su repromaterijali, energija, proizvodi koji zahtijevaju intenzivan angažman radne snage i kapitala. Dijagnoza i SWOT analiza bh. preduzeća iz ključnih sektora (drvo, poljoprivreda i prehrambena industrija, metal, građevinarstvo i turizam), koji su provedeni tokom procesa izrade strategije, pokazali su da su glavne slabosti preduzeća iz BiH, naročito MSP-a, zastarjelost tehnologije, slaba produktivnost u odnosu na zaposlenu radnu snagu, razvoj proizvoda i dizajn. Osim toga, nivo inovacionih aktivnosti kod bh. preduzeća je prilično nizak. To se odražava u malom udjelu naprednih tehnoloških analiza vanjskotrgovinske logistike u prodanoj proizvodnji, nedovoljnom korištenju novih tehnologija kod MSP-a, niskom nivou resursa i potrošnje za istraživanja i razvoj koji dolaze od poduzetničkog sektora, kao i nizak nivo svijesti o zaštiti PIS-a.

Slaba inovaciona aktivnost među preduzećima u BiH, naročito među MSP-ima, rezultat je prije svega nedostatka pristupa kapitalu. Inovacioni poduhvati su opterećeni znatnim rizikom od neuspjeha, koji umanjuje šanse za dobijanje bankovnih kredita kao izvora za finansiranje ulaganja. Osim toga, tradicija saradnje između institucija znanja (univerziteta, organizacija za istraživanje i razvoj) je ograničena. To je dodatno pogoršano činjenicom da u zemlji ne postoji dosljedne infrastrukture za podršku inovacijama. Ovaj sektor je zauzimao skoro trećinu učešća u ukupnoj industriji u prijeratnoj BiH. Pad učešća ove industrijske grane u poslijeratnom periodu, uslovljen je prije svega gubitkom inostranog tržišta, nedostatkom obrtnih sredstava, zastarjelošću opreme kao i nedostatkom VSS i VKV stručne radne snage

osposobljene za rad i primjenu informacionih tehnologija kao što su CAD/CAM, KATJA i slični alati i programski paketi.

Djelatnosti preduzeća metalske struke

Auditirana preduzeća u oblasti NE BiH metalske struke imaju najrazličitije djelatnosti. Od firmi koje se bave rešetkastim konstrukcijama, proizvodnjom čeličnih mostova, ukrasnih ograda od rostfrei (inox) legiranih čelika, proizvodnje kotlova i peći za grijanje na pelet (i drugih energenata), pa galvanizacije i ostalih sistema površinske obrade, do visoko sofisticirane proizvodnje auto dijelova. Tu su svakako, nezaobilazni, proizvođači limenih plastificiranih ormara za razne namjene, pa do livnica aluminijuma i sivog čelika.

Potrebe za novom opremom i mašinama

Može se reći da u auditiranim preduzećima postoji nizak stepen automatizacije korištenih pojedinih i samostalnih mašina. Automatizacija na nivou pogona uopšte i ne postoji niti u razmišljanjima menadžmenta. U trenutnoj situaciji moguće je pružiti pomoć firmama u izboru novih niskoenergetskih strojeva koji se koriste novim tehnologijama. Iskazane želje, a i nasušna potreba, jeste zamjena pojedinih klasičnih mašina računarski vođenim mašinama, sa ciljem povećanja produktivnosti i povećanja konkurentnosti na tržištu.

Postojeće stanje u MSP metalske industrije sa aspekta energetskog menadžmenta

Na osnovu dosadašnjih saznanja, stečenih provedenim audijencijama u MSP metalske industrije, jasno se uočavaju velike mogućnosti povećanja energetske efikasnosti u korištenju energije i energenata svih vrsta.

Uštede u smanjenju gubitaka korištenja toplotne energije se kreću od 10% do 30% sadašnjeg nivoa potrošnje kWhTE (automatizacija odvijanja proizvodnog procesa, dodatna toplinska izolacija, korištenje rekuperacije).

Kad se radi o efikasnijoj potrošnji električne energije, skoro sve firme, imaju mogućnost uštede značajnih količina kWhEL energije. Uticaj tog smanjenja potrošnje energije, na smanjenje mjesečne fakture za električnu energiju, iznosi oko 25% sadašnjeg iznosa.

Uvođenjem alternativnih izvora energije, optimizacijom proizvodnog procesa, supstitucijom električne energije za dobijanje toplote energije drugim izvorima energije i sl., ovaj procenat smanjenja sadašnjeg iznosa fakture (izražen u KM) može ići do 40%.

Uticajni faktori u MSP koji bitno utiču na energetske efikasnost

Najjači uticaj na efikasno odvijanje proizvodnog procesa, pa time i na energetske efikasnost, imaju faktori kao: socijalno-ekonomski ili ljudski faktor i proizvodni ili tehnološko-inovativni, koji se ogleda u zastarjelosti opreme i sredstava rada.

Prvi faktor se znatno može poboljšati nekim od sljedećih zahvata:

- redovnijom isplatom i povećanjem plata radnika i drugih socijalnih davanja,
- korištenje adekvatnih sredstava lične zaštite radnika i zaštite na radu općenito,
- rekonstrukcijom rasvjete radnih mjesta,
- uvođenjem klimatizacije (grijanje, hlađenje, ventilacija i pročišćavanje zraka) sa rekuperacijom toplotne energije,
- smanjenje buke i vibracija.

Drugi faktor se može unaprijediti zamjenom dotrajalih sredstava rada i opreme, pri čemu treba voditi računa o tehničko-tehnološkim karakteristikama stare i nove opreme kao i drugim aspektima njene zamjene.

Najveći doprinos povećanju energetske efikasnosti u metalnoj industriji se ogleda u optimalnijem korištenju toplotne energije (viših i nižih nivoa). To se u prvom redu odnosi na načine zagrijavanja predmeta rada, izbjegavajući elektrootporni, a uvodeći visokofrekventni ili indukcioni princip, kao i korištenje predzagrijavanja toplotom iz drugih, jeftinijih izvora toplote ili rekuperacijom.

Treba uvesti akumulaciju toplote sa senzibilnim ili sa latentnim izmjenjivačima, zatim akumulaciju toplotne energije mehanizmom faznog prelaza (dolazi u obzir u industriji gdje se koristi vodena para i još pri tome vrlo neravnomjerno), kao i postavljanje svih vrsta dodatnih toplotnih izolacija.

25.5. Prioritetne aktivnosti specifične za ovaj sektor proizvodnje

Problemi sa kojima se preduzeća susreću

Većini auditiranih metalaca osnovni problem predstavlja nemilosrdni prekid dugogodišnje poslovne saradnje i poslovnih odnosa sa inostranim partnerima, koji je uzrokovan ratnim nepravilnostima.

Evidentan je nedostatak «know-how» i drugih resursa za uspostavljanje poslovnih odnosa, proširenje i održavanje adekvatnih poslovnih kontakata.

Skoro svi menadžeri ističu visoku cijenu električne energije, prirodnog gasa i drugih energenata, iako im je poznato da je ta cijena daleko ispod evropskih cijena. Dakle, proizvodnja u firmama metalne struke još nije samoodrživa. Uspostavljanjem tržišta npr. za električnu energiju, cijene će sigurno ići na više. Stiče se dojam da vlada i u Federaciji i u RS, niskim cijenama (u poređenju sa evropskim) kupuje socijalni mir kod radnika i poduzetnika.

U prioritetne aktivnosti specifične za ovaj sektor metalne proizvodnje spadaju:

- primjena modernih metoda rukovođenja i marketinga u metalnom sektoru,
- usvajanje međunarodnih standarda i propisa (EU direktive, ISO standardi, harmonizirani evropski standardi) koji se odnose na kvalitet i sigurnost proizvoda,
- uvođenje tehnika upravljanja kvalitetom, uključujući izdavanje neophodnih sertifikata i odobrenja,
- formiranje industrijske zone za MSP i industrijske klastere,
- povezivanje preduzeća metalnog sektora u mreže, radi stvaranja domaćeg tržišnog potencijala,
- uspostavljanje infrastrukture za ocjenjivanje usklađenosti (standardizacija, mjeriteljstvo, akreditacija, ispitivanje i certifikacija, upravljanje kvalitetom) sa zahtjevima relevantnih direktiva novog pristupa i harmoniziranih evropskih standarda u cilju ispunjavanja uvjeta za postavljanje CE znaka,
- angažiranje i integracija razvojnih i naučno-istraživačkih potencijala države u realizaciji strategije razvoja metalnog sektora.

Iniciranje osnivanja klastera metalne industrije

Osnovna pretpostavka uspjeha nastupa na međunarodnom tržištu je klasterizacija malih i srednjih preduzeća iz sektora metaloprerađivačke industrije. Samo u slučaju osmišljene klasterizacije moguće je dobijanje proizvoda koji po kvalitetu i rokovima isporuke mogu zadovoljiti uslove koje postavlja svjetsko tržište, odnosno strani strateški partner.

Dobar primjer za to može poslužiti inicijativa za klasterizaciju proizvođača autodijelova u BiH⁸³ u kojem se nastoje povezati metalna proizvodna preduzeća, trgovinska preduzeća, banke, marketinške kuće i izvoznici.

⁸³ Strateški pravci razvoja metalne i elektro industrije BiH, Privredna/Gospodarska komora FBiH, Sarajevo, juni 2003.

25.6. Pristup ciljnim/atraktivnim tržištima

Preduzeća koja su slaba u smislu tehnologija, kapitala i kadra jedva da se mogu natjecati na međunarodnom tržištu.

Stoga se u rezimeima planova aktivnosti za ključne sektore sa izvoznim potencijalom predlažu mjere koje se odnose na kontinuiran razvoj novih proizvoda i inovacija postojećih proizvoda, jačanje tehnološkog nivoa i opsega proizvodnih kapaciteta, jačanje inovacionih kapaciteta, te intenziviranje naučno-istraživačkih i razvojnih aktivnosti.

Predložene su dvije vrste projekata:

- plan učešća u finansiranju troškova kojim bi se pomoglo pojedinačnim preduzećima da realiziraju aktivnosti na razvoju proizvoda (u smislu novih i postojećih proizvoda) i unapređenju produktivnosti;
- program poticajnih sredstava kojim bi se podržala saradnja između univerziteta ili naučno-istraživačkih i razvojnih centara i bh. preduzeća u cilju poticanja inovacija u oblasti razvoja proizvoda, dizajna proizvoda ili razvoja brendiranja u saradnji sa marketinškim agencijama.

Stepen razvijenosti i tendencije razvoja metalske industrije direktno pokazuju stepen njene tehničko - tehnološke zrelosti. Važnost mašinskog sektora je velika i za razvoj drugih djelatnosti jer se njegovom revitalizacijom i osavremenjavanjem može obezbjediti konkurentnost većeg dijela industrije.

25.7. Pristup povoljnom finansiranju poslovanja i razvoj

25.7.1. Pristup finansijskim sredstvima

U planu aktivnosti koji je detaljno izložen u Poglavlju 9 navode se brojne prioritete aktivnosti koje bi, ukoliko se provedu, smanjile problem pristupa finansijskim sredstvima za rastuća preduzeća sa sjedištem u BiH. Jasno je da će biti važno riješiti pitanje averzije prema riziku kod bankarskih institucija, koje su uglavnom u stranom vlasništvu. To se djelimično može riješiti reformom zakona o kolateralima i omogućavanjem da zajmodavci putem sudova traže brzo obeštećenje u slučaju neispunjavanja ugovornih obaveza. Naime, ovo posljednje rješenje bi bilo korisno i za pojedinačna preduzeća koja se, također, suočavaju sa izazovima naplate od svojih klijenata.

Faktori koji ograničavaju dalji razvoj kreditnog sistema obuhvataju i ograničenu veličinu i uzak izbor sredstava koja se mogu koristiti kao kolateral⁸⁴, broj i zaostatak sudskih predmeta, stečajni postupak, dugotrajne sudske procese, te izvršenje sudskih presuda. Vrijednost kolaterala potrebnog za dobijanje kredita u BiH (% iznosa kredita) iznosi 173,4% nasuprot prosjeku od 113,4% u Istočnoj Evropi i Centralnoj Aziji.⁸⁵

Osim toga, preduzeća iz BiH imaju zanemarljiv pristup vanjskim nebankarskim finansijskim izvorima. Nedostatak odgovarajućeg pravnog, regulatornog i nadzornog okvira i dalje sprječava njihov nastup i razvoj. Treba snažno podržati mobilizaciju domaće štednje kroz razvoj finansijskih institucija i finansijskih proizvoda.

⁸⁴ „BiH se bez pretjerivanja kao država i kao privreda može posmatrati kao da je u potpunosti paralizirana tim nasljedom neriješenih imovinsko-pravnih odnosa“ (Delibegović-Broome (2002), str. 32)

⁸⁵ Četvrti krug istraživanja BEEPS-a u 2008.-2009. godini, istraživanje je obuhvatilo oko 11.800 preduzeća u 29 tranzicijskih zemalja.

Na raspolaganju MSP-ima je i *leasing* koji je, međutim, skup i podrazumijeva dosta birokracije. *Leasing* preduzeća se primarno bave (oko 70%) leasingom za potrošače (privatni automobili i druga trajna potrošna dobra), dok davanje opreme i drugih mašina u zakup čini preostalih 30%.

Postoji tek nekoliko fondova zajedničkog ulaganja usmjerenih na sektor malih preduzeća koji nisu uspjeli da dostignu održive investicione volumene.

Ukoliko se želi da ova strategija bude provodiva, vlasti na svim nivoima bi se trebale urgentno pozabaviti rješavanjem pitanja i unapređenjem pravnog okruženja za pristup finansijskim sredstvima.

25.7.2. Direktna strana ulaganja u metalni sektor i autoindustriju u F BiH

Dolazak stranih ulaganja (DSU) u metalni sektor u BiH omogućava domaćim kompanijama priliv novih tehnologija, know-how i upravljačka znanja, uključivanje domaćih kompanija u regionalne i globalne poslovne mreže, dodatni kapital za investicije u povećanje produktivnosti i konkurentnosti kompanija.

U okviru zvaničnih podataka o tokovima i stanju DSU, evidentan je utjecaj svjetske krize i smanjenje ukupnih ulaganja u okviru sektora. Međutim, u isto vrijeme, postojeće kompanije šire svoje proizvodne kapacitete i reinvestiraju, realizuju se nova ulaganja, a interes potencijalnih investitora je konstantan.

Najčešći način ulaska stranih kompanija na tržište BiH je bio putem privatizacije ili akvizicija domaćih kompanija. Obzirom na raspoložive, a neiskorištene kapacitete, Brownfield investicije ili akvizicije su od interesa i za trenutne prilike u sektoru.

Metalni sektor je privukao respektabilne globalne (VW, ArcelorMittal, Man-Humel, LNM, EMKA) i regionalne kompanije (CIMOS, Prevent, TLM), što je dovelo do uključivanja metalnog sektora BiH u proces globalizacije i regionalizacije. Primjeri velikih globalnih kompanija (koje imaju svoje subsidijare u više zemalja svijeta) su: ArcelorMittal sa svojim subsidijarima u Zenici i Prijedoru i Volkswagen sa svojom kompanijom u Vogošći. Za BiH metalni sektor također je od značaja i regionalno povezivanje, uz ostvarivanje regionalnih konkurentskih prednosti. U BiH su se razvijali i regionalni lideri kao što su: Prevent (u Sarajevu, Visokom, Jelahu, Goraždu, Travniku i Sebnici) i Cimos (u Gradačcu, Zenici i Novom Travniku).

Kako bi se privukle značajnije investicije u ovom sektoru, ali i osiguralo da kompanije uspješnije posluju, potrebno je da se osiguraju sljedeći uslovi:

- Razvoj infrastrukture - obrazovanje industrijskih zona, parkova i inkubatora,
- Razvoj povezanih i industrija za podršku metalnom sektoru,
- Podrška mikro, malim i srednjim preduzećima,
- Sigurnost i povoljniji uslovi snabdijevanja električnom energijom, kao važnim energentom u proizvodnji aluminija i čelika,
- Utvrđivanje sektorske politike s mjerama za privlačenje investicija u metalni sektor.

Uz stogodišnju tradiciju, postojeće kapacitete, kvalificiranu i konkurentnu radnu snagu, metalni sektor prema svim relevantnim pokazateljima mora unaprijediti svoju konkurentnost. Strane direktne investicije i međunarodno partnerstvo, mogu značajno da unaprijede izvore konkurentskih prednosti u metalnom sektoru BiH. Prednosti metalnog sektora BiH u odnosu na druge lokacije u regionu ili Evropi su troškovi zaposlenih i produktivnost u okviru sektora.

25.7.3. Izvod iz Aftercare analiza za metalni sektor i autoindustriju

U okviru Aftercare programa (ili Programa postinvesticione podrške investitorima) posjećuju se kompanije sa većinskim stranim kapitalom, a na osnovu odgovora u okviru Aftercare upitnika, priprema se analiza posjeta koja daje osnovne informacije o poslovanju i planovima posjećenih kompanija.

U 2013. godini je posjećeno 19 kompanija metalnog sektora i autoindustrije (14 metaloprerađivački sektor, dok 5 proizvodi autodijelove). Analizom dostavljenih upitnika za 19 kompanija karakteristično je da zapošljavaju 7 531 radnika (od čega su 2 522 preuzeti radnici, a 5 009 nova radna mjesta).

Mada je poslovanje metaloprerađivačkog i sektora auto dijelova bilo opterećeno uslovima finansijske krize i tržišnim problemima, očekivani rezultati poslovanja su za 64,3% kompanija u skladu sa očekivanjima. Poslovne rezultate ispod očekivanja imalo je 21,4% kompanija, dok je poslovanje iznad ili znatno iznad bilo za 14,3% analiziranih obrazaca.

Za strane kompanije koje već posluju u metalnom i sektoru autoindustrije BiH, svakako je pozitivno da od analiziranih kompanija 89% planira proširenje i nove investicije, a 74% planira nova zapošljavanja u naredne tri godine, uz porast izvoza. Porast prodaje u naredne dvije godine planira 75% kompanija. Planirani porast prodaje u 2013. je skromniji (najčešće do 10%), dok se nastavak rasta i povećanje prodaje, u prosjeku 20%, očekivao za 2014. godini. (više u okviru Analize aftercare 2013, stranica 14)

U 2014. godini u okviru metaloprerađivačke industrije je posjećeno 10 kompanija (od kojih dvije kompanije izrađuju autodijelove). Posjećene kompanije su investirale 34,7 miliona eura i zapošljavaju 1 008 radnika. Obzirom na broj zaposlenih radnika, kompanije su u grupama malih (do 50 zaposlenih) i srednjih preduzeća (do 500 zaposlenih).

Posjećene kompanije su izvozno orijentisane i ostvarile su povećanje izvoza u odnosu na prethodne godine, a planiraju i porast prodaje i broja zaposlenih za naredne tri godine (tri kompanije planiraju porast broja zaposlenih preko 40%). Kompanije najviše izvoze u zemlje EU, a jedna kompanija je navela da uz EU izvozi i u ostale zemlje svijeta, pa čak i u Australiju.

Količina inputa koje u proizvodnji koriste iz BiH je različita za pojedine kompanije i u zavisnosti je od specifičnosti same proizvodnje (tri kompanije koriste minimalnih 0-10% dok su dvije navele da koriste 75-100% inputa iz BiH).

U narednom trogodišnjem periodu kompanije iz metalnog sektora planiraju nova ulaganja i to u širenje postojeće poslovne aktivnosti/proizvodne linije, širenje kroz uvođenje nove poslovne aktivnosti/proizvodne linije, uspostavljanje novog pogona u BiH ili zamjenu/modernizaciju postojeće opreme. Planirani iznos novih ulaganja je veći od do sada investirano kapitala (indeks: planirane reinvesticije / do sada realizovane investicije = 124).

Poslovni rezultati posjećenih kompanija su u skladu sa očekivanjima (poslovanje iznad očekivanja je bio odgovor za jednu kompaniju), a poslovno okruženje u BiH se ocjenjuje kao dobro (najviše odgovora, mada sve kompanije nisu dale ocjenu poslovnog okruženja).

Pet od deset posjećenih kompanija iz metalnog sektora je odgovorilo da su podstakli druge da investiraju u BiH (više u okviru Analize aftercare 2014, stranica 15).

25.8. Kadrovi – dostupost i kvalifikacije/obrazovanje

Broj i kvalifikaciona struktura uposlenih

U posljednje vrijeme, neke firme ovog sektora su uvele informatičke CNC strojeve za pojedine faze rada, u cilju povećanja produktivnosti i uvođenja visokih standarda kvalitete proizvoda (set ISO standarda).

Karakteristika za sva preduzeća mašinske struke koja su evaluirana, jeste da nema dovoljan broj uposlenih VSS, naročito ljudi sa praktičnim iskustvom i vještinama. Mladi, školovani kadrovi ne pokazuju dovoljno interesa za brži napredak u struci. Skoro svi su zaposleni na određeno vrijeme, pa to unosi veliku dozu nesigurnosti za radno mjesto. Nedostaju metalurzi, od SSS nedostaju livci, ergonomi i industrijski dizajneri.

Postoje firme koje u svom sastavu nemaju čak ni jednog zaposlenog sa visokom stručnom spremom, iako u budućnosti iskazuju potrebu za takvim kvalifikacijama.

Problem u Federaciji BiH je nepostojanje (ili je njihov broj simboličan) obrazovnih institucija za doškolovanje ili školovanje radnika uz rad. Svijetli su primjeri NERDE i Instituta za zavarivanje Tuzla, koji, ne samo da su dobro prihvaćeni od strane korisnika, nego daju mogućnosti certificiranja znanja u skladu sa legislativom EU i EC

Ovu praksu treba u budućnosti nastaviti.

25.9. Pregled stanja industrijske norme

Metalna industrija je u velikoj mjeri integrirana u svjetske proizvodne lance i smatra se nosiocem prerađivačke industrije u BiH. Tokom 2010. godine metalna industrija BiH se prilično oporavila i zabilježila je povećanje proizvodnje i izvoza u odnosu na 2009. kada je bila pogođena svjetskom ekonomskom krizom. Došlo je do oporavka tržišta metala u svijetu i porasta svjetskih cijena metala, što se pozitivno odrazilo na metalnu industriju Bosne i Hercegovine, a posebno na proizvodnju baznih metala. Usporavanje trenda rasta je evidentirano u drugoj polovini 2011. i u 2012. godini. Osnovni uzrok usporavanja u BiH je bilo slabljenje ekonomskog rasta u EU i zemljama iz našeg neposrednog okruženja.

U 2013. i 2014. godini je registrovano smanjenje proizvodnje baznih metala, ali i značajno povećanje proizvodnje ostalih djelatnosti prerađivačke metalne industrije (gotovi metalni proizvodi, mašine i uređaji, kao i dijelovi u autoindustriji). Iako je ukupan postotak u izvozu 2013. i 2014. manji u odnosu na 2012., zbog smanjenog izvoza baznih metala, pozitivan je pokazatelj što je povećan izvoz proizvoda sa većom dodanom vrijednošću. U 2014. godini je i ostvarena vrijednost izvoza veća u odnosu na 2012. ili 2010. godinu.

Metalni sektor u Bosni i Hercegovini, kao dominantno izvozno orijentiran, je u velikoj zavisnosti od EU i svjetskih tokova. Glavna pokretačka snaga koja će stajati iza svjetske cijene aluminija zavisi od Kine, obzirom da su loši ekonomski rezultati Kine već usporili dinamiku cijena metala na svjetskim tržištima u prvom kvartalu 2014. godine. Trenutno smo, smatraju stručnjaci, pred blagim uzlazom cijena čelika i sa padom cijena željezne rude, pa se možemo nadati da će makroekonomski okvir za razvoj metalnog sektora u BiH biti nešto povoljniji. Interes stranih i domaćih investitora opada zbog visokih političkih ali i poslovnih rizika. I pored toga, metalni sektor je pokazao određene elemente konkurentnosti u proteklom periodu, što se vidi po velikom udjelu u ukupnom BiH izvozu. Paralelno sa rastom proizvodnje dolazi do smanjenja zaposlenosti u ovom sektoru, što je posljedica niskog stepena finalizacije i dominacija baznih metala u investicijama i izvozu ovog sektora.

U proteklom periodu je došlo do restrukturiranja mnogih kompanija, ali još uvijek postoje kompanije koje čekaju investitore i proces modernizacije. U odnosu na mogućnosti, ali i rezultate metalne industrije

u BiH prije 1991., postoji značajan prostor za unapređenje u okviru sektora. Sektor ima potencijal za značajno povećanje prodaje, izvoza i zaposlenosti. U BiH postoje tehnički kapaciteti za kalupno lijevanje, precizno lijevanje, rezanje, štancanje, prešanje, oblikovanje, obradu i zavarivanje, a sve to čini osnovu proizvodnje proizvoda od metala.

Daljnji rast sektora može se postići uz:

- Povećanje proizvodnje sa višom dodanom vrijednošću,
- Partnerstvo sa međunarodnim kompanijama,
- Unapređenje tehnologija, inovativnosti i konkurentnosti u okviru sektora.

Glavni akteri metaloprerađivačke industrije su ukazali i na nekoliko **prepreka koje su ostale i koje treba prevazići** ukoliko se želi postići restrukturiranje i poboljšanje konkurentnosti metalnog sektora⁸⁶:

1. Okosnicu metalnog sektora u BiH još uvijek uglavnom čine **preduzeća koja tek treba ili privatizirati ili ozbiljno restrukturirati**. Način na koji se trenutno upravlja ovim preduzećima ozbiljno opterećuje fazu razvoja u kojoj se sada nalaze i nepovoljno utiče na jačinu domaćeg tržišta.
2. Preduzeća iz metaloprerađivačke industrije, slično onima iz drvoprerađivačkog sektora, suočavaju se sa problemima sve većeg broja potraživanja i upravljanja likvidnošću, pa je stoga kao ključni faktor istaknuto osiguranje **jednostavnijeg pristupa izvorima finansiranja** putem razvojnih banaka zajedno sa **usvajanjem poreskog kredita (vezanog za investicije)**.
3. Preduzeća su naglasila i potrebu za uspostavljanjem **institucije za certifikaciju kvaliteta, što je od ključnog značaja za preduzeća koja su pretežno vezana za izvoz**.
4. Struktura **tržišta rada** je također istaknuta kao slabost, jer je očigledno da metalnom sektoru nedostaje inženjera, projektanata, varilaca, itd. što bi se moglo poboljšati ukoliko se metalni sektor adekvatno promovira na univerzitetima i u srednjim školama⁸⁷.

U izvještajnom dokumentu FIRMA projekta „Izgledi bh industrije u 2014. drvna prerada i metalna industrija“ navedeni su glavna ostvarenja u metaloprerađivačkoj industriji u periodu 2012-2013. godine:

1. Operacionalizacija Asocijacija proizvođača metalskog i elektro sektora pri Vanjskotrgovinskoj komori BiH;
2. Povećanje nivoa certificiranja u skladu sa međunarodnim standardima;
3. Izvanredni izvozni rezultati potaknuti bh. prisustvom na sajmovima i izložbama;
4. Natprosječni rezultati uspješnosti poslovanja podržanih preduzeća u odnosu na ukupnu metaloprerađivačku industriju.⁸⁸

U nizu problema koji još uvijek koče razvoj metaloprerađivačkog sektora u Bosni i Hercegovini, kao glavna prepreka identifikovani su nedostatak informacija o trendovima na tržištu, potencijalnim kupcima, poslovnom okruženju, prilikama za razvoj radne snage i dr. Kako bi se pružila podrška rješavanju ovih problema, dogovoreno je uspostavljanje interaktivnog web portala za čitavu metaloprerađivačku industriju Bosne i Hercegovine i tako je pokrenut web portal – Metalna industrija u BiH - <http://www.metalnaindustrija.ba/>.

U okviru dostupnih podataka na web portalu Agencije za promociju izvoza BiH (BHEPA), dostupan je i registar izvoznika, izborom poddjelatnosti (odjeljak/ glava/ tarifa) ili nazivom kompanije, sa osnovnim informacijama o kompanijama - <http://komorabih.ba/bhepa/registar-izvoznika/>.

⁸⁶ Izvor: Izgledi bh industrije u 2012 drvna prerada i metalna industrija, FIRMA; Oktobar 2012

⁸⁷ Izvor: Izgledi bh industrije u 2012 drvna prerada i metalna industrija, FIRMA; Oktobar 2012

⁸⁸ Izvor: Izgledi bh industrije u 2012 drvna prerada i metalna industrija, FIRMA; Oktobar 2014

25.10. Elementi tržišnog pozicioniranja

Saradnja među preduzećima trenutno nije dobro uspostavljena u većini industrijskih sektora u BiH. Nedostatak povjerenja i složeno poslovno i političko okruženje često mogu uticati na otežavanje realizacije saradničkih poduhvata. Međutim, zbog ograničenja koja obuhvataju veličinu, finansijske resurse, tehnološke kapacitete, te nedostatak odgovarajućih kompetencija i znanja, mnoga preduzeća, osim najboljih izvoznika, borit će se da sama ostvare značajan rast koristeći se sopstvenim resursima.

Širom EU, kao i u brojnim drugim dijelovima svijeta u razvoju, saradničke poduhvate (izvozne koalicije, lanci vrijednosti, klasteri) uspješno podržavaju državne i regionalne vlasti. Čini se razumnim da se i u slučaju BiH pažnja usmjeri na ovaj pristup.

Istraživanje klastera u Španiji i šire ukazuje na to da je ključ uspjeha svih takvih inicijativa u tome da su one na kraju vođene tržištem i zaradom, da ih predvode akteri iz privatnog sektora prije nego tijela koja finansira država, da su uključene u razvoj proizvoda i inovacije (iako možda ne na samom početku) i da imaju jasna i transparentna pravila rada koja su obično uklopljena u sporazum koji se zakonski može provesti.

Vjerujemo da bi se kratkoročne koristi povećale za grupe preduzeća koja su locirana u jednoj regiji i koja rade zajedno u cilju promocije svojih proizvoda u određenim ciljnim tržištima na kojima su jasno utvrđene zajedničke mogućnosti. Drvni i metalni sektor predstavljaju jasne mogućnosti za ovu vrstu saradnje. Svježa i prerađena hrana su, također, kandidati za zajedničku promociju imajući u vidu ograničenja među brojnim poljoprivrednim proizvođačima u BiH. Ovu vrstu saradnje može podržati dobro organizirano i sufinansirano istraživanje tržišta ili učešće na sajmu, što kasnije može voditi u pravcu zajedničkih aktivnosti na brendiranju, kao i drugih aktivnosti.

Iako su korisni i važni gledano u srednjoročnom periodu, mali podregionalni klasteri mogu imati ograničen uticaj na izvozni rezultat u kratkoročnom periodu. Za veći uticaj bit će važno da se razmotre značajni i potencijalno dobro finansirani klasteri i njihov potencijal da povećaju izvoz kroz zajedničku saradnju sa univerzitetima i naučno-istraživačkim institutima u pogledu istraživanja i inovacija.

25.11. Mreža trgovinskih informacionih centara u BiH

Istraživanje provedeno među izvoznicima u BiH i šire ukazuje da je pristup strateškim marketinškim informacijama od velike važnosti i da se izuzetno cijeni. Iako je mnogo besplatnih informacija dostupno na Internetu, ipak ih nije uvijek lako i pronaći, te često ne daju dovoljno detaljne podatke. Mnoge informacije se moraju platiti, a *online* podaci su ipak općenito preskupi da bi im jedno preduzeće pristupilo. Najbolje rješenje je, prema tome, koncept raspodjele.

RS je već formirala Trgovinski informacioni centar, a BHEPA nudi ad-hoc trgovinske informacije ali još uvijek nema posebno izdvojenu strukturu za ovu svrhu. Ima smisla da se podaci o međunarodnom tržištu razmjenjuju među svim potpornim organizacijama kako bi se izbjeglo dupliciranje i na najbolji mogući način iskoristili oskudni budžeti.

BHEPA bi trebala preuzeti vodeću ulogu u formiranju mreže Trgovinskog informacionog centra, možda zajedno sa Evropskom preduzetničkom mrežom, koja već ima pristup nekim korisnim izvorima podataka i informacijskim mrežama. Da bi kreirala takvu mrežu, BHEPA bi mogla raditi zajedno sa partnerskim komorama u RS i FBiH kao i sa drugim organizacijama koje su u mogućnosti da doprinesu ovom procesu izrade strateškog informacijskog plana koji će za početak opsluživati potrebe izvoznika u ključnim sektorima, a potom, u skladu sa rastom stručnosti i resursa, i sve izvoznike. Uvjet za takvu saradnju bio bi sporazum o dijeljenju informacija i resursa kako bi mreža imala minimalno potrebna finansijska i ulaganja u ljudskim resursima za sve svoje članice.

Koordinacija ovog resursa omogućit će bolje usluge za izvoznike širom zemlje koji će znati da jednim pozivom na broj TIC-a imaju pristup vrijednim informacijama po veoma niskim cijenama za sve članove mreže TIC-a. Naprimjer, može se desiti da TIC RS postane vodeći stručnjak za pružanje informacija o tržištu kože i tekstila, dok je TIC FBiH vodeći stručnjak za vino i druge odabrane

proizvode. TIC u okviru BHEPA bi se mogao baviti građevinskim, metalnim i drvnim sektorom. To sve naravno lijepo izgleda u teoriji. U praksi će preduzeća ići tamo gdje dobijaju najbolje usluge.

25.12. Investicije i jačanje izvoza

Smatra se da komercijalne banke nisu sklone davanju posebne finansijske podrške izvoznima čije potrebe spadaju u dvije kategorije. Prvu kategoriju čini podrška rastućim izvoznima tamo gdje postoji potreba za povećanjem ili unaprjeđenjem proizvodnih kapaciteta. To zahtijeva srednjeročno ili dugoročno finansiranje do koga je teško doći kao što je već naznačeno u prethodnom tekstu.

Drugu kategoriju čini osiguranje finansijskih sredstava za obrtni kapital s ciljem da se pokrije ulaganje u zalihe ili da se finansiraju izvozna potraživanja. Izbor u ovoj kategoriji je bolji zahvaljujući entitetskim razvojnim bankama i IGA-i, iako je ograničen u pogledu stvarne visine raspoloživih finansijskih sredstava.

U tabeli koja slijedi dat je kratak pregled finansijske podrške koja je dostupna iz vladinih izvora.

Tabela 89: Izvozno finansiranje

Izvor	Opis
Investiciono-razvojna banka RS	Posebna kreditna linija za izvoznike sa iznosom do 2 miliona KM, Rok: 12 mjeseci (plaća se samo kamata, a glavnica po dospelju) kamatna stopa: 4,4%
Razvojna banka FBiH	Izvozna kreditna linija – Rok: 18 mjeseci (15 mjeseci samo kamatu vraćaju i glavnica se vraća zadnja 3 mjeseca) kamatna stopa: 5% Kolateral: 1:1,5
IGA	Faktoring - Finansiranje izvoznika po izvršenom izvozu do 80% fakture do 120 dana odloženog plaćanja Cijena: EUROLIBOR + premija rizika Program osiguranja izvoznih rezultata

25.13. Sistem poticaja u razvoju metalnog i elektro sektora Federacije BiH

Institucionalni i pravni okvir za MSP doveo je do različitih rješenja u pogledu podsticaja za MSP na svim nivoima vlasti u BiH. Na državnom nivou za razvoj MSP nadležno je Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH, Sektor za mala i srednja preduzeća. Na državnom nivou ne postoji agencija ili fond za MSP, niti se isplaćuju bilo kakvi podsticaji. Najviše podsticaja se realizira na nivou entiteta, ali i tu postoje različite institucije. Podsticaji se dalje realiziraju i na nivou kantona (FBiH) i na nivou općina.

Politiku podsticaja u FBiH vodi Ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, a prema Zakonu o poticanju razvoja male privrede i Programu razvoja male privrede FBiH. Zakonom su predviđeni samo direktni finansijski poticaji – grantovi. Godišnje se donose odluke o vrstama grantova (za cjelokupni prijavljeni program i za sufinansiranje po programima za koje se traže kreditna sredstva). Finansijska sredstva se obezbjeđuju iz budžeta FBiH za svaku kalendarsku godinu. Visina finansijskih sredstava predviđena Zakonom je do 2% godišnjeg budžeta FBiH.

Politike podsticaja realizuju Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije i Razvojna banka Federacije BiH. Ministarstvo objavljuje javne pozive za dodjelu grantova i kredita iz sredstava odobrenih ovom ministarstvu iz budžeta odlukom Vlade FBiH (za grantove sa pozicije Transferi za poticaj razvoja, poduzetništva i obrta, a za kredite sa pozicije Ostala domaća pozajmljivanja). Za ova sredstva procedure javnih poziva i odabira korisnika vrši Ministarstvo (stručna komisija). Grantove

isplaćuje Ministarstvo, a povoljne revolving kredite realizira preko Union banke d.d. Sarajevo, kojoj su to komisioni poslovi.

25.14. Zaključak - Problemi i ograničenja u razvoju malih i srednjih preduzeća u Federaciji BiH

Opštu ocjenu politika razvoja MSP u Federaciji BiH je teško dati. Primarni razlog je ekstremna decentralizacija politika razvoja MSP. Većina politika se definiše i provodi na entitetskom nivou, te među njima nema koordinacije. Na državnom nivou postoji minimum funkcija. Iz tog razloga se u Federaciji BiH može govoriti o najmanje tri politike razvoja MSP. Rezultat ovakve situacije je vakuum u definisanju i provođenju politika⁸⁹.

Mikro, mala i srednja preduzeća u Federaciji BiH čine okosnicu ekonomije, stvarajući preko 60% bruto društvenog proizvoda (BDP) i glavninu novih radnih mjesta. Međutim, na državnom nivou ne postoji institucija zadužena za razvoj MSP. Ovo je u neskladu sa drugim politikama, kao što su privatizacija, razvoj finansijskog sektora, uspostava jedinstvenog ekonomskog prostora, te politikama koje se provode u drugim zemljama Jugoistočne Evrope i pokazuje da se ovom pitanju u BiH daje mali značaj⁹⁰.

Mreža podrške razvoju MSP postoji, ali ne funkcioniše efikasno. Ne postoji mehanizam za podnošenje i konsolidaciju izvještaja. Na državnom nivou ne postoje zakoni, i ne postoji obaveza dvosmjerne vertikalne koordinacije sa nivoa BiH do nižih nivoa, te sa nižih nivoa ka BiH nivou. U FBiH nema te koordinacije sa nivoom kantona. RS ima elemente vertikalne koordinacije sa opštinskim nivoom, što dokazuje izvještavanje općina o podsticajima, ali ova koordinacija nije dvosmjerna. Finansijski podsticaji za MSP na nivou RS se daju uglavnom kroz povoljne kredite koje IRB RS plasira putem komercijalnih banaka i mikrokreditnih organizacija. Opšti stavovi javnosti su da obje razvojne banke u entitetima nisu transparentne i da se odobravanje kredita zasniva više na političkim nego na ekonomskim kriterijima. Kritike su mnogo izraženije za Razvojnu banku FBiH nego za Investiciono-razvojnu banku RS. Pošto se radi o javnim institucijama (100% u vlasništvu entiteta), njihova odgovornost prema javnosti je velika.

Analiza podsticaja za razvoj MSP u BiH pokazuje da su postojeća sredstva rascjepkana na mikro nivoe. Strategije i politike nižih nivoa se referiraju na kapitalne investicije, kao što su tehnološki parkovi, one-stop-shop-ovi, inovacije i informatičko društvo, što zahtijeva velike investicije i uvezivanje više institucija. Provođenje ovih politika će zahtijevati visok stepen koordinacije, koja danas ne postoji.

Evaluacija efekata poticaja ne postoji. Nema indikatora koji bi ukazali na efekte kao što su: povećanje broja zaposlenih, povećan broj MSP, povećanje proizvodnje, povećanje izvoza ili udjela MSP u BDP-u. Svi ovi efekti su planirani ciljevi u strategijama razvoja MSP na svim nivoima. Kao ilustrativni primjer možemo navesti konstrukciju tehnološkog parka - kada bi iz postojećih sredstava podsticaja sa raznih nivoa, godišnje napravili po jedan tehnološki park, koji je investicija od nekoliko desetina miliona KM, napravio bi se značajan pomak. Umjesto toga se desetine miliona KM usmjeravaju na veliki broj mikro intervencija bez efekta po pitanju konkurentnosti i kvalitetnog zapošljavanja.

Vijeće za državnu pomoć Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Vijeće) osnovano je 2012. godine Zakonom o sistemu državne pomoći u Bosni i Hercegovini. Vijeće je javna institucija koja samostalno obavlja svoju djelatnost dužna da osigura dosljednu primjenu Zakona o sistemu državne pomoći u Bosni i Hercegovini. Vijeće ima isključivu nadležnost za odobravanje programa/shema državne pomoći i pojedinačne državne pomoći, za odlučivanje o povratu nezakonito dodijeljene državne pomoći, te za uspostavljanje i upravljanje popisom državne pomoći i popisom programa/shema državne pomoći započetim prije osnivanja Vijeća.

Osim primjene Zakona o sistemu državne pomoći u Bosni i Hercegovine Vijeće obavlja poslove iz nadležnosti Poslovnika o radu Vijeća za državnu pomoć Bosne i Hercegovine. Vijeće ima ovlasti da odobrava programe državne pomoći i pojedinačna sredstva pomoći pod uslovom da se ne naruši

⁸⁹ "Enterprise Policy Performance Assessment Bosnia and Herzegovina", OECD, 2005

⁹⁰ "Enterprise Policy Performance Assessment Bosnia and Herzegovina", OECD, 2005

konkurencija davanjem prednosti određenim preduzećima ili određenim proizvodima kao i ovlaštenje da određuje povrat državne pomoći koja je nezakonito dodijeljena.

Osnovne organizacijske jedinice za obavljanje poslova i zadataka Vijeća su: Vijeće za državnu pomoć i Sekretarijat Vijeća. Vijeće se sastoji od osam članova i to tri predstavnika koja imenuje Vijeće ministara BiH, dva predstavnika koja imenuje Vlada Republike Srpske, dva predstavnika koja imenuje Vlada Federacije BiH i jednog predstavnika kojeg imenuje Vlada Brčko distrikta BiH. Članovi Vijeća imenuju se na period od četiri godine. Članovi Vijeća biraju predsjedavajućeg i dva zamjenika na period od jedne godine. Vijeće ima Sekretarijat koji obavlja organizacione, tehničke i upravne poslove i zadatke potrebne za njegov rad i koordinira njegovim radom. Vijeća ima Kolegij koji čine predsjedavajući i dva zamjenika predsjedavajućeg Vijeća.

25.15. Prijedlog konkretnih mjera za podsticaj izvoza

Plan aktivnosti za metalni sektor sadrži tri ključna cilja:

1. intenziviranje izvozne orijentacije i izvozne spremnosti preduzeća iz metalnog sektora;
2. unaprjeđenje inovacijskih i institucionalnih kapaciteta metalnog sektora;
3. pružanje podrške ulasku na tržište i izvoznom poslovanju preduzeća iz metalnog sektora.

Svaki od ovih ciljeva je detaljnije obrađen kroz mjere koje su sastavljene od niza aktivnosti koje se moraju poduzeti kako bi se ostvarili ovi ciljevi. Projektne zamisli su, također, navedene u tabeli koja slijedi:

Tabela 90: Plan aktivnosti za metalni sektor

MJERE	AKTIVNOSTI	PROJEKTI
Cilj 1. Intenziviranje izvozne orijentacije i izvozne spremnosti preduzeća metalnog sektora		
1.1. Definirati izvozni potencijal preduzeća za različite podsektorske grupe	1.1.1. Istraživanje izvoznog kapaciteta preduzeća na osnovu vizije, tehnologije, proizvoda, ljudskih resursa, profitabilnosti, finansija, organizacije 1.1.2. Odabrati preduzeća koja nisu izvoznici, a koja su spremna da usvoje izvoznu orijentaciju, te im pružiti pomoć u pogledu izvozne spremnosti	1. Inicijativa strategije metalnog sektorasa ciljem udvostručavanja broja izvoznih preduzeća u metalnom sektoru; domaće i međunarodne konsultantske usluge u cilju klasificiranja neizvoznika na a) preduzeća koja su spremna izvoziti, b) preduzeća sa izvoznim potencijalom, c) ona bez potencijala za izvoz
1.2. Povećanje izvoza nisko i srednje intenzivnih izvoznika u metaloprerađivačkim industrijama (udio izvoza u ukupnoj prodaji je manji od 40%)	1.2.1. Pružanje pomoći pri restrukturiranju javnih preduzeća (pripremiti se za prodaju, partnerstva ili pružiti pomoć u unaprjeđenju poslovanja), 1.2.2. Obezbijediti bolji pristup finansijama 1.2.3. Razviti promotivne aktivnosti za bolje pozicioniranje bh. metalnog sektora na stranim tržištima	2. Tehnička pomoć za preduzeća metalnog sektora u pogledu strategija širenja izvoza 3. Usvajanje i povećanje učinkovitosti izvoznog marketinga razvijanjem snažnih izvoznih preduzeća-posrednika 4. Program učešća u finansiranju troškova izgradnje i promocije brenda za preduzeća metalnog sektora u vrijednosti od 50% 5. Izrada i vođenje internet portala 6. Obezbijediti kreditne linije kroz RB za povećanje izvoznih kapaciteta MSP-a u metalnom sektoru
1. 3. Poboľšati poslovno okruženje za nove projekte metaloprerađivačke industrije u BiH, koji nude nove koncepte prerađivačkih kapaciteta	1.3.1. Povećanje izvoznih kapaciteta u visoko izvozno orijentiranim preduzećima i proširivanje lanca vrijednosti u proizvodnji aluminijuma, glinice i čelika prema poslovnim aktivnostima finalne potražnje	7. Pripremiti projekat pod nazivom „Kako osigurati energiju i povećati energetska učinkovitost u industriji metalnog sektora u BiH“ 8. FBiH i Aluminij d.d. Mostar trebaju pripremiti studiju izvodljivosti u cilju razmatranja prilika za unaprjeđenje

		djelotvornosti i povećanja nivoa dodane vrijednosti u proizvodnji aluminijuma 9. Studija izvodljivosti, plan aktivnosti i promocija pod nazivom „BiH – vodeća zemlja u preradi aluminijuma – 100 malih fabrika u dolini Neretve u narednih 10 godina "
1.4. Razvijanje elemenata dugoročnog razvoja domaćih preduzeća koja proizvode automobilske dijelove i komponente	1.4.1. Razvijanje strateškog partnerstva sa VW, CIMOS i drugim proizvođačima automobila	10. Elaborat o prilikama za razvoj proizvodnje automobilskih dijelova u BiH u saradnji sa vodećim proizvođačima automobila (FIAT, Renault, KIA, Hyundai, Ford)
1.5. Povećanje ulaganja u metalni sektor privlačenjem direktnih stranih ulaganja i domaćih investitora	1.5.1. Prikupljanje informacija o potencijalnim investitorima zainteresovanim za transfer proizvodnje na Zapadni Balkan i promoviranje potencijala BiH da usvoji ove transfere	11. Projekat usvajanja transfera tehnologije i proizvodnje iz zemalja EU u metalnom sektoru kroz DSU, licence, saradnju i podugovaranje

MJERE	AKTIVNOSTI	PROJEKTI
Cilj 2. Unaprjeđenje inovacijskih i institucionalnih kapaciteta metalnog sektora		
2.1. Intenzivirati razvojno-istraživačke aktivnosti u metalnom sektoru	2.1.1. Određivanje istraživačkih projekata u Istraživačkom programu FBiH i RS koji trebaju primiti podršku u vidu državnih novčanih sredstava iz Fonda za istraživanje i razvoj u FBiH i iz budžeta u RS	12. Centar za istraživanje i projektovanje u BiH Metalni sektor zasnovan na načelima rada FFRDC-a32 (ulaganje 100% državnog kapitala koji će u naredne četiri godine preći na samoodrživ način rada)
2.2. Razvoj istraživačkih projekata za povećanje konkurentnosti u sektoru – natjecati se za fondove EU za zajedničke projekte u metalnom sektoru	2.2.1. Razviti 3-4 istraživačka projekta u metalnom sektoru za FP7 u saradnji sa univerzitetima ili istraživačkim centrima u inozemstvu i 2 projekta za IPA fondove	13. Razvijanje projekata za proizvodnju robe široke potrošnje u metalnom sektoru BiH 14. Studija izvodljivosti i modeli razvoja za "Povećanje zaposlenosti i prihoda od izvoza u sektoru aluminijuma razvijanjem novih osnovnih i prerađivačkih kapaciteta u BiH"
2.3. Razvijanje znanja za pripremu projekata za FP7 i IPA projekte u metalnom sektoru	2.3.1. Edukacija kadra u preduzećima metalnog sektora	15. Serija seminara o tome kako pripremiti FP i IPA projekte u metalnom sektoru 16. Tehnička pomoć za pružanje podrške izradi projekata u preduzećima
2.4. Razvoj novih i inoviranje postojećih proizvoda (stvaranje novih proizvoda, dizajn i brendiranje)	2.4.1. Uspostaviti saradnju na projektima između univerziteta i istraživačko-razvojnih centara i preduzeća iz metalnog sektora u cilju inoviranja na polju proizvoda i dizajna proizvoda, odnosno razvoja brendiranja u saradnji sa marketinškim agencijama	17. Program učešća u finansiranju troškova u iznosu od 50% za razvoj novog proizvoda ili obnavljanje starih
2.5. Omogućavanje certificiranja izvoznih proizvoda i izvoznih preduzeća	2.5.1. Pružanje podrške aktivnostima u cilju certificiranja izvoznih proizvoda i izvoznih preduzeća	18. Program učešća u finansiranju troškova u iznosu od 50% za certificiranje proizvoda i preduzeća
2. 6. Uspostavljanje institucionalne saradnje između poslovnih subjekata i univerziteta i istraživačkih centara	2.6.1. Unaprjeđenje saradnje na području inovacija u proizvodima, tehnologijama i upravljanju izvoznim aktivnostima u preduzećima iz metalnog sektora BiH	19. Definirati potencijalna područja saradnje i efekte saradnje između preduzeća iz metalnog sektora i univerziteta i istraživačkih centara u BiH, te pružiti preduzećima adekvatnu podršku

MJERE	AKTIVNOSTI	PROJEKTI
Cilj 3. Pružanje podrške ulasku na tržište i izvoznom poslovanju preduzeća metalnog sektora		
3.1. Unaprijediti tržišne informacije koje se odnose na prikupljanje podataka i određivanje ciljnog tržišta	3.1.1. Razviti i provesti određeni broj projekata usmjerenih na unaprjeđenje kapaciteta metalnog sektora u svrhu boljeg određivanja izvoznih tržišta	20. Istraživački trendovi i budući razvoj u pogledu potražnje za proizvodima od metala na evropskim tržištima 21. Istraživački potencijal za izvoz i potencijalni raskorak između potražnje i ponude preduzeća iz metalnog sektora BiH
3.2. Povećanje konkurentnosti preduzeća iz metalnog sektora BiH u smislu kvaliteta proizvoda, isplativosti i kapaciteta za budući razvoj u tržišnom i tehnološkom smislu	3.2.1. Unaprjeđenje kvaliteta proizvoda, nivoa isplativosti i kapaciteta za budući razvoj u tržišnom i tehnološkom smislu 3.2.2. Ojačati izvozne marketinške kapacitete na nivou preduzeća	22. Definirati i provesti programe restrukturiranja poslovanja po principu „jedan na jedan“ 23. Projekat tehničke pomoći: Kako povećati kapacitete u cilju izrade i provedbe izvoznog marketinga u preduzećima iz metalnog sektora BiH
3.3. Unaprjeđenje pristupa kapitalu za finansiranje	3.3.1. Unaprjeđenje uvjeta za korištenje kredita do nivoa izvoznih konkurenata 3.3.2. Osposobljavanje preduzeća iz metalnog sektora da koriste kredite za razvoj i finansiranje izvoza 3.3.3. Smanjiti izvozni rizik za preduzeća iz metalnog sektora BiH	24. Refinansiranje izvoza metalnog sektora jačanjem kapaciteta IGA-e 25. Uspostavljanje garancijskog fonda za finansiranje MSP-a izvoznika 26. Uspostaviti sistem i stvoriti uvjete za primjenu osiguranja od rizika 27. Uspostaviti fond za osiguranje od rizika za preduzeća iz metalnog sektora
3.4. Razvoj ljudskih resursa	3.4.1. Izvršiti procjenu i ispunjavanje potreba metalnog sektora za različitim vještinama	28. Prikupiti podatke iz srednjih škola i univerziteta, kao i iz Zavoda za zapošljavanje o kadrovima koji posjeduju kvalifikacije za obavljanje poslova u metalnom sektoru (Procijeniti ponudu i trendove projekata) 29. Prikupiti podatke iz preduzeća metalnog sektora o potrebama za kvalificiranim kadrom i neophodnim profilima, te trendovima projekata 30. Uspostavljanje centra za stručno obrazovanje u metalnom sektoru (zasnovanom na PKM)
3.5. Jačanje klastera u automobilske industrije	3.5.1. Unaprijediti međusobnu saradnju 3.5.2. Ojačati promociju automobilske industrije BiH	31. Unaprijediti međusobnu saradnju kroz redovne sastanke i saradnju zasnovanu na potrebama 32. Promovirati izvozne potencijale u automobilske industrije kroz odabrane sajmove, bilateralne posjete i sl.
3.6. Poboljšanje zakonskog okvira i prakse državnih institucija koja se odnosi na zone slobodne trgovine	3.6.1. Riješiti konfuznu situaciju u pogledu uloge i potencijala zona slobodne trgovine za strane investitore u BiH	33. RIA (Regulatorna procjena uticaja) koja se odnosi na uticaj postojećih propisa i praksi na području ZST-a i preporuke kako regulisati ovo područje u kontekstu integracija BiH u EU

26. SWOT ANALIZA

Tabela 91:

UNUTRAŠNJI FAKTORI	
SNAGE	SLABOSTI
- Brendovi i reference - Dobar geografski položaj i zadovoljavajuća infrastruktura - Povoljna cijena rada i ljudski kapaciteti - Fleksibilnost proizvodnje - Članstvo u raznim međunarodnim mrežama sektorskih proizvođača - Dugogodišnja izvozna tradicija	- Nizak nivo konkurentnosti - Nizak nivo fiksnih investicija u modernizaciju opreme i tehnologije - Nezavršen proces usklađivanja tehničkih propisa BiH u oblasti direktiva novog i globalnog pristupa sa legislativom EU - Značajani troškovi angažovanja inostranih tijela za ocjenjivanje usklađenosti (laboratorija) za kompanije koje izvoze u EU. - Nepovoljan ambijent za ulaganje - Odliv stručne radne snage - Zastarjela oprema i tehnologija - Nedovoljna promocija - Loša pregovaračka pozicija malih firmi sa većim kupcima - Nezadovoljavajuća struktura izvoza - Loša mreža dobavljača repromaterija u BiH - Visoka fiskalna i parafiskalna opterećenja firmi - Nepovoljna kreditna sredstva - Nedovoljno efikasan proces stečaja - Nedostatak naučno-istraživačkih instituta i nedovoljno ulaganje u istraživanje i razvoj
VANJSKI FAKTORI	
PRILIKE - MOGUĆNOSTI	PRIJETNJE - OPASNOST
- Usklađivanje sistema obrazovanja sa potrebama privrede - Stručno usavršavanje kadrova - Mogućnost promotivnih aktivnosti za bolji plasman domaće proizvodnje - Podrška firmama u uvođenju sistema upravljanja i CE označavanje - Privlačenje investicija - Tradicija i položaj u Evropi - Modernizacija proizvodnih kapaciteta - Proširenje proizvodnog portfolia - Pristup stranim tržištima - Korištenje prirodnih resursa u skladu sa principima održivog razvoja - Sirovine za preradu iz domaćih izvora - Bolja saradnja sa preduzećima u okruženju - Pronalazak strateškog partnera - Internacionalizacija poslovanja i tehnologija, know-how i upravljačkih znanja - Korištenje projekata finansiranih od strane države i EU - Raspoloživost sredstava EU Horizon 2020 - Razvoj poslovnih inkubatora, klastera, tehnoloških parkova, slobodnih proizvodnih i izvoznih zona - Primjena harmoniziranih standarda - Raspoloživost domaćih resursa na reciklaži	- Odliv stručnih kadrova - Odliv stranog kapitala - Stvaranje nekompetentnih kadrova - Nedovoljan razvoj integrativnih firmi - Opterećenje visokim stopama poreza i doprinosa - Zaostajanje u tehničkom i tehnološkom razvoju - Neefikasnost institucija na promoviranju izvoza - Nelojalna konkurencija - Nestabilnost u cijenama na međunarodnom tržištu nafte, plina, željeza i obojenih metala - Nepostojanje izvozne stimulacije i <u>garancija</u> - Nestabilna politička i ekonomska situacija - Korupcija i siva ekonomija

27. BUDUĆNOST METALNOG I ELEKTRO SEKTORA

27.1. Prijedlog konkretnih mjera za jačanje proizvodnje metalnog i elektro sektora i zaštita domaće proizvodnje

Poboljšati sposobnost izvoznika da budu konkurentni na međunarodnim tržištima

Kao što je već utvrđeno, izvoznici sa sjedištem u Federaciji Bosne i Hercegovine suočavaju se sa brojnim izazovima onog trenutka kada postanu spremni za rast.

Vlada i privatni sektor moraju raditi zajedno na uklanjanju prepreka rastu, kao i na podršci preduzećima sa potencijalom da u kratkom roku izrastu u veća preduzeća. Još uvijek postoji previše preduzeća koja su i dalje usmjerena na jednog ili na mali broj kupaca i koja su u tehničkom pogledu dobra, ali još uvijek vrše prodaju na osnovu niske cijene sa ograničenim strateškim pogledima na izvozni potencijal, odnosno preduzeća koja zarađuju za život, ali im nedostaje instrumenata za rast i kreiranje stvarnog uticaja u svojim sektorima i na ključnim tržištima. Moramo pomoći nekim od ovih izvoznika da uhvate „voz razvoja“ i postanu uspješne priče na koje naša zemlja može biti ponosna.

Bez obzira na veličinu, sva preduzeća imaju slične zahtjeve prema vladi, ukoliko planiraju da rastu i prosperiraju. Dodatak jednom atraktivnom i efikasnom pravnom i regulatornom okruženju je od presudne važnosti. Djelotvorne bilateralne i multilateralne politike trgovine trebale bi omogućiti pristup tržištu po najmanjim mogućim cijenama.

Osim toga, preduzeća traže pomoć i u pogledu:

- pristupa relevantnim i pravovremenim informacijama o tržišnim mogućnostima i potencijalu,
- pristupa finansijskim sredstvima da bi osigurala da mogu podržati svoje planove rasta,
- pristupa kvalificiranim savjetima i stručnosti u cilju izbjegavanja skupih grešaka, kao i osiguranja da se na najbolji mogući način iskoriste utvrđene mogućnosti,
- tehničke obuke i obuka iz upravljanja da bi se osiguralo da njihova preduzeća mogu realizirati svoje strategije.

Sve su ove stavke koje su, u određenoj mjeri, već pružene u zemlji. Ono što je potrebno je veća i kvalitetnija podrška koja je direktno usmjerena na prioritetne potrebe naših izvoznika. Za to će biti potrebna saradnja svih organizacija iz javnog i privatnog sektora koje imaju interesa za razvoj konkurentne i uspješne zemlje.

27.2. Vizija razvoja metalnog i elektro sektora

Federacija Bosne i Hercegovine će, stimulirajući povoljno poslovno okruženje, uz podršku sektorskim preduzećima i primjenu savremenih tehnologija s ciljem otvaranja novih i kvalitetnijih radnih mjesta, kreirati prostor za modernizaciju sektora temeljenog na novim znanjima i inovacijama uz povećan udio na međunarodnom tržištu.

27.3. Strateški ciljevi

Opšti parametri strategije razvoja metalnog i elektro sektora na osnovu SWOT analize strateškog dokumenta bi se mogli definisati kao:

1. Povećanje konkurentnosti,
2. Otvaranje novih tržišta i povećanje izvoza,
3. Prilagođavanje kadrovske strukture zahtjevima savremenog poslovanja,
4. Specijalizovanje i okrupnjavanje firmi oko nosilaca razvoja,

5. Povećanje zaposlenosti,
6. Povećanje bruto domaćeg proizvoda,
7. Održavanje industrijske baze kao osnove za razvoj prerađivačkih djelatnosti,
8. Promjena strukture proizvodnje i gotovih proizvoda prema višim cjenovnim razredima,
9. Stalno tehničko-tehnološko i organizaciono unapređivanje poslovanja uz primjenjivanje inovacija i sopstvenog znanja.

Shodno navedenim ciljevima definisat ćemo tri strateška cilja i to:

Strateški cilj 1. : Povećanje obima sektorske proizvodnje po prosječnoj godišnjoj stopi 2,2%

Strateški cilj 2. : Povećanje broja radnika za 10.000 do kraja 2026., sa minimalnim udjelom od 15% visokostručnih

Strateški cilj 3. : Povećanje izvoza i promjena strukture izvoza u korist izvoza proizvoda više dodane vrijednosti

Tabela 92:

STRATEŠKI CILJ 1. Povećanje obima sektorske proizvodnje po prosječnoj godišnjoj stopi 2,2%	
PRIORITETNI CILJEVI	MJERE
1.1. Uspostavljanje boljeg poslovnog okruženja i uslova za povećanje obima sektorske proizvodnje	1.1.1. Ubrzanje i okončanje privatizacije sektorskih preduzeća
	1.1.2. Obezbjedenje uslova za kvalitetnije restrukturiranje privrednih subjekata
	1.1.3. Poticanje, razvoj i uvezivanje integratora i klastera metalnog i elektro sektora (MES)
1.2. Jačanje nadzora nad radom privrednih subjekata	1.2.1. Uvođenje korporativnog upravljanja
	1.2.2. Jačanje inspekcijskog nadzora kroz institucionalni okvir
	1.2.3. Efikasnija implementacija stečajnih postupaka
1.3 Primjena informacionih tehnologija u metalnom i elektro sektoru	1.3.1. Podrška razvoju kadrovskih i tehnoloških informacionih kapaciteta
	1.3.2. Uspostava institucionalne baze podataka i izrada registara podataka od značaja za privredu (registracija, stečajni postupci, porezi, parafiskalne naknade, ovlaštenja, odobrenja, dozvole i sl.)

STRATEŠKI CILJ 2. Povećanje broja novozaposlenih za 10.000 do kraja 2026., sa minimalnim udjelom od 15% visokostručnih	
PRIORITETNI CILJEVI	MJERE
2.1. Razvoj ljudskog potencijala i vještina za jačanje sektorske konkurentnosti	2.1.1. Uspostava i održavanje kontinuirane saradnje sa obrazovnim sistemom
	2.1.2. Podrška razvoju i unapređenju obrazovnog sistema u korist realnog sektora
	2.1.3. Usklađivanje i unapređenje zdravstvenog i sigurnog radnog zakonodavstva
2.2. Standardizacija obrazovnog sistema u skladu sa EU sektorskim pravcima	2.2.1. Preuzimanje EU legislative za oblast metalnog i elektro sektora u skladu sa obrazovnim sistemom

STRATEŠKI CILJ 3. Povećanje izvoza i promjena strukture izvoza u korist izvoza proizvoda više dodane vrijednosti	
PRIORITETNI CILJEVI	MJERE
3.1. Unapređenje aktivnih institucionalnih mjera za podršku povećanju izvoza	3.1.1. Uspostavljanje mjera poticaja izvozno orijentiranim firmama i integrisanje komponenti u finalni proizvod
	3.1.2. Uvođenje novih tehnologija, proizvodnja proizvoda više dodane vrijednosti i diverzifikacija proizvoda
	3.1.3. Preuzimanje i implementacija međunarodnih standarda
3.2. Podrška izvoznoj orijentaciji privrednih subjekata	3.2.1. Institucionalna podrška izvozno orijentisanim firmama putem (IGA, banke, diplomatsko konzularnih predstavništava, Ekonomske diplomatije).
	3.2.2. Obezbeđenje povoljnih kreditnih sredstava iz budžeta rasornih institucija putem Razvojne banke Federacije BiH
	3.2.3. Pojednostavljenje i skraćenje izvozno-uvoznih procedura
3.3. Uspostava i podrška razvoju institucionalnih kapaciteta	3.3.1. Podrška uspostavi i razvoju Instituta za materijale, tehnoloških parkova za Informacione tehnologije i proizvodne procese
	3.3.2. Uspostava i podrška razvoju laboratorija i ispitnih stanica
	3.3.3. Uspostava i održavanje saradnje poslovnih subjekata sa institutima i laboratorijama

STRATEŠKI CILJ 1.	1. Povećanje obima sektorske proizvodnje po prosječnoj godišnjoj stopi 2,2%	
PRIORITETNI CILJEVI	1.1. Uspostavljanje boljeg poslovnog okruženja i uslova za povećanje obima sektorske proizvodnje	
Mjera	1.1.1. Ubrzanje i okončanje privatizacije sektorskih preduzeća	
Cilj mjere	Okončati privatizaciju privrednih društava u državnom vlasništvu do kraja 2020.godine	
Projekti i aktivnosti	Donošenje plana privatizacije	
	Donošenje odluka o prodaji kapitala u državnom vlasništvu	
Izlazni/direktni pokazatelji i očekivani rezultati za praćnje ostvarenja mjere	Izlazni i direktni pokazatelji	Očekivani rezultati
	Sačinjena analiza realiziranih aktivnosti prodaje državnog kapitala	Usvajanje planova
	Sredstva od prodaje državnog kapitala i usmjeravanje u razvojne programe korisnika	Obezbjeđeni programi podrške i subvencija za firme
Razvojni efekat	Povećanje fizičkog obima industrijske proizvodnje i upošljavanje	
Okvirna finansijska sredstva i izvor	Potrebna finansijska sredstva će biti definisana u Akcionom planu	
Period provođenja mjera	2018.-2026.	
Koordinator i učesnici u implementaciji	Vlada Federacije BiH, Agencija za privatizaciju u Federaciji BiH	
Korisnici	Privredna društva	

STRATEŠKI CILJ 1.	1. Povećanje obima sektorske proizvodnje po prosječnoj godišnjoj stopi 2,2%	
PRIORITETNI CILJEVI	1.1. Uspostavljanje boljeg poslovnog okruženja i uslova za povećanje obima sektorske proizvodnje	
Mjera	1.1.2. Obezbjedenje uslova za kvalitetnije restrukturiranje privrednih društava	
Cilj mjere	Unapređenje regulatornog okvira za restrukturiranje privrednih društava	
Projekti i aktivnosti	Donošenje prijedloga regulatornog okvira	
	Uraditi analizu poslovanja i dati prijedlog plana restrukturiranja privrednih društava	
Izlazni/direktni pokazatelji i očekivani rezultati za praćenje ostvarenja mjere	Izlazni i direktni pokazatelji	Očekivani rezultati
	Sačinjen prijedlog regulatornog okvira	Usvojen regulatorni okvir
	Urađena analiza poslovanja i plan restrukturiranja privrednih društava	Broj restrukturiranih privrednih društava
Razvojni efekat	Povećanje fizičkog obima industrijske proizvodnje, smanjenje unutrašnjeg duga	
Okvirna finansijska sredstva i izvor	Potrebna finansijska sredstva će biti definisana u Akcionom planu	
Period provođenja mjera	2018.-2026.	
Koordinator i učesnici u implementaciji	Vlada Federacije BiH, FMERI i vlasnici kapitala društva	
Korisnici	Privredna društva	

STRATEŠKI CILJ 1.	1. Povećanje obima sektorske proizvodnje po prosječnoj godišnjoj stopi 2,2%	
PRIORITETNI CILJEVI	1.1. Uspostavljanje boljeg poslovnog okruženja i uslova za povećanje obima sektorske proizvodnje	
Mjera	1.1.3. Poticanje, razvoj i uvezivanje integratora i klastera metalnog i elektro sektora (MES)	
Cilj mjere	Poboljšanje poslovanja privrednih društava	
Projekti i aktivnosti	Donošenje programa uvezivanja privrednih društava	
	Promocija klsterskih aktivnosti	
Izlazni/direktni pokazatelji i očekivani rezultati za praćnje ostvarenja mjere	Izlazni i direktni pokazatelji	Očekivani rezultati
	Formirani klasteri	Broj formiranih klastera
	Promoviranje klastera i integratora	Širenje proizvodnih kapaciteta i osvajanje novih proizvoda
Razvojni efekat	Povećanje fizičkog obima industrijske proizvodnje	
Okvirna finansijska sredstva i izvor	Potrebna finansijska sredstva će biti definisana u Akcionom planu	
Period provođenja mjera	2018.-2026.	
Koordinator i učesnici u implementaciji	FMERI, Privredna komora FBiH,	
Korisnici	Privredna društva, klasteri i integratori	

STRATEŠKI CILJ 1.	1. Povećanje obima sektorske proizvodnje po prosječnoj godišnjoj stopi 2,2%	
PRIORITETNI CILJEVI	1.2. Jačanje nadzora nad radom privrednih subjekata	
Mjera	1.2.1. Uvođenje korporativnog upravljanja	
Cilj mjere	Jačanje upravljačkih kapaciteta privrednih društava	
Projekti i aktivnosti	Programi i seminarske obuke	
	Unapređenje Zakona o privrednim društvima	
Izlazni/direktni pokazatelji i očekivani rezultati za praćenje ostvarenja mjere	Izlazni i direktni pokazatelji	Očekivani rezultati
	Provedeni programi obuke	Broj educiranih menadžera
	Sačinjen Zakon o privrednim društvima	Usvojen Zakon o privrednim društvima
Razvojni efekat	Povećanje fizičkog obima industrijske proizvodnje	
Okvirna finansijska sredstva i izvor	Potrebna finansijska sredstva će biti definisana u Akcionom planu	
Period provođenja mjera	2018.-2026.	
Kooridinator i učesnici u implemenataciji	FMERI, Privredna komora FBiH, Privredni subjekti	
Korisnici	Privredna društva i stručni rukovodni kadar	

STRATEŠKI CILJ 1.	1. Povećanje obima sektorske proizvodnje po prosječnoj godišnjoj stopi 2,2%	
PRIORITETNI CILJEVI	1.2. Jačanje nadzora nad radom privrednih subjekata	
Mjera	1.2.2. Jačanje inspekcijskog nadzora kroz institucionalni okvir	
Cilj mjere	Poboljšanje uslova rada i poslovanja privrednih društava	
Projekti i aktivnosti	Identificiranje institucionalnog okvira inspekcijskog nadzora	
	Donošenje i usklađivanje tehničkih propisa i podzakonskih akata	
Izlazni/direktni pokazatelji i očekivani rezultati za praćenje ostvarenja mjere	Izlazni i direktni pokazatelji	Očekivani rezultati
	Sačinjena analiza svih zakona i podzakonskih akata iz oblasti nadzora	Usklađenost propisa
	Efikasnost nadzora	Jačanje kapaciteta nadzornih organa
Razvojni efekat	Povećanje fizičkog obima industrijske proizvodnje	
Okvirna finansijska sredstva i izvor	Potrebna finansijska sredstva će biti definisana u Akcionom planu	
Period provođenja mjera	2018.-2026.	
Kooridinator i učesnici u implemenataciji	Parlament F BiH, Vlada F BiH, FMERI, Inspekcije	
Korisnici	Inspekcije	

STRATEŠKI CILJ 1.	1. Povećanje obima sektorske proizvodnje po prosječnoj godišnjoj stopi 2,2%	
PRIORITETNI CILJEVI	1.2. Jačanje nadzora nad radom privrednih subjekata	
Mjera	1.2.3. Efikasnija implementacija stečajnih postupaka	
Cilj mjere	Stvaranje okvira za efikasno poslovanje privrednih društava	
Projekti i aktivnosti	Unapređenje zakonskog okvira iz oblasti stečajnog procesa	
Izlazni/direktni pokazatelji i očekivani rezultati za praćenje ostvarenja mjere	Izlazni i direktni pokazatelji	Očekivani rezultati
	Donesen Zakon o stečaju	Usvojen Zakon o stečaju
Razvojni efekat	Povećanje fizičkog obima industrijske proizvodnje	
Okvirna finansijska sredstva i izvor	Potrebna finansijska sredstva će biti definisana u Akcionom planu	
Period provođenja mjera	2018.-2026.	
Kooridinator i učesnici u implemenataciji	Parlament F BiH, Vlada F BiH, FMERI, Udruženje stečajnih upravitelja, Privredna komora FBiH	
Korisnici	Privredna društva, Udruženje stečajnih upravitelja	

STRATEŠKI CILJ 1.	1. Povećanje obima sektorske proizvodnje po prosječnoj godišnjoj stopi 2,2%	
PRIORITETNI CILJEVI	1.3 Primjena informacionih tehnologija u metalnom i elektro sektoru	
Mjera	1.3.1. Podrška razvoju kadrovskih i tehnoloških informacionih kapaciteta privrednih društava	
Cilj mjere	Unaprijediti tehničko-tehnološke procese	
Projekti i aktivnosti	Izraditi program saradnje privrednih društava i tehnoloških parkova	
	Pružiti podršku za učešće na međunarodnim sajmovima tehnike i sl. radnicima u firmama i studentima	
Izlazni/direktni pokazatelji i očekivani rezultati za praćenje ostvarenja mjere	Izlazni i direktni pokazatelji	Očekivani rezultati
	Sačinjen plan i program saradnje	Broj provedenih programa
	Pružena podrška za učešće na sajmovima i drugim sličnim događajima	Broj posjećenih sajmova
Razvojni efekat	Povećanje fizičkog obima industrijske proizvodnje i modernizacija proizvodnje	
Okvirna finansijska sredstva i izvor	Potrebna finansijska sredstva će biti definisana u Akcionom planu	
Period provođenja mjera	2018.-2026.	
Kooridinator i učesnici u implemenataciji	Vlada F BiH, FMERI, Privredna komora FBiH i privredna društva, tehnološki parkovi, obrazovne institucije	
Korisnici	Privredna društva	

STRATEŠKI CILJ 1.	1. Povećanje obima sektorske proizvodnje po prosječnoj godišnjoj stopi 2,2%	
PRIORITETNI CILJEVI	1.3 Primjena informacionih tehnologija u metalnom i elektro sektoru	
Mjera	1.3.2. Uspostava institucionalne baze podataka i izrada registara podataka od značaja za privredu (registracija, stečajni postupci, porezi, parafiskalne naknade, ovlaštenja, odobrenja, dozvole i sl.)	
Cilj mjere	Obezbijediti kraće i jednostavnije procedure registracije privrednih društava te brži i lakši pristup potrebnim podacima	
Projekti i aktivnosti	Napraviti analizu potrebnih procedura i podataka	
	Uspostava baze podataka usklađeno sa statističkim podacima EU	
Izlazni/direktni pokazatelji i očekivani rezultati za praćenje ostvarenja mjere	Izlazni i direktni pokazatelji	Očekivani rezultati
	Definirani programi uspostave baze podataka	Usvojeni programi za uspostavu baze podataka
	Uspostavljena baza podataka usklađena sa statističkim podacima EU	Broj korisnika baze podataka
Razvojni efekat	Povećanje fizičkog obima industrijske proizvodnje i povećanje broja firmi	
Okvirna finansijska sredstva i izvor	Potrebna finansijska sredstva će biti definisana u Akcionom planu	
Period provođenja mjera	2018.-2026.	
Kooridinator i učesnici u implemenataciji	Vlada FBiH, FMERI, Privredna komora FBiH, Kantonalne Vlade	
Korisnici	Privredna društva	

STRATEŠKI CILJ 2.	2. Povećanje broja novozaposlenih za 10.000 do kraja 2026., sa minimalnim udjelom od 15% visokostručnih kadrova	
PRIORITETNI CILJEVI	2.1. Razvoj ljudskog potencijala i vještina za jačanje sektorske konkurentnosti	
Mjera	2.1.1. Uspostava i održavanje kontinuirane saradnje sa obrazovnim sistemom	
Cilj mjere	Stvaranje kadrova i radnika sa potrebnim nivoom kompetencija	
Projekti i aktivnosti	Identificiranje problematike obrazovnog sistema	
	Uspostava adekvatnih programa poticaja za obrazovani stručni kadar	
Izlazni/direktni pokazatelji i očekivani rezultati za praćnje ostvarenja mjere	Izlazni i direktni pokazatelji	Očekivani rezultati
	Sačinjena analiza potencijalnih mjera sa identifikacijom problematike obrazovnog sistema	Broj novozaposlenih kadrova obrazovanih po novom sistemu obrazovanja sa potrebama proizvodnih subjekata
	Izrada programa poticaja u planskom periodu	Broj korisnika programa poticaja
Razvojni efekat	Povećanje broja zaposlenih i povećanje fizičkog obima industrijske proizvodnje	
Okvirna finansijska sredstva i izvor	Potrebna finansijska sredstva će biti definisana u Akcionom planu	
Period provođenja mjera	2018.-2026.	
Kooridinator i učesnici u implemenataciji	FMERI, Federalno i kantonalna ministarstva obrazovanja, Privredna komora FBiH	
Korisnici	Privredna društva, poduzetnici i radnici	

STRATEŠKI CILJ 2.	2. Povećanje broja novozaposlenih za 10.000 do kraja 2026., sa minimalnim udjelom od 15% visokostručnih kadrova	
PRIORITETNI CILJEVI	2.1. Razvoj ljudskog potencijala i vještina za jačanje sektorske konkurentnosti	
Mjera	2.1.2. Podrška razvoju i unapređenju obrazovnog sistema u korist realnog sektora	
Cilj mjere	Obrazovne programe prilagoditi potrebama tržišta	
Projekti i aktivnosti	Identificiranje potreba tržišta rada	
	Uspostava adekvatnih programa poticaja za privrednike	
Izlazni/direktni pokazatelji i očekivani rezultati za praćenje ostvarenja mjere	Izlazni i direktni pokazatelji	Očekivani rezultati
	Sačinjena analiza potencijalnih mjera sa identifikacijom potreba tržišta rada	Povećanje broja radnika sa potrebnim specijalističkim zanimanjima i usmjerenjima u sektoru
	Izraditi programe podrške za firme koje budu omogućile sticanje praktičnih znanja	Broj firmi korisnika programa podrške i broj radnika koji su prošli praktičnu obuku
Razvojni efekat	Povećanje broja radnika i povećanje fizičkog obima industrijske proizvodnje	
Okvirna finansijska sredstva i izvor	Potrebna finansijska sredstva će biti definisana u Akcionom planu	
Period provođenja mjera	2018.-2026.	
Kooridinator i učesnici u implemenataciji	FMERI, Federalno i kantonalna ministarstva obrazovanja, Privredna komora FBiH	
Korisnici	Privredna društva, poduzetnici i radnici	

STRATEŠKI CILJ 2.	2. Povećanje broja novozaposlenih za 10.000 do kraja 2026., sa minimalnim udjelom od 15% visokostručnih kadrova	
PRIORITETNI CILJEVI	2.1. Razvoj ljudskog potencijala i vještina za jačanje sektorske konkurentnosti	
Mjera	2.1.3. Usklađivanje i unapređenje zdravstvenog i sigurnog radnog zakonodavstva	
Cilj mjere	Poboljšanje sigurnosti i zdravlja na radu	
Projekti i aktivnosti	Unaprjeđenje Zakona o sigurnosti i zdravlju na radu	
	Uspostava adekvatnih programa poticaja i obezbjeđenje kvalitetnih uslova rada za privrednike i poduzetnike	
Izlazni/direktni pokazatelji i očekivani rezultati za praćnje ostvarenja mjere	Izlazni i direktni pokazatelji	Očekivani rezultati
	Sačinjen Zakon o sigurnosti i zdravlju na radu	Usvojen Zakon o sigurnosti i zdravlju na radu
	Izrađeni programi podrške i subvencija za firme	Broj firmi korisnika
Razvojni efekat	Povećanje broja zaposlenih i povećanje fizičkog obima industrijske proizvodnje	
Okvirna finansijska sredstva i izvor	Potrebna finansijska sredstva će biti definisana u Akcionom planu	
Period provođenja mjera	2018.-2026.	
Kooridinator i učesnici u implemenataciji	FMERI, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, Privredna komora FBiH	
Korisnici	Privredna društva, poduzetnici i radnici	

STRATEŠKI CILJ 2.	2.Povećanje broja novozaposlenih za 10.000 do kraja 2026., sa minimalnim udjelom od 15% visokostručnih kadrova	
PRIORITETNI CILJEVI	2.2. Standardizacija obrazovnog sistema u skladu sa EU sektorskim pravcima	
Mjera	2.2.1. Preuzimanje EU legislative za oblast metalnog i elektro sektora u skladu sa obrazovnim sistemom	
Cilj mjere	Podrška lakšem i ekonomičnijem poslovanju	
Projekti i aktivnosti	Identificiranje problematike obrazovnog sistema	
	Uspostava adekvatnih programa poticaja za uvođenje specijalističkog kadra	
Izlazni/direktni pokazatelji i očekivani rezultati za praćenje ostvarenja mjere	Izlazni i direktni pokazatelji	Očekivani rezultati
	Sačinjena analiza potencijalnih mjera sa identifikacijom specijalističkog kadra	Broj mjera za poboljšanje
	Sačinjeni programi poticaja razvoja u planskom periodu	Broj korisnika programa poticaja
Razvojni efekat	Povećanje broja zaposlenih i povećanje fizičkog obima industrijske proizvodnje	
Okvirna finansijska sredstva i izvor	Potrebna finansijska sredstva će biti definisana u Akcionom planu	
Period provođenja mjera	2018.-2026.	
Kooridinator i učesnici u implemenataciji	FMERI, Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke, kantonalna ministarstva, Privredna komora FBiH	
Korisnici	Privredna društva, poduzetnici i radnici	

STRATEŠKI CILJ 3.	3. Povećati izvoz i promijeniti strukturu izvoza u korist proizvoda više dodane vrijednosti	
PRIORITETNI CILJEVI	3.1. Unapređenje aktivnih institucionalnih mjera za podršku povećanju izvoza	
Mjera	3.1.1. Uspostavljanje mjera poticaja izvozno orijentiranim firmama i integriranje komponenti u finalni proizvod	
Cilj mjere	Povećati izvoz i stepen finalizacije proizvoda	
Projekti i aktivnosti	Identificiranje instrumenata poticaja u drugim zemljama u tranziciji	
	Uspostava adekvatnih programa poticaja za Privredne subjekte koji su razvojno i izvozno orijentirani	
Izlazni/direktni pokazatelji i očekivani rezultati za praćnje ostvarenja mjere	Izlazni i direktni pokazatelji	Očekivani rezultati
	Sačinjena analiza potencijalnih mjera poticaja odogovarajućih za FBiH	Broj korisnika poticajnih mjera
	Sačinjeni programi poticaja i podrške za razvojno i izvozno orijentisane	Broj korisnika programa poticaja i podrške
Razvojni efekat	Povećanje izvoza sa povećanjem izvoza proizvoda više dodane vrijednosti	
Okvirna finansijska sredstva i izvor	Potrebna finansijska sredstva će biti definisana u Akcionom planu	
Period provođenja mjera	2018-2026.	
Kooridinator i učesnici u implemenataciji	Vlada FBiH, FMERI, Privredna komora FBiH	
Korisnici	Izvozno orjentisani privredni subjekti	

STRATEŠKI CILJ 3.	3. Povećati izvoz i promijeniti strukturu izvoza u korist proizvoda više dodane vrijednosti	
PRIORITETNI CILJEVI	3.1. Unapređenje aktivnih institucionalnih mjera za podršku povećanju izvoza	
Mjera	3.1.2. Uvođenje novih tehnologija, proizvodnja proizvoda više dodane vrijednosti i diverzifikacija proizvoda	
Cilj mjere	Povećati stepen finalizacije proizvoda i povećati proizvodnju složenijih proizvoda sa povećanjem izvoza	
Projekti i aktivnosti	Definisanje instrumenata poticaja po uzoru na zemlje u razvoju i zemlje u tranziciji	
	Uspostava adekvatnih programa poticaja za privrednike koji su razvojno i izvozno orijentirani	
Izlazni/direktni pokazatelji i očekivani rezultati za praćenje ostvarenja mjere	Izlazni i direktni pokazatelji	Očekivani rezultati
	Sačinjena analiza poticajnih mjera	Broj firmi korisnika poticaja
	Sačinjeni programi podrške modernizaciji proizvodnje za izvozno orijentisane firme	Broj korisnika programa podrške
Razvojni efekat	Povećanje fizičkog obima industrijske proizvodnje, povećanje izvoza složenijih proizvoda, povećanje zaposlenih, diverzifikacija izvoznih proizvoda	
Okvirna finansijska sredstva i izvor	Potrebna finansijska sredstva će biti definisana u Akcionom planu	
Period provođenja mjera	2018-2026.	
Kooridinator i učesnici u implemenataciji	Vlada FBiH, FMERI, Privredna komora FBiH	
Korisnici	Preduzeća izvoznici	

STRATEŠKI CILJ 3.	3. Povećati izvoz i promijeniti strukturu izvoza u korist proizvoda više dodane vrijednosti	
PRIORITETNI CILJEVI	3.1. Unapređenje aktivnih institucionalnih mjera za podršku povećanju izvoza	
Mjera	3.1.3. Preuzimanje i implementacija međunarodnih standarda	
Cilj mjere	Povećati kvalitet proizvoda, povećanje konkurentnosti i izvoza	
Projekti i aktivnosti	Identifikacija potrebnih projekata za sistemsko preuzimanje i implementaciju međunarodnih standarda	
	Uspostava adekvatnih programa podrške za privrednike koji su izvozno orijentirani	
Izlazni/direktni pokazatelji i očekivani rezultati za praćenje ostvarenja mjere	Izlazni i direktni pokazatelji	Očekivani rezultati
	Sačinjena analiza potencijalnih mjera za preuzimanje i implementaciju međunarodnih standarda	Broj preuzetih i implementiranih međunarodnih standarda
	Sačinjeni programi podrške za izvozno orijentisane firme (pristup standardima, podrška u implementaciji standarda i sl.)	Broj firmi korisnika programa podrške
Razvojni efekat	Povećanje izvoza, povećanje izvoza složenijih proizvoda, povećanje fizičkog obima industrijske proizvodnje	
Okvirna finansijska sredstva i izvor	Potrebna finansijska sredstva će biti definisana u Akcionom planu	
Period provođenja mjera	2018-2026.	
Kooridinator i učesnici u implemenataciji	FMERI, Privredna komora FBiH, MVTEO BiH, BAS,	
Korisnici	Izvozno i razvojno orjentisani privredni subjekti	

STRATEŠKI CILJ 3.	3. Povećati izvoz i promijeniti strukturu izvoza u korist proizvoda više dodane vrijednosti	
PRIORITETNI CILJEVI	3.2. Podrška izvoznoj orijentaciji privrednih subjektata	
Mjera	3.2.1. Institucionalna podrška izvozno orijentisanim firmama putem (IGA, banke, diplomatsko konzularnih predstavništava, Ekonomske diplomatije)	
Cilj mjere	Povećanje izvoza, proširenje i modernizacija proizvodnje, povećanje konkurentnosti, aktivnija promocija na postojećim i novim tržištima	
Projekti i aktivnosti	Izrada programa za povoljnije garancije izvozno orijentisanim firmama	
	Uspostava programa za osnaživanje bh. ekonomske diplomatije u svijetu	
	Izrada programa nastupa na sajmovima u BiH i svijetu	
Izlazni/direktni pokazatelji i očekivani rezultati za praćenje ostvarenja mjere	Izlazni i direktni pokazatelji	Očekivani rezultati
	Sačinjeni programi za obezbjeđenje povoljnijih garancija za bh. izvozne firme	Broj korisnika firmi
	U saradnji sa Vijećem ministara BiH izraditi programe za osnaživanje bh. ekonomske diplomatije	Broj programa i broj korisnika
	Sačinjeni programi nastupa na sajmovima	Broj firmi učesnika i posjeta sajmovima
Razvojni efekat	Povećanje izvoza i povećanje izvoza složenijih proizvoda povećanje fizičkog obima industrijske proizvodnje, broja zaposlenih, povećanje konkurentnosti	
Okvirna finansijska sredstva i izvor	Potrebna finansijska sredstva će biti definisana u Akcionom planu	
Period provođenja mjera	2018-2026.	
Kooridinator i učesnici u implemenataciji	Vlada FBiH, FMERI, Privredna komora FBiH, VM BIH	
Korisnici	Izvozno orijentisani privredni subjekti	

STRATEŠKI CILJ 3.	3. Povećati izvoz i promijeniti strukturu izvoza u korist proizvoda više dodane vrijednosti	
PRIORITETNI CILJEVI	3.2. Podrška izvoznoj orijentaciji privrednih subjektata	
Mjera	3.2.2. Obezbjedenje povoljnih kreditnih sredstava iz budžeta rasornih institucija putem Razvojne banke Federacije BiH	
Cilj mjere	Proširenje, modernizacija proizvodnje, razvoj novih proizvoda i povećanje izvoza proizvoda više dodane vrijednosti	
Projekti i aktivnosti	Identificiranje programa za podršku izvozno orijentisanim firmama kroz povoljnija kreditna sredstva putem Razvojne banke F BiH	
	Identificiranje programa za podršku razvojno orijentisanim firmama kroz povoljnija kreditna sredstva putem Razvojne banke F BiH	
Izlazni/direktni pokazatelji i očekivani rezultati za praćenje ostvarenja mjere	Izlazni i direktni pokazatelji	Očekivani rezultati
	Sačinjeni programi podrške izvozno orijentisanim firmama kroz povoljnija kreditna sredstva putem Razvojne banke	Broj firmi korisnika kreditnih sredstava i iznos plasiranih sredstava
	Sačinjeni programi podrške razvojno orijentisanim firmama kroz povoljnija kreditna sredstva putem Razvojne banke	Broj firmi korisnika kreditnih sredstava i iznos plasiranih sredstava
Razvojni efekat	Povećanje izvoza, povećanje izvoza proizvoda više dodane vrijednosti, povećanje fizičkog obima industrijske proizvodnje i povećanje broja radnika	
Okvirna finansijska sredstva i izvor	Potrebna finansijska sredstva će biti definisana u Akcionom planu	
Period provođenja mjera	2018-2026.	
Kooridinator i učesnici u implemenataciji	Vlada FBiH, FMF, FMERI, Privredna komora FBiH	
Korisnici	Izvozno i razvojno orijentisana privredna društva	

STRATEŠKI CILJ 3.	3. Povećati izvoz i promijeniti strukturu izvoza u korist proizvoda više dodane vrijednosti	
PRIORITETNI CILJEVI	3.2. Podrška izvoznoj orijentaciji privrednih subjektata	
Mjera	3.2.3. Pojednostavljenje i skraćenje izvozno-uvoznih procedura	
Cilj mjere	Povećanje konkurentnosti i olakšanje poslovanja	
Projekti i aktivnosti	Identificiranje mjera koje će obezbijediti jeftinije, brže i jednostavnije izvozno-uvozne procedure	
	Uspostava registra uvozno-izvoznih procedura i procijeniti njihovo koštanje i vrijeme njihovog trajanja	
Izlazni/direktni pokazatelji i očekivani rezultati za praćenje ostvarenja mjere	Izlazni i direktni pokazatelji	Očekivani rezultati
	Sačinjena analiza potencijalnih mjera	Broj realiziranih mjera
	Izrada registra uvozno-izvoznih procedura	Broj korisnika registra
Razvojni efekat	Povećanje izvoza, povećanje izvoza proizvoda više dodane vrijednosti, povećanje fizičkog obima industrijske proizvodnje, povećanje broja izvozno orijentisanih firmi	
Okvirna finansijska sredstva i izvor	Potrebna finansijska sredstva će biti definisana u Akcionom planu	
Period provođenja mjera	2018-2026.	
Kooridinator i učesnici u implemenataciji	Vlada FBiH, FMERI, Privredna komora FBiH, VM BiH, MVTEO BiH, UIO BIH	
Korisnici	Izvozno orijentisana privredna društva	

STRATEŠKI CILJ 3.	3. Povećati izvoz i promijeniti strukturu izvoza u korist proizvoda više dodane vrijednosti	
PRIORITETNI CILJEVI	3.3. Uspostava i podrška razvoju institucionalnih kapaciteta	
Mjera	3.3.1. Podrška uspostavi i razvoju Instituta za materijale, tehnologije i proizvode	
Cilj mjere	Proizvodnja složenijih proizvoda, razvoj novih materijala tehnologija i proizvoda	
Projekti i aktivnosti	Identificiranje programa neophodnih za razvojni pravac metalnog i elektro sektora	
	Uspostava i razvoj institucija kao podrške izvozno orjentisanim privrednim društvima	
Izlazni/direktni pokazatelji i očekivani rezultati za praćenje ostvarenja mjere	Izlazni i direktni pokazatelji	Očekivani rezultati
	Sačinjena analiza i programa potrebnih mjera	Broj korisnika programa
	Sačinjen prijedlog za uspostavu i razvoj institucija kao podrška izvozno orjentisanim privrednim društvima	Usvojen prijedlog
Razvojni efekat	Povećanje izvoza, povećanje fizičkog obima industrijske proizvodnje praćeno povećanjem izvoza, povećanje broja izvoznih proizvoda, povećanje proizvoda sa višim stepenom finalizacije, povećanje broja novih proizvoda od novih materijala, povećanje razvojnog potencijala	
Okvirna finansijska sredstva i izvor	Potrebna finansijska sredstva će biti definisana u Akcionom planu	
Period provođenja mjera	2018-2026.	
Kooridinator i učesnici u implemenataciji	Vlada FBiH, FMERI, Privredna komora FBiH, Univerzitet u FBiH	
Korisnici	Izvozno orjentisani privredni subjekti	

STRATEŠKI CILJ 3.	3. Povećati izvoz i promijeniti strukturu izvoza u korist proizvoda više dodane vrijednosti	
PRIORITETNI CILJEVI	3.3. Uspostava i podrška razvoju institucionalnih kapaciteta	
Mjera	3.3.2. Uspostava i podrška razvoju laboratorija i ispitnih stanica	
Cilj mjere	Povećati kvalitetu finalizacije proizvoda, povećanje konkurentnosti	
Projekti i aktivnosti	Identificiranje projekata neophodnih za razvoj i proizvodnju proizvoda više dodane vrijednosti	
	Izrada plana aktivnosti na realizaciji projekata za uspostavu i podršku razvoju laboratorija i ispitnih stanica	
Izlazni/direktni pokazatelji i očekivani rezultati za praćnje ostvarenja mjere	Izlazni i direktni pokazatelji	Očekivani rezultati
	Sačinjena analiza projekata sa identifikacijom odgovarajućih za FBiH	Realizirani projekti za uspostavu i podršku
	Sačinjen plan aktivnosti na projektu za uspostavu i podršku razvoju laboratorija i ispitnih stanica	Usvojen plan aktivnosti, broj podržanih laboratorija, broj firmi korisnika
Razvojni efekat	Povećanje izvoza, fizičkog obima industrijske proizvodnje, povećanje proizvodnje i izvoza složenijih proizvoda, pojednostavljenje i pojeftinjenje ispitivanja i kontrole proizvoda, razvoj novih proizvoda, povećanje izvoza	
Okvirna financijska sredstva i izvor	Potrebna financijska sredstva će biti definisana u Akcionom planu	
Period provođenja mjera	2018-2026.	
Kooridinator i učesnici u implemenataciji	FMERI, Privredna komora FBiH, Univerziteti, Instituti, Laboratorije	
Korisnici	Privredna društva, inovatori, obrazovne institucije, Instituti,	

STRATEŠKI CILJ 3.	3. Povećati izvoz i promijeniti strukturu izvoza u korist proizvoda više dodane vrijednosti	
PRIORITETNI CILJEVI	3.3. Uspostava i podrška razvoju institucionalnih kapaciteta	
Mjera	3.3.3. Uspostava i održavanje saradnje poslovnih subjekata sa institutima i laboratorijama	
Cilj mjere	Povećati proizvodnju proizvoda više dodatne vrijednosti i razvoj novih proizvoda	
Projekti i aktivnosti	Identificiranje mehanizama za uspostavom i održavanjem saradnje poslovnih subjekata sa institutima i laboratorijama	
	Uspostava mehanizama za uspostavom i održavanjem saradnje poslovnih subjekata sa institutima i laboratorijama	
Izlazni/direktni pokazatelji i očekivani rezultati za praćenje ostvarenja mjere	Izlazni i direktni pokazatelji	Očekivani rezultati
	Sačinjena analiza mehanizama za uspostavljanje i održavanje saradnje	Broj instituta i laboratorija uključenih u mehanizam
	Uspostavljen mehanizam saradnje privrednih društava sa institutima i laboratorijama	Broj učesnika/korisnika, broj proizvoda
Razvojni efekat	Razvoj novih složenijih proizvoda, povećanje konkurentnosti, povećanje fizičkog obima industrijske proizvodnje, povećanje izvoza i povećanje izvoza proizvoda više dodane vrijednosti	
Okvirna finansijska sredstva i izvor	Potrebna finansijska sredstva će biti definisana u Akcionom planu	
Period provođenja mjera	2018-2026.	
Kooridinator i učesnici u implemenataciji	FMERI, Privredna komora FBiH	
Korisnici	Privredna društva, inovatori, instituti, laboratorije, obrazovne institucije	

28. ZAKLJUČAK

Ova strategija ne može ostati izolirana od kretanja na tržištu ili političkih događaja. Kao i svaki plan, i ovu strategiju je potrebno preispitivati u pogledu ostvarivanja napretka i rezultata. Kako se mijenja izвозno okruženje, kako se provode mjere i aktivnosti, te kako sredstva postaju dostupna, tako će i strategiju biti potrebno prilagođavati.

Međutim, ovo neće biti moguće ukoliko se na samom početku ne postigne dogovor da je od suštinske važnosti *pratiti* napredak ostvaren u pogledu *provođenja* strategije i vršiti *ocjenjivanje*, te *izvještavati* o ostvarenim rezultatima, a sve u cilju osiguravanja da je Federacija Bosne i Hercegovine na dobrom putu da ostvari viziju koja je utvrđena ovim dokumentom.

Međutim, Vlada Federacije BiH i ključni partneri i akteri iz privatnog sektora su ti koji će biti odgovorni za finansiranje i vođenje njene implementacije, te osiguravanje da rezultati kojima se doprinosi ostvarivanju vizije budu postignuti.

Implementacija ove strategije će biti složena i neminovno će zahtijevati značajne resurse. S obzirom na prirodu i željeni cilj predloženih aktivnosti, saradnja i timski rad će biti neophodni među organizacijama javnog sektora na svim nivoima, kao i između javnog i privatnog sektora i organa koji ih predstavljaju.

Uzimajući u obzir da je vizija zajednička, a strategija usaglašena, tada s obzirom na oskudne resurse na svim nivoima vlasti, ima smisla osigurati da su obaveze jasne, a da se rezultati prate u cilju sticanja spoznaja kako na osnovu uspjeha, tako i na osnovu neuspjeha, tako da se kada je to moguće, steknu odgovarajuća znanja i iskustva i djeluje u skladu sa istim.

Najbolje prakse ukazuju da aktivnosti praćenja i ocjenjivanja trebaju funkcionirati na osnovu određenog broja ključnih načela:

- Ova aktivnost treba biti što je moguće jednostavnija u okviru konteksta ove strategije. Preveliko kompliciranje uzrokuje konfuziju i troškove;
- Plan aktivnosti praćenja i ocjenjivanja bi trebao biti ugrađen u proces planiranja;
- Potrebno je da među svim akterima bude postignut jasan sporazum o tome šta je potrebno pratiti i ocjenjivati;
- Potrebno je dogovoriti jasno osnovno polazište za sve ključne aktere;
- Pokazatelji trebaju biti objektivni, nezavisno provjerljivi i precizno shvaćeni od strane svih aktera;
- Rezultati i ishodi bi se trebali koristiti u cilju odgovarajućeg prilagođavanja strategije i aktivnosti;
- Aktivnosti praćenja i ocjenjivanja, te izvještaji o istom bi trebali biti usmjereni ka široj publici, tako da svi akteri budu upoznati sa rezultatima, te da budu u mogućnosti pratiti napredak.